

**Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет**

НОВА ФІЛОЛОГІЯ

Збірник наукових праць

№ 90

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

Друкується за рішенням Вченої ради Запорізького національного університету
(Протокол № 12 від 27 червня 2023 року).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор: **Приходько Г. І.**, д. філол. н., проф. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Алексєєв А. Я., д. філол. н., проф. (Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», м. Дніпро)
Бистров Я. В., д. філол. н., проф. (Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ)
Бігунова Н. О., д. філол. н., проф. (Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, м. Одеса)
Бретенє О., доктор наук за напр. соціолінгвістика та дидактика викладання французької мови, проф. (ЛеМан Університет, м. ЛеМан, Франція)
Бурде Ж.-Ф., доктор наук за напр. лінгвістика та дидактика викладання мов, проф. (ЛеМан Університет, м. ЛеМан, Франція)
Волкова С. В., д. філол. н., проф. (Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ)
Галуцьких І. А., д. філол. н., доц. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Домброван Т. І., д. філол. н., проф. (Галле-Віттенберзький університет імені Мартіна Лютера, Німеччина)
Єнікєєва С. М., д. філол. н., проф. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Залужна М. В., к. філол. н. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя) – відповідальний редактор
Зацний Ю. А., д. філол. н., проф. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Іванченко М. Ю., канд. філол. н., доц. (Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів)
Козлова Т. О., д. філол. н., проф. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Махачашвілі Р. К., д. філол. н., доц. (Київський університет ім. Бориса Грінченка, м. Київ)
Морошкіна Г. Ф., канд. філол. н., доц. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Осовська І. М., д. філол. н., проф. (Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, м. Чернівці)
Смолєй М., д. філол. н., проф. (Університет Любляни, м. Любляна, Словенія)
Тараненко Л. І., д. філол. н., проф. (Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського, м. Київ)
Цапів А. О., д. філол. н., доц. (Херсонський державний університет, м. Херсон)
Ярослав'єне Ю., д. гуманіт. н. (Інститут литовської мови, м. Вільнюс, Литва)

Адреса редакційної колегії: 69002, Запоріжжя, ЗНУ, вул. Жуковського, 66а, корп. 2, ауд. 324.
E-mail: editor@novafilolohiia.zp.ua. Веб-сайт збірника: <http://novafilolohiia.zp.ua>

**Н72 Нова філологія. Збірник наукових праць. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023.
№ 90. 140 с.
ISSN 2414-1135
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2023-90>**

До збірника увійшли статті, присвячені актуальним проблемам когнітивного, зіставного мовознавства, дискурсивної лінгвістики, перекладознавства, лінгвосинергетики тощо. Результати досліджень висвітлюються переважно з позицій новітніх наукових підходів, що є характерними для філологічної думки початку XXI століття. Для філологів: науковців, викладачів, аспірантів, магістрантів та студентів старших курсів.

Міжнародна індексація: Index Copernicus, ERIN PLUS.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

На підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 409 від 17.03.2020 р. (додаток 1) збірник включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» у галузі філологічних наук (035 – Філологія).

ЗМІСТ

Баракатова Н. А. <i>ПРИНЦИП НАСТУПНОСТІ В ДЕРЖАВНІЙ МОВНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ</i>	5
Berezhna M. V. <i>VERBAL PORTRAYAL OF THE SCORNEД WOMAN ARCHETYPE (IN MAINSTREAM CINEMA)</i>	11
Бовт А. Ю. <i>ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВІЙСЬКОВОЇ ПОЕЗІЇ ЛЮБОВІ ЯКИМЧУК АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ</i>	19
Глінка Н. В. <i>КАТЕГОРІЯ ЧАСУ ЯК ФЕНОМЕН ПОЕТИКИ СПОНТАННОСТІ</i>	26
Дем'янчук Ю. І. <i>КОРПУСНО-ПРИКЛАДНЕ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО: ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕНЬ</i>	32
Zaluzhna M. V. <i>IMPLICIT EXPRESSION OF UNCERTAINTY IN THE ENGLISH-LANGUAGE POSTMODERN FICTION TEXTS</i>	40
Іващенко О. С., Веремчук Е. О. <i>ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ КОМІКСІ «BATMAN AND SON»</i>	48
Левченко О. П., Гриців Н. М. <i>ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ТА ІНТЕРДИСКУРСИВНІСТЬ РОСІЙСЬКОГО ВОЄННОГО НАРАТИВУ: ПРОПАГАНДА VS ЛІНГВІСТИКА</i>	54
Матковська Г. О., Карачун Ю. Г. <i>ЛІНГВАЛЬНА АКТУАЛІЗАЦІЯ КОМПОЗИЦІЙНО-МОВЛЕННЄВОЇ НЕОДНОРІДНОСТІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ</i>	64
Осипенко В. Ю. <i>ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСКУРСУ В МОВОЗНАВСТВІ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.</i>	69
Поворознюк Р. В. <i>ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ДІЄВОСТІ ЕКОЛІНГВІСТИЧНОГО ПІДХОДУ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКІЙ ПЛОЩИНІ МЕДИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ</i>	75
Приходько А. М., Лазебна Н. В. <i>ГРАМАТИКА НІМЕЦЬКОГО СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ: ДОСВІД СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ</i>	82
Редчиць Т. В., Багач І. Г. <i>ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ФІЛОСОФСЬКИХ ТЕКСТІВ (НА ПРИКЛАДІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)</i>	89
Рябокін Н. О. <i>НЕСТАНДАРТНІ ПЕРФОРМАТИВНІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ ЗАБОРОНИ ТА ЇХ СЕМАНТИЧНІ Й МОДАЛЬНІ ВІДПОВІДНИКИ</i>	94
Siden O. I. <i>TWITTER COMMUNICATION OF FRENCH POLITICIANS AS A REACTION TO RUSSIAN FULL-SCALE INVASION OF UKRAINE (BASED ON THE ACCOUNTS OF VALÉRIE PÉCRESSE, ÉRIC ZEMMOUR AND MARINE LE PEN)</i>	99
Скорина Л. В. <i>ПОПУЛЯРНА ЛІТЕРАТУРА В ІНТЕРТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА 1920-Х РОКІВ</i>	116
Щербина Д. В. <i>ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ МІЖМОВНИХ ОМОНІМІВ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЧНІЙ НАУЦІ</i>	125
Добровольська М. Б. <i>ІМПЛІЦИТНА ОЦІНКА В МЕЖАХ МАНІПУЛЯТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ ТА ТАКТИКИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ</i>	134

CONTENTS

Barakatova N. A.	<i>CONTINUITY PRINCIPLE IN THE STATE LANGUAGE POLICY IN UKRAINE: HISTORICAL ASPECT</i>	5
Berezhna M. V.	<i>VERBAL PORTRAYAL OF THE SCORNEW WOMAN ARCHETYPE (IN MAINSTREAM CINEMA)</i>	11
Bovt A. Yu.	<i>PECULIARITIES OF TRANSLATING LYUBOV YAKYMCHUK'S WAR POETRY INTO ENGLISH</i>	19
Glinka N. V.	<i>THE TIME CATEGORY AS A PHENOMENON OF THE POETICS OF SPONTANEITY</i>	26
Demyanchuk Yu. I.	<i>CORPUS-APPLIED TRANSLATION STUDIES: KEY RESEARCH DIRECTIONS</i>	32
Zaluzhna M. V.	<i>IMPLICIT EXPRESSION OF UNCERTAINTY IN THE ENGLISH-LANGUAGE POSTMODERN FICTION TEXTS</i>	40
Ivashchenko O. S., Veremchuk E. O.	<i>INTERTEXTUALITY IN THE ENGLISH LANGUAGE COMICS "BATMAN AND SON"</i>	48
Levchenko O. P., Hrytsiv N. M.	<i>INTERTEXTUALITY AND INTERDISCURSIVITY OF RUSSIAN WAR NARRATIVE: PROPAGANDA VS LINGUISTICS</i>	54
Matkovska H. O., Karachun Yu. G.	<i>LINGUISTIC ACTUALISATION OF THE LITERARY TEXT'S NARRATIVE HETEROGENEITY</i>	64
Osypenko V. Yu.	<i>THE MAIN DIRECTIONS OF DISCOURSE RESEARCH IN LINGUISTICS OF THE END OF THE 20TH – THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY</i>	69
Povoroznyuk R. V.	<i>THEORETICAL REASONING BEHIND THE USE OF ECOLINGUISTIC APPROACH IN THE ENGLISH-UKRAINIAN DIRECTION OF MEDICAL INTERPRETING</i>	75
Prykhodko A. M., Lazebna N. V.	<i>GRAMMAR OF GERMAN-LANGUAGE WORD COMBINATIONS: REFLECTIONS ON STRUCTURAL-SEMANTIC MODELING</i>	82
Redchyts T. V., Bahach I. H.	<i>PROBLEMS OF TRANSLATION OF PHILOSOPHICAL TEXTS (ON THE EXAMPLE OF GERMAN)</i>	89
Ryabokin N. O.	<i>NON-STANDARD PERFORMATIVE EXPRESSIONS OF THE PROHIBITION AND THEIR SEMANTIC AND MODAL CORRESPONDENTS</i>	94
Siden O. I.	<i>TWITTER COMMUNICATION OF FRENCH POLITICIANS AS A REACTION TO RUSSIAN FULL-SCALE INVASION OF UKRAINE (BASED ON THE ACCOUNTS OF VALÉRIE PÉCRESSE, ÉRIC ZEMMOUR AND MARINE LE PEN)</i>	99
Skoryna L. V.	<i>POPULAR LITERARY WORKS IN THE INTERTEXT OF UKRAINIAN LITERATURE OF THE 1920S</i>	116
Shcherbyna D. V.	<i>MAIN CRITERIA OF CLASSIFICATION OF INTERLINGUAL HOMONYMS IN MODERN LINGUISTIC SCIENCE</i>	125
Dobrovolska M. B.	<i>IMPLICIT EVALUATION WITHIN MANIPULATIVE STRATEGY AND TACTICS OF ITS IMPLEMENTATION</i>	134

УДК 81'272:94(477)
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2023-90-1>

ПРИНЦИП НАСТУПНОСТІ В ДЕРЖАВНІЙ МОВНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Баракатова Н. А.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології та мовної комунікації
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
просп. Дмитра Яворницького, 19, Дніпро, Україна
orcid.org/0000-0002-7433-288X
Barakatova.N.A@nmu.one*

Ключові слова: *статусне планування мови, державна мова, мовнополітична галузь України, мовне законодавство, мовне будівництво.*

Розбудова суверенної держави в усі часи передбачала визначення офіційного статусу мови як обов'язкового націє- і державотворчого чинника. Становлення й відновлення незалежної Української держави дозволяє говорити про послідовність її кроків у впровадженні певних аспектів статусного планування мови. Період Української революції (1917–1921 рр.) характеризувався ухваленням чималої кількості законів та підзаконних актів, що визначили державний характер української мови. Особливості подальшої реалізації державної мовної політики аж до сучасного моменту засвідчують низку спільних кроків, які здійснювала Українська держава на різних етапах свого існування для зміцнення позицій української мови в офіційно-урядовому просторі.

Насамперед вимога володіння українською мовою на належному рівні для виконання представницьких функцій в органах влади висувалася як у часи Центральної Ради, Гетьманату, УНР (і ЗУНР), так і на початку українізації в радянській республіці, і особливо після відновлення незалежності в 1991 році. Документальним підтвердженням таких умов на початку ХХ ст. була посвідка, на початку ХХІ – довідка атестаційної комісії уповноважених закладів вищої освіти, а нині – сертифікат міжнародного зразка від Національної комісії зі стандартів української мови, що прописано в Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

Досягти належного рівня практичних навичок опанування мови в часи української державності початку ХХ ст. можна було, закінчивши відповідні курси для службовців. Чинне нині мовне законодавство також передбачає організацію безкоштовних курсів з вивчення української мови для всіх охочих. І зрештою, інституція мовних інспекторів, які діяли в часи українізації, а також були запроєктовані в першому варіанті нинішнього закону про мову, є ще одним спільним моментом, який засвідчує реалізацію принципу наступності.

Спадкоємність у здійсненні означених кроків Української держави для зміцнення позицій державної мови як засобу суспільно-урядової комунікації засвідчує їхню беззаперечну ефективність, а отже, дієвість принципу наступності в державній мовній політиці України.

CONTINUITY PRINCIPLE IN THE STATE LANGUAGE POLICY IN UKRAINE: HISTORICAL ASPECT

Barakatova N. A.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philology and Language Communication
Dnipro University of Technology
Dmytro Yavornytskyi Ave., 19, Dnipro, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7433-288X
Barakatova.N.A@nmu.one*

Key words: *status planning of language, state language, language and political sphere in Ukraine, language legislation, language building.*

The development of a sovereign state at all times has involved determining the official status of the language as a mandatory nation- and state-building factor. The formation and restoration of the independent Ukrainian state allows us to speak of the sequence of its steps in implementing certain aspects of language status planning. The period of the Ukrainian Revolution (1917–1921) was characterized by the adoption of a large number of laws and bylaws that defined the state character of the Ukrainian language. The peculiarities of the further implementation of the state language policy up to the present day are evidenced by a number of joint steps taken by the Ukrainian state at different stages of its existence to strengthen the position of the Ukrainian language in the official governmental space.

First of all, the requirement to have an adequate level of Ukrainian language proficiency to perform representative functions in government was put forward both during the Central Rada, the Hetmanate, the Ukrainian People's Republic (UPR) and the Western Ukrainian People's Republic (WUPR), and at the beginning of Ukrainianization in the Soviet republic, and especially after the restoration of independence in 1991. The documentary evidence of such skills in the early twentieth century was a certificate, in the early twenty-first century – a certificate of the attestation commission of authorized higher education institutions, and now – an international certificate from the National Commission for Ukrainian Language Standards, as prescribed by the Law of Ukraine "On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language."

At the time of Ukrainian statehood in the early twentieth century, it was possible to achieve an adequate level of practical language skills by completing appropriate courses for government employees. The current language legislation also provides for the organization of free Ukrainian language courses for everyone. Finally, the institution of language inspectors, which operated during the period of Ukrainization and was also proposed in the first version of the current language law, is another common point that demonstrates the implementation of the principle of continuity.

The continuity in the implementation of these steps by the Ukrainian state to strengthen the position of the state language as a means of public and governmental communication demonstrates their undeniable effectiveness, and thus the effectiveness of the principle of continuity in the state language policy of Ukraine.

Взаємозв'язок між мовою і суспільством є давновідомим і доведеним фактом: зміни мовної реальності послідовно зумовлені соціальними перетвореннями. Історичний досвід України різних періодів лише підтверджує аксіому про суспільний характер мови як явища, розвиток якого не може бути автономним від розвитку соціуму і країни загалом, особливо якщо йдеться про державний статус мови та її роль у публічному просторі країни.

Постановка проблеми. Питання мови і мовної політики держави набуває особливої ваги для молодих суверенітетів, яким вирізнялися на початку ХХ ст. державні утворення на території нинішньої материкової України. Масштабний соціальний рух кінця минулого сторіччя призвів водночас не лише до еволюційних змін у мові, але й у цілому до утворення повноцінної незалежної Української держави, яка упродовж останніх 30-ти років здійснювала певні кроки в мовнополітичному напрямку з метою утвердження державного статусу української мови.

Будучи невід'ємним атрибутом національної політики, мовна політика у своєму спрямуванні й формах упровадження безпосередньо впливає на суспільно-політичний лад країни та відносини в соціумі між різними етносами, формує національну ідентичність громадян, зрештою є важливим чинником національної безпеки держави. Визначення нормативно-правових питань, пов'язаних насамперед із статусним плануванням мови, неодноразово ставали об'єктом наукового вивчення, особливо зважаючи на інтердисциплінарний характер поняття державної мовної політики (далі – ДМП). Загальне розуміння ДМП, її принципів і механізмів, історія формування й удосконалення досліджувалися як фахівцями з державного управління (Н. Нижник, П. Надолішній, О. Куць, І. Лопушинський, І. Плотницька, Ю. Куц, О. Сергеева), так і юриспруденції (В. Колісник, Т. Ковальова, Т. Кононенко, М. Стріха тощо), соціолінгвістики (Л. Масенко, Б. Ажнюк, Г. Півторак, О. Тараненко, Ю. Прадід та ін.), а також інших наукових галузей знань (А. Колодій, М. Губогло, І. Курас, А. Леонова та ін.).

Однак наукове осмислення шляхів реалізації законодавчого забезпечення ДМП України в контексті певної історичної епохи стало предметом комплексного наукового вивчення в працях Д. С. Абрамової, яка серед іншого аналізувала еволюцію мовнополітичної діяльності України, починаючи від державних утворень, які проголошували свою незалежність на території нинішньої України, до 10-х років ХХІ ст. включно [1], та О. М. Данилевської, котра всю свою увагу зосередила на з'ясуванні специфіки реалізації мовної політики Центральної Ради, Гетьманату,

Директорії УНР [2]. Проте питання наступності в галузі мовної політики, яке б засвідчувало послідовність і спадковість підходів до розуміння ролі і місця української мови в розбудові незалежної Української держави незалежно від тривалості її існування, ще не було предметом окремого наукового вивчення.

Мета статті полягає в доведенні принципу наступності в мовнополітичній галузі часів здобуття й відновлення незалежності України.

Для реалізації цієї мети передбачено розв'язати такі **завдання**: а) простежити особливості реалізації ДМП України від часів Центральної Ради, Гетьманату та Директорії УНР до сучасності; б) виявити закономірності забезпечення принципу наступності в мовнополітичній діяльності Української держави; в) довести ефективність основних кроків для зміцнення статусу української мови як державної в офіційно-урядовому просторі.

Предмет і об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження в роботі стала ДМП України в історичному аспекті, а **предметом** – наступність реалізації кроків статусного планування української мови як засобу суспільно-урядової комунікації в Україні ХХ–ХХІ століття.

Політичні еліти України в усі часи приділяли значну увагу кільком аспектам ДМП, зокрема в освітньому й культурному просторі, державному апараті, книговидавні, армії, торгівлі тощо, які належать до статусних питань мови. Не обходили увагою також і питань корпусу мови, а саме розгортання мовознавчих досліджень, створення й уніфікації терміносистем, унормування й кодифікації мовних явищ. Проте потужний поштовх для подальшої модернізації корпусу мови дає, як свідчить історія, нормалізація ситуації саме в плані статусу мови, тому основну увагу нашої розвідки зосереджено на ролі української мови як способу державно-урядової комунікації.

Аналіз наукових джерел дає підстави говорити про низку управлінських рішень, які засвідчують спадковий характер заходів реалізації ДМП України на різних етапах її існування. Зміцнення ролі української мови як засобу офіційної комунікації з громадянами відбувалося, на нашу думку, насамперед завдяки належному володінню нею посадовими особами, які діяли від імені держави, що вимагало підтвердження наданими ними відповідними документи. По-друге, набути таких знань і покращити навички практичного застосування норм української мови пропонувалося через низку мовних курсів. І нарешті, передбачалася робота певних інституцій, призначених для здійснення контролю за дотриманням цих вимог.

Уже період перших визвольних змагань України 1917–1921 років, коли українці вперше у ХХ сторіччі створили незалежну національну

державу, яка мала кілька форм, засвідчив прагнення політичної еліти країни закріпити державний статус української мови і надати їй виключної ролі для офіційної комунікації. Зокрема **12 березня 1917 року** Центральна Рада ухвалила рішення, що мовою звернення першого українського парламенту до публічності має бути українська. **24 березня 1918 року** було прийнято закон «Про запровадження української мови у банківській і торговій сфері», у якому п. 3 затверджував виключний статус української мови як мови діловодства і бізнесу, що можна вважати початком українського законодавства про мову зокрема й широкої українізації загалом. За добу до того українську оголосили мовою діловодства УНР.

У першому пункті мовного закону, ухваленого Радою Народних Міністрів 1 січня 1919 року, зазначалося, що державною мовою в УНР є українська мова, а тому саме вона є обов'язковою для вживання в армії, на флоті та в усіх урядових і загальних громадських установах. Водночас приватні особи могли звертатися до цих установ їхньою рідною мовою. 3 січня 1919 року Директорія видала закон про державну українську мову в УНР та про обов'язкове вживання української мови у діловодстві Української академії наук. Таким чином, уже в перших актах законотворення в мовній галузі було окреслено сферу застосування української мови як державної – офіційно-громадське середовище, тоді як приватного спілкування це не стосувалося.

Зауважимо, що 100 років по тому, а саме 16 липня 2019 року, набув чинності Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», ст. 2 якого визнає панування української мови як державної в публічному просторі, натомість він не має впливу на приватну й релігійну сфери життя громадян сучасної незалежної України [6].

15 лютого 1919 року Українська Національна Рада прийняла нормативно-правовий акт під назвою «Про уживання української мови у внутрішнім і зовнішнім урядуванні державних властей і урядів, публічних інституцій і державних підприємств на Західній області УНР» [10], першим параграфом якої передбачалося, що на Західній області УНР державною мовою буде українська, тобто її функціонування в державних органах (і не лише владних) є обов'язковим. Утвердження такого статусу української мови в ЗУНР як багатонаціональній державі мало важливе значення для її подальшого розвитку і засвідчувало надзвичайну її вагу як чинника державотворення. Зауважимо, що цей законодавчий акт набував чинності, згідно з його четвертим параграфом, від моменту «оповіщення» [10, с. 105–106]. Наступним кроком законодавчого регулювання механізмів застосу-

вання української мови в роботі представників органів влади ЗУНР стало «Розпорядження для урядовців у державній адміністративній службі» від 18 березня 1919 року, яким Державне секретарство внутрішніх справ висувало низку спеціальних вимог до посадовців державної служби, найважливішою серед яких було належне володіння усним і писемним варіантом офіційної мови, вміння «поправно читати й писати, знати канцелярську маніпуляцію» [цит. за: 9].

Власне Центральна Рада, як підкреслює В. Даниленко, започаткувала сам термін "українізація", який в офіційних радянських документах почав уживатися з вересня 1920 р. [3]. Упровадженний насамперед з метою залучення до керівництва в регіональних органах влади представників корінного населення цих територій, процес коренізації (який, до речі, саме в Україні набув надзвичайної потужності, через що виник навіть окремий термін на його позначення – «українізація») став значним поштовхом для національно-культурного відродження, а отже, й розвитку мови та посилення її позицій.

Попри те що українізація була не метою, а лише засобом зміцнити більшовицьку владу, яка на початку свого існування декларувала прагнення комунікувати з місцевим населенням його рідною мовою – в Україні українською, Білорусії – білоруською тощо, надаючи для цього їм офіційного статусу, вона слугувала посиленню панівної позиції української мови, яка протягом 1923–1932 років стрімко розвивалася й поширювалася не лише на урядову сферу, але й загалом на всю публічну (освіту, культуру, науку, торгівлю).

Так, уже 1923 року Народний комісаріат освіти відкрив мовні курси для урядовців. Хто володів українською тільки на початковому рівні, мав відвідувати тримісячні курси, а хто взагалі її не знав – дев'ятимісячні, наприкінці навчання на яких слухачі склали іспит. Водночас були передбачені певні санкції: заборонялося брати на роботу в органи влади людей, які не володіють досконало українською. Тим, хто вже працює у владних структурах, був установлений термін в один рік (до 1 серпня 1924 року), після закінчення якого той, хто не опанує українську мову, мав бути звільнений.

Сьогодні Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», який набув чинності в липні 2021 року, передбачає діяльність «мережі державних, комунальних курсів з вивчення державної мови громадянами України, іноземцями та особами без громадянства» [6], хоча до сьогодні, на жаль, ця норма не реалізована.

Крім того, на початку кампанії з коренізації в Україні запровадили інститут інспекторів з українізації, яким надали повноваження без попередження з'являтися з перевіркою до будь-якої

державної установи для з'ясування, чи здійснюється діловодство українською, чи спілкуються працівники нею. Вивчаючи цей феномен тогочасного політичного життя, С. Цалик наводить такий історичний факт: один з мовних інспекторів доповідав, що, інкогніто завітавши до якоїсь установи, виявив, що там усі чиновники говорили по-російськи. І лише збагнувши, що мають справу з інспектором, швиденько перейшли на українську [11].

Нині, згідно з част. 2 ст. 49 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», Уповноважений із захисту державної мови «забезпечує моніторинг виконання законодавства про державну мову, державних цільових програм забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної» [6]. Крім того, «Уповноважений здійснює свої повноваження безпосередньо. Для забезпечення виконання повноважень Уповноважений призначає представників. Представник Уповноваженого є працівником секретаріату Уповноваженого і здійснює повноваження, визначені цим Законом», про що йдеться в част. 6 цієї ж статті [там само]. На жаль, у другому читанні з цього законодавчого акту було вилучено норму про роботу мовних інспекторів і загалом усунуто ці посади з переліку нововведень Закону, хоча, як свідчить історія України і закордонний досвід мовнополітичної практики, їхня роль як контролерів за дотриманням вимог законодавства є неоціненною.

У разі ухиляння посадовцями від виконання норм Закону Уповноважений зобов'язаний скласти Акт про виявлення правопорушення з вимогою усунути його протягом 30 днів. Якщо ж порушення повторяться протягом року – складають Протокол, у якому зазначають і про перше, і про наступні ситуації ухилу від Закону. Також Законом передбачено накладання штрафних санкції в розмірі 200-400 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що має бути сплачено протягом 15 днів. У разі несплати суми штрафу передбачено стягнути іншим способом відповідно до законодавства [6].

У березні 1927 р. Всеукраїнська центральна комісія з українізації встановлювала, що всі державні установи й підприємства можуть приймати на службу людей, що мають посвідку про знання української мови за 1-ю чи 2-ю категоріями за підписом голови комісії з українізації установи, де ця особа складала іспит, й офіційного представника органів освіти. Ці правила, за свідченнями дослідника М. С. Пасічника, не стосувалися при прийнятті на службу: а) осіб, коли їхня праця не стосується діловодства, а також обслуговуючого персоналу; б) осіб, запрошених на постійну працю, за умови, що вони вивчать українську мову [7].

Встановлювалося, що для осіб, які не мають посвідок про знання української мови і бажають отримати

посади в установах УРСР, організовувалися спеціальні кваліфікаційні комісії, які за певну плату перевіряли б знання української мови. Учні вищих та професійних шкіл, робітничих факультетів, технікумів, що склали іспити з української мови при своїх школах і мають відповідні посвідки, при прийомі на службу в державні установи і на підприємства заново не складають іспиту з української мови.

Аналогічна вимога містилася в положеннях ст. 25 Закону України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII «Про державну службу» [5], де зазначалося, що особа, яка бажає взяти участь у конкурсі, зокрема має подати посвідчення атестації щодо вільного володіння державною мовою. З метою визначення механізму проведення атестації осіб, які претендують на вступ на державну службу, щодо вільного володіння державною мовою та отримання відповідного посвідчення постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2017 р. № 301 «Про організацію проведення атестації осіб, які претендують на вступ на державну службу, щодо вільного володіння державною мовою» затверджено відповідний Порядок [8].

25 вересня 2019 року набрав чинності Закон України від 19 вересня 2019 року № 117-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо перезавантаження влади» [4], відповідно до норм якого переможець конкурсу має надати копії документів, що підтверджують рівень вільного володіння державною мовою. У зв'язку з тим, що норми Постанови не відповідали нормам Закону про перезавантаження влади, з 25 жовтня 2019 року припинили роботу атестаційні комісії уповноважених закладів вищої освіти.

Цю юридичну лаку було ліквідовано з набуттям чинності мовного закону України, розділ VII якого засвідчував появу нової для нашої держави інституції – Національної комісії зі стандартів державної мови, необхідність котрої окреслювалася ст. 43 част. 2: «Завданням Комісії є збереження та розвиток державної мови через встановлення стандартів державної мови і методів перевіряння рівня володіння державною мовою, необхідного для набуття громадянства чи зайняття визначених законами посад» [6]. Рівень володіння державною мовою, згідно зі ст. 48 означеного Закону [там само], підтверджує державний сертифікат про рівень володіння мовою, що засвідчує його за шкалою, встановленою мовним законом, яка розроблена з урахуванням рекомендацій Ради Європи з мовної освіти (CEFR). Шкала рівнів володіння державною мовою визначає три загальні рівні навичок: початковий рівень А, середній рівень В та рівень вільного володіння мовою С.

Висновки і перспективи подальших розробок. Мовнополітична діяльність Центральної Ради, Гетьманату та Директорії УНР, попри короткі терміни їх

існування на історичній арені, заклала міцні законодавчі підвалини утвердження і функціонування української мови як державної. Окремі кроки в цьому напрямку було здійснено навіть під час радянського режиму, хоча вони стосувалися виключно початкового етапу так званої українізації, однак і вони засвідчили спадковий характер певних управлінських рішень. Важливість належного володіння державною мовою посадовими особами різних рівнів, сприяння оволодіння нею публічними службовцями (а також усіма охочими) через мережу державних і комунальних курсів з вивчення української мови, сертифікація рівнів знайомості мови за міжнародними стандартами, а також належний контроль за дотриманням мовного законодавства стали тими моментами, які засвідчили наступність у дотриманні мовнополітичних рішень вже на сучасному історичному етапі існування незалежної України і знайшли своє законодавче втілення в нині чинному Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», закріпивши (і зміцнивши) тим самим статус української мови як державної в офіційно-урядовому просторі нашої країни.

З'ясування закономірностей реалізації принципу наступності в ДМП України в освітньому, культурному, бізнес-просторі тощо відкриває широкі перспективи подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова, Д. С. Законодавче забезпечення державної мовної політики в Україні: теоретико-історичний аспект : автореф. дис. ... к. держ. упр. : 25.00.01 – теорія та історія державного управління. Львів. 2017. 20 с.
2. Данилевська, О. М. Мова в революції та революція в мові: мовна політика Центральної Ради, Гетьманату, Директорії УНР. Київ. 2009. 176 с.
3. Даниленко, В. М. До витоків політики «українізації». Україна ХХ ст.: Культура, ідеологія, політика. Редкол.: В. М. Даниленко (відп. ред.), С. І. Білокінь, Г. В. Касьянов, В. О. Колпакова, Ю. О. Курносів, В. С. Чижко. Київ. 1993. С. 53–67.
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо перезавантаження влади» № 117-ІХ від 19 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2020. № 27.
5. Закон України «Про державну службу» № 889-VIII від 10 грудня 2015 року. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 4.
6. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» № 2704-VIII від 25 квітня 2019 р. *Голос України*. № 90 (7096). 16 травня 2019.
7. Пасічник, М. С. Історія України: державницькі процеси, розвиток культури та політичні перспективи : навч. посібник. Київ : «Знання». 2006. 735 с.
8. «Про організацію проведення агестації осіб, які претендують на вступ на державну службу, щодо вільного володіння державною мовою». Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2017 р. № 301. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2017-p#Text>
9. Тищик, Б. Й. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923). Історія держави і права. Львів : Триада плюс. 2004. 392 с.
10. Хрестоматія з історії держави і права України. У двох томах. Том 2. Лютий 1917–1996 роки / за ред. В.Д. Гончаренка. Київ : Ін Юре. 2000. 728 с.
11. Цалик, С. Блог історика: 1923 рік. Парадокси першої українізації. URL: <https://svitoch.in.ua/1138-paradoksy-pershoyi-ukrayinizatsiyi.html>

REFERENCES

1. Abramova D. S. (2017). *Zakonodavche zabezpechennia derzhavnoi movnoi polityky v Ukraini: teoretyko-istorychnyi aspekt : avtoref. dys. ... k. derzh. upr. : 25.00.01 – teoriia ta istoriia derzhavnoho upravlinnia*. Lviv, Ukrain.
2. Danylevska, O. M. (2009). *Mova v revoliutsii ta revoliutsiia v movi: movna polityka Tsentralnoi Rady, Hetmanatu, Dyrektorii UNR*. Kyiv : N.p. 176 s.
3. Danylenko V. M. (1993). *Do vytokiv polityky "ukrainizatsii". Ukraina XX st.: kultura, ideolohiia, polityka (59–65)*. V. M. Danylenko (red.). Kyiv : N.p.
4. «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo perezavantazhennia vlady» (Zakon Ukrainy). № 117-ІKh (2019). *Vidomosti Verkhovnoi Rady (27)*.
5. «Pro derzhavnu sluzhbu» (Zakon Ukrainy). № 889-VIII (2015). *Vidomosti Verkhovnoi Rady*. 4.
6. «Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi» (Zakon Ukrainy). № 2704-VIII (2019). *Holos Ukrainy (90 (7096))*.
7. Pasichnyk M. S. (2006). *Istoriia Ukrainy: derzhavnyi protsesy, rozvytok kultury ta politychni perspektyvy : navch. posibnyk*. Kyiv : Znanni.
8. «Pro orhanizatsiiu provedennia atestatsii osob, yaki pretenduiut na vstup na derzhavnu sluzhbu, shchodo vilnoho volodinnia derzhavnoiu movoiu». *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 301 (2017)*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2017-p#Text>
9. Tyshchuk B. I. (2004). *Zakhidno-Ukrainska Narodna Respublika (1918–1923). Istoriia derzhavy i prava*. Lviv : Triada plus.
10. *Khrestomatiia z istorii derzhavy i prava Ukrainy. U dvokh tomakh. Tom 2. Liutyi 1917–1996 roky (2000)*. V.D. Honcharenko (red.). Kyiv : In Yure.
11. *Tsalyk S. Blohistoryka: 1923 rik. Paradoksy pershoi ukrainizatsii*. Retrieved from: <https://svitoch.in.ua/1138-paradoksy-pershoyi-ukrayinizatsiyi.html>

UDC 811.111'23:7.04-055.2]:791.43
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2023-90-2>

VERBAL PORTRAYAL OF THE SCORNED WOMAN ARCHETYPE (IN MAINSTREAM CINEMA)

Berezhna M. V.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of English Translation Theory and Practice
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine orcid.org/0000-0002-3345-256X
margaret.berezhna@gmail.com*

Key words: *archetype, psycholinguistic image, the Scorned Woman archetype, verbal portrayal, narrative analysis, female character.*

The paper focuses on the narrative analysis of the verbal portrayal of eleven female cinematic characters representing the Scorned Woman archetype. The hypothesis of the research is that the characters' narratives are defined by their archetype. The archetype is a repetitive image of the collective unconscious, as proposed by C. Jung. The present study revises post-Jungian archetype typologies, focusing on the classification by V. Schmidt. Schmidt's typology is compatible with A. Maslow's hierarchy of human needs. The Scorned Woman is a villainous antipode of the Matriarch archetype as both are ruled by the same basic needs for love and esteem. Thus, the characters need to form and maintain an alliance with the partner of their choice. Usually, the idea takes the form of matrimony and family; however, the energy might be redirected into creating and ruling some entity (serving as a surrogate family). The need defines her narratives on marriage, family, common future, love, support, home, order, and faithfulness. Unlike the Matriarch's needs, the Scorned Woman's aspirations are thwarted, and the characters of the latter archetype feel betrayed, rejected, left, discarded, abandoned, unwanted, and hurt. It defines the Scorned Woman's narratives on sorrow, loneliness, unrequited love, indifference, contempt, betrayal, retaliation, punishment, revenge, and gloat. To balance the negative feelings, she needs to exercise some kind of control, simulating the semblance of order and structure in her life. She might go to extremities, turning into a tyrant and dictator. She directs her vengeance against different characters, including the man who wronged her. Usually, her actions seem justified as she is represented as a victim of male betrayal, and thus deserves to have her retaliation. Thus, the Scorned Woman is an antagonist (predominantly), or a villain. Possible arc developments for the Scorned woman include 1) forgiveness and matrimony; 2) acceptance and moving on with her life; 3) justified revenge and moving on; 4) unjustified revenge and consequent confrontation; 5) unjustified revenge and death/incapacitation. The outcome depends on the genre, rating, and target group of the film, the character's role (antagonist or villain), and arc development (negative valence, contamination, or redemption).

ВЕРБАЛЬНИЙ ПОРТРЕТ ПЕРСОНАЖІВ АРХЕТИПУ «ЗНЕВАЖЕНА ЖІНКА» (У ФІЛЬМАХ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ)

Бережна М. В.

*кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-3345-256X
margaret.berezhna@gmail.com*

Ключові слова: *архетип, психолінгвістичний образ, архетип «Зневажена жінка», вербальний портрет, нарративний аналіз, жіночий персонаж.*

Дослідження зосереджується на нарративному аналізі вербального портрета одинадцяти жіночих кіноперсонажів, що належать до архетипу «Зневажена жінка». Гіпотеза дослідження передбачає, що нарративи персонажів визначаються архетипом. Архетип – повторюваний образ у колективному несвідомому, за визначенням К. Юнга. Дослідження звертається до пост-юнгівських типологій архетипів, беручи за основу класифікацію В. Шмідт. Типологія В. Шмідт сумісна з класифікацією людських потреб А. Маслоу. «Зневажена жінка» є антиподом позитивного архетипу «Матріарх», оскільки обоє керуються однаковими базовими потребами у любові та повазі. Таким чином, персонажі прагнуть створити та зберегти союз з обраним ними партнером. Зазвичай ідея втілюється у вигляді шлюбного союзу та створення родини; втім енергія може бути скерована на створення та управління певною групою осіб (яка слугує сурогатною родиною). Потреба визначає її нарративи про шлюб, родину, спільне майбутнє, любов, підтримку, дім, порядок, та вірність. На відміну від потреб «Матріарха», прагнення «Зневаженої жінки» не задоволені, і персонажі другого архетипу почуваються зрадженими, неприйнятими, покинутими, зневаженими, забутими, небажаними та скривдженими. Це визначає нарративи «Зневаженої жінки» про страждання, самотність, нерозділене кохання, байдужість, образу, зраду, відплату, покарання, помсту, та зловтіху. Щоб врівноважити негативні почуття, «Зневажена жінка» потребує контролю та влади, що створює враження порядку та структури у певному аспекті її життя. В цьому вона може вдаватися до крайнощів, перетворюючись та тирана та диктатора. Вона скеровує жагу помсти проти різних персонажів, не обмежуючись чоловіком, який образив її. Зазвичай її дії видаються виправданими, оскільки вона представлена як жертва чоловічої зради, яка заслуговує компенсації. Таким чином, «Зневажена жінка» переважно виступає антагоністом, рідше – злодійкою. Розвиток арки персонажа для «Зневаженої жінки» передбачає: 1) пробачення та шлюб; 2) прийняття ситуації та рух вперед; 3) справедливу помсту та рух вперед; 4) необґрунтовану помсту та подальшу конфронтацію; 5) необґрунтовану помсту та смерть / недієздатність. Кінцевий результат залежить від жанру, рейтингу та цільової аудиторії фільму, ролі персонажа (антагоністка чи злодійка) та розвитку персонажної арки (негативна валентність, контамінація чи виправлення).

Problem statement. The subject of women and how they were regarded over the course of the modern era is not by any means new. But at the start of the twenty-first century, as a mainly print-based culture gave way to image- and media-based one,

it was the way the physical/cultural/social expectations for women were tied together with and within the medium of film, and disseminated in the person of the “actress” (be she a live woman or a drawing), which became important [1, p. 1]. The images of

female characters in mass culture top box office cinema reflect the vision of the wide public around the globe of the female place and role the society.

Cinematic narratives employ archetypes as easily recognized images, having clear-cut motives and needs. The idea of the archetype rooted in the collective unconscious, first proposed by Jung [2], has been later developed by researchers in different fields of study. Several classifications of archetypes, focusing on the individuals' psychological characteristics have been proposed and applied. However, there has been no attempt to compose a typology of psycholinguistic archetypes to account for common narratives and linguistic characteristics in the verbal portrayal of the same female archetype. As narratives about an individual's life trajectory, including subjective descriptions of the past and the future, appear to be central to selfhood and identity [3, p. 524], the present research proposes a set of narratives characteristic of the Scorned Woman archetype (the term by Schmidt [4]).

Objective. The objective of the present article is to establish narratives common to the Scorned Woman archetype by means of the cinematic characters' speech analysis. The material under research consists of the turns of eleven female characters featured in twelve English-language mass culture films. Despite being characters of different significance for the plot (from leading to subsidiary heroines), and opposite moral valence (from heroes to villains), the Scorned Women demonstrate similar narratives, distinguishing for the archetype. The turns taken for the research belong to Donna Sheridan-Carmichael (*Mamma Mia! The Movie*, 2008), Rosalie Hale (*The Twilight Saga: Eclipse*, 2010), Leah Clearwater (*The Twilight Saga: Breaking Dawn – Part 1*, 2011), Ravenna (*Snow White and the Huntsman*, 2012), Maleficent (*Maleficent*, 2014), Sara (*The Huntsman: Winter's War*, 2016), Christine Palmer (*Doctor Strange*, 2016 and *Doctor Strange in the Multiverse of Madness*, 2022), the Enchantress (*Beauty and the Beast*, 2017), Queen Ingrith (*Maleficent: Mistress of Evil*, 2019), Zorii Bliss (*Star Wars: Episode IX – The Rise of Skywalker*, 2019), and Valentina Allegra de Fontaine (*Black Panther: Wakanda Forever*, 2022).

Main findings. Female cinematic archetypes are based on the images of women in myths and fairy tales: princesses and hags, mothers and daughters, dragons and water spirits, sirens, and beautiful sorceresses. They were various incarnations of two archetypes (distinguished by Jung) – the anima and the Great Mother. Perhaps not surprisingly, up until the end of the 1970s, cinema and television have mostly been depicting female development as tied to the male as well as connected with the family [5, p. 120–121]. Nowadays the archetype stays popular with directors and wide public, proposing numerous representations of the Hera proto-archetype.

Schmidt [4] defines the Hera proto-archetype as consisting of two antipodes: the protagonist Matriarch archetype and the antagonist Scorned Woman. The two are ruled by common aspirations for love and esteem (distinguished by Maslow in his hierarchy of needs [6]). Schmidt defines the Matriarch as the woman in charge, who sees to the needs of her family and demands respect in return. The Matriarch has no identity outside of her role as wife and mother, but unlike the Nurturer she is extremely strong, resourceful, and tough-skinned. She does not take it well if her husband is unfaithful, and she will not ignore the wrongs done to her [4, p. 92].

The archetype, demonstrating several similar key characteristics in the classification proposed by Faber & Mayer, is termed the Ruler. The Ruler archetype is represented by a strong sense of power and control: the leader; the boss; the judge. The archetype is highly influential, stubborn, and even tyrannical. Maintaining a high level of dominance, it can apply to an administrator, arbiter, or a manager of others [7, p. 309].

Likewise, Mark & Pearson distinguish that the Ruler archetype strives to create a prosperous, successful family, company, or community. The archetype is represented by 'the king, the queen, the corporate CEO, the president of a country, the super-efficient soccer mom – or anyone with a commanding, authoritative manner'. The Ruler knows that the best thing to do to avoid chaos is to take control. Gaining and maintaining power is therefore a primary motivation. To the Ruler, it is the best way to keep oneself and one's family and friends safe [8, p. 244–245].

Similarly, Cowden, LaFever & Vidars define that the Boss takes charge of her circumstances and makes things happen. She is a strong, tough woman, who gets her way no matter what the obstacles. She remains unconcerned when she ruffles feathers and steps on toes. Her goals and priorities are far more important than hurt feelings. She is outspoken, resourceful, and persuasive. Once she decides to love, she is fierce and intense – capable of wrapping her loved ones in a strong, caring embrace. The Boss knows how to focus and accomplish anything [9, p. 78].

In general, the characters of the archetype need to form and maintain an alliance with the partner of their choice. Usually, the idea takes the form of matrimony and family; however, the energy might be redirected into creating and ruling some entity (serving as a surrogate family). The need defines her narratives on marriage, family, common future, love, support, home, order, and faithfulness. See a separate research by the author on the narratives in the Matriarch's turns [10].

Out of the reviewed classifications, only the typology by Schmidt specifically separates the antagonist form of the archetype, terming it the Scorned Woman. While the Matriarch's needs are satisfied, the Scorned Woman's aspirations are thwarted. Being accepted,

included, or welcomed leads to a variety of positive emotions, whereas being rejected, excluded, or ignored leads to potent negative feelings [11, p. 508]. The Scorned Woman feels betrayed, rejected, left, discarded, abandoned, unwanted, and hurt. It defines the Scorned Woman's narratives on sorrow, loneliness, unrequired love, indifference, contempt, betrayal, retaliation, punishment, revenge, and gloat. The lack of love, support, and faithfulness from the partner turns the Matriarch heartbroken and revengeful and defines her as a villain or an antagonist.

One of the common narratives for the Scorned Woman is the story of a failed relationship, particularly a marriage. The image of matrimony is of crucial significance for the Scorned Woman. The scenes of marriage vows and white dresses are found in eight (out of twelve researched) films; five of them being the wedding day for the examined heroines:

- Christine: *'What? For you, at my wedding? Nah. I think it was perfect'*.

- Donna: *'I have a wedding, my... Local girl's getting married'*.

- Sara: *'I'm marrying you. It was my mother's. My only treasure. I lived for her. Now... I live for you'*.

Due to different reasons, all the characters have been in temporally / constantly malfunctioning relationships:

- Queen Ingrith: *'Forced by fate into marriage with King John of Ulstead. Another weak king speaking of tolerance and civility'*.

- Donna: *'What happened to our love? / It used to be so good'; 'I don't wanna talk / About things we've gone through / Though it's hurting me / Now it's history'; 'And someone way down here / Loses someone dear'*.

- Leah: *'I'll do whatever you want, except go back to Sam's pack and be the pathetic ex-girlfriend he can't get away from'*.

- Valentina: *'Actually, wouldn't mind... Apologizing to you for a couple of things I said during our marriage'*.

- Christine: *'It was never gonna work out between us'*.

Closely connected to the idea of marriage stands the narrative about family and home:

- Donna: *'I was in your arms / Thinking I belonged there / I figured it made sense / Building me a fence / Building me a home / Thinking I'd be strong there'*.

- Rosalie: *'There were things I still wanted, to be married, with a nice house and a husband to kiss me when he came home. A family of my own'*.

The motherhood narrative in the turns of the Scorned Woman differentiates the characters of the archetype as adulteresses (illegitimate mothers), childless women, and bad mothers. These are "other" women who represent the dark side of the feminine [12, p. 87]. Thus, Donna is a single mother, bringing up her daughter alone, as the supposed father *'had to go home to get married'*. Ravenna is an evil step-

mother who proclaims that she *'should have killed Snow White when she was a child'*. Queen Ingrith is pictured as a bad mother: *'...you think I'm a monster. But what I did to the king, to Maleficent, to my son... I did for Ulstead'*. Rosalie is desperate about not being able to have children: *'But we'll always be this. Frozen. Never moving forward. That's what I miss the most. Possibilities. Sitting on a front porch somewhere, Emmett gray-haired by my side, surrounded by our grandchildren, their laughter'*.

The Scorned Woman feels she has done everything for her family and they owe her their loyalty [4, p. 100]:

- Ravenna: *'You swore that you would protect me! You swore! Now there's no one I can trust. No one. There's no loyalty, no loyalty. None, not even from you!'*

For the Scorned Woman, betrayal is the worst type of offense. She would rather have her husband ruin himself before he ruins their sacred union [4, p. 100]. She becomes jealous and speaks about other women:

- Donna: *'I was cheated by you / And I think you know when'; 'But tell me does she kiss / Like I used to kiss you? / Does it feel the same / When she calls your name?'*

- Valentina: *'I've been privy to every conversation you've had, including that treasonous call with the queen'*.

- Sara: *'Dead? Is that what you told everyone? You poor, heartbroken widower. That story must've wet the eyes of many a young lass. Maybe more than their eyes'*.

The narratives about being offended, hurt, discarded, and left prevail in the Scorned Woman's turns:

- Ravenna: *'I was ruined by a king like you once. I replaced his queen, an old woman. And, in time, I, too, would have been replaced. Men use women. They ruin us and when they are finished with us they toss us to the dogs like scraps'; 'There was a time I would have lost my heart to a face like yours. And you, no doubt, would have broken it'*.

- Rosalie: *'On the last night of my life, I left a friend's house late. I wasn't far from home... They left me in the street, thinking I was dead. Believe me, I wanted to be'*.

- Leah: *'Being unwanted isn't exactly a new thing for me...'*

- Christine: *'No! You had fun. They weren't about us, they were about you... Stephen. Everything is about you'; 'This is the part where you apologize'*.

- Maleficent: *'I must say I really felt quite distressed at not receiving an invitation'*.

- The Enchantress: *'Repulsed by her haggard appearance... the prince turned the woman away... he dismissed her again...'*

- Zorii: *'You know, I'm still digging out of the hole you put me in when you left to join the Resistance'*.

- Sara: *'Did you think I'd forget? Did you think I'd forgive? "Stand or fall", you said. You'd never leave*

my side, you said. You swore it. And then you fled. I see you fight, and I see you run'.

Next come the narratives of loneliness and sorrow, (pretended) indifference and estrangement:

- Donna: *'Okay, here's the thing. I love being on my own. I really do. You know, every morning, I get up and I thank God that I don't have some middle-aged, menopausal man telling me how to run my life. You know, I'm free and I'm single. And it's great'; 'Yes, I've been broken-hearted / Blue since the day we parted'; 'I was angry and sad / When I knew we were through / I can't count all the times / I have cried over you...'*

- Leah: *'I mean, being any kind of happy is better than being miserable about someone you can't have'*.

- Christine: *'Whatever I was to you in your universe does not matter'*.

- Zorii: *'Babu? Babu only works with the crew. That's not you anymore'*.

The Scorned Woman does not believe in love anymore:

- Maleficent: *'True love's kiss? Have you not worked it out yet? I cursed her that way because there is no such thing'*.

- Donna: *'I don't need to be taken care of... Oh, God, I'm so glad that whole part of my life is over'*.

- Sara: *'It wouldn't matter. You'd leave again. We blind ourselves to the truth because we're weak, because we hope. But there's no hope for love. Love ends in betrayal. Aye and always'; 'The one you loved is dead. I don't even remember what it feels like to be her'*.

Having accepted the harsh reality, the Scorned Woman might decide to move on with her life and part with the man she loves:

- Donna: *'I don't wanna talk / 'Cause it makes me feel sad / And I understand / You've come to shake my hand...'*

- Christine: *'Goodbye, Stephen'; 'I'd really like that. But I have to go'*.

- Sara: *'Whatever power this mirror contains, I'll not let Freya wield it. We'll find it, and we'll bring it to the Sanctuary. And then you and I will part forever'*.

To balance the negative feelings, the Scorned Woman needs to exercise some kind of control, simulating the semblance of order and fighting the chaos in her life. She might go to extremities, turning into a tyrant and dictator:

- Donna: *'Nothing works around here, except for me. I've been running this hotel for fifteen years, and I have never had a day off'; 'Well, this is my reality. Hard work and a crippling mortgage. And a hotel that's crumbling around me. No, that's all right, I can deal my own disasters'; 'Oh, my God! I got a crack in my courtyard. I gotta go fix it'*.

- Queen Ingrith: *'They overthrew my father. The land fell into chaos. I was cast out'; 'I am protecting the kingdom... and your throne'*.

As an alternative, the Scorned Woman might focus on revenge and punishment. She directs her

vengeance against different characters, including the man who wronged her:

- Ravenna: *'First, I will take your life, my lord. And then I'll take your throne'*.

- Maleficent: *'I like you begging. Do it again'; 'I was so lost in hatred and revenge'*.

- Rosalie: *'I got my revenge on them. One at a time. I saved Royce for last, so he'd know I was coming. I was a little theatrical back then'*.

- Zorii: *'I could pull this trigger right now... I wanna see your brains in the snow'*.

- The Enchantress: *'The prince begged for forgiveness, but it was too late... As punishment... she transformed him into a hideous beast'*.

The research demonstrates that out of four types of affective processing within personality change stories [13], the Scorned Woman can go through three. In the case of redemption, the antagonist turns into the protagonist, having successfully solved the conflict and processed the traumatic experience (Donna, Rosalie, Leah, Zorii, the Enchantress, Christine, Sara). In the case of contamination, the villain is shown on her descending way into the abyss of revenge and inevitable destruction (Ravenna, Queen Ingrith). The subsidiary antagonist possesses little screen time to develop her character's arc, thus keeping her negative valence (Valentina).

According to the author's previous research, Maleficent, being the only titular Scorned Woman in the researched films, has her development arc first through contamination (from the protagonist Matriarch archetype to the villainous Scorned Woman), and then via redemption (from the Scorned Woman to the Matriarch) [14; 15]. Maleficent is considered Disney's most popular villain and violator of gender stereotypes as instead of gender "acceptable" female traits such as compassion and dependence, she demonstrates assertiveness and independence, rules her kingdom, controls men with her sorcery, and misappropriates phallic power with the symbolism of finger pricking and bullhorns [16]. Other characters of the archetype are pictured as women ruling their kingdom (Ravenna and Queen Ingrith), controlling men with their sorcery (the Enchantress and Ravenna), being in charge of their business (Donna and Zorii), or leading a governmental organization (Christine and Valentina). In other words, despite being one of the most traditional female archetypes in the patriarchal society, the Scorned Woman in modern cinema gradually changes to become more independent and self-sufficient.

Identifying with main characters increases fictional engagement, or cognitive and/or emotional involvement with the text, even when the character is morally ambiguous or an outright villain. Audience enjoys "dark" fictional characters whose actions violate real-world moral norms. These can be morally

ambiguous protagonists, who may not always act in accordance with their own and/or the audience's moral paradigm; they may also be villains, representing the forces of evil in the story. Relatively few fictional characters, even the "villains," are entirely bad, and the most interesting are often those who are redeemed [17, p. 1-2]. The idea explains high numbers in the category of Scorned Women going through the redemption process in the examined cinematic stories.

The public recognizes and resonates with the characters on the screen, when the director develops 'a good understanding of the character's flaws – particularly for the villains. Nobody truly has the intention of being evil. A realistic villain has motives that are understandable and relatable and they feel justified in what they do' [18, p. 22]. The clearest differences between heroes and villains may be found along the fairness or care domains (e.g., heroes are justified, whereas villains are unjustified; heroes try to help people, whereas villains try to hurt them)... [19, p. 191]. Thus, the audience judges the Scorned Woman on the level of justification for her revenge. Usually, her actions seem justified as she is represented as a victim of male betrayal, and therefore deserves to have her retaliation. Possible arc developments for the Scorned Woman include:

1) forgiveness and matrimony, when the offense occurs due to misunderstanding (Donna, Sara);

2) acceptance and moving on with her life, when the offense comes as the result of circumstances (Christine, Leah, Zorii);

3) justified revenge and moving on, which causes the character's shift from the Scorned Woman to the Nurturer archetype (Maleficent, Rosalie, the Enchantress);

4) unjustified revenge and consequent confrontation (Valentina);

5) unjustified revenge and death/incapacitation (Ravenna / Queen Ingrith). The outcome depends on the genre, rating, and target group of the film, the character's role (antagonist or villain), and arc development (negative valence, contamination, or redemption).

Conclusion and prospects for further research.

The obtained results demonstrate that the Scorned Woman archetype, the antagonist antipode of the Matriarch archetype despite being one of the traditional recurring female images in the patriarchal society, has gradually changed to become more independent and autonomous on her personal journey. The Scorned Woman is presented as a victim of male betrayal, thus often having the audience's sympathy. Her aspirations for love and esteem are not met, which predetermines her narratives on sorrow, loneliness, unrequited love, indifference, contempt, betrayal, retaliation, punishment, revenge, and gloat. The Scorned Woman feels betrayed, rejected, left,

discarded, abandoned, unwanted, and hurt. The lack of love, support, and faithfulness from her partner turns the Scorned Woman revengeful and defines her as a villain or an antagonist. To balance the negative feelings, the Scorned Woman needs to exercise some kind of control, simulating the semblance of order and fighting the chaos in her life.

Redemption prevails among possible ways of affective processing within the Scorned Woman personality change stories. Other researched ways include negative valence and contamination (for villains). The characters' arc development goes through forgiveness, acceptance of circumstances, moving on with her life, and (un)justified revenge.

Among the perspectives of the research is the composition of narrative typology, distinguishing female cinematic characters of different archetypes. Being based on the highest-grossing English-language films of the 21st century, the typology might reflect the global vision of women in the modern world.

BIBLIOGRAPHY

1. Davis, A. M. (2007). *Good Girls and Wicked Witches: Changing Representations of Women in Disney's Feature Animation, 1937–2001*. New Barnet, North: John Libbey Publishing Ltd. 274 p.
2. Jung C. G. *The archetypes and the collective unconscious* (R. Hull, Trans.) (2nd ed.). Princeton, NJ : Princeton University Press, 1968. 451 p.
3. Hirsh J. B., & Peterson J. B. Personality and language use in self-narratives. *Journal of Research in Personality*, 43(3), 2009. P. 524–527. doi: 10.1016/j.jrp.2009.01.006
4. Schmidt, V. (2007). *The 45 Master characters*. Cincinnati, Ohio: Writers Digest Books. 338 p.
5. Bassil-Morozow, H. (2018). Feminist Film Criticism: Towards a Jungian Approach. In *The Routledge International Handbook of Jungian Film Studies*. Ed. Luke Hockley. London and New York : Routledge. Pp. 115–127.
6. Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), pp. 370–396. <https://doi.org/10.1037/h0054346>
7. Faber, M. A., & Mayer, J. D. Resonance to archetypes in media: There's some accounting for taste. *Journal of Research in Personality*, vol. 43, no. 3, 2009. Pp. 307–322. doi: 10.1016/j.jrp.2008.11.003
8. Mark M., & Pearson C. S. *The Hero and the Outlaw: Building extraordinary brands through the power of archetypes*. New York : McGraw-Hill, 2001. 384 p.
9. Cowden T.D., LaFever C., & Vidars S. *The Complete Writer's Guide to Heroes & Heroines: Sixteen Master Archetypes*. Pasadena, CA: Archetype Press, 2013. 214 p.
10. Berezhna M.V. The Matriarch Cinematic Archetype: Narrative Analysis. Тези доповідей XIV Міжнародної наукової конференції «Іно-

- земна філологія у XXI столітті»: Запорізький національний університет. Запоріжжя: ЗНУ, 2022. С. 15–18.
11. Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), pp. 497–529. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497>
  12. Önal, L. (2011). The discursive suppression of women: Female evils as the villains of the motherhood narrative. *Folklore*, 48, 85–116. doi: 10.7592/FEJF2011.48.onal
  13. Lodi-Smith, J., Geise, A. C., Roberts, B. W., & Robins, R. W. (2009). Narrating personality change. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(3), pp. 679–689. <https://doi.org/10.1037/a0014611>
  14. Berezhna M. V. Maleficent: from the Matriarch to the Scorned Woman (Psycholinguistic Image). Scientific and pedagogical internship "Professional training of a modern philologist: the use of European practices in the education system of Ukraine": Internship proceedings, October 25 – December 5, 2021. Częstochowa, Republic of Poland : Baltija Publishing, 2021. P. 11–15. DOI: <https://doi.org/10.31812/123456789/5766>
  15. Бережна М. В. «Матріарх» і «Зневажена жінка»: два психолінгвістичні архетипи одного кіноперсонажа. *Сучасна філологічна наука: актуальні питання та вектори розвитку* : колективна монографія / відп. за випуск М. В. Мамич. Львів – Торунь: Ліга-Прес, 2021. С. 5–33. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-242-8-1>
  16. Dundes, L., Buitelaar, M. S., & Streiffi, Z. (2019). Bad Witches: Gender and the Downfall of Elizabeth Holmes of Theranos and Disney's Maleficent. *Social Sciences*, 8(175), pp. 1–17. doi:10.3390/socsci8060175
  17. Black, J. E., Helmy, Y., Robson, O., & Barnes, J. L. (2019). Who can resist a villain? Morality, machiavellianism, imaginative resistance and liking for dark fictional characters. *Poetics*, 74, pp. 1–13. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2018.12.005>
  18. Smith D. *The Psychology Workbook for Writers. Tools for Creating Realistic Characters and Conflict in Fiction*. Wooden Tiger Press, 2015. 86 p.
  19. Eden, A., Oliver, M. B., Tamborini, R., Limperos, A., & Woolley, J. (2015). Perceptions of moral violations and personality traits among heroes and villains. *Mass Communication and Society*, 18(2), pp. 186–208. doi:10.1080/15205436.2014.923462
  2. Jung, C. G. *The archetypes and the collective unconscious* (R. Hull, Trans.) (2nd ed.). Princeton, NJ: Princeton University Press, 1968. 451 p.
  3. Hirsh, J. B., & Peterson, J. B. Personality and language use in self-narratives. *Journal of Research in Personality*, 43(3), 2009. Pp. 524–527. doi:10.1016/j.jrp.2009.01.006
  4. Schmidt, V. (2007). *The 45 Master characters*. Cincinnati, Ohio: Writers Digest Books. 338 p.
  5. Bassil-Morozow, H. (2018). Feminist Film Criticism: Towards a Jungian Approach. In *The Routledge International Handbook of Jungian Film Studies*. Ed. Luke Hockley. London and New York : Routledge. Pp. 115–127.
  6. Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), pp. 370–396. <https://doi.org/10.1037/h0054346>
  7. Faber, M. A., & Mayer, J. D. (2009). Resonance to archetypes in media: There's some accounting for taste. *Journal of Research in Personality*, vol. 43, no. 3. Pp. 307–322. doi:10.1016/j.jrp.2008.11.003
  8. Mark, M., & Pearson, C. S. (2001). *The Hero and the Outlaw: Building extraordinary brands through the power of archetypes*. New York : McGraw-Hill. 384 p.
  9. Cowden, T.D., LaFever, C., & Viders, S. (2013). *The Complete Writer's Guide to Heroes & Heroines: Sixteen Master Archetypes*. Pasadena, CA: Archetype Press. 214 p.
  10. Berezhna, M.V. (2022). The Matriarch Cinematic Archetype: A Narrative Analysis. Abstracts of reports of the 14th International Scientific Conference "Foreign Philology in the 21st Century": Zaporizhzhia National University. Zaporizhzhia: ZNU. P. 15–18.
  11. Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), pp. 497–529. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497>
  12. Önal, L. (2011). The discursive suppression of women: Female evils as the villains of the motherhood narrative. *Folklore*, 48, pp. 85–116. doi:10.7592/FEJF2011.48.onal
  13. Lodi-Smith, J., Geise, A. C., Roberts, B. W., & Robins, R. W. (2009). Narrating personality change. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(3), pp. 679–689. <https://doi.org/10.1037/a0014611>
  14. Berezhna, M. V. (2021). Maleficent: from the Matriarch to the Scorned Woman (Psycholinguistic Image). Scientific and pedagogical internship "Professional training of a modern philologist: the use of European practices in the education system of Ukraine": Internship proceedings, October 25 – December 5, 2021. Częstochowa, Republic

REFERENCES

1. Davis, A. M. (2007). *Good Girls and Wicked Witches: Changing Representations of Women in Disney's Feature Animation, 1937–2001*. New Barnet, North: John Libbey Publishing Ltd. 274 p.

- of Poland: Baltija Publishing. Pp. 11–15. DOI: <https://doi.org/10.31812/123456789/5766>
15. Berezhna, M. V. (2021). The Matriarch and Scorned Woman: Two Psycholinguistic Archetypes of One Cinematic Character. *Modern philological science: current issues and vectors of development* : collective monograph / Ed. M. V. Mamysh. Lviv-Torun: Liha-Press. Pp. 5–33. DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-242-8-1>
16. Dundes, L., Buitelaar, M. S., & Streiffi, Z. (2019). Bad Witches: Gender and the Downfall of Elizabeth Holmes of Theranos and Disney's Maleficent. *Social Sciences*, 8(175), pp. 1–17. doi:10.3390/socsci8060175
17. Black, J. E., Helmy, Y., Robson, O., & Barnes, J. L. (2019). Who can resist a villain? Morality, machiavellianism, imaginative resistance and liking for dark fictional characters. *Poetics*, 74, pp. 1–13. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2018.12.005>
18. Smith, D. *The Psychology Workbook for Writers. Tools for Creating Realistic Characters and Conflict in Fiction*. Wooden Tiger Press, 2015. 86 p.
19. Eden, A., Oliver, M. B., Tamborini, R., Limperos, A., & Woolley, J. (2015). Perceptions of moral violations and personality traits among heroes and villains. *Mass Communication and Society*, 18(2), pp. 186–208. doi: 10.1080/15205436.2014.923462

УДК 821.161.2'06-1(477)=111
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2023-90-3>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВІЙСЬКОВОЇ ПОЕЗІЇ ЛЮБОВІ ЯКИМЧУК АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Бовт А. Ю.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
вул. Іоанна Павла II, 17, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-1896-4153
bovt@snu.edu.ua*

Ключові слова: *поезія
війни, художній переклад,
українсько-англійський
переклад, труднощі перекладу
поезії, молитовне замовляння.*

В статті розглянуто особливості і труднощі перекладу української військової поезії англійською мовою на прикладі одного з відомих творів сучасної української поетеси Любові Якимчук. Окреслено проблематику художнього перекладу і перекладу поезії зокрема як особливо складного виду. Розкрито особливості військової поезії, які мають враховуватися при перекладі. Надано стислий опис творчого шляху Любові Якимчук, тематики і стилістичних особливостей її творів, що увійшли до її збірки «Абрикоси Донбасу», яка в англійському перекладі вийшла у світ у 2021 році. Зазначено, що головною складністю перекладу поезій з цієї збірки англійською мовою на формальному рівні є так звана «деконструкція» слів і виразів (зміна наголосу, зміна місцями літер, розщеплення слів на складові), що графічно позначено на письмі. Таким чином поетеса має намір наочно показати, які руйнівні наслідки має війна як для людини, так і для її оточення. Ця стратегія позначає спадкоємність з українським футуристичним рухом 1920-х років. На змістовному рівні головними особливостями є глибокі внутрішні переживання, передані за допомогою експресіоністичного стилю письма, а саме: яскравого вираження почуттів; розкриття теми трагізму людської долі; деформація і деконструкція світу; домінування мотивів смерті, війни та самотності; символічність; ірраціональність; контраст світла й тіні, тощо. Проаналізовано англомовний переклад поезії «Молитва», яку Любов Якимчук прочитала на минулорічній церемонії вручення всесвітньо-відомої премії Grammy Awards. Зазначено, що ця поезія тематично відноситься до категорії молитовне замовляння і є своєрідним авторським переосмисленням молитви «Отче наш». Розкрито особливості відтворення форми і змісту цього вірша англійською мовою перекладачами Оксаною Максимчук і Максом Росочинським. Доведено, що завдяки відповідним перекладацьким трансформаціям в перекладі поезії було збережено як структуру і форму вірша (майже кожний рядок за кількістю лексичних одиниць і ритмікою точно відтворює оригінал, не втрачаючи при цьому змістовно), так і сенс, з додаванням важливих відтінків значення певним словам, що свідчить про високий рівень адекватності перекладу.

PECULIARITIES OF TRANSLATING LYUBOV YAKYMCHUK'S WAR POETRY INTO ENGLISH

Bovt A. Yu.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Philology and Translation
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University
Ioanna Pavla II str., 17, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-1896-4153
bovt@snu.edu.ua*

Key words: *war poetry, artistic translation, Ukrainian-English translation, difficulties of poetry translation, prayer request.*

The article studies the peculiarities and difficulties of translating Ukrainian war poetry into English using the example of one of the famous works by the modern Ukrainian poet Lyubov Yakymchuk. The problem of artistic translation and poetry translation, in particular, is outlined as a particularly complex type. The peculiarities of war poetry, which should be taken into account during translation, are revealed. A brief description of the creative path of Lyubov Yakymchuk, the themes and stylistic features of her works included in her collection "Apricots of Donbas" published in English translation in 2021 is given. It is noted that the main difficulty of translating poems from this collection into English at the formal level is the so-called "deconstruction" of words and expressions (change of emphasis, substitution of letters, splitting of words into components), which is graphically expressed in writing. In this way, the poet intends to clearly show the devastating consequences of war for both a person and their environment. This strategy marks continuity with the Ukrainian Futurist movement of the 1920s. At the content level, the main features are deep inner experiences, conveyed with the help of an expressionistic style of writing, namely, a vivid expression of feelings; disclosure of the theme of the tragedy of human destiny; deformation and deconstruction of the world; the dominance of motives of death, war and loneliness; symbolism; irrationality; contrast of light and shadow, etc. The English translation of the poem "Prayer", which Lyubov Yakymchuk read at last year's world-famous Grammy Awards ceremony, has been analyzed. It is noted that this poetry thematically belongs to the category of prayer request and is a kind of the author's reinterpretation of the prayer "Our Father". The features of the reproduction of the form and content of this poem in English by translators Oksana Maksymchuk and Max Rosochynsky are revealed. It is proved that thanks to the appropriate translation transformations used in the translation of this poetry, both the structure and the form of the poem have been preserved (almost every line in terms of the number of lexical units and rhythm accurately reproduces the original, without losing the content), as well as the sense, with the addition of important nuances of meaning to certain words, which indicates a high level of translation adequacy and equivalence.

Постановка проблеми. Військова поезія завжди була тонкою справою. Немає сумніву, що вершина людських скорбот і болю, відчаю і надії, безпорадності і віри, любові до життя знаходять своє місце у військовій поезії, так майстерно змальовані поетом, який або перестраждав усе це сам, або здатний глибоко відчувати ці почуття за допомогою розповідей тих, хто пережив трагедію війни. Форма і сенс кожного окремого рядка і слова піді-

брані так ретельно, щоб допомогти іншим людям побачити всі жахіття війни очима поета, надзвичайно чутливого до змін у суспільстві. Перекладачка Оксана Максимчук слушно зауважує: «У цьому поети нагадують тонко налаштовані пристрої, які реєструють відповідні коливання точніше, ніж усі інші... «Слова війни» [збірка поезій про війну – прим. автора] – це не лише реакція на війну, але й один із багатьох наслідків війни. Як

зламани меблі та понівечені тіла, ці вірші є наслідком того, що сталося, а також доказом того, що це дійсно сталося. Вони є формою свідчення, навіть якщо те, про що вони свідчать, – це не звичайні історичні події, а радше когнітивні трансформації та семіотичні зрушення, які переживають люди в лімінальних ситуаціях» [13].

Іноді важко передати те, що людина відчуває словами, оскільки вони не завжди здатні точно відтворити внутрішній стан людини. Проте передати засобами іншої мови бачення і почуття поета ще важче. Данте Аліґ'єрі, Роберт Фрост, Роман Якобсон та інші видатні письменники та вчені вважали, що поезію взагалі не можна перекладати. Це пояснюється тісним зв'язком форми зі змістом, який повністю втрачається при перекладі. Неможливо зберегти обидва, тому перекладач вибирає, що передати в першу чергу: якщо він обирає зміст, то втрачається краса оригінальної форми; при виборі форми зміст стає незрозумілим для читача перекладу. Знайти той необхідний баланс, щоб нова форма не спотворила оригінальний зміст – це і є найголовніше завдання перекладача.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблемою художнього перекладу займалися не лише видатні мовознавці і перекладознавці О. Білецький, В. Коптілов, А. Лефевр, В. Матвіїшин, О. Потебня, О. Чередниченко, а й відомі українські письменники і перекладачі М. Драгоманов, І. Франко, М. Рильський. Вони торкалися і проблематики перекладу поезії, оскільки мали перекладацький досвід і розуміли, з яким труднощами стикається перекладач, працюючи з поетичними шедеврами. Проте проблематика перекладу саме військової поезії в україномовному поетичному дискурсі наразі набуває значної актуалізації в наукових колах.

Метою статті є дослідити та проаналізувати особливості перекладу військової поезії Любові Якимчук англійською мовою на прикладі її твору «Молитва». Відповідно до мети було визначено наступні **завдання**: визначити і проаналізувати лінгвостилістичні особливості оригіналу віршу «Молитва»; проаналізувати переклад твору «Молитва» англійською мовою із визначенням застосованих перекладацьких трансформацій.

Об'єктом дослідження є поезія Любові Якимчук «Молитва» і її англійський переклад.

Предметом дослідження є лінгвостилістичні особливості перекладу віршу «Молитва» англійською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Переклад поезії є одним з найскладніших видів художнього перекладу. Оксана Максимчук, яка успішно перекладає сучасну українську поезію англійською мовою, в інтерв'ю зазначає: «Ви не можете просто взяти поетичний твір і перекласти

його так, як Google Translate, начебто це була звичайна розмова, тому що це не звичайне мовлення... ви використовуєте трохи магії та намагаєтеся зробити так, щоб ця магія повторилася для нової аудиторії в новому контексті іншою мовою» [15].

М. Кондратюк вважає, що головною складністю перекладу поетичних творів є високе смислове навантаження на кожен складову. При цьому, перекладач виконує одночасно ролі поета, інтерпретатора, перетворювача, історика, ідеолога, і ця багатофункціональність вимагає значної теоретичної та практичної підготовки [3, с. 127]. Оскільки художній переклад виконує не лише інформаційну, а й естетичну і емоційну функції, перекладач має бути уважним до кожної деталі, щоб не втратити образність і сенс, закладені автором оригіналу.

Оксана Максимчук зазначає, що «переклад поезії – це неможливе завдання, тому що ти перекладаєш не слова, а переважно трансплантуєш досвід, настрій, робиш трансформацію того, що передає вірш, події, яку він описує» [15]. Найбільшою проблемою при перекладі української поезії є поширена традиція римунання. Хоча деякі сучасні вірші написані верлібром, більшість поетів все ще використовують римовані рядки, «ставлячи перекладача перед дилемою: «римувати чи не римувати» – вибором, який завжди чреватий негативними наслідками» [10, с. 43]. Кожен перекладач може вирішити цю дилему сам, однак, зважаючи на те, що більшість сучасної англійської поезії написано верлібром, перекладачі роблять свій вибір на користь змісту, жертвуючи римою.

Варто погодитися з дослідницею Т. Чайковською, яка зазначає, що «точність і правильність – особливо актуальні для перекладу поезій, адже може постати проблема розбіжності стилістики різних мов... Бажано, щоб переклад зберіг зв'язок з оригіналом у новій культурі і перекладач має право запропонувати нові образи, форми, стилі» [6, с. 25].

С. Шулік зазначає, що перекладач художніх творів має дотримуватися таких основних вимог: 1) перекладати точно, тобто намагатися донести до читача навіть найменші відтінки значень, повністю передати зміст; 2) перекладати лаконічно, викладати думки максимально стисло; 3) зберегти ясність, не спричиняючи нечіткість думки, уникаючи двозначності; 4) зберегти літературність, тобто переклад має відповідати нормам літературної мови [7].

Якщо звичайна поезія викликає надзвичайні труднощі при перекладі, то військова поезія є ще більшим викликом для перекладача, адже рівень емоційної напруги тут ще вище. Перекладач не має права схибити, адже саме від його майстерності, вмінні також пропустити ці важкі почуття через себе і відповідно передати їх засобами іншої мови залежить, чи зможе автор оригіналу доступитися до сердець своїх іншомовних читачів.

Л. Мачулін виокремлює такі ознаки військової поезії: 1) масова поява текстів різного гатунку, що свідчить про залучення до створення поезії спротиву значної кількості як професійних поетів, так і аматорів; 2) більш глибоке і водночас інтенсивне її сприйняття читачами, глибший емоційний супровід; 3) домінування «жіночого письма»; 4) певна динаміка емоційного супроводу війни залежно від воєнних подій; 5) чітке розкриття майже всіх основних архетипів національної культури [5, с. 22–23]. Якісний переклад вимагає від перекладача розуміння цих особливостей та врахування їх в процесі роботи над перекладом військової поезії.

Наразі увага всього світу прикута до подій в Україні. Про надзвичайну зацікавленість українською військовою поезією свідчить засновниця видавництва «Lost Horse Press» Крістін Лисневич-Голберт, яка в інтерв'ю американському «Publishers Weekly» зауважує: «Я отримую стільки замовлень, що ледве встигаю. <...> ми ніколи не стикалися з таким ажіотажем навколо наших книг. <...> Українські книги до 24 лютого взагалі погано продавалися, а зараз їх змітають із прилавків» [14]. Саме це видавництво у 2021 році видало англійською мовою збірку поезій Любові Якимчук «Абрикоси Донбасу» (“Apricots of Donbas”), яка увійшла до рейтингу 10 найкращих українських книг про АТО за версією українського Forbes [2].

Видавництво “Lost Horse Press” так охарактеризувало поезію цієї збірки: «Грайливість перед обличчям катастрофи – це характерна риса голосу Якимчук, що відтворює спадщину українських футуристів 1920-х років. Витонченість віршів йде рука об руку з їхньою автентичністю, пропонуючи інтимні проблески в історію жінки, яка постраждала від ситуації, що змінила її життя без її згоди» [9]. В передмові до книги також зазначається, що Люба Якимчук – це феномен. Їй ледве за тридцять, а вона вже встигла отримати кілька найвищих українських премій як поет і сценарист. Вона народилася і вирісла у родині шахтаря та оператора конвеєра у невеликому промисловому містечку Первомайськ Луганської області. У 2014 році, після окупації Первомайська російськими військами, вона вимушена була виїхати. Зараз вона виступає речницею від імені переміщених осіб і мешканців окупованих територій, намагаючись привернути увагу світової спільноти до проблем громадян України. У своєму інтерв'ю Любов Якимчук каже: «Коли я писала поему «Абрикоси Донбасу», мала на меті створити наратив, який би попри все показував, що навіть окупований схід – це Україна. Я знайшла дієвий спосіб зробити це – розповісти про дикі абрикосові посадки, які зникають, коли перетнути кордон із Росією. Це природний кордон, який маркує українські території на сході» [4].

У інтерв'ю Оксана Максимчук так описує особливості стилю Любові Якимчук: «Її поетична стратегія – деконструкція. Вона розбиває слова, особливо назви місць і імена людей, знищених війною, щоб позначити на рівні мови те, що війна робить зі світом та усім, що нас оточує. Ця стратегія особливо цікава, тому що вона позначає спадкоємність з українським футуристичним рухом 1920-х років. Українські футуристи говорили про деструкцію чи деконструкцію як про необхідний етап, який має пройти мистецтво, перш ніж ми зможемо побудувати нове мистецтво для нового світу, який буде справедливим і прекрасним. Якимчук використовує цю деконструкцію слів і образів, щоб показати зникнення сенсу, але йому на зміну не прийде нічого кращого чи справедливішого – як гола оголена фактура, яка можливо, вже ні на що не годиться. Ми торкаємося цього у вступі до її книги: як війна має тенденцію перетворювати речі на сміття, домівки на руїни, як вона знищує людей, тварин, ландшапти» [15]. Вже у коротенькій анотації, написаній М. Савкою, ми чуємо вселенський крик про допомогу: «Це книга віршів, які не лише проникають у душу, а й продирають нутро. Вони залишають наскрізні отвори у свідомості, крізь які прозирає та реальність, від якої хочеться затулитися долонями» [8, с. 2]. Всі вищезазначені відгуки та рецензії на книгу свідчать про надзвичайну складність поезії Любові Якимчук з точки зору особливої форми та тих важких тем, які вона графічно намагається одягти в цю деформовану форму. І. Камінський охарактеризував ці особливості у письмі Любові Якимчук у такий спосіб: «Якимчук, україномовна поетеса, відмовляється говорити «нероздробленою» мовою, оскільки її країна роздроблена. Про це свідчить, яка вона змінює слова, розбиваючи їх і міняючи місцями звуки. Неправильне лексично, але все ще читабельне і зрозуміле для нас, зруйноване слово мовчки стикається з читачем» [11].

Окрім особливостей віршів Любові Якимчук на формальному рівні, О. Кицан стверджує, що в її поезіях яскраво простежуються риси експерсіонізму, адже «поети, які зверталися до теми війни у своїй творчості, не просто зображували конкретну дійсність, а, швидше, передавали власні переживання, втілені у фантастичних, грандіозних образах» [1, с. 38]. На змістовному рівні дослідниця зазначає такі риси: вираження почуттів прирівнюються до «вибуху»; трагізм (загублення і крах життя); деформація і деконструкція світу (ефект хаосу, руїни); поетика крику, агонії; домінування мотивів смерті, війни та самотності; символічність; ірраціональність, зацікавленість містичними переживаннями, внутрішнім світом людини та хворобливими виявами її психіки; естетика потворного; контраст темних і світлих кольорів, світла й тіні.

Вкупі формальні і змістовні особливості поетичних творів Любові Якимчук обумовлюють складність перекладу її віршів англійською мовою, адже перекладачеві потрібно домогтися якомога повнішого збереження і форми, і змісту.

Для перекладацького аналізу було обрано поезію Любові Якимчук зі збірки «Абрикоси Дон-

басу» під назвою «Молитва», яку вона прочитала на минулорічній церемонії вручення премії Grammy Awards [12] у перекладі Оксани Максимчук і Макса Росочинського. Ця поезія також знаходиться у короткому списку премії Emerging Europe Awards-2023, категорія «Артистичні здобутки» (Artistic Achievement).

отче наш, що є на небі у повному місяці та в порожньому сонці захисти від смерті моїх батьків чия хата стоїть на лінії вогню і вони не хочуть її покидати як домовину хліб наш насущний віддай голодним і нехай вони перестануть їсти одне одного і прости нам зруйновані міста наші хоч і ми не прощаємо цього ворогам нашим захисти і вбережи моїх батьків мого чоловіка моє дитя і мою Батьківщину	our Father, who art in heaven of the full moon and the hollow sun shield from death my parents whose house stands in the line of fire and who won't abandon it like a tomb our daily bread give to the hungry and let them stop devouring one another and forgive us our destroyed cities even though we do not forgive for them our enemies shield and protect my husband, my parents my child and my Motherland

Темою цього вірша, відповідно до класифікації запропонованої Л. Мачуліним [5, с. 23], є молитовне замовляння. Поезія є авторським переосмисленням молитви «Отче наш» і дуже відверто передає почуття і внутрішні переживання авторки. Перший рядок вірша в перекладі з точністю відтворює перший рядок молитви Господньої англійською мовою: «*our Father, who art in heaven*». Далі йде протиставлення «повний місяць-порожнє сонце», яке підкреслює всеприсутність Бога в будь-яку мить життя, що в англійському перекладі відтворено за допомогою еквівалентного протиставлення «*full moon-hollow sun*». Дуже цікавим є вибір лексичної одиниці в наступному рядку на позначення слова «захисти». Перекладачі обирають варіант «*shield*», тобто конкретизують дієслово «захистити», що, на нашу думку, є прикладом адекватного перекладу. Адже йдеться не лише про захист в широкому сенсі, наприклад, яке має слово *protect* (*keep someone safe*), а про захист від ворожих снарядів, уламків, від яких може захистити якась перепона, в даному англійському перекладі – *щит* (*shield*), і авторка просить самого Бога стати щитом між ворожими кулями і її батьками. Ще одним адекватним відповідником є слово «*tomb*» – «домовина», з якою порівнюється будинок. Як мерці вже не можуть покинути місце свого останнього пристанку, так і батьки авторки не бажають залишати рідний дім. Слово «*tomb*», як і домовина, що має в своєму складі корінь «*дім*», в англійській мові позначає місце поховання саме з монументом, тобто кам'яною спо-

рудною. Таким чином за допомогою конкретизації перекладачі знаходять адекватний відповідник слову «домовина». Рядок про хліб насущний так само точно відтворює фразу з молитви і в оригіналі, і в перекладі, але далі авторка продовжує «... *віддай голодним і нехай вони перестануть їсти одне одного*». В англійській версії на позначення дієслова «їсти» обирається дієслово «*devour*», що є більш стилістично забарвленим і має значення їсти щось дуже швидко, бо людина дуже голодна. Цей голод тут може бути як в прямому, так і в переносному сенсі, адже люди від відчаю і безвиході починають «їсти» один одного, втрачаючи людську подобу і стаючи злими, жорстокими, безжалісними. Далі авторка переосмислює рядок про прощення вини, в якому вона просить простити нам наші зруйновані міста, хоча ми і не прощаємо цього нашим ворогам. В перекладі логічний наголос падає на слово *enemies* – останнє слово в рядку, підкреслюючи його важливість розташуванням. Перекладачі вдаються до зміни порядку слів, але емпфаза в поданому випадку є цілком адекватною сенсу твору. «*Захисти і вбережи*» – знову ми бачимо знайоме слово «*shield*» і більш широке за сенсом «*protect*», яке є синонімічним відповідником слів «*захистити*» і «*берегти*». І далі перераховуються всі, кого треба захистити: батьки, чоловік, дитина, Батьківщина. В українській версії порядок вибудовано ієрархічно: від сім'ї, яка дала життя, до більш широкого розуміння родини – Батьківщини. В англійському перекладі можна побачити зміну порядку слів – спочатку

йде чоловік, а потім батьки. Можна припустити, що таким чином перекладачі вирішили змістити акцент на людину, яка, навіть за юридичними законами, є найближчою, а вже потім перейти на першу лінію родинних зв'язків. Завершується вірш молитвенним проханням за Батьківщину.

Цікавою особливістю проаналізованого вірша є те, що в ньому немає жодного розділового знаку. Він вимовляється наче на одному диханні, одним поривом, одним благанням до Господа з сердечною молитвою. Цю особливість було збережено і в перекладі, як і загалом структуру і форму вірша – кожний рядок за кількістю лексичних одиниць і ритмікою майже повністю відтворює оригінал, що свідчить про високий рівень еквівалентності перекладу.

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, проаналізувавши оригінал і англійський переклад одного з військових віршів Любові Якимчук під назвою «Молитва», ми дійшли висновку, що переклад української військової поезії вимагає детальної уваги не лише до змісту, а й до форми твору, оскільки вона теж є засобом передачі внутрішніх переживань автора. В англійській версії вірша «Молитва» перекладачам вдалося адекватно відтворити зміст і внутрішні почуття авторки. Завдяки використаним прийомам конкретизації значень лексичних одиниць перекладачі додали важливих відтінків значення певним словам («захисти», «домовина», «істи»), а прийом інверсії (зміни порядку слів у реченні або рядку) дозволив перекладачам розставити логічні наголоси та акценти. Окрім того, перекладачам вдалося зберегти і формальні особливості поезії, а саме форму верлібру, кількість слів майже у кожному рядку, відсутність розділових знаків, ритм твору. Отже, переклад вийшов адекватним оригіналу з точки зору передачі тих почуттів та емоцій, який заклала в нього авторка, та оптимально еквівалентним з точки зору семантики та синтактики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кицан О. Поетика експресіонізму збірки Л. Якимчук «Абрикоси Донбасу». *Літературний експресіонізм в інтермедіальному контексті Волинь філологічна: текст і контекст*. 2017. Випуск 23. С. 34-47.
2. Книгу українки Любові Якимчук номінували на премію Emerging Europe Awards. URL: <https://kultura.rayon.in.ua/news/594010-knigu-ukrainki-lyubovi-yakymchuk-nominuvali-na-premiyu-emerging-europe-awards> (дата звернення: 20.05.23)
3. Кондратюк М. В., Бойван О. С. Теоретичні, практичні та методичні аспекти перекладу поетичних творів з української мови англійською мовою. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія*. 2022. № 53. Том 2. С. 127–131. DOI: 10.32841/2409-1154.2022.53-2.29
4. Любов Якимчук: «Росії дуже вигідно, коли ми відмовляємося від своїх авторів». URL: <https://theukrainians.org/liubov-yakymchuk/> (дата звернення: 20.05.23).
5. Мачулін Л. І. Національні архетипи як модус поезії спротиву в російсько-українській війні. *Культура України*, 2022. Випуск 77. С. 19–27. DOI 10.31516/2410-5325.077.02
6. Чайковська Т. В. Труднощі художнього перекладу. *Сучасні наукові дослідження: матеріали ІІ Міжнар. наук.-практ. конф.*, 20–28 лютого 2006 р. Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2006.
7. Шулік С. Актуальні проблеми художнього перекладу. *Перекладацькі інновації* : матеріали V Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, м. Суми, 12–13 березня 2015 р. / редкол.: С. О. Швачко, І. К. Кобякова, О. О. Жулавська та ін. Суми : СумДУ, 2015. С. 141–143.
8. Якимчук Л. Абрикоси Донбасу: поезії. Львів : ВСЛ, 2015. 91 с.
9. Apricots of Donbas / Lost Horse Press. Retrieved from: <https://losthorsepress.org/catalog/apricots-of-donbas/> (date of appeal: 20.05.23).
10. Ivashkiv, R. Translating Ukrainian War Poetry into English: Why It Is Relevant. *East/West: Journal of Ukrainian Studies*, 2022. Volume IX, No. 1. P. 37–65. DOI: <https://doi.org/10.21226/ewjus707>
11. Kaminsky I. “Barometers” in Words for War: New Poems from Ukraine / edited by Oksana Maksymchuk and Max Rosochinsky. Boston: Harvard Ukrainian Research Institute/ Academic Studies Press, 2017, P. 23–24
12. Lyuba Yakymchuk reads her poem at the Grammy Awards. Retrieved from: <https://chytomo.com/en/lyuba-yakymchuk-reads-her-poem-at-the-grammy-awards/> (date of appeal: 20.05.23).
13. Maksymchuk, O. Rosochinsky, M. Preface. Words for War. New Poems from Ukraine. Retrieved from: <https://www.wordsforwar.com/new-page> (date of appeal: 15.05.23).
14. Nawotka, Ed. War Sparks Interest in Ukrainian Poetry. Retrieved from: <https://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/international/international-book-news/article/89247-war-sparks-interest-in-ukrainian-poetry.html> (date of appeal: 18.05.23).
15. Poetry of War – An Interview with Oksana Maksymchuk: Part 1. Retrieved from: <https://magazine.tedxvienna.at/2022/04/25/interview-oksana-maksymchuk-1/> (date of appeal: 18.05.23).

REFERENCES

1. Kytsan, O. (2017). Poetyka ekspresionizmu zbirky L. Yakymchuk “Abrykosi Donbasu” [The poetics of expressionism of L. Yakymchuk's collection “Apricots of Donbas”]. *Literaturnyi ekspresionizm v intermedialnomu konteksti Volyn filolohichna: tekst i kontekst*. 2017. Vypusk 23. P. 34–47 (ukr).
2. Knyhu ukrainky Lyubovi Yakymchuk nominuvaly na premiiu Emerging Europe Awards [The book by Ukrainian Lyubov Yakymchuk was nominated for the Emerging Europe Awards]. URL: <https://kultura.rayon.in.ua/news/594010-knigu-ukrainki-lyubovi-yakimchuk-nominuvalina-premiyu-emerging-europe-awards> (data zvernennia: 20.05.23) (ukr).
3. Kondratiuk, M. V., Boivan, O. C. (2022). Teoretychni, praktychni ta metodychni aspekty perekladu poetychnykh tvoriv z ukraïnskoi movy anhliiskoiu movoiu [Theoretical, practical, and methodical aspects of the translation of poetic works from Ukrainian into English]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser. : Filolohiia*. № 53. Tom 2. S. 127–131. DOI 10.32841/2409-1154.2022.53-2.29 (ukr).
4. Lyubov Yakymchuk: «Rosii duzhe vyhidno, koly my vidmovliaemosia vid svoikh avtoriv» [Lyubov Yakymchuk: “It is very profitable for Russia when we give up our authors”]. URL: <https://theukrainians.org/liubov-iakymchuk/> (data zvernennia: 20.05.23) (ukr).
5. Machulin, L. I. (2022). Natsionalni arkhetypy yak modus poezii sprotyvu v rosiisko-ukraïnskii viini [National archetypes as a mode of resistance poetry in the Russian-Ukrainian war]. *Kultura Ukrainy*. Vypusk 77. C. 19–27. DOI 10.31516/2410-5325.077.02 (ukr).
6. Chaikovska, T. V. (2006). Trudnoshchi khudozhnoho perekladu [Difficulties of artistic translation]. *Suchasni naukovi doslidzhennia : materialy II Mizhnar . nauk.-prakt. konf., 20–28 liutoho 2006 r. Dnipropetrovsk : Nauka i osvita* (ukr).
7. Shulik, S. (2015). Aktualni problemy khudozhnoho perekladu [Actual problems of artistic translation]. *Perekladatski innovatsii : materialy V Vseukraïnskoi studentskoi naukovo-praktychnoi konferentsii*, m. Sumy, 12–13 bereznia 2015 r. / redkol. : S. O. Shvach-ko, I. K. Kobiakova, O. O. Zhulavska ta in. Sumy : SumDU. S. 141–143 (ukr).
8. Yakymchuk, L. (2015). Abrykosi Donbasu : poezii. Lviv : VSL (ukr).
9. Apricots of Donbas / Lost Horse Press. Retrieved from: <https://losthorsepress.org/catalog/apricots-of-donbas/> (date of appeal: 20.05.23) (eng).
10. Ivashkiv, R. (2022). Translating Ukrainian War Poetry into English: Why It Is Relevant. *East/West : Journal of Ukrainian Studies. Volume IX*, No. 1. P. 37–65. DOI: <https://doi.org/10.21226/ewjus707> (eng).
11. Kaminsky, I. (2017). “Barometers” in Words for War: New Poems from Ukraine / edited by Oksana Maksymchuk and Max Rosochinsky. Boston : Harvard Ukrainian Research Institute/ Academic Studies Press. P. 23–24 (eng).
12. Lyuba Yakymchuk reads her poem at the Grammy Awards. Retrieved from: <https://chytomo.com/en/lyuba-yakymchuk-reads-her-poem-at-the-grammy-awards/> (date of appeal: 20.05.23) (eng).
13. Maksymchuk, O. Rosochinsky, M. Preface. Words for War. New Poems from Ukraine. Retrieved from: <https://www.wordsforwar.com/new-page> (date of appeal: 15.05.23) (eng).
14. Nawotka, Ed. War Sparks Interest in Ukrainian Poetry. Retrieved from: <https://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/international/international-book-news/article/89247-war-sparks-interest-in-ukrainian-poetry.html> (date of appeal: 18.05.23) (eng).
15. Poetry of War – An Interview with Oksana Maksymchuk : Part 1. Retrieved from: <https://magazine.tedxvienna.at/2022/04/25/interview-oksana-maksymchuk-1/> (date of appeal: 18.05.23) (eng).

КАТЕГОРІЯ ЧАСУ ЯК ФЕНОМЕН ПОЕТИКИ СПОНТАННОСТІ

Глінка Н. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Берестейський просп., 37, Київ, Україна
orcid.org/0000-0001-7249-3615
nvglinka@ukr.net*

Ключові слова:

*поетика спонтанності,
темпоральність,
категорія часу, хронотоп,
інтерсуб'єктивність,
лінгвальні та паралінгвальні
засоби, ритм.*

У статті представлено ключову текстову категорію поетики спонтанності – категорію часу. Метою дослідження є визначення основних вимірів категорії часу у поезії спонтанності. Поставлена мета передбачає виконання таких завдань: визначити антропогенність категорії часу у поезії спонтанності; представити основні ракурси реалізації категорії часу; окреслити розуміння часу як принципу творення у поезії спонтанності. Об'єктом дослідження обрано категорію часу у художніх текстах, а предметом дослідження є різноплановість реалізації категорії часу у творах, що представляють поетику спонтанності. Темпоральність розглянуто з естетико-філософських позицій феноменології Мартіна Гайдегера і Емілія Штайгера, а також «теорії поля» Чарльза Олсона. У результаті аналізу феноменологічної концепції творчості стає очевидним, що саме час стає екзистенційно осмисленим ритмічним оформленням духу творення. Таке антропологічне розуміння категорії часу є фундаментальним для поетики спонтанності, що базується на русі творчої енергії, невіддільній умовним інтервальним абстракціям.

Діалектика часової категорії у різні естетичні епохи не була лінійною. А саме, концепція трагічної вічності у поезії романтизму поступово замінюється лінійною хронологічністю реалізму, набуває змішаного характеру циклічності у модерністську добу та невизначеного у своїй кінченості тривання у художніх текстах сучасності. У художніх творах, що представляють поетику спонтанності, текстова категорія часу характеризується гетерогенністю (поєднання кількох різновидів часу в межах одного твору) та гетерохронністю (різномісність, зміна часу і темпу викладу, нерівномірність). Для комплексного осмислення часової категорії у поезії спонтанності визначено основні ракурси розгляду: 1) час як об'єкт зображення у творі, хронотоп; 2) час як наративна форма; 3) лінгвальні та паралінгвальні засоби представлення текстової категорії часу; 4) час як принцип творення (спонтанне письмо як запис часу).

Серед лінгвальних засобів представлення категорії часу у поезії спонтанності виділяємо поліритмію, яка проявляє інтерсуб'єктивну природу часу – координацію внутрішньої суб'єктивної реальності, тобто особистих ритмів і темпів, із зовнішніми процесами, тобто навколишнім світом.

THE TIME CATEGORY AS A PHENOMENON OF THE POETICS OF SPONTANEITY

Glinka N. V.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory, Practice and Translation
of the English Language
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”
Beresteysky Ave., 37, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7249-3615
nvglinka@ukr.net*

Key words: *poetics
of spontaneity, temporality,
time category, chronotope,
intersubjectivity, lingual
and paralingual means, rhythm.*

The article presents the key textual category of the poetics of spontaneity – the time category. The purpose of the study is to determine the main dimensions of the time category in the poetics of spontaneity. The set goal involves the following tasks: to determine the anthropogenicity of time category in the poetics of spontaneity; to present the main angles of implementation of the time category; outline the understanding of time as a principle of creation in the poetics of spontaneity. The object of the study is the time category in literature, and the subject of the study is the diversity of the implementation of the time category in texts representing the poetics of spontaneity. Temporality is considered from the aesthetic and philosophical positions of the phenomenology of Martin Heidegger and Emil Steiger, as well as the "field theory" of Charles Olson. As a result of the analysis of the phenomenological concept of creativity, it becomes obvious that time becomes an existentially meaningful rhythmic design of the spirit of creation. Such an anthropological understanding of the time category is fundamental for the poetics of spontaneity, which is based on the movement of creative energy, not subject to conventional interval abstractions.

The dialectic of the temporal category in different aesthetic eras was not linear. Namely, the concept of tragic eternity in the poetics of romanticism is gradually replaced by the linear chronology of realism, acquires a mixed character of cyclicality in the modernist era and indefinite duration in the artistic texts of the present. In works of art representing the poetics of spontaneity, the textual category of time is characterized by heterogeneity (combination of several types of time in the work) and heterochrony (different time, change of time and pace of presentation, unevenness). For a comprehensive understanding of the temporal category in the poetics of spontaneity, the main angles of consideration are defined: 1) time as the object of the image in the work, chronotope; 2) time as a narrative form; 3) lingual and paralingual means of representing the text category of time; 4) time as a principle of creation (spontaneous writing as a record of time).

Among the linguistic means of representing the time category in the poetics of spontaneity, we define polyrhythm, which manifests the intersubjective nature of time – the coordination of the internal subjective reality, that is, personal rhythms and tempos, with external processes, that is, the surrounding world.

Постановка проблеми. Однією зі структурно-онтологічних категорій художнього тексту є час, який впливає на тип фокалізації, вибір історичного тла подій та проживання персонажів у визначених вимірах. Роль часу в художньому тексті досліджували у різних аспектах науковці від античності до сьогодення, зосереджуючись на онтологічних, аксіологічних, лінгвістичних вимірах темпоральності. Вітчизняні дослідники-літературознавці Б. Романцова, Н. Копистянська, Н. Шерстюк розглядають складові художнього часу, особливості хронотопу, термінологічну генезу темпоральних понять, їх реалізацію у різні культурно-історичні епохи. Лінгвіст Н. Бігунова досліджує концепт часу на матеріалі усного нарративу, Котвицька В. А. аналізує функції лексичних повторів як часових маркерів у художніх текстах. Важливе місце дослідження часу посідає у сучасній філософії і культурології: І. Іванюк представляє темпоральність у вченнях А. Бергсона та Е. Гуссерля, О. Радченко екстраполює феноменологію М. Гайдеггера на культурологічні пошуки Е. Штайгера. Актуальність нашого дослідження полягає у залученні філософського, культурологічного, літературознавчого та лінгвістичного ракурсів на розгляд особливостей темпоральності у поезії спонтанності.

Метою дослідження є визначення основних вимірів категорії часу у поезії спонтанності. Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**:

- визначити антропогенність категорії часу у поезії спонтанності;
- представити основні ракурси реалізації категорії часу;
- окреслити розуміння часу як принципу творення у поезії спонтанності.

Об'єктом дослідження є категорія часу у художніх текстах. **Предметом** дослідження є різноплановість реалізації категорії часу у творах, що представляють поезику спонтанності.

Однією зі структурно-онтологічних категорій художнього тексту є час, який впливає на тип фокалізації, вибір історичного тла подій та проживання персонажів у визначених вимірах. Функціонування категорії часу в літературі представляє ускладнений трансформаційний процес, залежний від переосмислення її наукою та філософією у різні культурно-історичні епохи, і окрім поетичного вираження, стає виразником філософсько-естетичних принципів.

Так, антична концепція часу в інтерпретації Аристотеля полягає в тому, «що час є величиною руху, оскільки час є нічим іншим, як мірою руху» [1]. Визначається природна і умовна складова такого руху. Природна складова представлена теперішнім, минулим і майбутнім, і реалі-

зується у виявленні попереднього і наступного в русі. Таким чином, про будь-що можна сказати у категоріях існування: існує тепер, вже минуло, ще не відбулося. До умовної складової часу належать штучний витвір людського розуму – поділ на циклічні проміжки часу (години, дні, тижні, місяці тощо), але основним принципом залишається усвідомлення руху.

У новітні часи філософ-феноменолог Мартін Гайдеггер розширює Аристотелеву концепцію часу: «Час – це не просто середовище, в якому ми рухаємося, – він є чимось, що ми породжуємо» [2]. Науковець називає час ключовою характеристикою існування людини в реальності і акцентує на його скінченності та тимчасовості: «Якби люди постійно думали про свою смертність, життя набуло б зовсім іншого сенсу, емоційного забарвлення та значущості» [2]. Для художньо-літературної інтерпретації феномену часу важливим стає розуміння природи взаємопроникнення «трьох екстазів часу» [3, 328], в якому роль минулого полягає у його присутності як у теперішньому, так і у майбутньому. У М. Гайдеггера «модус минулого – це “фактичність” чи “закинутість” (Geworfenheit), модус теперішнього – “занепадання” (Verfallenheit), а модус майбутнього – “проекування” (Entwurf) – набуває особливого значення в структурній цілісності часовості і називається первинним смислом екзистенційності» [3, 324–328]. Саме абстрактність майбутнього надає людському існуванню стереоскопічної ілюзії безсмертності, божественної екзистенції.

Феноменологічне розуміння категорії часу у літературознавстві представив швейцарський науковець Еміль Штайгер, наполягаючи у праці «Основні поняття поезики» (1946) на тому, що час у художньому тексті є формою світогляду і формою уяви автора. У дослідженні поетичної творчості німецькомовних письменників Й.В. Гете, К. Брентано та Г. Келлера автор називає час чистою і конкретною формою споглядання. «Думка лине від “бурхливого часу”, в якому повністю розчиняється поет, до відмежування й віддалення від часу, що уможливорює свідоме опрацювання останнього (“нерухомий час”» [4, с. 49–50]. У поезії романтика Брентано автор привертає увагу до порівняння бурхливого потоку річки, що несе рибалку до вірної смерті, з бурхливим теперішнім. У «Фаусті» Гете фіксація миті теперішнього з бажанням вийти за межі часової плінності показує весь трагізм людської свободи, що вказує на крах просвітницьких ідеалів. У реалізмі Келлера Е. Штайгер вказує на кристалізацію часу до статичної вічності.

Пізніше у праці «Дух і дух часу» (1964) Еміль Штайгер спрямовує розуміння часу в історичне минуле, на основі якого лише й можна «сприймати

теперішнє і проектувати множинність можливостей майбутнього... Він звертається до проблеми відношення мистецтва до екзистенційного та історичного часу й не знаходить можливості пристосування своєї «чистої форми споглядання» до сучасної літератури, де панує функціоналізм і технічна свідомість» [4, с. 51]. Таким чином, час для Е. Штайгера визначається як феномен ідіостилно, коли письменник співвідносить себе з певною часовою дійсністю і добирає спосіб її вияву у тексті. Окрім феноменологічно-онтологічного потрактування науковець додає антропологічного забарвлення у розробку часової категорії: час як уява (свідомість, стиль) поета, час як історична епоха, але й час як вічна естетична цінність мистецтва. Нарешті, одне з найбільш неочікуваних тлумачень – час як ритмічне оформлення творчого духу. «Бурхливий час», «мить» і «нерухомиий час» стають «фігурами такту» – саме в таких естетичних іпостасях часу мусить реалізувати себе ритмічне оформлення поетичного духу» [4, с. 52]. Відтепер категорія часу стає екзистенційно осмисленим ритмічним оформленням духу творчості.

Таке антропологічне розуміння категорії часу є фундаментальним для поезики спонтанності, що базується на русі творчої енергії, невіддільній умовним інтервальним вимірам. Так «у романтичну добу спонтанність асоціювалась з природою, а особливо з її ознакою вічності, позачасовості; для модерністів спонтанність є алузією минулого, пам'яттю, потоком флешбеків; для постмодерністів спонтанність також має специфічну часову вимірність – це стан «тут і тепер», позбавлений будь-якого минулого і майбутнього, наближення до естетики перформансу» [5, с. 74]. Діалектика часової категорії у різні естетичні епохи не була лінійною. А саме, концепція трагічної вічності у поезиці романтизму поступово замінюється лінійною хронологічністю реалізму, набуває змішаного характеру циклічності у модерністську добу та невизначеного у своїй кончності тривання у художніх текстах сучасності. «Фіксація на важливості індивідуального світовідчуття персонажа, відмова від концепції всезнаючого наратора, а також поява нової наукової парадигми часу призвели до заміни лінійно-фіналістської концепції часу, що мала наслідувати науковий, фізичний час на концепцію часу як складної індивідуально осмисленої категорії» [6, с. 80]. У художніх творах, що представляють поезику спонтанності, текстова категорія часу характеризується гетерогенністю (поєднання кількох різновидів часу в межах одного твору) та гетерохронністю (різномісність, зміна часу і темпу викладу, нерівномірність).

Для комплексного осмислення часової категорії у поезиці спонтанності необхідно визначити основні ракурси розгляду:

Час як об'єкт зображення у творі, хронотоп (за М. Бахтіним), історичне, архетипне, міфологічне, родинне минуле, позачасовість, вічність.

Час як наративна форма (лінійна нарація, паралельна, циклічна, спіральна, повернення, гетерогенність, гетерохронність).

Лінгвальні та паралінгвальні засоби представлення текстової категорії часу (форми дієслів, слова-маркери, синтаксичні конструкції (повтори, паузи, потік свідомості, ритм: джаз, блюз, бібоп)).

Час як принцип творення (спонтанне письмо як запис часу).

Змістовно-формальна категорія хронотопу (М. Бахтін «Форми часу і хронотопу в романі») відповідає часово-просторовій системі координат, у якій розгортається сюжет твору. «Час набуває у хронотопі чуттєво-наочного характеру» [7], події конкретизуються, час стає видимим, матеріалізується у просторі. Саме у великих типологічно стійких хронотопах, що відповідають визначеним жанровим різновидам, зав'язуються і розв'язуються сюжетні вузли, композиційно переплітаючи дрібні хронотопи. Таким чином у кожному конкретному творі наявна система дрібних хронотопів – своєрідних сюжетомодельюючих центрів, що повторюються в певному просторі і часі. Так, залучення міфічного хронотопу у творах модерністів пов'язана з тим, що міф завжди означав генезу, становлення, дію, історію, нарацію. Минуле у міфі є причиною речей, тому що є першим сакральним виправдовуванням їхньої сутності, і лише у поєднанні з простором час стає реальним, емпіричним. Міфічне відчуття біологічного часу передує інтуїтивному осягненню космічного часу. Як і у просторі, у художньому часі модерністів первинним є суб'єктивне відчуття, яке поступово стає основою життєдайних процесів. Природні феномени чи небесні світила сприймаються як знак часу, періодичності, універсального порядку, долі. Наприклад, у романі Д. Г. Лоуренса «Райдуга» життєвий час персонажів пов'язаний з циклічними оновленнями природи, зміни людських почуттів відбуваються відповідно до змін дня і ночі. Композиційний повтор (зміна трьох поколінь мешканців в Іруашській долині) передається технікою лейтмотивів. [8, с. 56]. У романі В. Фолкнера «Світло у серпні» юна на восьмому місяці вагітності Ліна Гроув у передчутті появи нового життя знаходить майбутній дитині батька-теслю, що відсилає читача до Біблійних мотивів, у той час, як Крістмас трагічно фіналізує своє життя, неначе жертвовно перероджуючись у майбутнього месію. Однак, наративне «вписування» життя персонажа у природний цикл спонтанно синкопічно змінює ритм, особливо, коли зображується раптова смерть героя.

Серед численних лінгвальних засобів представлення категорії часу у поезиці спонтанності

виділяємо поліритмію, яка проявляє інтерсуб'єктивну природу часу – координацію внутрішньої суб'єктивної реальності із зовнішніми процесами, тобто відчуття, як внутрішні ритми та темпи узгоджуються з ритмами і темпами речей і людей навколо. Годинниковий час – це абстракція, соціальний конструкт, який культура матеріалізувала і наділила об'єктивним статусом, що полегшує ефективне узгодження дій. Натомість ритм – це час, відчутий через тіло [9, с. 272].

Прикладом поліритмії стає культура бібопу (джазовий стиль, що розвинувся у 40-х роках ХХ століття), адаптована до завдань літератури, та асиметричне і синкоповане фразування джазової культури. Наприклад, поезія Джека Керуака «Жовтень на залізничній станції «Земля» (1952) створює настрій шляхом подовження та скорочення фрази. Швидкий темп лихоманки тих, хто дістається на роботу із передмість, передається за допомогою послідовного скорочення рядків [10]. Почасті позбавлена прямої послідовності слів та пунктуації, надфразова єдність поезії формується живим ритмом вулиці, рухом транспорту, диханням людини, що іде.

Коли говорити про час як принцип поетичного творення, слід згадати передмову до «Нових поезій» (1918), у якій автор-модерніст Д. Г. Лоуренс пише про два типи поезії. Перший – поезія, що є голосом минулого і далекого майбутнього – «поезія початку і кінця, її відрізняє симетрія, завершеність форми. Але канонічну традиційну техніку Лоуренс сприймає як перепону на шляху життя, що рветься у поезію. «Поезія сучасності», на противагу, позбавлена статичності і виходить за рамки традиційних уявлень про довершений вірш, це спонтанна поезія. Автором такої поезії Лоуренс називає Волта Вітмена, а себе вважає його послідовником [8, с. 57].

Значний вплив на розуміння природи поетичного творення мали наукові відкриття фізиків першої половини ХХ століття, зокрема теорія енергетичного поля, з якої «модель» поля митці залучили у свою творчість. Так, Чарльз Олсон у роботі «Проектна поезія» (1950) наполягає на методі автоматичного письма, який автор називає «композицією у полі», а сам поетичний твір визначає як високоенергетичний конструкт з високим розрядом енергії [9, с. 193]. На думку поета, митець повинен пропускати енергію крізь свою підсвідомість і записувати думки, які спонтанно виникають. Такий ланцюжок відчуттів повинен бути безперервним і створювати певний ритм, що відповідає реальному психологічному часу. Сприйняття часу як суб'єктивного ритму на відміну від розуміння часу як поетичного розміру вплинуло на розвиток поезики спонтанності третього періоду [5]. «Композиція у полі» означала,

що поет повинен ставитися до слова, до складу, до морфеми, як до події у силовому полі, центром якого був він сам. Щоб правильно описати це поле, потрібно було писати зі швидкістю потоку свідомості. Поет виступав збирачем сил – подій у просторі і часі. Слова, які поет силою упорядковував, були «знайденими об'єктами», до яких він міг дотягнутися, і кожне слово мало валентність або вагу, зумовлену колективною історією. За Олсоном, «об'єкти, які з'являються у будь-який конкретний момент творення (ми це називаємо упізнаванням) є, можуть бути і повинні бути оброблені саме так, як вони там виникають... з ними треба поводитися як із серією об'єктів у полі» [9, с. 176]. Поетичний акт можливий лише завдяки фізичності поета у просторі і часі. Оскільки поезія по своїй природі є усним мистецтвом, тому і кожен поетичний рядок повинен відповідати одному вдишу і видиху. Серед презентативних прикладів такої поезії слід назвати «Kingfishers» (1949) Чарльза Олсона [11]. Дихання людини, його ритм є рушієм поетичної мови. Окрім того, тілесність поета, що функціонує у часово-просторових вимірах, пов'язує його як з власним минулим, так і з історичним минулим, яке є контекстом його власного минулого, і усього космосу, який рухається крізь час.

Отже, час у поезії спонтанності є визначальною категорією, направленою на представлення принципу творення митця, сконцентрованого на феномені антропогенного ритму, і має характеристики гетерогенності та гетерохронності. Фіксація часу у творенні спонтанного письма послугується комплексом лінгвальних та паралінгвальних засобів, зокрема джазовою, блюзовою, бібоп поліритмією, формою потоку свідомості. Дослідження філософсько-естетичного, поетологічного, лінгвістичного аспектів темпоральності є перспективним і вагомими для системного розуміння поезики спонтанності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Прокопович Ф. Філософські твори. Том II. Натурфілософія. Частина I. Книжка III. Вилучено із: <http://litopys.org.ua/procop/proc207.htm> (доступно 22 травня 2023).
2. Гайдеггер М. Мартін Гайдеггер про мислення, буття та нудьгу. Вилучено із: <https://kmbs.ua/ua/article/martin-heidegger> (доступно 22 травня 2023).
3. Heidegger M. Sein und Zeit. Вилучено з: https://taradajko.org/get/books/sein_und_zeit.pdf (доступно 22 травня 2023).
4. Радченко О. Час як уява і час як буття: Еміль Штайгер versus Мартін Гайдеггер. *Слово і Час*. 2009. № 6. С. 45-53. Вилучено із <https://il-journal.com/index.php/journal/article/view/556> (доступно 22 травня 2023).

5. Глінка Н. В. Поетика спонтанності у літературознавчих студіях: етапи становлення та онтологічна трансформація. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. № 9, 2021. С. 63–69. Вилучено із: <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2021-9.9> (доступно 22 травня 2023).
6. Романцова Б. До питання часу у модерністському романі першої третини ХХ століття. *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки*, 2017. Т. 195. С. 74–81. Вилучено із: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/28e616ed-c3a1-4cab-a2c3-702549edb836/content> (доступно 22 травня 2023).
7. Бахтін М. М. Проблема тексту у лінгвістиці, філології та інших гуманітарних науках. *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* Зубрицької, М. (2001). Львів : Літопис, 2001. С. 318–323.
8. Глінка Н. В. Міфопоетика у творчості Д. Г. Лоуренса. Київ. 200 с.
9. Белград Д. Культура спонтанності: імпровізація і мистецтво у повосенній Америці. Київ, 2008. 528 с.
10. Kerouac J. October In The Railroad Earth. Вилучено з: <https://www.google.com/search?q=jack+kerouac+october+in+the+railroad+earth> (доступно 22 травня 2023).
11. Olson Ch. Kingfishers. Вилучено з: <https://www.poetryfoundation.org/poems/54310/the-kingfishers-56d234829d88a> (доступно 22 травня 2023).
4. Radchenko O. Chas yak uyava i chas yak buttya: Emil Steiger versus Martin Heidegger [Time as imagination and time as being: Emil Steiger versus Martin Heidegger]. *Slovo i Chas*. 2009. № 6. P.45–53, available at: <https://il-journal.com/index.php/journal/article/view/556> (accessed 22 May 2023).
5. Glinka N. V. Poetyka spontannosti u literaturознаvchyykh studiyakh: etapy stanovlennya ta ontolohichna transformatsiya [The poetics of spontaneity in literary studies: stages of formation and ontological transformation]. *Naukovyy zhurnal L'vivs'koho derzhavnoho universytetu bezpeky zhyttyediyal'nosti «L'vivs'kyy filolohichnyy chasopys»*. № 9, 2021. P. 63–69, available at: <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2021-9.9> (accessed 22 May 2023).
6. Romantsova B. Do pytannya chasu u modernist's'komu romani pershoi tretyny XX stolittya [To the question of time in the modernist novel of the first third of the 20th century]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Filolohichni nauky*, 2017. Т. 195. P. 74–81, available at: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/28e616ed-c3a1-4cab-a2c3-702549edb836/content> (accessed 22 May 2023).
7. Bakhtin M. M. Problema tekstu u lingvistytsi, filolohiyi ta inshykh humanitarnykh naukakh [The problem of the text in linguistics, philology and other humanitarian sciences]. *Antolohiya svitovoyi literaturno-krytychnoyi dumky XX st. Zubryts'koyi*, М. (2001). L'viv : Litopys, 2001. P. 318–323.
8. Glinka N. V. Mifopoetyka u tvorchosti D. H. Lawrence [Mythopoetics in the work of D. G. Lawrence]. Kyiv. 200 p.
9. Belhrad D. Kul'tura spontannosti: improvizatsiya i mystetstvo u povoyenniy Amerytsi [The culture of spontaneity: improvisation and art in postwar America]. Kyiv, 2008. 528 p.
10. Kerouac J. October in the Railroad Earth <https://www.google.com/h?q=jack+kerouac+october+in+the+railroad+earth> (accessed 22 May 2023).
11. Olson Ch. Kingfishers. <https://www.poetryfoundation.org/poems/54310/the-kingfishers-56d234829d88a> (accessed 22 May 2023).

REFERENCES

1. Prokopovych F. Filosofs'ki tvory [Philosophical works], Tom II. Naturfilosofiya. Chastyna I. Knyzhka III, available at: <http://litopys.org.ua/procop/proc207.htm> (accessed 22 May 2023).
2. Heidegger M. Martin Heidegger pro myslennya, buttya ta nud'hu [Martin Heidegger on thinking, being and boredom], available at: <https://kmbs.ua/ua/article/martin-heidegger> (accessed 22 May 2023).
3. Heidegger M. Sein und Zeit, available at: https://taradajko.org/get/books/sein_und_zeit.pdf (accessed 22 May 2023).

КОРПУСНО-ПРИКЛАДНЕ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО: ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дем'янчук Ю. І.

кандидат економічних наук,

викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

вул. Клепарівська, 3, Львів, Україна

orcid.org/000-0001-8722-5568

y.demianchuk@gmail.com

Ключові слова: *корпусно-прикладне перекладознавство, корпусно-автоматизований напрям, корпусно-галузевий напрям, корпусно-прикладний напрям, корпусно-стилістичний напрям, корпусно-лексикографічний напрям дослідження.*

У статті розглянуто основні напрями наукових досліджень в царині корпусно-прикладного перекладознавства. Доведено, що представники корпусно-автоматизованого напрямку дослідження зосереджені на розробці систем автоматизації перекладу з використанням корпусних даних та машинного навчання. З'ясовано, що корпусно-галузевий напрям спрямований на поліпшення процесу перекладу текстів пріоритетних й потенційних галузей науки. У науковій розвідці значну увагу приділено корпусній стилістиці тексту, що представляє корпусно-стилістичний напрям дослідження, й фокусується на стилістичних аспектах перекладу за допомогою корпусних даних. Виявлено, що корпусна лексикографія сприяє розробці різноманітних лексикографічних ресурсів для підтримки перекладачів у пошуку відповідних еквівалентів у цільовій мові. Доведено, що комплексне застосування корпусно-прикладного напрямку дослідження полягає у виокремленні закономірностей перекладацької діяльності у цій царині. Як свідчить аналіз текстового матеріалу, корпусно-прикладний напрям дослідження слугує опорною зоною у галузі локалізації програмного забезпечення, де моделювання програм перекладу сприяють адаптації інформаційних програм до розкриття міжмовних семантико-структурних відповідностей. Обґрунтовано вплив основних напрямів корпусно-прикладного перекладознавства на універсальну корпусно-перекладознавчу кореляцію, яка виявляється в тому, що своєрідність перекладу не сприймається як монолітне моделювання, а виявляє свою диференційність. У науковій роботі також окреслено актуальні для сучасного перекладознавства науково-орієнтовані принципи переосмислення поняття перекладу в корпусній та прикладній лінгвістиці, серед яких транснаціональний інтеракціонізм, інтерперсональний конструктивізм та семантична прецизійність. Запропонована класифікація дозволяє зрозуміти особливості та переваги використання корпусних даних та автоматизованих технологій у розкритті функціонального призначення текстів і сприяє розширенню дифузних меж дослідження шляхом подальшого розвитку галузі перекладознавства. Визначені напрями дослідження корпусно-прикладного перекладознавства є важливими інструментами для покращення процесу перекладу загалом, забезпечуючи більш точний та ефективний переклад текстів у різних галузевих сферах.

CORPUS-APPLIED TRANSLATION STUDIES: KEY RESEARCH DIRECTIONS

Demyanchuk Yu. I.

*Candidate of Economic Sciences,
Lecturer at the Department of English Language at the Foreign Languages
and Translation Studies
Lviv State University of Life Safety
Kleparivska str., 3, Lviv, Ukraine
orcid.org/000-0001-8722-5568
y.demianchuk@gmail.com*

Key words: *corpus-applied translation studies, corpus-automated direction, corpus-specialized direction, corpus-applied direction, corpus-stylistic direction, corpus-lexicographic research direction.*

This article is focused on the main research directions in corpus-applied translation studies. The corpus-automated direction is aimed at the development of translation automation systems using corpus data and machine learning. Additionally, the corpus-specialized direction aims to improve the translation process of domain-specific texts. Significant attention is given to corpus stylistics, and to the corpus-stylistic direction which explores the stylistic aspects of translation through corpus data. Furthermore, corpus-lexicographic direction is examined, contributing to the development of various lexicographic resources to support translators in finding appropriate equivalents in the target language.

This approach enriches students' knowledge of corpus text analysis, automated translation, and stylistic aspects of translation. The results can enhance the training of future translators, enabling them to effectively utilize corpus resources and provide high-quality translations in various fields. The condensed findings of this research serve as valuable material for both theoretical and practical investigations, helping linguists understand and develop professional competence in corpus-applied translation studies. The scientific paper also outlines the relevant principles for modern translation studies in corpus and applied linguistics, including transnational interactionism, interpersonal constructivism, and semantic precision. The proposed classification allows understanding the peculiarities and advantages of using corpus data and automated technologies in revealing the functional purpose of texts and contributes to expanding the diffuse boundaries of research through further development of the field of translation studies.

The main research directions are essential tools for studying the discipline of corpus-applied translation studies and contribute to improving the translation process, ensuring more accurate and efficient translations in various specialized domains.

Постановка проблеми. Необхідність вивчення та розробки методів і підходів, спрямованих на вдосконалення процесу перекладу за допомогою корпусних даних та їх застосування в перекладацькій діяльності, вимагає вирішення проблеми аналізу і розуміння не лише соціального, культурного, лінгвістичного, естетичного, історичного, інформаційного явища перекладу, а й розуміння його як відображувально-творчого та продуктивно-творчого процесу.

Актуальні проблеми теорії та практики перекладу полягають у розробці ефективних технологій використання корпусних ресурсів для

поліпшення процесу відтворення текстів у різних галузях науки та забезпечення якісного перекладу з урахуванням стилістичних аспектів мови та мовлення [1, с. 250–253]. Ідентифікація та вирішення цих проблем сприятимуть підвищенню рівня підготовки перекладачів та розвитку їхньої професійної компетенції в галузі корпусно-прикладного перекладознавства.

Здійснюючи огляд сучасного стану розвитку перекладознавчої діяльності як самостійної галузі прикладної лінгвістики [2, с. 376], А. Г. Гудманян, А. В. Сітко і Г. Г. Єнчева у науковій праці «Вступ до перекладознавства» [1, с. 250–253] висвітлю-

ють широкий спектр тем, починаючи з історії перекладознавства та закінчуючи методами перекладу та особливостями міжкультурної комунікації. Надано комплексний огляд основних теоретичних підходів до перекладу, а також практичні поради та стратегії, які можна використовувати під час перекладу різножанрових текстів. Наукове дослідження є логічно-імплікованим цінним ресурсом для тих, хто бажає вивчити основи перекладознавства.

Окремої уваги заслуговує монографія Олександра Ребрія «Сучасні концепції творчості у перекладі» [2, с. 376], що продукує на лексико-семантичному представленні нові наукові знання. У своєму дослідженні науковець розглянув творчість як «провідну онтологічну властивість перекладу, що характеризує його діяльнісний (когнітивно-дискурсивний) та продуктивний аспекти (міжмовний)» [2, с. 376]. У руслі перекладознавства Олександр Ребрій виокремив та проаналізував три сучасні концепції творчості у перекладі – мовоцентричну, текстоцентричну та діяльнісноцентричну. Революційним є його твердження про те, що комплексний підхід до процесу перекладу дозволяє переосмислити поняття творчості на новій теоретико-методологічній платформі, сформованій внаслідок взаємодії актуальних наукових принципів антропоцентризму, міждисциплінарності та релятивізму [2, с. 376].

На відкрите протистояння з теоріями перекладу своїх попередників зважився Ів Гамб'є, науковець університету Турку у Фінляндії, який наполягає на потребі поєднання етимології книг, історії медіа, культурологічних студій, походження знань (включаючи появу енциклопедій та методів їхньої класифікації), історії освіти (від ієрархічного розподілу організацій, вищих навчальних закладів до віртуальних університетів та електронних ресурсів), щоб зрозуміти історію перекладу як типу передачі історіографічних досліджень суспільства [3]. Так, у статті «Зміна та наступність у перекладі. Оновлення комунікації у глобалізованому світі» (“Change and Continuity in Translation. Renewing Communication in a Globalised World”) (2020), науковець підкреслює, що швидкі зміни технологій сьогодні відкривають нові пріоритети, нові спеціалізації, нові комунікації, які розвивають багато кордонів. У такій перспективі Ів Гамб'є задає риторичне питання «чи потрібно нам зберігати окремі дослідження перекладу, адаптації?»

Отож, у результаті розширення сфер функціонування перекладу з'являються релевантно зорієнтовані наукові галузі, як-от, корпусна і прикладна лінгвістика, які внесли значний вклад у розуміння процесу перекладу та розробку перекладознавчих методів та теорій. Детальний розгляд основ-

них напрямів корпусно-прикладного перекладознавства є актуальним і важливим, оскільки вони відображають сучасні потреби та виклики у галузі перекладознавства. Представлені в науковій праці напрями дослідження спрямовані на вдосконалення та розширення існуючої системи прийомів усіх форм, видів та жанрів перекладу, які ґрунтуються на корпусних даних та автоматизованих технологіях. Потреба в поглибленому вивченні корпусних підходів та автоматизованих інструментаріїв в лінгвістичній інтерпретації тексту підсилює вирішення складних питань оптимізації алгоритмічних основ модульного принципу побудови процесу перекладу. Крім того, вивчення галузевих особливостей перекладу в корпусному контексті дозволяє забезпечити якісне відтворення вузькоспеціалізованої лексики.

Метою статті є вироблення та втілення комплексного й систематизованого аналізу напрямів дослідження в корпусно-прикладному перекладознавстві. **Об'єктом** дослідження виступає феномен корпусно-прикладного перекладознавства з позицій п'ятирівневої архітектури напрямів дослідження. **Предметом** дослідження, відповідно, постають дидактичні матеріали, теорії перекладу, моделі процесу перекладу, способи та механізми реалізації напрямів дослідження в корпусно-прикладному перекладознавстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Корпусно-прикладне перекладознавство включає різноманітні напрями досліджень, які спрямовані на вирішення конкретних проблем і завдань у галузі перекладу. Акцентування основних напрямів дослідження в корпусно-прикладному перекладознавстві здійснюється за допомогою експресивного атрибута – корпусу текстів. Тому характеризувальна й ідентифікувальна роль корпусу текстів в корпусно-прикладному перекладознавстві зростає. Підкреслення значення напрямів дослідження з метою посилення логічної виразності корпусно-прикладного перекладознавства демонструють наступні різновиди:

Корпусно-автоматизований. Неодмінною умовою такого напрямку дослідження є розробка та вдосконалення системи автоматизації перекладу, яка зазвичай включає корпусні дані і машинне навчання для поліпшення якості перекладу та забезпечення більш точного й швидкого перекладу тексту. Як слушно вважають деякі дослідники (Р. Ахароні, М. Джонсон, О. Фірат), сучасна технологія машинного перекладу базується на аналізі великої кількості текстів в обох мовах, що репрезентовані в корпусах текстів [4, с. 3874–3884]. Відповідно до такого тлумачення, методи машинного навчання та статистичного моделювання застосовуються до наукового обґрунтування інтерпретації тексту його лінгвістичних відповідностей та перекладних варіантів.

Процедура аплікації корпусно-автоматизованого принципу в корпусно-прикладному перекладознавстві містить такі етапи: 1) *побудова* корпусу текстів, який підлягає експериментальному аналізу й використовується для створення бази даних для перекладу; 2) *попередня обробка даних*, до скласифікованої вибірки застосовують різні техніки попередньої обробки, такі як токенізація, лематизація та вилучення стоп-слів для покращення якості перекладу; 3) *побудова статистичних моделей*, таких як модель n-грам, яка аналізує послідовність слів та їх частотність у корпусі текстів для визначення найбільш ймовірних перекладних варіантів; 4) *генерація перекладу* демонструє послідовність основних статистичних моделей, які використовують розроблені алгоритми генерації тексту для автоматизованого перекладу; 5) *оцінка та покращення* автоматизованого перекладу реалізується за допомогою метрик, таких як точність перекладу, зрозумілість та флюентність. Залучаються експерти-перекладачі для оцінки та виправлення недоліків автоматизованого перекладу.

Прагматичне навантаження корпусно-автоматизованого принципу в корпусно-прикладному перекладознавстві виявляється у двох концепціях: по-перше, у нашому прагненні покращити моделі перекладу. До такої концепції передусім належить включення додаткових корпусних даних, вдосконалення алгоритмів програмного забезпечення, використання контекстуальних моделей або застосування глибинного навчання; по-друге, процес постійного вдосконалення відбувається на основі зворотного зв'язку з користувачами та спеціалістами у галузі перекладу.

Особливості *корпусно-прикладного* напрямку при вивченні дисципліни «корпусно-прикладне перекладознавство» є важливим аспектом підготовки майбутніх перекладачів та розвитку їхньої професійної компетенції у перекладацькій діяльності. Це напрям дослідження, який спрямований на окреслення оптимальних засобів реалізації корпусних підходів у практичних перекладних задачах (граматико-перекладних і текстуально-перекладних). Його актуальність полягає в тому, що в сучасному світі переклад вимагає швидкості, точності та високої якості, а використання корпусних даних та інструментів прикладної лінгвістики може суттєво полегшити та покращити цей процес. Корпусно-прикладний напрям є опорною зоною у галузі локалізації програмного забезпечення, в якій використовуються спеціалізовані корпуси текстів для перекладу і адаптації інформаційних програм до розкриття міжмовних семантико-структурних відповідностей.

Корпусно-прикладний напрям породжує збільшення обсягу наукових студій в таких аспектах: 1) *вивчення лінгвістичних особливостей* (стиліс-

тичні варіації, граматичні конструкції, семантичні відтінки та лексичні засоби на основі аналізу корпусних даних). Зокрема, студенти вивчають мову імпліковану й закодовану у внутрішню форму мовних одиниць корпусної бази даних, що дозволяє їм краще зрозуміти евристичний потенціал лінгвістичного зображення лексико-семантичної структури окремих слів і виразів; 2) *вироблення перекладацьких стратегій* допомагає студентам розвивати навички вибору оптимальних перекладацьких тактик на основі аналізу перекладних текстів у корпусі. Вони вивчають різні варіанти перекладу, порівнюють їх ефективність та вибирають найбільш валідний варіант без втрати контексту при відтворенні; 3) *використання різних перекладацьких інструментів*, які базуються на корпусних даних для вдосконалення технічних прийомів відтворення тексту. Цей процес спрямований на асиміляцію програм автоматизованого перекладу, термінологічних баз даних, конкордансів та інших інструментів, які допомагають знайти відповідні перекладні варіанти, виявити смислову багатозначність та виразити семантичну відповідність у перекладі; 4) *дослідження у галузі перекладознавства* спонукає студентів до проведення експериментальних досліджень з використанням корпусних даних. Студенти можуть екстраполювати власні перекладні варіанти, вивчати стилістичні особливості, досліджувати лексикографічні аспекти перекладу та вносити свій внесок у розвиток корпусно-прикладного перекладознавства.

Корпусно-галузевий напрям досліджень є підгалуззю корпусно-прикладного перекладознавства, що сприяє вдосконаленню процесу перекладу текстів галузевого спрямування. Ця область дослідження поєднує методи та підходи корпусного аналізу з вивченням специфічних особливостей галузевих текстів та «правил нормативного використання перекладачем мови перекладу» [5, с. 51–56]. В основу корпусно-галузевого аналізу покладено ряд інформаційних настанов, які передбачають використання корпусу текстів, важливими елементами якого є тексти на військову тематику, тексти економічної сфери, тексти нормативно-правових актів тощо. Комплексне поняття еволюційної бази даних (репозитарію корпусно-галузевих текстів) охоплює різноманітні грані автентичних текстів, які є репрезентативними для певної галузі, й складають унікальну єдність технічних прийомів, ряду конструктивних дій перекладача й передають засобами корпусної лінгвістики смислову домінують. Нерозривний зв'язок в параметризованій базі даних дозволяє аналізувати та вивчати лінгвістичні, стилістичні, термінологічні та інші особливості цих текстів. У погляді на прикладний аспект перекладу, зокрема, функціональний, контекстуально-адаптаційний, кон-

систентний, мовно-стильовий дослідження в спеціалізованих галузях мають практичну спрямованість. Вони сприяють розробці ефективних перекладацьких стратегій і інструментів, які враховують специфіку конкретної галузі її закодовані мовні знаки, систему розпізнавальних критеріїв і так, чи інакше відповідають сформованому запиту. До слова, дослідження вузькогалузевих спеціальностей допомагає *визначити* кращі *перекладні еквіваленти* для якісного відтворення перекладу в певному контексті; *виявити та аналізувати* специфічну *термінологічну лексику*; *сформувати галузеві термінологічні бази даних та глосарії*, які полегшують перекладачам розуміння та використання фахово-маркованої лексики; *врахувати особливості комунікативних ситуацій*, в яких використовуються переклади, а саме, метаперекладацькі фактори та потреби цільової аудиторії. Такий дихотомічний поділ проглядаємо у встановленні ключових стратегій перекладу, які покликані вітворювати не лише контекст оточення слова, але й враховувати специфіку комунікативного акту, ефективного обміну інформацією, що дозволяє інтерпретувати актуальний смисл досліджуваного фрагменту мовлення, залучати практично-орієнтований підхід, сприяти поліпшенню професійної підготовки перекладачів і розвитку перекладацької практики.

Корпусно-стилістичний напрям спрямований на вивчення стилістичних реалій перекладу, виражених за допомогою корпусних даних. Дослідники аналізують стилістичні особливості оригінальних текстів та їх перекладів, виявляють стилістичні подібності та відмінності між мовами, які сприяють маніфестації адекватного перекладу й ідіостилію автора. Розповсюдження наукових текстів та їхня значущість у розвитку конверсаційного дискурсу ведуть до виокремлення оказіоналізмів в корпусі текстів. Потрактуючи конверсаційний дискурс корпусно-лінгвістичним явищем, А. Слипушова вважає, що конверсаційні тексти функціонують в особливому корпусно-лінгвістичному просторі – у семіосфері спонтанного мовлення [6, с. 61–65]. Постулювання корпусної стилістики в корпусному-перекладознавстві плюралізує цінні орієнтири тексту (смісл тексту), різноманітні аспекти мовлення, які впливають на виразність, ефективність і естетичність перекладу. Це одиниці різнобарвного лінгвістичного статусу (лексеми, термінологічні словосполучення, ідіоми, колокації, оказіоналізми, синтагми), що експлікують уніфіковані стилі мовлення в корпусі текстів. Насиченість корпусу текстів термінами, термінологічними сполуками, загальнонауковою лексикою розставляє своєрідні граматичні акценти. Граматичний стиль мовлення визначається синтаксичною орга-

нізацією тексту, включаючи типи речень, порядок слів у реченні, використання різних частин мови, послідовність структури речення, які репрезентують найбільш розповсюжені погляди на компоненти інституціонального дискурсу [7, с. 7–17]. Ракурс відтворення різних стилів мовлення в корпусі відзначається своєрідними особливостями у граматичній побудові речень. Майстерне оперування граматичними характеристиками речення, морфологічними, словотвірними й стилістичними засобами оригінального тексту та еквівалентними варіаціями у мові-реципієнті формує уявлення про новітні корпусно-стилістичні феномени перекладу. Послідовність застосування корпусної стилістики перекладу продовжується тлумаченням різних риторичних засобів, які надають тексту ефектності та виразності. Це можуть бути метафори, порівняння, алегорії, гіперболи та інші риторичні прийоми, втілені в мовну форму корпусу текстів, які підсилюють ідіостиль авторської інтенції. Одним із наслідків впливу стилістики на перекладацьку рецепцію корпусно-стилістичної кореляції стали категорії тексту (категорія комунікативності, інформативності, зв'язності, цілісності, членованості, завершеності, референційності, інтертекстуальності) й поширення уявлення про засоби їх вираження.

З-поміж корпусно-прикладних інструментів стилістики, варто відзначити й фоностилістику. Принагідно зауважимо, що фоностилістика відноситься до звукового оформлення тексту, включаючи вимову, інтонацію та ритм [8, с. 270].

В основі сучасної корпусної фоностилістики лежать: фонетичний і стилістичний аналіз. Фонетичний аналіз передбачає вивчення звукової моделі мови і її вплив на сприйняття та вираження стильових особливостей тексту. Корпусні дані дозволяють досліджувати фонетичні варіації (обов'язкові, позиційні, комбінаторні, факультативні варіанти фонем) [9, с. 226], їхню трансформацію й еквівалентне відтворення в перекладі. Відповідно стилістичний аналіз демонструє стильові особливості мовлення, такі як вживання лексичних засобів, граматичних конструкцій, фразеологізмів, метафоричних виразів тощо. З огляду на вище викладені міркування, корпусні дані дозволяють виявити стилістичні варіації в різних текстах і мовленнєвих жанрах. Саме тому залучення стилістики до процесу перекладу в корпусі текстів видається логічним прийомом, а вибір стратегій перекладу – алгоритмом застосування представленої методики.

Корпусно-лексикографічний напрям сприяє розробці лексикографічних ресурсів, таких як лінгвістичні, тлумачні, етимологічні, орфографічні, орфоепічні, історичні, фразеологічні, термінологічні, частотні словники, тезауруси та глосарії,

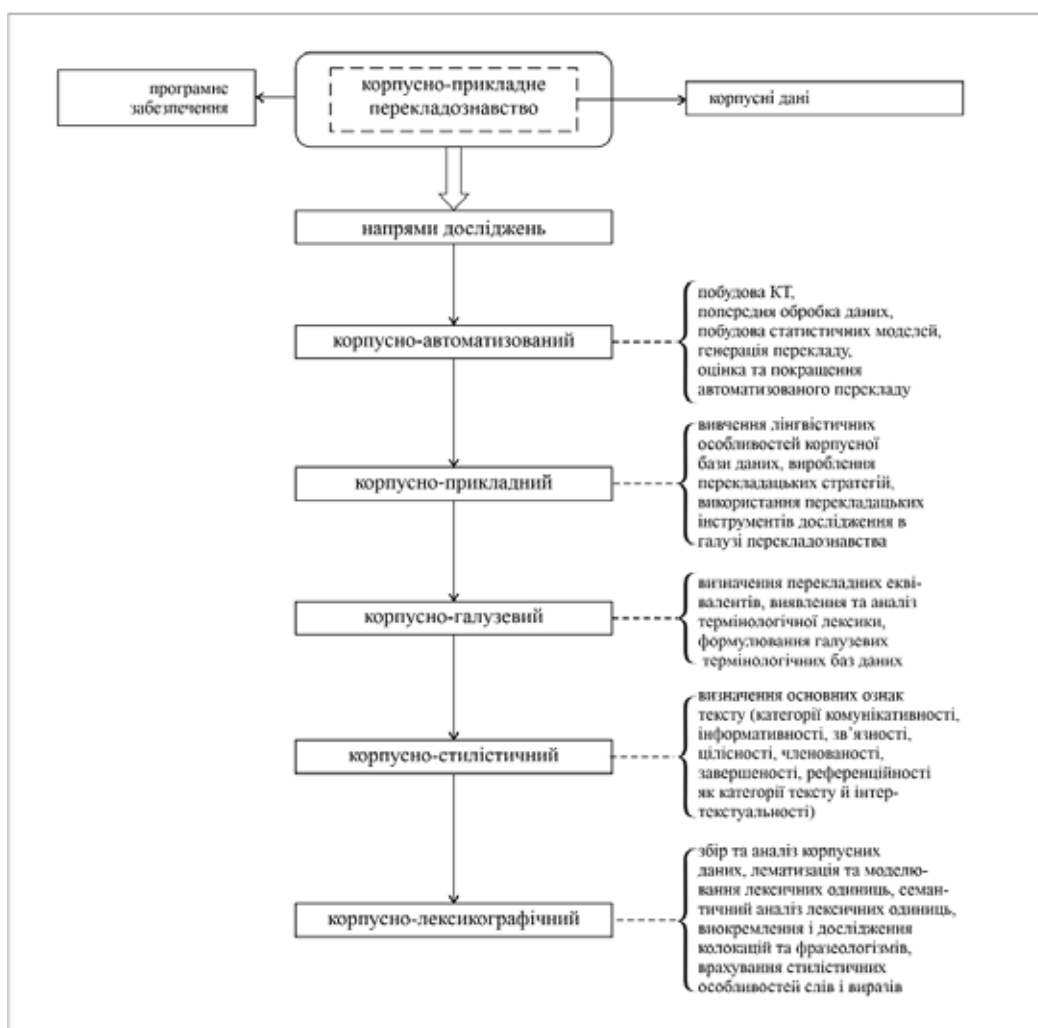
які допомагають перекладачам знайти відповідний еквівалент для слів і виразів у цільовій мові.

Корпусна лексикографія у межах корпусно-прикладного перекладознавства охоплює такі стадії імплементації: 1) *збір та аналіз корпусних даних*, що комплексно виявляються в текстових патернах різних жанрів та стилів мовлення; 2) *лематизація та моделювання лексичних одиниць* (встановлення базової форми лексичних одиниць) за допомогою лематизаторів або ручного аналізу. Кожній лексикографічній формі слова приписують спеціальні мітки або теги, що вказують на її властивості та контекстуальні особливості. Ці мітки включають такі дані, як частота вживання лексичних одиниць, стилістичні характеристики, граматичні особливості, семантичні відтінки, лексичні перекладні еквіваленти. На думку, О. Жежеруна і О. Смиша, теги дозволяють користувачам лексикографічних ресурсів швидко віднайти потрібні слова або вирази, зрозуміти їх значення та контек-

стуальне вживання, а також розпізнати перекладацькі відповідності [10, с. 71–80]; 3) *семантичний аналіз лексичних одиниць* полягає у встановленні їхніх значень, конотацій, синонімів, антонімів та інших семантичних відношень; 4) *виокремлення і дослідження колокацій* (частотних сполучень слів) та *фразеологізмів* (усталених виразів) в корпусно-прикладному перекладознавстві допомагає встановити типові сполучення слів у мовленнєвих контекстах та забезпечити більш точний варіант перекладу; 5) *врахування стилістичних особливостей слів і виразів*, виявлених в корпусі текстів. Це засвідчує, що при побудові лексикографічних ресурсів враховуються відтінки стилю мовлення, а також контекстуальні варіації.

Відповідно, корпусно-прикладне перекладознавство відображає різноманітні напрями досліджень, що проілюстровано в блок-схемі 1.

Ключовими одиницями вербального представлення аналізованої п'ятирівневої архітектури

Рис. 1. П'ятирівнева архітектура напрямів дослідження в корпусно-прикладному перекладознавстві

напрямів дослідження в корпусно-прикладному перекладознавстві є **транснаціональний інтеракціонізм, інтерперсональний конструктивізм та семантична прецизійність**, в яких ми пропонуємо нові науково-орієнтовані принципи для переосмислення поняття перекладу в корпусній й прикладній лінгвістиці.

Транснаціональний інтеракціонізм відображає важливий аспект дослідження перекладу, а саме активну взаємодію між різними культурами та мовними спільнотами у процесі відтворення тексту. Цей принцип враховує не лише індивідуальний аспект сприйняття та продукції текстів, але й вплив культурних, соціальних та політичних контекстів на перекладацьку діяльність. Транснаціональний інтеракціонізм підкреслює важливість розуміння перекладу як активного процесу моделювання взаємодії, в якому відбувається постійний обмін ідей, цінностей, норм та знань між різними культурами. Цей підхід сприяє розширенню перекладацьких досліджень, оскільки враховує транснаціональні виміри і вплив глобалізації на перекладацьку практику.

Інтерперсональний конструктивізм відображає новий погляд на дослідження трансформації тексту, який акцентує увагу на складній та взаємозалежній природі перекладу в контексті взаємодії між перекладачами. В основі принципу інтерперсонального конструктивізму лежить переклад як соціальний конструкт, що формується та розвивається в результаті міжособистісної взаємодії та композиції термінологічного паралелізму у вхідній та вихідній мові. У нашому науковому дослідженні інтерперсональний конструктивізм вписується в розуміння перекладацької діяльності як діалогу, у якому перекладачі співпрацюють, а формування й сприйняття цієї інтеракції генералізується в інтерпретації тексту. Варто звернути увагу на те, що інтерперсональний конструктивізм дозволяє переглянути поняття перекладу на новій теоретико-методологічній платформі, яка враховує взаємодію різних актуальних наукових аспектів, таких як когнітивність, суб'єктивність, соціальність та мовна специфіка. Загалом, зазначений підхід включає процеси транснаціонального соліпсизму, що підкреслює важливість взаємодії між різними культурами та мовами у процесі перекладу. Водночас, інтегративність і мереживність відображають комплексний характер перекладу, де текст та контекст взаємодіють у взаємозалежному способі, а перекладачі стають активними учасниками цього взаємодійного процесу.

У нашому розумінні **семантична прецизійність** вказує на необхідність досягнення точності та адекватності у використанні термінів та понять в галузі корпусно-прикладного перекладознавства. Семантична прецизійність означає, що кожен

термін, ужитий в корпусі текстів має однозначне та тотожне значення, що сприяє уникненню неоднозначностей й розбіжностей у тлумаченні мовних одиниць. Дотримання принципу семантичної прецизійності має велике значення у наукових дослідженнях, що сприяє точному вираженню ідей та концепцій, допомагає уникнути спотворення процесу узагальнення змісту термінологічних понять, відображає розвиток методології та стандартів дослідження, а також вдосконалені методи та підходи у галузі корпусно-прикладного перекладознавства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Кожен із напрямів дослідження в корпусно-прикладному перекладознавстві вносить свій важливий внесок у покращення процесу перекладу, розвиток перекладознавчих студій та вдосконалення перекладацької діяльності. Інтеграція корпусних методів і даних у дослідження та практику перекладу передбачає точність викладу та забезпечення однозначності трактування представленої інформації. Відкриття й розширення функціональних залежностей між прикладною лінгвістикою, корпусною лінгвістикою та перекладознавством виявляють потенціал цієї дисципліни у забезпеченні адекватних та високоякісних перекладів у різних сферах перекладацької діяльності. Специфіка представлення п'ятирівневої архітектури напрямів дослідження в корпусно-прикладному перекладознавстві полягає у вербалізації ознакових характеристик нових науково-орієнтованих принципів для переосмислення поняття перекладу в корпусній та прикладній лінгвістиці за допомогою транснаціонального інтеракціонізму, інтерперсонального конструктивізму та семантичної прецизійності.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в імplementації теоретичних постулатів в практику дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гудманян А. Г., Сітко А. В., Єнчева Г. Г. Вступ до перекладознавства : навч. посіб. Вінниця : Нова Кн., 2017. С. 295.
2. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. С. 376.
3. Gambier Y. (2020) Change and Continuity in Translation. *Renewing Communication in a Globalised World*. no. 37, DOI: <https://doi.org/10.5755/j01.sal.1.37.27760>
4. Aharoni R., Johnson M., Firat O. (2019) "Massively Multilingual Neural Machine Translation." In Proceedings of the 2019 Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics: *Human Language Technologies*, vol. 1, pp. 3874–3884.

5. Гапоненко Л. П. Переклад і нормативні аспекти перекладу. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2015. Т. 13. С. 51–56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2015_13_9 (дата звернення: 6.06.2023).
  6. Слипушова А. Дискурс батько-дитина в анімаційному серіалі «Family Guy»: корпусний аналіз. *Синопис: текст, контекст, медіа*, 2020. № 26(2). С. 61–65. URL: <https://doi.org/10.28925/2311-259x.2020.2.6> (дата звернення: 6.06.2023).
  7. Бабелюк О. А. Стилiстичнi засоби i прийоми крiзь призму лiнгвосинергетики. *Вiсник Київського національного лiнгвiстичного університету*. 2011. Т. 14, № 1. С. 7–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknlu_fil_2011_14_1_4. (дата звернення: 5.06.2023).
  8. Мойсієнко А. К., Бас-Кононенко О. В., Бондаренко В. В. Сучасна українська літературна мова. *Лексикологія. Фонетика* : навч. посіб. Київ : Знання, 2010. С. 270.
  9. Колесник О. С., Гаращук Л. А., Гаращук К. В. Теоретична фонетика англійської мови : навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2015. С. 226.
  10. Жежерун О. П., Смиш О. Р. Автоматизація розв'язування задач з планіметрії, записаних природною українською мовою. *Проблеми програмування*. Київ : Києво-Могилянська академія, 2020. № 4. С. 71–80.
- REFERENCES**
1. Gudmanyana A. G., Sitko A. V., Yenchewa H. G. (2017) Vstup do perekladoznavstva [Introduction to translation studies]. Vinnytsia : *Nova Kn.*, p. 295.
  2. Rebrii O. V. (2012) Suchasni kontseptsiyi tvorchosti u perekladі [Modern concepts of creativity in translation]. A monograph. Kharkiv: *V. N. Karazin KhNU*, p. 376.
  3. Gambier Y. (2020) Change and Continuity in Translation. *Renewing Communication in a Globalised World*. no. 37. DOI: <https://doi.org/10.5755/j01.sal.1.37.27760>
  4. Aharoni, R., Johnson, M., Firat, O. (2019) Massively Multilingual Neural Machine Translation. In *Proceedings of the 2019 Conference of the North American Chapter of the Association of the Association for Computational Linguistics: Human Language Technologies*, vol. 1, pp. 3874–3884.
  5. Gaponenko L. P. (2015) Pereklad i normatyvni aspekty perekladu [Translation and normative aspects of translation]. *Philological studies. Scientific Bulletin of the Kryvyi Rih State Pedagogical University*. vol. 13. pp. 51–56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2015_13_9
  6. Slypushova A. (2020) Dyskurs bat'ko-dytyna v animatsiynomu seriali «Family Guy»: korpusnyy analiz [Father-child discourse in the animated series "Family Guy": a corpus analysis]. *Synopsis: text, context, media*, no. 26(2). pp. 61–65. URL: <https://doi.org/10.28925/2311-259x.2020.2.6>
  7. Babeliuk O. A. (2011) Stylistychni zasoby i pryomy kriz' pryzmu lnhvosinerhetyky [Stylistic means and techniques through the prism of linguistic synergy]. Kyiv : *Bulletin of the Kyiv National Linguistic University*. vol. 14, no. 1. pp. 7–17.
  8. Moisiienko, A. K., Bas-Kononenko, O. V., Bondarenko, V. V. (2020) Suchasna ukrayins'ka literaturna mova [Modern Ukrainian Literary Language]. *Lexicology. Phonetics: a textbook*. Kyiv : *Znannia*, p. 270. ISBN 978-966-346-826-6
  9. Kolesnyk O. S., Harashchuk L. A., Harashchuk K. V. (2015) Teoretychna fonetyka anhliys'koyi movy [Theoretical phonetics of the English language]. Zhytomyr : Ivan Franko State University Publishing House, p. 226.
  10. Zhezherun O. P., Smysh O. R. (2020) Avtomatyzatsiya rozv'yazuvannya zadach z planimetriyi, zapysanykh pryrodnoyu ukrayins'koyu movoyu [Automation of solving planimetry problems written in natural Ukrainian]. *Programming problems*. Kyiv : Kyiv-Mohyla Academy, no. 4. pp. 71–80.

IMPLICIT EXPRESSION OF UNCERTAINTY IN THE ENGLISH-LANGUAGE POSTMODERN FICTION TEXTS

Zaluzhna M. V.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of English Philology
and Linguodidactics
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0001-9316-452X
zaluzhna_mari@ukr.net*

Key words: *verbalization, implicitness, implication, context, uncertainty, cognitive-discursive, communicative strategies, postmodernism, English-language fiction text/discourse.*

The article discusses the specificity of implicit representation of uncertainty by means of the English language in the British postmodern literary discourse. The data for analysis was selected from the novels written by I. McEwan, D. Mitchell and D. Lodge. Implicitness is viewed as an inherent feature of language and is a promising object for linguistic analysis, as its mechanisms are unfolded in a new way within the cognitive-discursive paradigm.

Within any language, uncertainty is verbalized not only explicitly, but also through a wide range of implicit means. While explicit statements can directly express doubt or lack of certainty, implicit expressions of uncertainty add subtlety and nuance to communication. Uncertainty can be verbalized by various language means in English directly and indirectly. The English language provides a rich array of choices that enable speakers to express uncertainty implicitly. Uncertainty is a key concept of postmodernism, therefore postmodern authors attach great significance to representing it in their texts. Postmodern fiction conveys uncertainty which underlies and shapes the characters' perception and self-identity via a number of language means and some communicative strategies that are of special interest for our research.

The paper analyzes the implicit expression of uncertainty in the British postmodern fiction discourse represented by the novels of I. McEwan, D. Mitchell, D. Lodge. It has been identified that the main language means that the authors opt for are hedging, various means of expressing modality, "vague" expressions, qualifiers, euphemisms, interrogative sentences in inner represented speech, filler words, and aposiopesis. The article examines how their usage contributes to the nuanced portrayal of uncertainty in the English-language fiction, and in what ways the authors combine these means in order to reach their goal – give the readers the impression of the characters' lack of certainty, hesitation, indeterminacy and doubt. The analysis reveals that these implicit meanings are not directly stated, but are suggested in the wording or can be understood from the context. The writers mostly resort to a combination of various language means that imply the characters' uncertainty, in order to intensify the implied meanings and to make sure the reader interprets them adequately.

ІМПЛІЦИТНЕ ВИРАЖЕННЯ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ В АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ ПОСТМОДЕРНІЗМУ

Залужна М. В.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0001-9316-452X
zaluzhna_mari@ukr.net*

Ключові слова: вербалізація, імпліцитність, імплікація, контекст, невизначеність, когнітивно-дискурсивний, комунікативні стратегії, постмодернізм, англійськомовний художній текст/дискурс.

Статтю присвячено розгляду специфіки імпліцитної репрезентації невизначеності засобами англійської мови в британському постмодерністському художньому дискурсі. Матеріалом аналізу стали романи І. МакЮена, Д. Мітчела та Д. Лоджа. Імпліцитність розглядається як невід’ємна властивість мови та є перспективним об’єктом лінгвістичного аналізу, оскільки її механізми по-новому розкриваються в рамках когнітивно-дискурсивної парадигми.

У будь-якій мові невизначеність вербалізується не тільки експліцитно, але й за допомогою широкого спектру імпліцитних засобів. У той час як експліцитні твердження можуть прямо виражати сумнів або відсутність впевненості, імпліцитні вираження невизначеності додають комунікації витонченості та додаткових відтінків. Невизначеність може бути висловлена різними мовними засобами в англійській мові прямо чи опосередковано, із застосуванням широкого вибору засобів, які дозволяють мовцям імпліцитно виражати невпевненість. Оскільки невизначеність є ключовим поняттям постмодернізму, постмодерні автори надають великого значення її представлення у своїх текстах. Постмодерна художня література відображає невизначеність, яка формує самоусвідомлення персонажів та їхнє світосприйняття, із використанням низки мовних засобів і певних комунікативних стратегій, які становлять особливий інтерес для нашого дослідження.

У статті аналізуються особливості імпліцитного вираження невизначеності в британському постмодерністському художньому дискурсі, представленому романами І. МакЮена, Д. Мітчела, Д. Лоджа. Визначено, що основними мовними засобами, які використовують автори, є хеджування, різноманітні засоби вираження модальності, «розпливчасті» вирази, слова-кваліфікатори, евфемізми, непряме мовлення, питальні речення у внутрішньому мовленні персонажів, слова-заповнювачі пауз, апосіопеза. У статті досліджується, як їх використання сприяє нюансованому зображенню невизначеності в англійськомовних художніх текстах та як автори поєднують ці засоби, щоб досягти своєї мети – створити у читачів враження невпевненості, вагань та сумнівів героїв. Проведений аналіз виявив, що ці імпліцитні значення у текстах інколи не є очевидними та можуть бути зрозумілі лише з контексту. Автори розглянутих романів найчастіше вдаються до поєднання різних мовних засобів, які імплікують невизначеність, щоб посилити закладені в них значення та полегшити читачеві адекватну їх інтерпретацію, оскільки всі вони спрямовані на вираження вагань та відсутності впевненості персонажів.

Problem statement. Modern interdisciplinary studies do not pay sufficient attention at such a basic category for the modern scientific space as uncertainty, which is embodied in the lingual plane and plays a

fundamental role in the postmodern worldview and art. In linguistic scientific domain, certain parameters of indefiniteness have been considered as an inherent feature of language (G. Ryle, U. Quine, R. Langacker).

As a result of the search by linguists for the cognitive foundations of language universals (S. Pinker, J. Greenberg, F. Newmeyer) it was found that language “reflects the universal principles of information processing in the human mind” [1, p. 32]. Despite this, the reflection of uncertainty in the linguistic-cognitive aspect remains unresearched, there is a lack of thorough scientific investigations of its manifestation in discourse, in particular postmodern one.

Although frequently encountered in communication, uncertainty is often implicitly referred to rather than explicitly discussed [2]. Dealing with ways of expressing uncertainty is an essential competence of a fiction writer and reader, as they both have to correspondingly code and decode the explicit and implicit means of verbalizing uncertainty in the same way. Conveying uncertainty in a literary discourse is important for producing a certain effect on the reader, which is so relevant for postmodern outlook, but it is often not explicitly expressed and can influence the general perception of the text. This study examines the implicit expressions of uncertainty in postmodern fiction texts by the British authors. In many cases, uncertainty is not openly communicated in fiction, as the authors tend to leave some information “under the surface” for the reader to grasp. There is always a risk that the addressee can misunderstand the implications, so the writers have to make sure their hidden messages are interpreted in the proper way. Hence we can observe their focusing on the thorough choice of lingual means for implicit expressing of uncertainty. In this article, we will explore how uncertainty is verbalised, and describe the strategies of expressing uncertainty implicitly that contemporary postmodernists resort to in their fiction.

The paper **aims** at studying the ways the implicit expression of uncertainty is realized in the English-language postmodern fiction texts.

The main **tasks** that we intend to accomplish in the paper are:

- to specify the notion of implicitness and its interpretation in linguistics;
- to describe the role of implicitness in communication;
- to analyze implicitness as a linguo-cognitive phenomenon;
- to single out the implicit means of expressing uncertainty in postmodern British fiction.

The British postmodernists’ fiction texts (I. McEwan, D. Mitchell, D. Lodge) comprise the research **material**.

The **object** of the research is represented by implicitness and its realization in language. The **subject** of the article includes the implicit means of expressing uncertainty in the English-language postmodern fiction texts.

Presentation of the main material. In modern linguistics, it is important to focus on the problem of the implicit in a statement, when the implied rather

than the verbalized comes to the fore, since it is the implicative of the statement that tends to constitute its main meaning dovetailed with the explicative. The study of implicitness also becomes relevant due to the fact that each speaker to depict the multiple aspects of a fragment of reality can use a limited set of language means, the choice of which may differ from those ones that another speaker of the same language would choose in a similar situation.

The foundations for a pragmatic theory of implicit meaning were laid by P. Grice. In his view, there is quite often a gap between what is (explicitly) said and what is (implicitly) meant by a speaker with an utterance: while the former is mostly determined by linguistic information, the latter is derived from the former thanks to rational inferences also taking into account context and background knowledge [3]. As a linguistic phenomenon, implicitness was traditionally studied by grammar, as a category that is semantically unmarked, as restrictions imposed on a linguistic construction with an unexpressed grammatical aspect. The notion of implicitness has also obtained a new dimension in the field of speech acts theory, as well as the further research in the field of pragmatics of the utterance.

In modern linguistic studies implicitness is treated as a blanket term that researchers use with regard to a variety of phenomena associated, broadly speaking, with the hidden aspects of meaning. They include various types of presuppositions, entailments, implicatures and implicatures, explicatures, as well as a number of more specialized concepts denoting specific inferential schemata in different languages [4, p. 1]. Implicitness is an inherent feature of language practically all the areas of its use – from everyday colloquial speech to scientific discourse, from the language of fiction to transactional discourse of business correspondence – as not all the meanings and connotations can be expressed directly, and there is always a certain correlation between the explicit and the implicit in any kind of discourse as it is one of the relevant aspects of language functioning.

According to M. Dynel and P. Cap, implicitness extends over both the use and the system side of language, and especially over the cases where different-size phrasal, sentential and textual carriers of indirect meaning can be identified in the lexico-grammatical arsenal of a language [4, p. 4]. This is what differs it from indirectness which involves only the use of language. Implicitness as a language category reflects the relationship of some components of the utterance content plan with non-verbalized components of the plan of expression. The linguo-cognitive approach enables to identify several forms of implicitness as a cognitive phenomenon: implicit knowledge, implicit meaning and implicit sense.

The author of the philosophy of language L. Wittgenstein indicated that “propositions can only say how things are, not what they are” [5, p. 15]. This reflects

the limits of language as another dimension of the world next to the physical reality, since the diversity of reality goes far beyond the expressive capabilities of any language. So one of the ways in which language can enhance its expressive function is constructing the means do not only explicate senses, but possess the potential for implication as their integral feature. In the situation of uncertainty, “when there is no clear basis for making a decision, people are influenced by the way in which the problem is framed” [6, p. 297].

I. Kecskes highlights a direct relationship between conventions and implicitness in human languages, which can be well demonstrated through the use of situation-bound utterances [7, p. 201]. It brings us closer to discussing the role of context in creating and retrieving the implied meanings. Context plays a prominent role in the analysis of meaning, accounting for the differentiation between context-dependent meaning in pragmatics and context-independent meaning in semantics [8, p. 235]. As viewed by M. Tóth, the context triggers the co-activation of the implicit relationship between source and target and the target content [9, p. 115]. I. Kecskes differentiates between *actual situational context*, which theories of pragmatics mean when they use the term “context”, and *prior experience-based context* that is the main condition for standardization and conventionalization. Both types of context are equally important in meaning construction and comprehension [7, p. 209–210].

Discourse is – like context – used in diverging frameworks, where it refers to different theoretical constructs defined in accordance with framework-specific premises [8, p. 236]. As stated by A. Fetzer, these are not only discourse units that are situated in context, but also the context itself situates and conditions discourse units. This is particularly true for discursively implicated meaning, which is what the context makes it to be. Conversely, a discourse unit may create the context for which it is appropriate [8, p. 240].

Discourse is a parts-whole configuration in which the meaning of the whole is more than the sum of its separate parts [8, p. 253], and this meaning increment emerges mainly due to implication. This is especially true for literary discourse, whose integral and inalienable part is implication. As D. Lodge puts it, “all novels contain gaps and silences which the reader must fill, in order to ‘produce the text’. But in some cases these gaps and silences are the result of unconscious evasions or suppressions on the writer’s part (and no less interesting for that) while in others they are a conscious artistic strategy, to imply rather than state meaning” [10, p. 190].

The implication can be both a signal of the speaker’s corresponding attitude to any phenomenon, and the embodiment of a speaker’s special communicative strategy [11, p. 5]. The aspects of narrative fiction subject to implication can be diverse – from the implied fictional narrator [12] or reader [13] to sexual

relations [10] and violence [14]. The implicit treatment of sexual acts as well as violence or other sensitive content is certainly a challenge to the novelist’s artistry if the author intends to convey the message but avoid offensive language.

Another essential aspect that can be implied in a fiction discourse is the character’s uncertainty, hesitation, doubt. The use of implicit uncertainty markers is pragmatically vital for fiction texts. Such linguistic means with implied meanings make the reader interpret properly the author’s intention to depict the characters’ uncertainty and diffidence.

To detect the main language means that imply the idea of uncertainty in literary texts, we analyzed the novels written by the British postmodern authors David Mitchell (“Black Swan Green”), Ian McEwan (“Amsterdam”) and David Lodge (“A Man of Parts”). It should be noted that uncertainty is extremely important for postmodern texts, as it is a key concept of postmodernism [15]. Postmodern fiction quite frequently focuses on representing uncertainty which underlies and shapes the characters’ perception and self-identity. As M. Michael puts it, “postmoderns are likely to represent uncertainty as shifting from specific external loci to the self” [16, p. 383]. So, the strategies that the British postmodernists choose to convey this overall uncertainty and doubt is of special interest for our research.

The semantic analysis of the concept “uncertain” enables to single out such layers in the volume of its meaning: (1) a state of being not sure or feeling doubt; (2) smth. likely to change; (3) smth. not definite or decided [17, p. 1564].

So, these are the implied senses that we tried to identify in the texts. By the methods of continuous sampling, interpretation of factual material, and contextual analysis we singled out such language means of implicit expression of uncertainty:

1. **Hedging.** Hedging as a communicative strategy is used to express uncertainty in speech; it involves the use of tentative language and qualifiers that soften the categorical sounding of a statement. Such phrases act as markers that indicate the speaker’s awareness of alternative perspectives or the possibility of error. Phrases such as “I think”, “perhaps”, “it seems”, “in my opinion”, “it appears”, “it is possible” introduce an element of doubt, indicating that the speaker is not entirely certain about the accuracy or validity of their statement. In communicative situations hedging allows the speakers to express their statements with the possibility of alternative perspectives, fostering open dialogue and avoiding being too categorical.

This is also relevant for authors of fiction whose aim is to indicate the character’s hesitation, doubt or lack of certainty. By incorporating these phrases into their texts, the authors implicitly convey that the characters’ statements are subject to interpretation or poten-

tial revision, emphasizing their lack of confidence and indeterminacy: *'What's a rock-hound?'* *'Amateur geologist. Most holidays, he'd find an excuse to go off fossil-hunting with a little hammer he kept. I think I've still got it somewhere* [21, p. 233]. *"It seems to me,"* he was saying, *"that what you need now is one big story, something that'll catch fire, something your opponents will have to run with just to keep up"* [22, p. 45]. *'Perhaps,'* he said, *suppressing the impulse to defend himself. 'The point is this. I still love Amber, but it seems to me that the best way I can express that love is to let her go – into the care of a man who will cherish and protect her.'* [23, p. 277].

The examples demonstrate that hedges as lingual markers provide the reader with enough information to conclude about the characters' uncertainty.

2. **"Vague" expressions.** "Vague" expressions serve as another way uncertainty is implicitly manifested in English, by which we mean the lexical units and phrases that allow speakers to avoid committing to precise or specific information, leaving room for the interlocutor's interpretation. Vagueness acknowledges the limitations of knowledge and the inherent uncertainty that exists in many communicative situations. The English language encompasses numerous words that inherently possess such implication of vagueness and lack of factuality or confidence. Expressions like "some", "sort of", "kind of", "and that kind of thing", "or something", "approximately", "roughly", "stuff" indicate some degree of uncertainty or imprecision in quantity or measurement, enabling speakers to communicate without making definitive claims, to express uncertainty implicitly without stating it.

Such words and phrases used in literary texts provide the authors' flexibility in giving the reader imprecise statements as well as enable them to depict the characters as individuals who express their thoughts without committing to a definite statement, thereby conveying a sense of hesitation: *At approximately 1400 hours a pair of enemy Skyhawks came flying in at deck level out of nowhere* [21, p. 138]. *Ross Wilcox sort of crumpled in shock* [21, p. 305]. *As the notes swelled, as the whole string section positioned their bows to breathe the first sustaining whispers of their sinuous sliding harmonies, Clive slipped quietly into a seat and felt himself tumbling into a kind of swoon* [22, p. 116]. *Rebecca is relieved, and makes a kind of peace with Anthony* [23, p. 46].

In the given cases the implications signal of the authors' reluctance to be precise and categorical in describing their characters, in such way providing the reader an opportunity to make their own interpretation of their actions and words, but still directed by the writers.

3. **Qualifiers.** Qualifiers are words or phrases that modify or limit the meaning of other words or phrases. They can introduce some level of uncertainty by indicating the speaker's hesitation or lack of precision.

Qualifiers like "quite", "somewhat", "rather", "more or less", "a bit" soften the impact of a modified adjective or adverb, suggesting some degree of uncertainty or reservation. The use of qualifiers in speech or creative writing allows to implicitly acknowledge and express the presence of some degree of uncertainty of the statements they make: *'I'm rather surprised you don't remember her better. She's very striking. Her husband – Bertie – was a semi-professional golfer'* [21, p. 167]. *Front-page headlines divided more or less equally between "blackmailer" and "flea," and most made use of a photograph of Vernon taken at a Press Association banquet looking somewhat squiffy in a crumpled dinner jacket* [22, p. 94]. *The rope that held us together was fraying, but it wasn't quite severed. After that we had a short holiday in Swanage with Anthony, for the boy's sake, and were quite happy together for a few days, until she raised once again the question of my divorcing Jane and I refused...* [23, p. 415].

In the exemplifying sentences the speakers are not absolutely confident about their statements as the latter are modified by the quantifiers with implicit meaning of uncertainty and imprecision, which transforms the messages to less certain ones.

4. **Means of expressing modality.** Modality refers to the linguistic expression of possibility, necessity, and probability. Modal verbs and other modal words suggest the possibility, probability, likelihood, credibility of what is described in the utterance, and therefore they can be used to imply varying degrees of certainty or uncertainty. Expressing modality is another communicative strategy to imply uncertainty, so far as it provides the speakers with the flexibility to convey their level of confidence in a particular statement, admitting that there is no definiteness about the phenomenon or action, and its subjective interpretations may vary. This function of modal verbs and words provides their powerful potential for implying uncertainty in literary discourse, as they express the correlation of the proposition with artistic reality through its alleged feasibility as stated by the author: *I hastily stuffed my fortune into my pocket, repositioned myself on the scratchy mat and a wonderful thought slid into my head as I slid off the lip. Six hundred pounds could buy an Omega Seamaster* [21, p. 313]. *For now there could be no backward glances, and he could only push on and hope to be finished before next week* [22, p. 99]. *Why on earth did you send the woman round to Queen's Gate? Anything might have happened. She might have attacked Rebecca* [23, p. 415]. – *But you must have some idea of when that was. – It was probably about 1907, 1908. Maybe 1909* [23, p. 120].

The main function of the modal verbs and modal words (in the last example) in the cases above is to express different degrees of probability of the mentioned actions, at the same time implying the character's uncertainty concerning them.

5. Reported speech. Reported speech is a common feature of English communication that can indirectly convey uncertainty. Instead of making direct assertions, the speaker may use reported speech or conditional structures to express their thoughts indirectly. For example, rather than stating directly what they intend to do, the speakers might say that they were thinking of doing it, implying they are not absolutely sure they will do it. By employing reported speech, the speakers can imply uncertainty while maintaining their communicative flexibility, preserving social harmony, or avoiding commitment. The same is true of fiction characters when the author wants them to sound less categorical or unconfident: **'I've been thinking—'** Mum began. 'Steady now,' Dad interrupted, jokily, like he used to. '—now's rather a good time to build that rockery' [21, p. 282]. 'You've had a heavy week. **I think** I'll take a bath. See you down here in about an hour?' [22, p. 122]. 'Haslemere!' he exclaimed. 'There's a farm near there with a guest-house where I sometimes go to work. **I was thinking of going there again.**' [23, p. 317].

In the mentioned examples the writers intend to demonstrate that by reporting their own statements the characters imply they are not sure about their decisions, actions and words.

6. Euphemisms. Euphemisms are words or phrases that are used to substitute potentially harsh or uncomfortable terms with milder or less direct expressions. In the realm of uncertainty, euphemisms allow speakers to soften the impact of uncertain or ambiguous situations. Euphemistic phrases provide a diplomatic means of conveying uncertainty, thus maintaining a polite and tactful conversation. In literary discourse euphemisms serve as the way to sound not categorical and to express doubt or ambiguity without explicitly stating them: Clive opened the door, and Vernon stepped out into the night. **"I'll need to think about it."** "Quite so. Thanks for coming." [22, p. 43]. 'Remember Karenin in *'Mind at the End of its Tether'* with increasing dismay, sitting in Marjorie's little office in Hanover Terrace *The World Set Free*?' **'I can't say I do,'** says Marjorie [23, p. 432].

The examples offered above suggest that the statements in bold equal to the phrase "I'm not sure", though they do not have a direct meaning of uncertainty, which is implied and can be elicited from the context.

7. Interrogative sentences in inner represented speech. Inner represented speech expresses feelings and thoughts of the character verbalized not by them, but by the writer whose intention is to give an insight into the character's personality, to reveal the motives of their actions and produce a certain impact on the reader. Interrogative sentences in inner represented speech turn out an effective writers' strategy to demonstrate the characters' uncertainty without explicating it. The characters' questions addressed at themselves

can contain a variety of meanings depending on what exactly they ponder on. But their emergence in the text even implicitly conveys the characters' thoughts and inner state, including lack of certainty, hesitancy and self-doubt: ***Should I cough? That'd be stupid. She knew I was there*** [21, p. 188]. ***Was everything in place? Had he remembered everything? Was it really legal?*** Clive considered these questions from the confines of a Boeing 757 parked in freezing fog at the northern end of Manchester airport [22, p. 111]. ***Must he choose between these two relationships? Or could he somehow contrive to enjoy both? Should he tell little E about Rebecca when he got to Randogne, and risk an irreversible break-up, or devote himself to smoothing over the bad feeling with which they had last parted, and continue to maintain the liaison with Rebecca in secrecy for as long as she was interested herself?*** [23, p. 353] ***But now it was all over. 'Or is it?' she wonders, looking down at the green and brown quilt of English fields, and the ribbons of winding road with little toy cars crawling along them*** [23, p. 451].

The impression of turmoil and lack of confidence created in the above-mentioned passages demonstrates the ability of questions in inner represented speech to implicitly activate the idea of characters' hesitation and uncertainty that the writer wants the reader to grasp.

8. Filler words. Filler words have no lexical meaning of their own, but they serve as pause fillers and imply hesitation in speech. Filler words in English, e.g. "um", "uh", "er", "ah", "like", "right", "you know", can express confusion or indicate that the speaker is considering the content of the statement. Uncertainty can be implied by filler words not only in actual communication, but in fiction as well: *'Yes. Dad was sacked on Goose Fair day. Uh...some weeks ago'* [21, p. 320]. *"Um, always losing Biros. Where do they go?" "Ehm, canna keep his tongue out of the wee hole in his tooth"* [22, p. 96]. *They chatted for a while on trivial topics, and then she startled him by saying: 'I've been pleased to see that Rosamund and you are becoming great friends.'* ***Well, I er, I do my best to help her with her writing, you know,*** 'he stammered [23, p. 178].

The given statements contain filler words that imply the characters' lack of certainty, and demonstrate how they gain time, considering the content of the statement, at the same time allowing the interlocutor to understand that they are not sure as for how to formulate their ideas properly.

9. Aposiopesis. The abnormally short or broken sentences emphasize the fact that there is hesitation about what is being said or described. L. Wittgenstein points out that "[w]hat we cannot speak about we must pass over in silence" [5, p. 89]. As D. Kurzon states it, "the thematic silence of a speaker is highly contextualized in the co-text of what the speaker is saying and/or in the situation in which the speaker

is speaking” [18, p. 219]. As for fiction characters, their speech can be suspended for reasons of uncertainty about what to say next or whether to say it. In a written text such kind of silence is marked graphically by punctuation, usually (—) or (...) is used in texts. Here is how such breaking off an utterance into silence is used in fiction to imply uncertainty, confusion or doubt of the characters: *I nodded. I decided to tell her about the form assembly. ‘Mum, there’s –’* [21, p. 47]. *It was past four o’clock, so what was it with Clive, lying there all day like a depressed teenager? “Ah, Vernon, I was just –”* [22, p. 88]. *‘She’s in the country, staying with Tania.’ ‘Has she been to see you, since...?’ ‘Since Horder pronounced the death sentence?’ ‘Don’t, Jaguar!’* [23, p. 20].

The characters’ speech can be broken for several reasons, such as another character’s interruption or some action that suddenly stops the speaker, but the passages above are the illustrations of the speakers’ hesitancy or uncertainty in their attempts to tell about something important or in just picking up the proper words to express what they intended. Such hesitation is implied by aposiopesis, and this becomes clear only from the context.

It should be pointed out that writers most frequently resort to a combination of various language means that imply doubt, in order to intensify the implied meanings and to make sure the reader interprets them adequately, as they all are aimed at expressing uncertainty, hesitation and lack of confidence: *‘Mmm.’ That was the closest he came to smiling. ‘There’s kind of a big clue in the word, Jason.’ ‘Well. Yeah. One of those. In France. Maybe.’* [21, p. 315]. *There might have been a bit of that in the affair with Rosamund, I suppose* [Lodge, p. 304]. *‘Hugo, I’m grateful to you for...y’know, showing me, and everything, but, to be honest, I’m not sure if –’ ‘Jace!’ Hugo did a jokey-amazed face. ‘Don’t say you’re backing out now?’ ‘Yeah...but maybe...not today.’* [21, p. 77]. *“Thing is, others might chime in, there might even be some applause, that sort of thing. If it’s all right with you, I think I should hang back, not show my hand at this stage.”* [22, p. 83] *‘I really can’t answer your question unless you tell me what you are referring to,’ said Pease. ‘Then perhaps I could clear up any misunderstanding.’* [23, p. 200].

Let’s have a closer look at the strategies the authors choose to combine various means of expressing uncertainty in their novels. For instance, the discussion of the essence of beauty in D. Mitchell’s novel “Black Swan Green” brought the narrator to the state of confusion (which is implied by aposiopesis) as he was struggling with articulating the definition of this concept: *‘Attempt a definition now. What is beauty?’ Madame Crommelynck tapped cigarette ash into a ruby blobby ashtray. ‘Beauty’s...’ She relished my stumpedness. I wanted to impress her with a clever definition, but I kept crashing into beauty’s something that’s beautiful* [21, p. 191]. The implied meaning is

further substantiated in the same episode by explicit statements denoting difficulty and hesitation, and by another aposiopesis, to confirm that the reader interprets the author’s idea correctly: *I admitted, ‘It’s difficult.’ <...> ‘But...’ I hesitated, wondering if I should say this.* [21, p. 191].

By the way, this episode contains the reasoning of one of the characters, Madame Crommelynck, in which she sounds quite skeptical about the potential of words to describe the variety of the world: *‘We say, we say. Be careful of say. Words say, “You have labelled this abstract, this concept, therefore you have captured it.” No. They lie. Or not lie, but are maladroit. Clumsy.’* [21, p. 191]. The statement resonates with L. Wittgenstein’s ideas discussed above in this paper, these are the thoughts which D. Mitchell wants the reader to reflect upon, and which are relevant for all writers, even more so for postmodernists.

In D. Lodge’s novel “A Man of Parts” one of the characters tells about her father’s death with a great deal of uncertainty about how it happened: *‘It’s not clear what happened – he was found beside the line, apparently hit by a train,’ Catherine said. ‘He may have been trying to cross it, because he often walked in the woods nearby. The coroner’s verdict was accidental death, but of course one can’t help wondering if it wasn’t an accident, especially as his business affairs were in such a bad state.’* [23, p. 82]. The fact that she doubts about the real reason of her father’s death is expressed both explicitly: via her phrase “it is not clear”) and implicitly (with the help of the compound verbal predicate with a modal verb of assumption “may”, and through an impersonal “one can’t help wondering if” which is an indirect way to doubt and question the information. This accumulation of lingual means with similar meaning (direct or implied) consolidates the author’s effort to convey Catherine’s uncertainty and emotional turmoil.

Another interesting case of using a combination of various ways of implying uncertainty can be found in I. McEwan’s novel “Amsterdam”: *He paused. Vernon drank and waited. “Well, the thing is this. I’ve had my own little scare lately ...” He raised his voice to forestall Vernon’s concern. “Probably nothing. You know, the sort of thing that gives you the sweats at night and by daylight seems like stupidity”* [22, p. 42]. Clive’s hesitation about telling his friend Vernon of his scare is transmitted implicitly with the help of the verb “paused” which means a break in speech due to the character’s confusion, filler-word “well”, the sentences broken after “lately...”, the modal word “probably”, the phrase “the sort of” which belongs to vague expressions, “seems like” which implies the speaker’s lack of confidence. Collectively, all these lingual means serve the same aim – to form the reader’s impression that Clive is not sure whether to tell his friend of the problem, and how to formulate it properly.

The list of linguistic means used by postmodern British authors to implicitly express uncertainty is far from being exhaustive. We can, for instance, include metaphor and metonymy into it, inasmuch that they also imply certain meanings without directly stating them, as highlighted in [9], [19], [20], but their mechanism of implication is rather complex and is worth conducting a separate analysis.

Conclusions and prospects for further research.

The implicit expression of uncertainty in the English language is a nuanced and subtle aspect of communication. It enables speakers to navigate the delicate balance between expressing their thoughts and acknowledging the inherent uncertainty in many aspects of life, to manage delicate conversational situations while conveying doubt or lack of certainty. Through the use of hedging, modals, “vague” expressions, qualifiers, euphemisms, interrogative sentences in inner represented speech, filler words, and aposiopesis individuals can communicate their thoughts and opinions while acknowledging the inherent uncertainties in language and their knowledge. In the English-language postmodern fiction these linguistic devices add layers of complexity, allowing for nuanced expression of uncertainty as the aspect of the characters’ inner state, and broader, as all-encompassing indeterminism of postmodernity.

We consider it prospective for further research to study how metonymy and conceptual metaphor are used to imply uncertainty in postmodern fiction. Besides, comparative analysis of the explicit and implicit lingual means of expressing uncertainty in the works of modernists and postmodernists can disclose new dimensions of this interesting subject.

REFERENCES

1. Pinker S. *The Language Instinct. The New Science of Language and Mind.* Penguin Books, 2000. 548 p.
2. Gärtner J., Berberat P. O., Kadmon M., Harendza S. Implicit expression of uncertainty – suggestion of an empirically derived framework. URL: <https://bmcmededuc.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12909-020-1990-3>
3. Grice P. *Studies in the Way of Words.* Cambridge, MA : Harvard University Press. 1989. 394 p.
4. Dynel M., Cap P. Implicitness : familiar terra incognita in pragmatics. *Implicitness. From lexis to discourse.* Ed. by P. Cap and M. Dynel. John Benjamins Publishing Company, 2017. P. 1–12. <https://doi.org/10.1075/pbns.276>
5. Wittgenstein L. *Tractatus logico-philosophicus.* London : Routledge and Kegan Paul. 1974. 106 p.
6. Anderson J. R. *Cognitive Psychology and Its Implications.* Eighth Edition. Worth Publishers. 2015. 406 p.
7. Kecskes I. Implicitness in the use of situation-bound utterances. *Implicitness. From lexis to discourse /* Ed. by P. Cap and M. Dynel. John Benjamins Publishing Company, 2017. P. 201–215. <https://doi.org/10.1075/pbns.276>
8. Fetzer A. The dynamics of discourse. *Implicitness. From lexis to discourse.* Ed. by P. Cap and M. Dynel. John Benjamins Publishing Company, 2017. P. 235–257. <https://doi.org/10.1075/pbns.276>
9. Tóth M. *Linguistic Metonymy : Implicitness and Co-Activation of Mental Content.* Berlin : Peter Lang GmbH, 2018. 248 p.
10. Lodge D. *The Art of Fiction.* Viking Penguin, 1993. 240 p.
11. Prihodko G., Prykhodchenko O., Zaluzhna M., Moroshkina G. Strategies and Tactics of Evaluative Discourse. *Advances in Economics, Business and Management Research.* Volume 129. Atlantis Press SARL, 2020. P. 1–7. URL: <https://www.atlantispress.com/proceedings/isc-sai-20/125937223>
12. Bareis J. A. The Implied Fictional Narrator. *Journal of Literary Theory.* Vol. 14, №1/2020. P. 120-138. URL: <https://doi.org/10.1515/jlt-2020-0007>
13. Iser W. *The Implied Reader : Patterns of Communication in Prose Fiction from Bunyan to Beckett.* Johns Hopkins University Press, 1974. 318 p.
14. *The Palgrave Handbook of Violence in Film and Media.* Palgrave Macmillan Cham, 2022. 529 p. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-05390-0>
15. Tauber A. I. *The Triumph of Uncertainty : Science and Self in the Postmodern Age.* Central European University Press, 2022. <https://doi.org/10.7829/j.ctv2cw0s3h>
16. Michael M. Discourse and Uncertainty : Postmodern Variations. *Theory & Psychology.* 1994. № 4(3). P. 383–404. <https://doi.org/10.1177/0959354394043006>
17. *Longman Dictionary of Contemporary English.* 3rd Edition. Longman, 2000. 1680 p.
18. Kurzon D. Thematic silence as a speech act. *Implicitness. From lexis to discourse /* Ed. by P. Cap and M. Dynel. John Benjamins Publishing Company, 2017. P. 217–232. <https://doi.org/10.1075/pbns.276>
19. Kövecses Z. *Metaphor : a practical introduction.* 2nd ed. Oxford University Press, 2010. 375 p.
20. Ritchie D. “ARGUMENT IS WAR” – or is it a Game of Chess? Multiple Meanings in the Analysis of Implicit Metaphors. *Metaphor and Symbol.* 2003. № 18(2). P. 125–146.

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Mitchell D. *Black Swan Green.* Sceptre Book, 2006. 374 p.
2. McEwan I. *Amsterdam.* Anchor Books, 1999. 133 p.
3. Lodge D. *A Man of Parts.* Harvill Secker Random House, 2011. 460 p.

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ КОМІКСІ «BATMAN AND SON»

Іващенко О. С.

*студент I курсу магістратури
факультету іноземної філології
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0009-0003-9723-1197
alex.sadness26@gmail.com*

Веремчук Е. О.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0003-2926-2090
eldar.veremchuk@gmail.com*

Ключові слова:

*інтертекстуальність,
алюзії, компаративний аналіз,
цитати, авторська інтенція.*

Стаття присвячена дослідженню категорії інтертекстуальності в англійськомовних коміксах. Актуальність наукової розвідки полягає в новизні об'єкта дослідження, оскільки комікси це відносно нове явище в літературному дискурсі. Тому метою дослідження є визначення міжтекстових зв'язків між коміксом як жанру графічного роману та іншими літературними, художніми чи кінематографічними творами. Інтертекстуальність визначається дослідниками, як текстова категорія, яка націлена на порівняння різножанрових текстів, творів різних епох та письменників для встановлення спільних рис за допомогою таких форм, як алюзії, ремінісценції, цитування, крилаті вислови тощо. Це поняття полягає в актуалізації одного тексту крізь призму іншого реалізуючи смислоутворюючу функцію. Застосовано основні методи дослідження цього явища в контексті коміксу, а саме компаративний метод, метод контекстуального аналізу. Результати розвідки свідчать про те, що вагомий показник серед усіх форм інтертекстуальності займають міфологічні (літературні) алюзії, які вмотивовані сюжетною лінією коміксу «Batman and Son». У свою чергу, цитування мало не тільки імпліцитне, але й експліцитне значення, яке використовувалось у творі обмежено через свою складність та уніфікованість. За допомогою методу контекстуального аналізу алюзій, цитат та ремінісценцій встановлено авторську інтенцію використання міфологічних натяків, які полягали в проведенні паралелі між Іудою та Давидом, антихристом і месією, Бетменом та доктором Хертмом, добром та злом та виражаються на синтаксичному рівні за допомогою стилістичного прийому антитези. Лексико-семантичний аналіз показав, що письменник використав запозичення із латинської (*magnum opus; et' tu morte'*) та французької мов (*en garde*), що свідчило про міжкультурний зв'язок в коміксі, як один із засобів інтертекстуальності. Таким чином, інтертекстуальність в контексті коміксів відіграє важливу роль, розширює знання читачів коміксу про інші культури, традиції, події та має символічне значення.

INTERTEXTUALITY IN THE ENGLISH LANGUAGE COMICS "BATMAN AND SON"

Ivashchenko O. S.

*1st year Master Student at the Faculty of Foreign Philology
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0009-0003-9723-1197
alex.sadness26@gmail.com*

Veremchuk E. O.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of English Philology
and Linguistic Didactics
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0003-2926-2090
eldar.veremchuk@gmail.com*

Key words: *intertextuality, allusions, comparative analysis, quotations, intention of author.*

The article is devoted to the study of the category of intertextuality in English-language comics. The relevance of the study is determined by the originality of the research object, since comics are a relatively new phenomenon in literary discourse. Therefore, the purpose of the research is to determine the intertextual connections between the comics as a genre of the graphic novel and other literary, artistic or cinematic works. Intertextuality is defined by researchers as a text category that aims to compare texts of various genres, works of different periods and writers to establish common features using such forms as allusions, reminiscences, quotations, idioms, etc. This concept underlies the actualization of one text through the prism of another, implementing a semantic function. The main methods of researching this phenomenon in the context of comics, namely the comparative method, the method of contextual analysis, are applied. The results of the research display that mythological (literary) allusions, which are motivated by the story line of the comics «Batman and Son», cover a significant index among all forms of intertextuality. In turn, citation had not only an implicit, but also an explicit meaning, which was used in work limited due to its complexity and uniformity. Using the method of contextual analysis of allusions, quotations and reminiscences, the author's intention of using mythological hints was defined, which was based on drawing a parallel between Judas and David, the antichrist and the messiah, Batman and Dr. Hurt, good and evil, and at the syntactic level the authors intention is realized by means of the stylistic device of antithesis. The lexical-semantic analysis showed that the writer used borrowings from Latin (*magnum opus; et tu morte'*) and French (*en garde*), which testified to the intercultural connection in the comics, as one of the means of intertextuality. Thus, intertextuality in the context of comics plays an important role, enriches the knowledge of comic readers with other cultures, traditions, events and has a symbolic meaning.

Постановка проблеми. Проблемою інтертекстуальності літературних творів займалися такі дослідники як Е. Heinrich, F. Plett [6], І. Блинова [1], Т. Піндосова [3], Л. Скорина [4], Н. Чендей, Д. Станко [5]. Комікси як відносно нове явище відіграють важливу роль в сучасній літературі, тому що поєднують в собі різноманітні жанри як детективний, пригодницький, філософський роман, роман-дистопія тощо. Тому **актуальність** наукової праці полягає в тому, що дослідження інтертекстуальності дозволить більш повно зрозуміти авторський посыл твору, розкрити символічні значення окремих подій, висловлювань персонажів та інтерпретувати значення використання інтертекстуальних засобів в контексті коміксу.

Метою статті є визначення інтертекстуальних зв'язків коміксу «Batman and son» з іншими літературними творами. Відповідно до поставленої мети вбачається за необхідне реалізація наступних **завдань**: 1) систематизувати теоретичні засади дослідження інтертекстуальності; 2) встановити та описати випадки інтертекстуальних зв'язків між коміксом та іншими літературними творами; 3) пояснити значення та роль інтертекстуальності в контексті коміксу «Batman and Son».

Об'єктом дослідження статті є комікс «Batman and Son». **Предметом** дослідження виступають його інтертекстуальні зв'язки, зокрема алюзії, цитати, ремінісценції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтертекстуальність як текстова категорія відображає взаємозв'язки різних текстів та має смислоутворюючу функцію. Її різновидами є алюзії, ремінісценції, цитати, асоціації, символи тощо [1, с. 95].

Н. Чендей та Д. Станко наголошують на культурному обміні різних письменників, що дає значний поштовх до розвитку інтертекстуальних зв'язків. Наслідкування культурного досвіду та його подальша імплементація в різні види художньої діяльності сприяють мультимодальності. Також лінгвісти вказують на таке явище, як «прецедентний текст», який реалізується у формі міфів, переказів, біблійних історій, легенд, балад тощо [5, с. 143]. До прецедентних текстів ми можемо віднести баладу про Робін Гуда, тому що саме цей текст актуалізувався в багатьох лінгвокультурах, маючи власні інтерпретації як, наприклад, у коміксах про Бетмена, де схожим представником виступає Робін.

Вирізняють три типи інтертекстуальності:

1) матеріальну (конкретизувальну), що полягає в редуплікації знаків; 2) структурну (генералізувальну) – означає повторення правил; 3) матеріально-структурну – повторення знаків і правил у двох (чи більше) текстах [6, с. 7]. Цитата як модель першого типу передбачає пере-

дачу знаків з одного тексту до іншого. Головними властивостями цитати, на думку Ейрріха і Плета, є «інтертекстуальне повторення», сегментарний характер (претекст відтворюється лише частково), недоповненість (цитата є похідним текстовим сегментом, не є оригінальним елементом тексту, а чужорідною одиницею, яка замінює гіпотетичний сегмент).

Одним із типів інтертекстуальності є алюзія, яка виступає у формі натяку, аналогії на певні історичні, міфологічні, соціальні чи політичні події або явища [1, с.96].

Однак проблема уніфікованої класифікації алюзій залишається відкритою. Залежно від структурних або семантичних чинників, алюзії можуть поділятися на: а) власні імена (антропоніми, зооніми, космоніми, топоніми, ктематоніми (назви історичних подій, свят, художніх творів); теоніми (назви богів, демонів, міфологічних персонажів тощо); б) біблійні, міфологічні, літературні, історичні та інші реалії; в) ремінісценції, цитати, вислови [1, с. 96].

Основними формами алюзії є цитати та ремінісценції. Існують ряд наукових поглядів стосовно визначення «цитати». Цитата – це а) різновид чужої думки; б) метонімічний зворот всього твору; в) повторне відтворення реплік персонажів у творі; г) «відтворення двох і більше компонентів тексту-донора із власною предикацією» [4, с. 123].

Ремінісценція як одна із форм інтертекстуальності має наступні визначення: 1) невиразний спогад, відгомін якоїсь події або враження; 2) відгомін у художньому творі якихось мотивів, образів, деталей тощо з широковідомого твору іншого автора; 3) повернення у музичний твір мотиву або теми, що прозвучали раніше; 4) поліпшення відтворення запам'ятовуваного матеріалу, яке спостерігається через деякий час після його заучування [2, с. 1212].

Ремінісценція як відчутне відзеркалення у літературному творі іншого літературного твору, виявляється у подібності композиції, фразеології, стилістики, тощо. І. Блинова визначає ремінісценцію як «неявну цитату, цитування без лапок; елемент художньої системи, що відсилає до раніше прочитаного, почутого або побаченого твору мистецтва; невиразний спогад, відгомін у художньому творі якоїсь події або враження, мотивів, образів, деталей тощо з широковідомого твору іншого автора»; «неявне, непряме відсилання до іншого тексту, нагадування про інший художній твір, факт культурного життя, що міститься у творі» [1, с. 99].

За своєю літературною суттю та виконуваними функціями ремінісценція подібна до стилізації та алюзії, однак, на відміну від них, вона неусвідомлена автором і виникає внаслідок сильного впливу

на нього творів інших письменників. Якщо ж ремінісценція є результатом авторського наміру, то в такому випадку вона розрахована на спільну текстову парадигму та асоціативне сприйняття реципієнтом. Таким чином, ремінісценція – це усвідомлене чи неусвідомлене відтворення письменником знайомої фразової чи образної конструкції з іншого художнього твору [3, с. 120].

Інтертекстуальність в коміксі найбільше проявляється в алюзіях. Прикладом алюзії є абстрактний топонім *Pandemonium*, що був використаний під час організованої вечірки Брюсом Вейном, коли один із відвідувачів, побачивши страшного демона, який прилетів, щоб знищити Бетмена, вигукнув слово *Pandemonium* [7, с. 42], яке відноситься до твору Джона Мільтона «Утрачений Рай» і позначає пекло, де жив Диявол та його демони.

Прикладом кінематографічної алюзії є кодове ім'я *James Bond*, яким деякі знайомі Брюса Вейна називали за подвиги, на що дівчина Бетмена, Ізабель, звернула увагу і хотіла переконатись чи дійсно це так є, коли вони екстремальним способом почали спускатися з крутого нахилу гори на лижах:

J: He (Alfred) says you're cool, like James Bond.

B: Oh, I'm much cooler than he is. Race you to the lodge [7, с. 123].

Історичним натяком виступає вислів «*celtic twilight*», що позначає тренд або рух у ХХІ столітті до повернення наслідування культурних традицій та/чи честувань кельтів, їх віри в привидів, в магичні здібності тощо. Ця фраза була використана Барбарою Гордон, дочкою комісара Гордона, як відповідь на страшні погрози та висловлювання псевдобетмена, якого звали Доктор Херт (*Doctor Hurt*), що його ідеї означають повернення до темних віків:

P.B: ...and what rough beast, its hour come round at last, slouches towards Bethelhem to be born.

B.G: I always preferred his "Celtic twilight" period. Your point?

P.B: Welcome to Bethelhem, where the forces of darkness meet the forces of light [7, с. 169].

Останній рядок, який висловив доктор Херт, є натяком на іудейський міф про Іуду й царя Давида, між якими точилися неприязнь та боротьба, в результаті чого Давид вбив Іуду та став царем іудейським. В цьому можна знайти паралель між справжнім Бетменом, Брюсом Вейном, який стоїть на стороні добра, та фіктивним суперзлодієм, який нагадує Бетмена лише по костюму і займає позицію антагоніста.

Наступними натяками релігійного характеру є такі явища, як *Armageddon* [7, с. 172] та біблійний персонаж *Antichrist* [7, с. 172], які використовує у своєму монологічному висловлюванні «поганий Бетмен», описуючи себе як Антихриста, та боротьбу зі справжнім Бетменом через особисті

мотиви помсти за свого батька, як натяк на боротьбу між дияволом та Богом, що означає армагедон.

Алюзія релігійного характеру «*The apostate angel*» [7, с. 174] – синонім до демонів, є натяком на ангелів-зрадників, які стоять на стороні антихриста і готові вбивати людей та нищити людство. В коміксі цей вираз позначає місце на мапі Готема, де буде битва між злом і добром, між янголами і демонами, між Бетменом та шахраєм.

Комбінований алюзивний код у вигляді легенди та біблеїзму зустрічається у висловлюванні одного із поганих несправжніх Бетменів, що ілюструє історію виникнення злої частини героя: *And I prayed until he came... the old man, the dragon... He came with wings of black skin like a bat and anointed me his messiah* [7, с. 181]. Дракон – це величезна зміноподібна крилата істота, яка за міфом зазвичай охороняє скарби. В даному контексті, це має відношення до справжнього Бетмена, оскільки він є нічним захисником свого міста Готем. Месія позначає спасителя або визволителя, в іудейській релігії ним повинен був стати один із нащадків царя Давида для того, щоб звільнити Ізраїль від гніту Римської імперії, позбавити його страждань та відродити новий світ. Автор коміксу натякає на Бетмена, який повинен позбавити страждань рідного міста Готем від насилля та злочинності, відродивши місто за своєю подобою.

Наступним прикладом є натяк на твір Александра Дюма «*Три мушкетери*». Коли Бетмен прийшов по допомогу до команди супергероїв, серед них був герой схожий зовні та поведінкою на французького дворянина д'Артаньяна. В його монологі, під час того як він імітував один із боїв з негідниками, він використав іноземне запозичення: *en garde* в наступному контексті: *Then he lunged, I parried. En garde! He blinked! I struck* [7, с. 192]. Це французьке запозичення на початку рядка з експресивністю інших виразів відповідає французькому характеру мушкетера, адже вони були відважні, шалені, нестримні і емоційні. У мовленні героя спостерігаємо використання топоніма – Монмартр, один із районів Парижа, в якому відбувалися пригоди мушкетерів. В тексті коміксу ми знаходимо це в такому вислові: *The tip, the blunt tip, of my fencing foil had broken off at some point during our lunatic duel across the rooftops of Montmartre* [7, с. 192]. І на завершення, в своєму монологі персонаж використав антропонім «*мушкетери*», що є двояким поняттям, яке позначає не солдат при французькому дворі, а вільних бунтівників, які борються за справедливість із аристократією. Це виражається в такому контексті: *The blow meant to paralyze the mad Musketeer sent a rapier tip through the bastard's filthy heart* [7, с. 192].

Коли Робін та супергерої з команди Ліги героїв були схоплені босом клану «*Чорної рукавички*»,

та один із них був підвішений в резервуарі з піраньями, поки Робін і його товариш тримали мотузку, щоб він не впав, злочинець промовив до своїх заручників наступні слова: *But that's where I come in—the Yankees of death. If you don't support the weight of the tank, he drowns... While piranha fish eat the flesh and the muscle off his face* [7, с. 238], де натяком є янки, які в історичному дискурсі згадуються як противники південним регіонам з Північної Америки під час громадянської війни. Автор проводить паралель між молодими героями, які нагадують за рисами янки, та злочинцями, одним із яких є ватажок «Чорної рукавички».

Алюзія на роман Брема Стокера «Дракула» виявляється у двох репліках одного із злочинних авторитетів: *If it ain't the rich preying on the poor like vampires, you tell me what else it is?* [7, с. 281], в якому лексема «*vampiri*» використовується як антропонім і позначається в контексті злочинних організацій, які контролюють різні сфери людського життя. В іншій репліці, яка відображає монолог одного з людей боса, зустрічається вживання ще одного топоніма – Трансильванія – місце народження Дракули: *if there really is a Batman, we'll take turns kicking his but all the way back to Transylvania, don't worry about it* [7, с. 282]. Алюзивний код цього прикладу інтертекстуальності полягає у схожості риси Брюс Вейна із відомим вампіром, зокрема: життя без світла у покинутих місцях. Таким чином, можна провести паралель між Бет-печерою, як символом дому людини-летючої миші та покинутою фортецею, домівкою вампіра.

До цитат можна віднести фразу *magnum opus*, яка була використана у діалозі між Бетменом та злочинницею, матір'ю його сина Талією Аль Гул під час того, коли Брюса схопив клан його колишньої:

B: Talia. Still carrying on your father's work.

T: Ra's Al Ghul is dead. This is my very own little magnum opus [7, с. 48].

Magnum opus перекладається з латини як «головний твір», це вислів, який використовується для позначення головної праці митця, художника, письменника чи богослова. У цьому контексті Талія мала на увазі, що справа її батька – управління могутнім злочинним кланом «Ліга вбивць» – стала її найголовнішою діяльністю, адже до смерті батька вона була лише його помічницею.

Яскравим прикладом цитати є перифраз відомого рядку із п'єси Шекспіра: *et tu morte' and you death?* [7, с. 211], яка була використана у контексті вбивства особи з команди супергероїв, яка допомагала Бетмену в пошуках їх спільного ворога.

Серед ремінісценцій можна виділити *Roman centurion*, офіцер, який командував давньоримською армією. Це словосполучення було сказане одним із персонажів Клубу героїв, Центуріоном, який був схожий деякою частиною одягу на дав-

ньоримського центуріона, але в іншому художник намалював його в іронічному образі: товстим та ледащим: *I can't do what you do anymore. I used to ride a motorcycle dressed like a roman centurion, eh?* [7, с. 197]. В сучасному світі мотоциклісти зазвичай вдягають шлеми та захисний костюм, і це є прихованим посиланням до того, у що були вдягнуті ці офіцери, тому проводиться паралель між різними століттями та культурами.

Ще однією ремінісценцією є відгомін однієї з подій твору Шекспіра «Гамлет», коли Брюс Вейн розповів своїй дівчині Ізабель про те, що його слуга Альфред був польовим хірургом і проходив службу в одному королівському полку «*The Scots Guards*», через деякий час після служби він виступав на англійській сцені з моторошними рецензіями на Гамлета: «*He trained as a field surgeon with the Scots Guards...proceeding from there naturally to the english stage, where «Alfred Beagle's Hamlet» had some of the cruelest reviews ' in the history of the performing arts*» [7, с. 322]. В цьому можна знайти прихований сенс, адже Гамлет, син датського короля, який у міжособистісних чварах із сім'єю вбиває майже всю рідню, щоб помститися за смерть свого батька, наприкінці твору не зміг справитися зі своїми негативними емоціями, і закінчив життя самогубством, тому що він втратив усіх йому дорогих людей. Це відноситься до Альфреда, який рятував життя своїх товаришів і також бачив багато смертей, тому як наслідок, всі свої почуття він виражав на сцені через творчість Шекспіра, що свідчить про його ментальну хворобливість.

Висновки та перспективи подальших розробок. У ході проведення наукової розвідки було встановлено, що автор коміксу вибудував чітку стратегію використання основних форм інтертекстуальності. Превалююча роль надається інтертекстуальним зв'язкам у художньому дискурсі, в якому домінують алюзії релігійного чи міфологічного характеру (*messiah, Armageddon, Antichrist, the apostate angel, celtic twilight, Bethelhelem, Pandemonium*), метою яких була демонстрація паралелі між образами добра – Бетмена, та образами зла, злочинців, з якими він веде боротьбу. Серед інших форм алюзії ми виділили цитати (*et tu morte'?*) та ремінісценції (*Roman centurion, Hamlet*), які урізноманітнюють комікс своїм символічним значенням. Перспективою подальших досліджень вбачаємо визначення інтертекстуальних зв'язків між коміксами про Бетмена і Робіна в рамках одного жанру – графічного роману.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блинова І. А. Інтертекстуальність у сучасній парадигмі гуманітарного знання. *Система і структура східнослов'янських мов* : зб. наук. праць Київ, 2016. Т. 10. С. 94–102.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. допов. та CD) / уклад і голов. ред. В. Т. Бусел. Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
  3. Піндосова Т. С. Ремінісценція як тип тексту в сучасному літературознавстві. *Філологія і лінгвістика в сучасному суспільстві* : матеріали III міжнар. наук.–практ. конф. (м. Херсон, 21–22 жовт. 2016 р). Херсон, 2016. С. 119–122.
  4. Скорина Л. В. Гомін і відгомін: дискурс інтертекстуальності в українській літературі 1920-х років : монографія. Черкаси : Брама-Україна, 2019. 704 с.
  5. Чендей Н. В., Станко Д. В. Інтертекстуальність як текстова категорія та особливості інтертекстуальних зв'язків в англійській літературній казці. *Сучасні дослідження з іноземної філології* : зб. наук. праць Ужгород, 2019. Т. 17. С. 138–146.
  6. Heinrich E., Plett F. Intertextuality. Research in text theory. Berlin : Walter de Gruyter, 1991. 268 p.
  7. Morrison G. “Batman and Son – The Deluxe Edition (2014)”. URL : <https://getcomics.info/dc/batman-and-son-deluxe-edition/> (дата звернення: 11.05.23).
- REFERENCES**
1. Blynova, I. A. (2016). Intertekstualnist u suchasni paradyhmi humanitarnoho znannia [Intertextuality in the modern paradigm of humanitarian knowledge]. *Systema i struktura skhidnoslovianskykh mov*: Collection of scientific works of M. P. Drahomanov National Pedagogical University, vol. 10, pp. 94–102.
  2. Busel, V. T. (2009) Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod, dopov. ta CD) [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language (with suppl. and CD)]. Irpin.
  3. Skoryna, L. V. (2019) Homin i vidhomin: dyskurs intertekstualnosti v ukrainskii literaturi 1920-kh rokiv [Hum and echo: the discourse of intertextuality in Ukrainian literature of the 1920s]: monohrafiia. Cherkasy: Brama-Ukraina.
  4. Pindosova, T. S. (2016) Reministsentsiia yak typ tekstu v suchasnomu literaturoznavstvi [Reminiscence as a type of text in modern literary studies]. *Filolohiia i linhvistyka v suchasnomu suspilstvi: Materialy of the III international scientific and practical conference, m. Kherson, 21–22 zhovt. 2016 r. Kherson*, pp. 119–122.
  5. Chendei, N. V., Stanko D. V. (2019) Intertekstualnist yak tekstova katehoriia ta osoblyvosti intertekstualnykh zviazkiv v anhliiskii literaturnii kaztsi [Intertextuality as a text category and features of intertextual connections in the English literary fairy tale]. *Suchasni doslidzhennia z inozemnoi filolohii: Collection of scientific works of Uzhhorod National University*, vol. 17, pp. 138–146.
  6. Heinrich, E., Plett, F. (1991): Intertextuality. Research in text theory. Berlin : Walter de Gruyter.
  7. Morrison, G. (2014): Batman and Son – The Deluxe Edition. Retrieved from <https://getcomics.info/dc/batman-and-son-deluxe-edition/>

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ТА ІНТЕРДИСКУРСИВНІСТЬ РОСІЙСЬКОГО ВОЄННОГО НАРАТИВУ: ПРОПАГАНДА VS ЛІНГВІСТИКА

Левченко О. П.

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри прикладної лінгвістики
Національний університет «Львівська політехніка»
вул. Степана Бандери, 12, Львів, Україна
orcid.org/0000-0002-7395-3772
olena.p.levchenko@lpnu.ua*

Гриців Н. М.

*кандидат філологічних наук, доцент,
докторант кафедри прикладної лінгвістики
Національний університет «Львівська політехніка»
вул. Степана Бандери, 12, Львів, Україна
orcid.org/0000-0001-6660-7161
nataliia.m.hrytsiv@lpnu.ua*

Ключові слова:

*інтертекстуальність,
інтертекстема, дискурс,
інтердискурсивність,
пропагандистський дискурс,
науковий дискурс, наратив.*

Статтю присвячено дослідженню основних аспектів ідеологічно маркованих інтертекстом та проаналізовано їх з погляду пропагандистського дискурсу і маніпуляції воєнним наративом. Показано, як інтертекстуальність у медійному дискурсі слугує інструментом ідеологічної пропаганди під час російсько-української війни.

Пропагандистські інтертексти можна розпізнати та виокремити через формальний аспект мови. Доказово, що добір лексем і текстом актуалізує пропагандистський наратив, створений автором з наміром вплинути на адресата. Розвідка унаочнює способи творення інтертекстуальності в інтердискурсі шляхом перетягування маркованих мовних композитів різних дискурсів з наміром ввести їх у новий контекст для пропагандистського ефекту. Творці медіа та наукового (інтер) дискурсу послуговуються низкою стратегій з метою маніпулювання та дезінформації. Висвітлено, якою мірою вони використовують природну мову, зокрема інтертексти як інструмент маніпулювання. Дослідження поєднує кількісні і якісні характеристики аналізованої теми.

Інтертекстуальність у просторі російської пропаганди розглядають як поєднання мовних і позамовних чинників, що замасковано руйнують правдиву картину світу, водночас зосереджуються на бажаному (хибному) повідомленні, яке потрібно донести і розповсюдити.

Основна мета пропагандистів/маніпуляторів – нав'язати очікувану модель мислення; спонукати реципієнта думати та поводитися так, як цього прагнуть творці (інтер)дискурсу.

З'ясовано, що ідеологічно орієнтований добір мовних засобів творців пропагандистського продукту підпадає під певні закономірності, серед них: спроба псевдонаукового обґрунтування підтримки неподільності росії та України і заперечення суверенітету України; деструктивна риторика щодо мовної політики України; безпідставне звеличення радянських пережитків; обрядовість; критика країн Заходу, США та ЄС; вживання пейоративних політичних евфемізмів; знецінення всього спорідненого з Україною; виправдання і схвалення російської агресії;

маніпуляція в межах наукового дискурсу. Перелічені закономірності покликані прищепити негласні ідеї в інформаційне поле, а отже, і у свідомість обраних адресатів.

Дослідження можна продовжити та доповнити аналізом інших внутрішньомовних й іншомовних ресурсів за принципом типологізації, запропонованим у цій статті.

INTERTEXTUALITY AND INTERDISCURSIVITY OF RUSSIAN WAR NARRATIVE: PROPAGANDA VS LINGUISTICS

Levchenko O. P.

*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Head of the Department of Applied Linguistics
Lviv Polytechnic National University
Stepana Bandery str., 12, Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7395-3772
olena.p.levchenko@lpnu.ua*

Hrytsiv N. M.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Doctoral Student at the Department of Applied Linguistics
Lviv Polytechnic National University
Stepana Bandery str., 12, Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6660-7161
natalia.m.hrytsiv@lpnu.ua*

Key words: *intertextuality, intertexteme, discourse, interdiscursivity, propaganda discourse, scientific discourse, narrative.*

The article aims at extracting ideologically marked intertextemes and analyzing them from the viewpoint of propaganda discourse and narrative manipulation. The study investigates how intertextuality in media discourse works as a tool for ideological propaganda within the Russian-Ukrainian War.

Propaganda intertextemes can be cognized and extracted through formal aspects of language. It becomes provable that text producers' choices of lexemes and textemes reflect the narrative they create with the intention to influence their final addressee. The research discovers how intertextuality is shaped in the interdiscourse by dragging certain linguistic composites of different discourses with the intention of introducing them into a specific context for propaganda effect. Media and scholarly (inter)discourse producers are incorporating a number of strategies for the purpose of manipulation and disinformation. The study explores how they use natural language, especially intertextemes, as a manipulating instrument. The study is a combination of quantitative and qualitative characteristics of the topic under research.

Intertextuality of Russian propaganda is seen as the combination of linguistic and extralinguistic phenomena that implicitly deviates from the true world picture, while focusing on the desired (false) message to be communicated.

The key purpose of the manipulators is to impose a desired thinking pattern; entice the recipient to think and behave the way these (inter)discourse creators expect them to.

The analyses revealed that ideologically-centered language choices of propaganda product creators fall within certain patterns: an attempt of a pseudo scholarly grounding for supporting indivisibility of Russia and Ukraine, while denying the sovereignty of Ukraine; destructive rhetoric towards language

policy of Ukraine; unjustly glorifying soviet remnants; ritualism; criticism of the West countries, the USA and EU; usage of pejorative political euphemisms; depreciation of Ukraine-related nobility; expressing approval of russian aggression; manipulating within scholarly narratives. The enlisted patterns aim at instilling tacit ideas into the informative field, consequently the minds of chosen addressees. Further research might be conducted by analyzing other intralingual and foreign language resources according to the principle of typology proposed in this article.

Постановка проблеми. Відштовхуючись від думки, що інтертекстуальність – це не стільки методологія, як ідеологія [7; 18; 19; 20; 21], розуміємо, що така ідеологія найперше націлена на вивчення тексту з позиції його здатності породжувати бажаний (правдивий/неправдивий) смисл завдяки обопільній наявності (coexistence) у ньому інших (пропагандистських ідеологічно маркованих) текстів. На сучасному етапі розвитку філологічної науки сформувався новий ракурс аналізу інтертекстуальності, коли, послуговуючись терміном Н. Ферклафа, експліцитна/очевидна інтертекстуальність (manifest intertextuality) дедалі частіше поступається установчій чи конститутивній інтертекстуальності (constitutive intertextuality) [9; 10; 11; 25]. Її прикметною рисою є опосередкованість покликань на певні тексти чи їхні фрагменти. Інтертекстуальні елементи охоплюють широке коло взаємозв'язків, це – слова, фрази, форми, теми, мотиви; вони є відкритими для появи нових подій у новому семіотичному просторі [3; 6; 16; 22], коли інші тексти прирощуються у текст без прямого покликання. Саме ця ознака становить неабиякий виклик для читача/адресата, якому не завжди легко розташувати ідеологічні структури і коди приховані в текстах.

Звідси – назріла нагальна потреба інтертекстуального аналізу, який тепер полягає не лише в знаходженні, вилученні та розумінні інтертекстом, а також у потребі *розтлумачити* випрацювану кожним конкретним автором (виданням, інститутом) стратегію маскуванню чужого дискурсу з наміром маніпуляції свідомістю людей. Особливо «витончене» таке маскуванню у площині пропаганди «рашистського» воєнного нарративу. Нове слово привносить інтердискурсивність, де спостерігаємо гібридизацію новинного й наукового (квазінаукового) дискурсу. Інтердискурс трактуємо як процес і продукт взаємодії мовних і позамовних структур у різних сферах комунікації, зокрема мультимедійній. Вийшовши з берегів лінгвістики тексту [5], інтертекстуальний аналіз тепер полягає у прискіпливій увазі до огляду контексту [17], опису тексту [2] та аналізу інтертексту на тлі інтердискурсивного пошукового методу [14; 23].

Предмет дослідження – способи творення інтертекстуальності в інтердискурсі шляхом перетягування маркованих мовних композитів різних дискурсів маніпуляції воєнним нарративом. **Об'єктом** слугують ідеологічно марковані інтертекстемі пропагандистського дискурсу.

Мета статті – унаочнити на пояснити інтертекстемі, завдяки яким змодельовано і представлено світ у вигідному для агресора світлі. Доказову базу розпрацьовано на основі російськомовних першоджерел. Огляд контексту підкріплено статистичними даними з електронної бібліотеки «КиберЛенинка» (далі – КЛ) та міжнародних цифрових платформ. Аналіз інтертексту пропонуємо на основі окремої словосполуки, яка є маркованою в контексті. Для належної аргументації у статті подано фрагменти тексту з покликаннями на першоджерела.

Виклад основного матеріалу у зрізі науково-критичної думки сьогодення. Сучасні українські лінгвісти активно досліджують феномен гібридної війни, яка розпочалася окупацією Криму в 2014 році. Г. Яворська зазначає, що гібридну війну у загальному вигляді розуміють як воєнні дії, що здійснюються шляхом поєднання мілітарних, квазімілітарних, дипломатичних, інформаційних, економічних та інших засобів з метою досягнення стратегічних політичних цілей. Специфіка такого поєднання полягає в тому, що кожний з військових і невійськових способів ведення гібридного конфлікту застосовується у воєнних цілях та використовується як зброя [4].

У межах гібридної війни чітко виокремлюються два модуси існування – **фізичний** модус та **дискурсивний** [4]. Іншими словами, дискурс завжди перформативний, оскільки за допомогою семіотичного коду нав'язує усьому, на думку Р. Фаулера [12], що представляє, певну структуру цінностей, соціальну та економічну за своїм походженням; за твердженням П. Серіо [24], дискурс конструє реальність відповідно до власних зразків – інституційних рамок, які обмежують акти висловлювання; він також моделює світ [8]; що більше: процеси наявні за межами дискурсу формуються і формулюються дискурсами.

А. Кіклевіч досліджує пропаганду в газетному тексті, аналізує зміст матеріалу, враховуючи сім параметрів пропагандистського тексту: ідеологічні евфемізми; ритуалізми; нерелевантність (порушення третього постулату комунікації Грайса); ідеологічні оцінки; ідеологічні метафори; експансія арбітарної (ідеологічно коректної; семантики (збірність, солідарність) [15]. Важливо зауважити, що зазначені особливості складників пропаганди трапляються в текстах мультимедійного простору та, що показово, наукових працях із лінгвістики.

Матеріалом дослідження послуговували статті РФ-науковців із мово- та літературознавства, розміщені в електронній бібліотеці Киберленінка (<https://cyberleninka.ru/>). Проаналізовано праці, які містять у тексті слово *Украина* (із 2021 року таких статей загалом налічувалося понад 800) (див. рис.1, 2).

Особливістю російськомовних статей з лінгвістики є: **ідеологічна спрямованість**, яка відповідає тоталітарному режиму сучасної РФ, що виявляється в цілковитій підтримці загарбницької політики і непередставленні інших точок зору: *Сегодня военная операция по освобождению Украины от неонацизма была начата в ответ на угрозу ядерного удара, заявленную президентом Зеленским. Мы защищаем свою страну от интервенции. Ученые Омского регионального центра при ОМГУ им. Ф.М. Достоевского, разумеется, не встанут в ряды «пятой колонны» и будут едины со своим народом и с освобождаемыми от неонацистов жителями ДНР и ЛНР* (КЛ, 2022). Отже, що важливо для дискурсу про війну очима РФ, це – представлені сторони конфлікту: агресор (*Зеленский* як метонімічне позначення України) та жертва РФ (*своя страна*). Предмет суперечки чи причини агресії РФ позначено як *угроза ядерного удара*. Зауважмо, – всім відомо, що Україна не має ядерної зброї. Мета агресора, послуговуючись його ж словами: *защитить свою страну й освободить от неонацистов жителей ДНР и ЛНР*. Для цього агресор активно застосовує пропагандистський евфемізм *военная операция*

(так звана *специальная военная операция*). Використання цього терміна дає змогу вивести їхні дії з фрейму війни, що передбачає призвідника (зачинщика) війни. Відповідно агресія РФ іменується як *освобождение*, гіпотетичні дії України як *интервенция* (належить зауважити, що лексемі властива виразна негативна конотація). Окрім того, вжито терміни *неофашизм, неофашист, «пятая колонна»* як типовий прийом рашистської пропаганди, яка ґрунтується великою мірою на ключових концептах другої світової війни та холодної війни, як буде показано далі. Наведений уривок можна вважати концентрованим зразком рашистського дискурсу про війну. А також маємо вияв нерелевантності – наведену частину тексту опубліковано в науковому часописі; колективність участі в події – *Мы защищаем свою страну от интервенции; Ученые Омского регионального центра при ОМГУ им. Ф.М. Достоевского*.

Належить зауважити, що характеристики наукового лінгвістичного дискурсу впливають із тоталітарних настанов. Специфічною є **інтердискурсивність** лінгвістичного дискурсу (залучення елементів новинного дискурсу до дискурсу наукового), оскільки традиційним є інший напрямок (залучення елементів наукового дискурсу до новинного, і навпаки): *Напомним, в Польше в эти дни проходят празднования 75-летия со дня освобождения советскими войсками лагеря смерти «Аушвиц—Биркенау». Однако в пятиминутной речи президент не упомянул ни СССР, ни советское прошлое Украины, ни вообще прилагательное «советский»* (КЛ, 2022). Прикметно, що ця стаття має назву *Лексико-фразеологические новации в русском языке и речи как следствие информационно-психологических войн: функционально-прагматический аспект*, що вже в назві містить виправдання агресивній риторикі рашистських масмедіа, оскільки, зазначають рашисти: *«Наблюдения над языком ИПВ, ведущейся некоторыми странами против России, позволяют сделать вывод о том, что в современных условиях чрезвычайно важно решить стратегический вопрос выработки интеллектуального щита,*

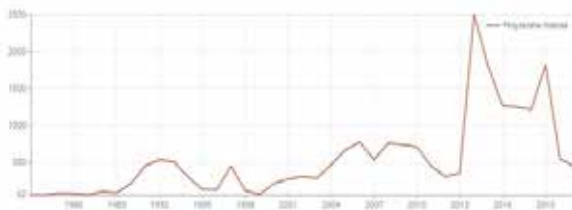

Рис. 1. Частотність слова *Украина* в газетних текстах РФ

Рис. 2. Частотність слова *Киев* в газетних текстах РФ

одним из составляющих которого является *грамотно продуманный язык сопротивления*» (КЛ). Звернімо увагу на словосполучення *язык сопротивления*, яка опосередковано стосується дій названої «жертви».

У цих статтях присутні спроби «наукового» обґрунтування наративів політичного дискурсу, з огляду на це помітні аналогічні наративи про: **«єдність» України і Росії, заперечення суверенітету України**. Ключові слова: *пространство, территория, границы русского мира*. Напр.: *Коммуникативные стратегии и методики индоктринации населения рассматриваются в реалиях информационно-психологической войны, развернутой коллективным Западом во главе с США в цифровом пространстве средств масс-медиа и глобальной сети с целью отчуждения Украины от геополитического пространства России и превращения ее в государство-антипод Российской Федерации* (КЛ, 2021); *Долгие годы сегодняшние Россия и Украина были единым организмом, находясь в составе Древней Руси, Российской империи, СССР* (КЛ, 2021); *Современная наука иногда сталкивается с оригинальными, бесновательными идеями об обособленности Киева от России...* (КЛ, 2023); *Национально-культурная специфика взаимоотношений между двумя народами передается мелиоративно окрашенными единицами с семантикой объединения, сходства: один язык; одни истоки; общее пространство; общая вера; общие испытания; языковая близость, интеграция* (КЛ, 2022); *Такой подход стирает границы между русскими и украинскими выражениями, дополнительно подчёркивая их близость со стороны всех языковых уровней* (КЛ, 2023); *Делается вывод о последовательной позиции создателя «Тараса Бульбы» в отношении исторического будущего Малороссии в составе единой России* (КЛ, 2022). В останньому прикладі в сучасній науковій праці як аргумент про історичне майбутнє України використано думку зросійщеного письменника першої половини ХІХ століття!

Частотним є посилування поняттям *«русский мир»* – дані взято з Национального корпуса русского языка (<https://ruscorpora.ru>; далі – НКРЯ) – (див. рис. 3).

У цьому випадку теж можна говорити про наявність ідеологічних евфемізмів, оскільки невизнання суверенітету України подається як єдність, братерство народів.

Турбує російських лінгвістів **мовна політика в Україні** (*Противопоставление язык русский – язык украинский, выступая в качестве концептуальной оппозиции «созидание – разрушение», соотносится с дихотомией свой – чужой, обусловленной этноспецифичным принципом оформления* (КЛ, 2022).

Велику увагу рашистська пропаганда приділяє **обґрунтуванню величчя й духовності російської культури**: *В политической и духовной сфере утвердился откровенный сатанизм <...>, Современная Украина втянута в глобальный процесс расчеловечивания и прямого физического уничтожения наследников, носителей великой культуры* (КЛ, 2022); *От вируса русофобии должна избавиться Украина, для жителей которой русский язык был и остается родным или вторым родным, а классическая русская литература – учебником жизни для подрастающего поколения* (КЛ, 2022); *Объективна всечеловечность русской культуры. Именно поэтому идеологическая установка на ее отмену не подлежит логической аргументации* (КЛ, 2022)). В аналізованих наукових текстах часто трапляється пропагандистський термін *русофобія* (пор. рис. 4).

Російські науковці активно прославляють радянщину: *Они [художні твори] написаны писателями примерно одного поколения. Все они обращаются к неоднозначным историческим событиям советского прошлого, память о котором деконструируется в тенденциозном, конъюнктурном ключе* (КЛ, 2021); *Таким образом, данные концепты («братский союз», «труд», «мир», «дружба народов» и т.д.) и сохранение мелодии гимна Белорусской ССР в основе*

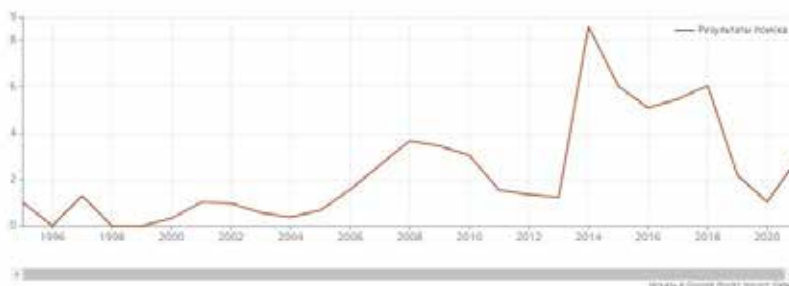

Рис. 3. Частотність словосполучення *русский мир* в НКРЯ

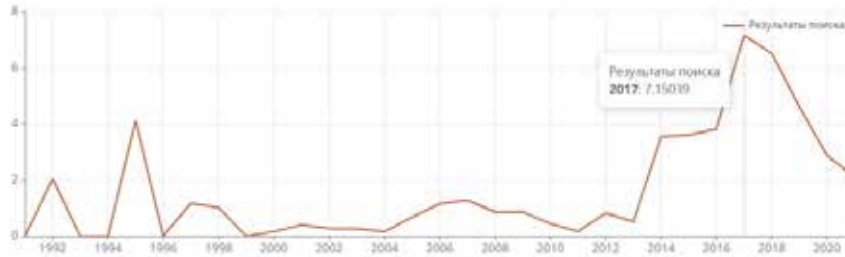

Рис. 4. Частотність слова *русофобия* в НКРЯ

современного официального символа прежде всего говорят о попытках страны сконструировать идентичность на основе сохранения **общих советских ценностей**, придавая им новые контуры развития. Такую модель можно обозначать, как «неосоветская»... или как идентичность, объединяющая дискурсы советской и национально-белорусской истории (КЛ, 2022). У цьому разі теж варто звернутися до праці А. Кіклевіча, який під **ритуалізмами** розуміє стандартні в межах певної лінгвоспільноти мовні формули, так звані кліше, які до того містять ідеологічно марковані стереотипи, стійко асоціюються з офіційним і навіть казенним стилем комунікації. Звичкою, зміст таких реплік є банальним, але вони виконують важливу функцію, оскільки апелюють до ідеологічного стандарту, який склався у суспільстві, і в такий спосіб схиляють адресата до прийняття пропонованої журналістом інтерпретації подій [1 с. 330]. До таких ритуалізмів належить віднести *братський союз, мир, дружба народів, общіе советские ценности* тощо. Промовиста й назва статті рашистського автора «*Ключевые концепты государственных гимнов на постсоветском пространстве: историческая преемственность или новая идентичность?*» (КЛ). У досліджуваних лінгвістичних статтях представлено **ганення колективного Заходу, США, ЄС** (*Стратегическая задача информационной войны, развязанной Западом в период Специальной военной операции на Украине, – вытеснение России из Европы и «очищение» мирового культурного пространства от культуры России* (КЛ, 2022).

Наявні також випадки **обґрунтування «донецької і луганської ідентичності»** (*В результате проведенного исследования установлено, что ведущей темой происходящей на Донбассе трансформации самосознания является отторжение украинской национально-политической идентичности и укрепление региональной донбасской с развитием такого ее варианта, как донецкие / луганские русские* (КЛ, 2021)).

Спостережено численні приклади **використання у політичному й відповідно науковому дискурсі інтертекстем періоду «великої вітчиз-**

няної війни» та ін.: (*фашист, нацист; киевский режим; Согласно обнародованным данным Министерства обороны РФ, символам соответствуют лозунги «За победу» (символ Z), «Задача будет выполнена» (символ V) и «Сила в правде». Позже были предложены новые варианты значений латинских букв, например, «За детей Донбасса», «Закат нацизма», «Когда Россия позвала», «За правду», «Отвага» и другие, не имеющие отношения к маркировке техники* (КЛ, 2022).

Використання певних ключових слів відсилає читача до відповідних наративів. У такому наративі, на думку Р. Францозі [13], є герої і злочинці, у ньому послідовно розгортаються дії, що відповідають звичним для аудиторії сценаріям. В аналізованому випадку маємо прозору апеляцію до подій Другої світової війни (у термінах росіян *Великой отечественной войны*, де роль усіх інших учасників, окрім росії, в російських наративах про війну є другорядною, натомість увиразнено героїзацію Росії). Загалом для таких текстів властиве використання слів з широкою семантикою, які мають позитивну оцінку у свідомості носіїв мови (*победа, правда, отвага*).

Корпусні дані засвідчують той факт, що активізація гібридної війни розпочалася саме в 2014 році (див. рис. 5, 6).

Звернімо увагу на інтертекстему-словосполуку *киевский режим*, яка частотно трапляється й у текстах рашистських масмедіа. Відповідно до спостережень за функціонуванням цієї одиниці в рашистському інтернет-дискурсі за допомогою системи контент-аналізу BRAND24, з'ясовано, що частотність її використання за один день могла сягати понад 800 разів. Окрім того, за даними НКРЯ, лексему *режим* найчастіше супроводжують прикметники із негативними конотаціями (*строгий, тоталитарный, царский, советский, политический, коммунистический, особый, авторитарный, сталинский, тюремный, большевистский, диктаторский, фашистский, антинародный, гитлеровский, демократический, безвизовый, полицейский, нацистский* тощо). У НКРЯ нема текстів за 2022 р. Однак графік частотності в газетному підкорпусі словосполуки *киевский*

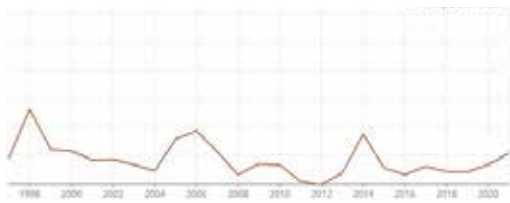

Рис. 5. Частотність слова *фашист* у НКРЯ

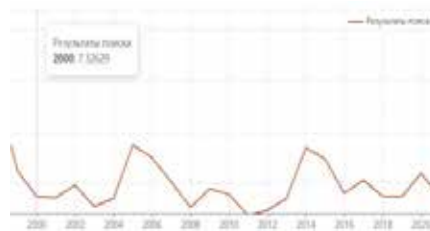

Рис. 6. Частотність слова *фашизм* у НКРЯ

режим засвідчує активізацію гібридної війни проти України у 2014 та 2021 роках (див. рис. 7).

Отже, в досліджуваних текстах наявні ідеологічно зумовлені оцінки, де свої оцінюються позитивно, відповідно чужі – негативно.

Спостерігаємо тотальне **послугування політичними евфемізмами** (оруелівська мова рашистської пропаганди): *О восстановлении границ русского мира* (КЛ, 2022); *Если проанализировать содержание статей и передач СМИ ФРГ с 24 февраля 2022 года, обращает на себя внимание повсеместное употребление таких слов, как Krieg (война), Invasion (вторжение), Angriff (нападение), хотя, как неоднократно подчеркивалось с нашей стороны, речь идет не о войне, а о специальной военной операции* (КЛ, 2022). Знову ж така евфемізація активізує пропагандистські сценарії та аксіологічну шкалу: *восстановление границ русского мира ↔ широкомасштабне вторгнення, війна*. Зауважимо, що в поточній свідомості рашистів цей наратив зводиться до твердження *мы просто забираем свое*.

Типово відбувається **знецінення всього українського** (зокрема, фіксація у статтях неологіки, яку оцінюють з погляду російського національного гумору): *щевмерлики; скакуасы; Скакуасия; майданутый; цеввропа, цеввропейцы, цеввропейский; свидомизм; свидомоцирый; понадусер; славаукраинцы*; часто вживаний термін *новоукраинизмы 'nowoukrainizmy'* (КЛ, 2021)). Наведені композити є соціокультурно маркованими, оскільки відображають уявлення про дійсність досліджуваного соціуму, його систему цінностей, загалом рашизм.

Російський лексикон – відмітний великою кількістю етнонімів, точніше етнофолізмів.

Російські лінгвісти намагаються **обґрунтувати агресивність рашистських наративів** («Дипломатическое» и «недипломатическое» в жанрах дипломатического дискурса: на материале метафор в текстах пресс-конференции и интервью министра иностранных дел РФ С. В. ЛАВРОВА, посвященных военной спецоперации на Украине (КЛ, 2022)). Додаючи: **Возросшая активность такого рода переносов** после начала специальной военной операции РФ на Украине во многом связана с иницизированной коллективным Западом прямой конфронтацией с Россией, с отсутствием прямых дипломатических контактов с западными странами в рамках «тихой» (в терминологии С. В. Лаврова) дипломатии (КЛ, 2022). Особливо цинічною у цій статті є схвальна оцінка метафор Лаврова стосовно вбивств мирного населення в м. Буча.

Натрапляємо також в досліджуваному матеріалі на **маніпулятивні прийоми в науковій аргументації** (*Русские украинцы не могут покорно следовать официальным идеологическим предписаниям: включаются «механизмы языковой самообороны» [Вежбицка 1993]*) (КЛ, 2022). Авторка статті, уривок з якої наведено, розміщує цитату в реченні в такий спосіб, що у читача створюється враження, що перша частина речення теж належить відомій дослідниці Анні Вежбицькій.

Російські лінгвісти пропонують тоталітарні наративи. Спробуємо це показати на прикладі статті *Лингвотоксичные явления в речи и языке*

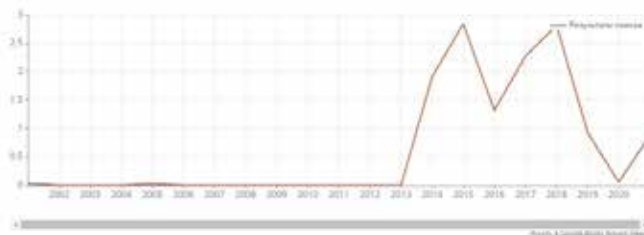

Рис. 7. Частотність словосполучення *киевский режим* в газетному підкорпусі НКРЯ

(КЛ, 2023). Серед таких *лінгвотоксинів* ці дослідники виокремлюють, зокрема, такі: *Поэтому предлагаем для выделения этого аспекта термин «токсичное словотворчество», под которым имеем в виду слова, внедряющие в сознание людей деструктивные идеи. Например: путинизм (Путин + фашизм), путиняря (ср. Псарня ‘psiarnia’), православие головного мозга, Церковь свидетелей Путина, христов (ср. фимоз), рашизм, русня* (КЛ, 2023). Прикметно, що в наведених прикладах майже всі одиниці номінують і відповідно негативно оцінюють поняття, які суперечать офіційній пропагандистській доктрині.

Висновки і перспективи подальших розробок. Отже, з аналізу випливає низка особливостей російського лінгвістичного дискурсу. Загалом можна впевнено твердити, що лінгвістичний дискурс агресора перебуває у «підпорядкуванні» тоталітарного дискурсу офіційної пропаганди. Цікаво, що сучасний рашистський режим використовує глорифікацію ще одного тоталітарного режиму – радянського.

Загалом рашистські пропагандисти експлуатують схему сюжету казки про справедливу війну, за термінологією Дж. Лакоффа. Це, своєю чергою, втілюється у використанні ключових слів «великой отечественной войны». Дійові особи – герой, жертва, лиходій. Героєм є «ерефія», у текстах спостерігаємо глорифікацію «героя» та усього російського. Жертва – ЛНР, ДНР і «русский язык». У досліджених статтях присутні тези про луганську та донецьку ідентичності, яким загрожує лиходій. Лиходій Україна, для оцінки злодіянь якої власне і застосовано ключові слова дискурсу «великой отечественной войны» – фашист, нацист тощо, які зрозумілі широкому загалу і транслують виразну негативну конотацію.

Типовим для будь-якого пропагандистського дискурсу, а в такій перетворився російський лінгвістичний дискурс, є послуговування політичними евфемізмами. У випадку «ерефії» точнішим буде термін «оруелівська новомова». Рашистські лінгвісти просувають ідеологему «русский мир», яка фактично є номінацією загарбницьких територіальних устремлінь рашистів. У багатьох випадках йдеться про «расширение границ русского мира», що обґрунтовується і супроводжується наративом про «великую культуру», «всечеловечность русской культуры». Натомість сам факт існування української мови інтерпретується як загроза для росії (русофобія), просувається теза про асоціативний зв'язок *украинский язык – разрушение*.

Специфічною є інтердискурсивність досліджуваного лінгвістичного дискурсу, у якому помітні спроби «наукового» обґрунтування наративів політичного дискурсу (*отчуждение Украины от геополитического пространства России*).

Особливістю будь-якого тоталітарного дискурсу є його агресивність. Спостерігаємо спроби обґрунтувати необхідність такої агресивності і ненормативності згаданого дискурсу в лінгвістичних статтях. Також характерною рисою тоталітарного дискурсу є представлення в ньому лише офіційної точки зору. «Ерефські» лінгвісти, своєю чергою, пропонують термін лінгвотоксини – номінації, які оцінно номінують ті чи інші явища суспільно-політичного життя країни і така оцінка не відповідає офіційній, зазначаючи, що такі одиниці *внедряют в сознание деструктивные идеи*.

У подальших дослідженнях апробовану у статті методику можна залучати як ефективний інструмент *прогнозування* соціально-політичних подій. Наприклад, як було показано, у 2014 році «пікоподібно» зростає частотність уживання топонімів *Украина, Киев* в російських мас-медіа і відповідно в наукових статтях, що опосередковано відображає сферу геополітичних інтересів країни-агресора. Перспективним уважаємо дослідження пропагандистських стратегій і тактик щодо їхнього внутрішньомовного перекладу чи точніше перекодування для різних прошарків населення країни-агресора (*расширение границ русского мира – мы просто забираем свое*).

Стосовно міжмовної площини, то перспективу дослідження вбачаємо у зіставленні та порівнянні англійських ресурсів задля оцінки просочування і меж сприйняття пропагандистського дискурсу серед реципієнтів «третьої» сторони.

ЛІТЕРАТУРА

1. Киклевич А. К. Динамическая лингвистика: между кодом и дискурсом. Харьков : Гуманит. Центр, 2014. 444 с.
2. Кулініч Т. О. Метафора І. Калинця: інтертекстуальний аспект [Текст] : дис... канд. філол. наук: 10.01.01 / Кулініч Тетяна Олександрівна; Луганський національний педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2007. 174 с.
3. Левченко О. П. Інтертекстуальність українського дискурсу та способи її маркування. *Лінгвокультурологічний та лінгвоекологічний підхід до вивчення одиниць мови і мовлення* : монографія / А. Архангельська, Т. Архангельська, О. Левченко, І. Мілева, С. Руденко, О. Тищенко, Т. Шутковські. Оломоуць-Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. 284 с.
4. Яворська Г. М. Гібридна війна як дискурсивний конструкт. *Стратегічні пріоритети. Серія : Політика*. 2016. № 4. С. 41–48.
5. Alfaro M. J. M. Intertextuality: origins and development of the concept. *Atlantis*. 1996. 18(1/2). P. 268–285.

6. Allen G. *Intertextuality*. 2nd Edition. New Critical Idiom. London – New York : Routledge, 2011. 256 p.
7. Beal T. K. *Ideology and Intertextuality: Surplus of Meaning and Controlling the Means of Production. Reading Between Texts: Interetextuality and the Hebrew Bible*, Ed. by Danna Nolan Fewell. Literary Currents in Biblical Interpretation. Louisville: Westminster/John Knox Press, 1992. P. 27–39.
8. Chouliaraki L., Fairclough N. *Discourse in Late Modernity: Rethinking Critical Discourse Analysis*. Edinburgh : Edinburgh University Press, 1999. 224 p.
9. Fairclough N. *Discourse and Social Change*. Cambridge, UK: Polity Press. 1992. 259 p.
10. Fairclough N. *Discourse and Text: Linguistic and Intertextual Analysis within Discourse Analysis. Discourse & Society*. 1992. 3(2). P. 193–217.
11. Fairclough N. *Media Discourse*. London, the Hodder Headline Group. 1995. 214 p.
12. Fowler R. *Language in the News: Discourse and Ideology in the Press*. Psychology Press, 1991. 254 p.
13. Franzosi, R. *Narrative analysis – Or why (and how) sociologists should be interested in narrative. Annual Review of Sociology*, 1998. Issue 24. P. 517–554.
14. Haberer A. *Intertextuality in theory and practice. Literature (Literatura)*. 2007. 49(5). P. 54–67.
15. Kiklewicz A. *Pragmatic aspects of intercultural linguistics (with special regard to Polish-East Slavic relations). Studia Rossica Posnaniensia*. Adam Mickiewicz University Press, Poznań 2015. vol. XL, cz. 1. P. 143–154.
16. Kristeva J. *Hannah Ardent: Life is a Narrative* (trans. Collins, F.). University of Toronto Press, 2001.
17. Kusse H. *Lingwistyka kulturowa i kulturoznawcza. Od Humboldta do dyskursu. tekst i dyskurs – text und diskurs*, 2020. Issue 13. P. 149–173.
18. Mai H-P. *Bypassing Intertextuality: Hermeneutics, Textual Practice, Hypertext. Intertextuality*. Ed. by Heinrich F. Plett. Text Theory 15. Berlin : Walter de Gruyter. 1991. P. 30–59.
19. Oddo J. *The Discourse of Propaganda: Case Studies from the Persian Gulf War and the War on Terror*. Penn State University Press, 2018. 304 p.
20. Orr M. *Intertextuality: Debates and contexts*. Polity Press, Cambridge. 2003, 526 p.
21. Patrona M. *Snapshots from an information war: Propaganda, intertextuality, and audience design in the Russia–Ukraine conflict. Violence: An International Journal*. 2022. 3(2). P. 253–280.
22. Plett H. F. *Intertextualities. Intertextuality / Ed. by Heinrich F. Plett. Research in Text Theory 15*. Berlin: Walter de Gruyter, 1991. P. 3–29.
23. Robbins V. K. *Exploring the Texture of Texts: A Guide to Socio-Rhetorical Interpretation*. Trinity Press International, 1996. 158 p.
24. Sériot P. *Structure Et Totalité: Les Origines Intellectuelles Du Structuralisme En Europe Centrale Et Orientale*. Paris : Presses universitaires de France, 1999. 353 p.
25. Talbot M. *Media Discourse: Representation and Interaction*. Edinbrough: Edinbrough, University Press Ltd., 2007. 198 p.

REFERENCES

1. Kyklevych A. K. (2014) *Dynamycheskaja lynghvystyka: mezhdou kodom y dyskursom* [Dynamic linguistics: between code and discourse.- Kharjkov: ghumanyt. Centr, 444 s.
2. Kulinich T. O. (2007) *Metafora I. Kalyntsia: intertekstualnyi aspekt* [Metaphor of I. Kalynets: intertextual aspect]: dys... kand. filol. nauk: 10.01.01 / Kulinich Tetiana Oleksandrivna; Luhanskyi natsionalnyi pedahohichnyi un-t im. Tarasa Shevchenka. Luhansk, 174 s.
3. Levchenko O. P. (2013) *Intertekstualnist ukrainskoho dyskursu ta sposoby yii markuvannia Linhvokulturolohichnyi ta linhvoekolohichnyi pidkhyd do vyvchennia odynyts movy i movlennia* [Intertextuality of Ukrainian discourse and methods of its marking]: Monohrafiia / A.Arkhahelska, T.Arkhahelska, O. Levchenko, I. Milieva, S. Rudenko, O. Tyshchenko, T. Shutkovski. Olomouts-Ostroh : Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia», 284 s.
4. Yavorska H. M. (2016.) *Hibrydna viina yak dyskursyvnyi konstrukt* [Hybrid war as a discursive construct]. *Stratehichni priorityty*. Serii : Polityka. № 4. S. 41–48.
5. Alfaro M. J. M. (1996) *Intertextuality: origins and development of the concept. Atlantis*. 18(1/2). pp. 268–285.
6. Allen G. (2011) *Intertextuality*. 2nd Edition. New Critical Idiom. London – New York : Routledge, 256 p.
7. Beal T. K. (1992) *Ideology and Intertextuality: Surplus of Meaning and Controlling the Means of Production. Reading Between Texts: Interetextuality and the Hebrew Bible / Ed. by Danna Nolan Fewell. Literary Currents in Biblical Interpretation*. Louisville: Westminster/John Knox Press, pp. 27–39.
8. Chouliaraki L., Fairclough N. (1999) *Discourse in Late Modernity: Rethinking Critical Discourse Analysis*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 224 p.
9. Fairclough N. (1992) *Discourse and Social Change*. Cambridge, UK : Polity Press. 259 p.
10. Fairclough N. (1992) *Discourse and Text: Linguistic and Intertextual Analysis within Discourse Analysis. Discourse & Society*. 3(2). pp. 193–217.

11. Fairclough N. (1995) *Media Discourse*. London, the Hodder Headline Group. 214 p.
12. Fowler R. (1991) *Language in the News: Discourse and Ideology in the Press*. Psychology Press, 254 p.
13. Franzosi R. (1998) Narrative analysis – Or why (and how) sociologists should be interested in narrative. *Annual Review of Sociology*, Issue 24. pp. 517–554.
14. Haberer A. Intertextuality in theory and practice. *Literature (Literatura)*. 2007. 49(5). P. 54–67.
15. Kiklewicz A. (2015) Pragmatic aspects of intercultural linguistics (with special regard to Polish-East Slavic relations). *Studia Rossica Posnaniensia*. Adam Mickiewicz University Press, Poznań, vol. XL, cz. 1. pp. 143–154.
16. Kristeva J. (2001) *Hannah Ardent: Life is a Narrative* (trans. Collins, F.). University of Toronto Press.
17. Kusse H. (2020) Lingwistyka kulturowa i kulturoznawcza. Od Humboldta do dyskursu. *tekst i dyskurs – text und diskurs*, Issue 13. pp. 149–173.
18. Mai H-P. Bypassing Intertextuality: Hermeneutics, Textual Practice, Hypertext. *Intertextuality /* Ed. by Heinrich F. Plett. *Text Theory* 15. Berlin: Walter de Gruyter. 1991. pp. 30–59.
19. Oddo J. (2018) *The Discourse of Propaganda: Case Studies from the Persian Gulf War and the War on Terror*. Penn State University Press, 304 p.
20. Orr M. (2003) *Intertextuality: Debates and contexts*. Polity Press, Cambridge, 526 p.
21. Patrona M. (2022) Snapshots from an information war: Propaganda, intertextuality, and audience design in the Russia–Ukraine conflict. *Violence: An International Journal*. 3(2). pp. 253–280.
22. Plett H. F. (1991) Intertextualities. *Intertextuality*. Ed. by Heinrich F. Plett. *Research in Text Theory* 15. Berlin : Walter de Gruyter. pp. 3–29.
23. Robbins V. K. (1996) *Exploring the Texture of Texts: A Guide to Socio-Rhetorical Interpretation*. Trinity Press International, 158 p.
24. Sériot P. (1999) *Structure Et Totalité: Les Origines Intellectuelles Du Structuralisme En Europe Centrale Et Orientale*. Paris: Presses universitaires de France, 353 p.
25. Talbot M. (2007) *Media Discourse: Representation and Interaction*. Edinbrough: Edinbrough, University Press Ltd., 198 p.

ЛІНГВАЛЬНА АКТУАЛІЗАЦІЯ КОМПОЗИЦІЙНО-МОВЛЕННЕВОЇ НЕОДНОРІДНОСТІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Матковська Г. О.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Берестейський просп., 37, Київ, Україна

orcid.org/0000-0002-0823-7905

matkovska.hanna@lll.kpi.ua

Карачун Ю. Г.

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Берестейський просп., 37, Київ, Україна

orcid.org/0000-0002-5171-8704

Ключові слова: *композиційно-мовленнева форма, наратив, експресивність, мовні засоби, художній текст.*

Статтю присвячено дослідженню особливостей мовної актуалізації неоднорідності композиційно-мовленнєвої структури сучасного англійськомовного художнього тексту. Художній оповідний текст утворюється в результаті поєднання двох площин – текстів оповідача й персонажа; текст оповідача формує сукупність композиційно-мовленнєвих форм – фрагментів тексту, наділених змістово-тематичною однорідністю, яка заснована на особливостях предмету зображення й використанні типових лексико-семантичних і граматико-синтаксичних засобів. Матеріалом дослідження слугували тексти романів К. Ісігуро «Klara and the Sun» й «Utopia Avenue» Д. Мітчела, з яких методом суцільної вибірки здійснено відбір контекстуалізованих фрагментів, що репрезентують неоднорідні композиційно-мовленнєві форми. Використовуючи компонентний, лінгвостилістичний, текстово-інтерпретаційний аналіз, встановлено головні типи й лінгвальні параметри актуалізації композиційно-мовленнєвої неоднорідності в художніх текстах. Встановлено критерії визначення композиційно-мовленнєвої форми – тематичний і лінгвальний; головні семантичні типи композиційно-мовленнєвих форм у досліджених текстах – розповідь, опис і роздум; структурні типи – композиційні макроформи й мікроформи; форми неоднорідності – контамінація, інтерференція й змішаний тип. Композиційно-мовленнєва неоднорідність актуалізується шляхом поєднання різних семантичних типів композиційно-мовленнєвих форм у межах плану авторської оповіді; через інтерферування домінантної композиційно-мовленнєвої форми авторського мовлення елементами мовлення персонажів за допомогою засобів прямого, невластне-прямого або непрямого мовлення; або шляхом їхнього поєднання у різних співвідношеннях. В досліджених текстах найбільш репрезентативними є контаміновані форми, які поєднують домінантну макроформу розповіді з мікроформами роздуму, а також контаміновано-інтерферовані форми розповіді з фрагментами опису й елементами прямого або невластне-прямого мовлення. Найменш репрезентативні – описи з елементами персонажного мовлення.

LINGUISTIC ACTUALISATION OF THE LITERARY TEXT'S NARRATIVE HETEROGENEITY

Matkovska H. O.

Ph.D. in Philology,

Associate Professor at the Department of English for the Humanities № 3

National Technical University of Ukraine

“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

Beresteysky Ave., 37, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-0823-7905

matkovska.hanna@lil.kpi.ua

Karachun Yu. G.

Ph.D. in Philology, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Theory, Practice

and Translation of English

National Technical University of Ukraine

“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

Beresteysky Ave., 37, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-5171-8704

Key words: *compositional-and-speech form, narrative, expressiveness, language means, literary text.*

The article is focused on the peculiarities of linguistic heterogeneity of the compositional narrative structure of the modern English literary text. A literary narrative text is formed through the interaction of two dimensions – the narrator's and the character's texts; the narrator's text comprises a set of compositional-and-speech forms, i.e. text fragments endowed with semantic and thematic homogeneity, based on the peculiarities of the topic and typical linguistic inventory, including lexical, semantic, grammatical and syntactic means. The novels «Klara and the Sun» by K. Ishiguro and «Utopia Avenue» by D. Mitchell were used as the material for the study. Employing the method of continuous sampling, the contextualised text fragments representing heterogeneous compositional-and-speech forms were selected. The main types and linguistic parameters actualising narrative heterogeneity in literary texts are identified by applying component, linguistic, linguistic-and-stylistic, textual and interpretive analysis. The criteria for defining a compositional-and-speech form were established, being the thematic and linguistic ones; the key semantic types of compositional-and-speech forms in the studied texts include narrative, descriptive and argumentative forms; from the structural standpoint, compositional-and-speech forms fall into compositional macroforms and microforms; types of heterogeneity include contamination, interference and the combined type embracing the features of both. The narrative heterogeneity is achieved by combining various semantic types of compositional-and-speech forms within the author's narrative mode; by interfering the main compositional-and-speech form with the means of direct, free indirect or indirect speech; or by combining both in different proportions. In the studied texts, the dominant form of narrative heterogeneity is the combination of the main narrative macroform modified by argumentative microforms, as well as the main narrative macroform modified by the elements of description and direct or free indirect speech. The least representative type is descriptions modified by the character's direct, indirect or free indirect speech.

Постановка проблеми. Композиційна структура художнього тексту, яка в межах задуму автора регулює сприйняття інформації читачем, є одним із головних факторів організації оповіді. Загальний науковий інтерес до вивчення лінгвальних особливостей англійськомовних художніх текстів, як соціокультурного відбитку свого часу, зумовлений необхідністю їхньої всебічної інтерпретації. У сучасних лінгвістичних розвідках фокус дослідження зосереджений на особливостях взаємодії планів мовлення оповідача й персонажа як головних форм організації нарративу (В. Шмідт, К. Сміт, С. Четмен), втім специфіка лінгвальних засобів, які актуалізують цю взаємодію в тексті, висвітлена фрагментарно й потребує уточнення.

Метою дослідження є визначення, аналіз й систематизація лінгвальних характеристик, які актуалізують неоднорідність композиційно-мовленнєвих форм англійськомовних художніх текстів. Досягнення мети передбачає виконання таких **завдань**: 1) встановити структурно-семантичні типи композиційно-мовленнєвих форм художнього тексту; 2) визначити типи неоднорідності композиційно-мовленнєвих форм; 3) виявити мовні засоби, притаманні неоднорідним композиційно-мовленнєвим формам.

Об'єктом наукової розвідки є композиційно-мовленнєва структура англійськомовного художнього тексту. **Предмет** дослідження – це структурні, семантичні та функційно-стильові особливості композиційно-мовленнєвої структури досліджених художніх текстів.

Виклад основного матеріалу. За В. Шмідтом, художній оповідний текст утворюється в результаті поєднання двох площин – дискурсу наратора або оповідача й дискурсу персонажа (narrator's і character's discourse) [1, с. 121]. Дискурс наратора забезпечує розгортання сюжету художнього твору, створює його тематичну й часо-просторову єдність і виступає основою для елементів персонажного дискурсу, вираженого різними формами прямого, непрямого й невластиво-прямого мовленням.

Для опису взаємодії цих двох планів художнього тексту, В. Шмідт пропонує поняття текстів наратора й персонажа (narrator's / character's text), під якими він розуміє об'єктивну оповідь і, відповідно, дослівно відтворене мовлення персонажа у формі цитати. Текст автора втілює система композиційно-мовленнєвих форм, які характеризуються предметом зображення, особливостями внутрішньотекстових зв'язків і репертуаром мовних маркерів. Під композиційно-мовленнєвою формою художнього тексту пропонуємо розуміти його фрагмент, який належить до плану мовлення оповідача й наділений змістово-тематичною однорідністю, заснований на особливостях предмету зображення й використанні типових лексико-семантичних і граматико-синтаксичних засобів.

Критеріями встановлення типу композиційно-мовленнєвої форми є такі параметри: а) змістово-тематичний, що полягає у єдності фрагменту тексту за його темою та інформаційним наповненням. За К. Сміт, тематика розповіді ґрунтується на повідомленні про послідовність подій або зміни стану, опис фіксує якісні характеристики об'єктів, які можна сприйняти органами чуття, а роздум розкриває зв'язки між абстрактними поняттями або судженнями [2 с. 8–9]; б) лінгвальний, пов'язаний з використанням низки мовних маркерів на лексико-семантичному й структурно-синтаксичному рівнях у відповідних композиційно-мовленнєвих формах [3, с. 856]. А. Палмер й А. Фрідріх зазначають, що головним лінгвальним критерієм визначення композиційно-мовленнєвої форми (типу дискурсу) є граматична форма дієслів, яка корелює з формою наративної прогресії (темпоральною або атемпоральною) [4, с. 96]. За К. Сміт, розповідь, яка пов'язана з динамічним розвитком подій, характеризується темпоральним типом наративної прогресії, опису притаманна темпоральна статика, оскільки він фіксує особливості об'єкта зображення в певний момент часу, натомість роздум є атемпоральною формою, яка не пов'язана з сюжетною зміною подій [5, с. 230].

С. Четмен стверджує, що темпоральність є основоположною характеристикою композиційно-мовленнєвої форми або типу тексту [6, с. 8–9], поділяючи форми на хронологічну (розповідь) й нехронологічні, статичні або атемпоральні (опис і роздум).

Х. Лі зазначає, що розповідь, опис або роздум нечасто представлені у текстах у чистому вигляді, зазвичай вони містять елементи інших мовленнєвих форм [7, с. 93]. Систематизувавши підходи науковців до визначення типів тексту, М. Флудернік вказує на необхідність розрізняти «ідеальні» моделі типів тексту (розповідь, опис, роздум) та їхню фактичну реалізацію за допомогою мовних засобів у тексті [8, с. 279].

З метою створення ефективної моделі аналізу композиційно-мовленнєвої структури художнього тексту, враховуючи її неоднорідність, пропонуємо поділяти композиційно-мовленнєві форми за структурою на композиційні макроформи й мікроформи. Принцип визначення мікроформи й макроформи заснований на формально-кількісному показнику. Композиційна макроформа може актуалізуватися у формі абзацу або послідовності декількох абзаців, об'єднаних темою, предметом й способом зображення. Тема й репертуар лінгвальних засобів визначає семантичний тип композиційно-мовленнєвої форми (розповідь, опис або роздум).

Композиційну мікроформу утворює речення або послідовності кількох речень, які входять до

складу доміантної макроформи іншого семантичного типу. Попри формальний і тематичний зв'язок з основною макроформою, інтегрована мікроформа зберігає власні ознаки темпоральності / атемпоральності й набір мовних засобів, властивих своєму семантичному типу.

Дискурс наратора здатний поєднувати тексти оповідача і персонажа у різному співвідношенні, а виявом цієї наративної взаємодії є, наприклад, використання непрямого або невластиве-прямого мовлення. Цей феномен В. Шмідт називає текстовою інтерференцією (text interference) і зауважує, що особливо яскраво він реалізується в модерністських текстах [1]. Ступінь взаємодії планів оповідача й персонажа визначається специфікою авторського ідіостилу й актуалізується через композиційно-мовленнєву інтерференцію, при якій доміантні композиційно-мовленнєві форми тексту наратора мають у своїй структурі поодинокі включення персонажного мовлення.

Для прикладу розглянемо наступний фрагмент композиційно-мовленнєвої форми «розповідь»:

*Dean hurries past the Phoenix Theatre, dodges a blind man in dark glasses, steps onto Charing Cross Road to overtake a slow-moving woman and pram, leaps a grimy puddle and swerves into Denmark Street where he skids on a sheet of black ice. His feet fly up. He's in the air long enough to see the gutter and sky swap places and to think, **this'll bloody hurt**, before the pavement slams his ribs, kneecap and ankle. It bloody hurts. Nobody stops to help him up. **Bloody London.** A bewhiskered stockbroker type in a bowler hat smirks at the long-haired lout's misfortune, and is gone. Dean gets to his feet, gingerly, ignoring the throbs of pain, praying that nothing's broken. Mr Craxi doesn't do sick pay. His wrists and hands are working, at least. **The money.** He checks that his bank book with its precious cargo of ten five pound notes is safe in his coat pocket. **All's well.** He hobbles along [9, с. 13].*

Фокус розповіді – це момент падіння головного героя посеред вулиці, а відповідний ефект надшвидкого розвитку подій реалізується за допомогою конвергенції низки мовленнєвих засобів у композиційно-мовленнєвій формі.

До мовних маркерів, які характеризують семантичний розповідний тип композиційно-мовленнєвої форми, належать використання дієслів, які позначають різні способи руху й зміни стану у формі теперішнього часу Present Simple, який створює ефект репортажного відображення подій (...hurries past the Phoenix Theatre...; ...dodges a blind man...; ...steps onto Charing Cross Road...). Цю динамічність оповіді посилюють використання відносно стислих непоширених речень і коротких описових елементів, які характеризують ключові ознаки суб'єктів й об'єктів простору художнього

твору, не даючи можливості, при цьому, затримати на них увагу (*a blind man in dark glasses; a slow-moving woman; a bewhiskered stockbroker type in a bowler hat; a grimy puddle*), тим самим запобігаючи сповільненню розгортання оповіді.

У представленому фрагменті інтерференція планів мовлення оповідача й персонажа здійснюється за допомогою авторського використання курсиву для позначення коротких емоційних реплік, які спочатку влітаються в авторську оповідь у формі невластиве-прямого мовлення (*He's in the air long enough to see the gutter and sky swap places and to think, **this'll bloody hurt**, before the pavement slams his ribs, kneecap and ankle*), а потім виокремлюються як індивідуальні односкладові або прості непоширені речення (*The money. // All's well.*). Отже, проаналізований уривок загалом має однорідний семантико-тематичний план вираження, представлений композиційно-мовленнєвою формою «розповідь», при цьому його композиційно-мовленнєва інтерференція актуалізується шляхом внесення різних форм графічно виділеного персонажного мовлення. Ці репліки здебільшого посилюють експресивність тексту й мало впливають на розвиток сюжетної лінії.

Наведений далі контекстуалізований фрагмент є прикладом неоднорідної контамінованої композиційно-мовленнєвої форми, яка містить у своїй структурі елементи розповіді, опису й роздуму. Водночас форма представлена єдиним планом мовлення оповідача без включення елементів мовлення персонажів, які не є носіями оповідної перспективи. Оповідь ведеться від першої особи:

(1) *I entered the Second Bedroom carefully and found Josie sleeping soundly. (2) The room was more narrow than the bedroom at home, but the ceiling was higher, and because Josie had left the blind halfway up, there were shapes falling across the wardrobe and the wall next to it. (3) I went to the window and looked out into the night to establish the path the Sun might take in the morning, and how easy it would be for him to look in. (4) Like the room itself, the window was tall and narrow. Surprisingly close by were the backs of two large buildings, and I could decipher drainpipes marking vertical lines, and repeating windows, most of them empty or blanked out by blinds. Between the two buildings I could see the street beyond, and could tell that by the morning, it would be a busy one. Even now there was a steady flow of vehicles crossing the gap. Above the piece of street was a tall column of night sky, (5) and I estimated the Sun would have no difficulty pouring in his special nourishment from it, narrow though it was. I realized too how important it was that I remain alert, ready at the first sign to raise the blind fully. (6) [10, с. 331–332].*

Динаміку розвитку сюжету забезпечують елементи розповіді, представлені діапазонами тексту (1)–(2) й (3)–(4). Послідовне розгортання опо-

віді реалізовано шляхом використанні дієслів у формі минулого часу Past Simple у предикативних центрах речень (*I entered... and found...; I went*), а також обставин місця (*I went to the window, ...looked out into the night; ...falling across the wardrobe*), які вказують на напрямок переміщення героїні-оповідачки в художньому просторі твору, особливості якого деталізовано описовими діапазонами (2)–(3) й (4)–(5). Елементи опису насичені дієсловами з перцептивною семантикою (*look, decipher*), іменниками, які позначають предмети інтер'єру (*the window was tall and narrow*) й урбаністичного пейзажу (*drainpipes marking vertical lines*) в поєднанні з якісними прикметниками, покликаними деталізувати зображене. Фрагмент (5)–(6) належить до семантичного типу «роздум», для якого характерне використання ментальних дієслів (*I estimated...; I realized*) й умовного способу для вираження припущення (...*would have no difficulty pouring*...). Крім того, типовим мовним маркером цього типу композиційно-мовленнєвої форми є лексичні одиниці з оцінною семантикою (...*how important it was*).

Висновки й перспективи подальших розробок. Отже, композиційно-мовленнєва неоднорідність актуалізується у двох головних формах – шляхом поєднання різних семантичних типів композиційно-мовленнєвих форм у межах плану авторської оповіді; через інтерферування домінантної композиційно-мовленнєвої форми авторського мовлення елементами мовлення персонажів за допомогою засобів прямого, невластивого або непрямого мовлення; або шляхом їхнього поєднання у різних співвідношеннях. В досліджених текстах найширше представлені контаміновані форми, що поєднують розповідь з елементами роздуму, а також контаміновано-інтерферовані форми розповіді з фрагментами опису й елементами прямого або невластивого мовлення. Описи з елементами персонажного мовлення є поодинокими.

В подальшому вважаємо слушним дослідити особливості впливу засобів експресивного синтаксису на композиційно-мовленнєву неоднорідність, а також встановити специфіку конвергенції різних засобів виразності в межах композиційно-мовленнєвих форм.

ЛІТЕРАТУРА

- Schmid W. Narratology: an Introduction. Berlin : Walter de Gruyter GmbH & Co, 2010. 258 p.
- Smith C. S. Modes of discourse. The local structure of texts. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 334 p.
- Aumüller M. Text Types. *Handbook of Narratology* / eds. P. Hühn, J. Meister, J. Pier, W. Schmid. Berlin/Boston, 2014. P. 854–867.
- Palmer A., Friedrich A. Genre distinctions and discourse modes: Text types differ in their situation type distributions. *Frontiers and Connections between Argumentation Theory and Natural Language Processing : Workshop Proceedings*. Forli-Cesena, 2014. P. 95–101.
- Smith C.S. Aspectual Entities and Tense in Discourse. *Aspectual Inquiries. Studies in Natural Language and Linguistic Theory* / eds. P. Kempchinsky, R. Slabakova. Dordrecht, 2005. P. 223–237.
- Chatman S. Coming to terms. The rhetoric of narrative in fiction and film. Ithaca : Cornell University Press, 1990. 245 p.
- Lee H. Discourse type and the three levels of meaning revisited. *Foreign Language Education Research*. 2003. Vol. 6. P. 87–97.
- Fludernik M. Genres, Text Types, or Discourse Modes? Narrative Modalities and Generic Categorization. *Style*. 2010. Vol. 34. P. 274–292.
- Mitchell D. Utopia Avenue. London : Sceptre, 2020. 907 p.
- Ishiguro K. Klara and the Sun. New York : Alfred A. Knopf, 2021. 332 p.

REFERENCES

- Schmid, W. (2010). Narratology: An Introduction. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co.
- Smith, C. S. (2003). Modes of Discourse: The Local Structure of Texts. Cambridge: Cambridge University Press.
- Aumüller, M. (2014). Text Types. In P. Hühn, J. Meister, J. Pier, & W. Schmid (Eds.), *Handbook of Narratology* (pp. 854–867). Berlin/Boston.
- Palmer, A., & Friedrich, A. (2014). Genre Distinctions and Discourse Modes: Text Types Differ in Their Situation Type Distributions. In Workshop Proceedings: *Frontiers and Connections between Argumentation Theory and Natural Language Processing* (pp. 95–101). Forli-Cesena.
- Smith, C. S. (2005). Aspectual Entities and Tense in Discourse. In P. Kempchinsky & R. Slabakova (Eds.), *Aspectual Inquiries: Studies in Natural Language and Linguistic Theory* (pp. 223–237). Dordrecht.
- Chatman, S. (1990). Coming to Terms: The Rhetoric of Narrative in Fiction and Film. Ithaca : Cornell University Press.
- Lee, H. (2003). Discourse Type and the Three Levels of Meaning Revisited. *Foreign Language Education Research*, 6, 87–97.
- Fludernik, M. (2010). Genres, Text Types, or Discourse Modes? Narrative Modalities and Generic Categorization. *Style*, 34, 274–292.
- Mitchell, D. (2020). Utopia Avenue. London : Sceptre.
- Ishiguro, K. (2021). Klara and the Sun. New York : Alfred A. Knopf.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСКУРСУ В МОВОЗНАВСТВІ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Осипенко В. Ю.

викладач кафедри германської філології

Горлівський інститут іноземних мов

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

аспірант кафедри германської та слов'янської філології

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

вул. Наукова, 13, Дніпро, Україна

orcid.org/0000-0003-4483-136X

verchikyo@ukr.net

Ключові слова: *дискурс,
аналіз дискурсу,
лінгвістика, дискурсологія,
дискурсознавство.*

Стаття актуалізує питання основних напрямів дослідження дискурсу в мовознавстві кінця ХХ – початку ХХІ ст. та їх характеристик. Так, у науковій роботі розглянуто різні підходи до дослідження дискурсу, зокрема критичний дискурс-аналіз, соціолінгвістику дискурсу, дискурсивну граматику, мультимодальний дискурс, дискурсивну психолінгвістику. Зазначено, що дослідження дискурсу стали актуальними в зв'язку зі зростанням інтересу до мови як соціального явища, а зацікавленість мовознавців до вивчення дискурсу пов'язана зі зміною пріоритетності предмету досліджень у другій половині ХХ століття, з переходом від вивчення структури мови до її функціонування. До того ж, у статті докладно розглянуто поняття дискурсу як соціального феномена, зазначаючи, що дискурс відображає широкий контекст, який утворює його значення, а також окреслено взаємозв'язок між мовознавством та іншими науками, такими як психологія, соціологія, інші. Розглянуто та систематизовано погляди мовознавців на напрями дослідження дискурсу, а також виявлено джерела цих поглядів. Визначено, що в залежності від методологічної спрямованості науковці виділяють такі напрями дослідження дискурсу, як формальний, функціональний та діяльнісний. Доведено, що напрями дослідження дискурсу взаємопов'язані між собою, але відрізняються тим, що увага сфокусована на одному певному аспекті дискурсу.

Кожен із вищезгаданих напрямів дослідження, безперечно, сприяє всебічному аналізу, опису і осмисленню соціолінгвістичного феномена дискурсу, який все більше набуває міждисциплінарного статусу і стає об'єктом новітніх теоретичних напрямків та наукових дисциплін – теорії дискурсу, дискурс-аналізу, дискурсивної лінгвістики. Визначено, що підходи до дослідження дискурсу дозволяють розглядати мовлення не лише як засіб комунікації, але і певним чином як феномен, що впливає на культурні явища, соціальну реальність та людські почуття і емоції.

Так, напрями дослідження поняття дискурсу в мовознавстві кінця ХХ ст. залишаються актуальними та формують основи для подальшого розвитку цієї області дослідження.

THE MAIN DIRECTIONS OF DISCOURSE RESEARCH IN LINGUISTICS OF THE END OF THE 20TH – THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

Osypenko V. Yu.

*Lecturer at the Department of Germanic Philology
Horlivka Institute for Foreign Languages of the State Higher Educational Institution
“Donbass State Pedagogical University”,*

*Postgraduate Student at the Department of Germanic and Slavic Philology
State Higher Educational Institution “Donbass State Pedagogical University”*

Naukova str., 13, Dnipro, Ukraine

orcid.org/0000-0003-4483-136X

verchikyo@ukr.net

Key words: *discourse, discourse analysis, linguistics, discourse science, discourse studies.*

The article updates the issue of the main directions of discourse research in linguistics of the late 20th – early 21st centuries and their characteristics. Various approaches to discourse research are considered, including critical discourse analysis, sociolinguistics of discourse, discursive grammar, multimodal discourse, discursive psycholinguistics.

The scientific work states that discourse research has become relevant in connection with the growing interest in language as a social phenomenon, and the interest of linguists in the study of discourse is associated with a change in the priority of the subject of research in the second half of the 20th century, with the transition from the study of the structure of language to its functioning. In addition, the article examines the concept of discourse as a social phenomenon in detail, noting that discourse reflects a broad context that forms its meaning, and also outlines the relationship between linguistics and other sciences, such as psychology, sociology, and others. The views of linguists on the directions of discourse research are considered and systematized, and the sources of these views are also identified. It was determined that, depending on the methodological orientation, scientists distinguish such directions of discourse research as formal, functional and activity. It has been proven that the directions of discourse research are interconnected. Each direction differs in that attention is focused on one specific aspect of discourse. Each of the above-mentioned areas of research undoubtedly contributes to a comprehensive analysis, description and understanding of the sociolinguistic phenomenon of discourse, which increasingly acquires an interdisciplinary status and becomes the object of the latest theoretical trends and scientific disciplines – theories of discourse, discourse analysis, discursive linguistics. It was determined that approaches to the study of discourse allow us to consider speech not only as a means of communication, but also in a certain way as a phenomenon that affects cultural phenomena, social reality, and human feelings and emotions. Thus, the research directions of the concept of discourse in linguistics at the end of the 20th century remain relevant and form the basis for the further development of this area of research.

Постановка проблеми. Складність визначення точного місця поняття дискурсу у системі гуманітарних наук обумовлена тим, що *дискурс* – синергетична одиниця, динамічна й відкрита, варіативна в інтерпретації. Надзвичайно широка сфера вживання поняття дискурсу призвела до полісемії цієї термінологічної одиниці як у різних науках, так і на різних

рівнях власне лінгвістики. Численні теорії дискурсу являють собою поліпарадигмальний, мультидисциплінарний напрямок сучасних наукових досліджень, що інтенсивно і екстенсивно розвивається, особливо ефективно реалізується в синергетичній парадигмі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття дискурсу вважається ключовим для

аналізу взаємозв'язку між мовою, культурою та соціальними явищами. Відповідно, відбувається постійний пошук нових напрямів і підходів до вивчення дискурсу у різних дисциплінах гуманітарної спрямованості. Так, про зацікавленість науковців такими проблемами свідчить велика кількість праць вітчизняних та зарубіжних дослідників, зокрема Ф. С. Бацевича, А. П. Мартинюк, Л. В. Засекої, С. В. Засека О. О. Селіванової, К. С. Серажим, Г. Г. Почепцова, Т. ван Дейка, Р. Водак, Г. Кресса, Н. Ферклоу, М. Холлідея, Дж. Лакоффа, Т. Харлі, та ін. Проте незважаючи на велику кількість наукових робіт, проблеми дослідження дискурсу та основних напрямів його дослідження залишаються актуальним у сучасній світовій лінгвістиці.

Мета і завдання статті. Метою статті є окреслення основних напрямів дослідження дискурсу в мовознавстві кінця ХХ – початку ХХІ ст. та визначення їх впливу на розвиток лінгвістики як науки, а також аналіз теорій мови, їхній контекст та внесок у мовознавство в цілому. Мета цієї роботи конкретизується в таких науково-дослідницьких завданнях: проаналізувати тенденції розвитку ключових напрямів дослідження в мовознавстві, таких як соціолінгвістика, дискурсивна психолінгвістика, дискурсивна граматики, критичний дискурс-аналіз, когнітивна лінгвістика, тощо; окреслити взаємозв'язок між мовознавством та іншими науками, такими як психологія, соціологія, інші; розкрити та систематизувати погляди мовознавців на напрями дослідження дискурсу та виявити джерела цих поглядів.

Предмет та об'єкт дослідження. *Об'єктом* дослідження є дискурс як соціально-культурний феномен, *предметом* розвідки є різні аспекти визначення напрямів дослідження дискурсу в мовознавстві з зазначеного періоду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтерес лінгвістів до вивчення дискурсу пов'язаний зі зміною пріоритетності предмету досліджень у другій половині ХХ століття, з переходом від вивчення структури мови до її функціонування. Історично поняття дискурс розглядалося з точки зору формальної і функціональної лінгвістики, які згодом увійшли в системний підхід, започаткований у 70–80-ті роки минулого століття. Так, в залежності від методологічної спрямованості А. П. Мартинюк виділяє такі напрями дослідження дискурсу:

– **формальний напрям** (тлумачення дискурсу як ієрархічного рівня вище речення, що залишає поза фокусом уваги суб'єкта дискурсу та помилково, на думку дослідниці, приписує дискурсу регулярність структурної побудови за аналогією з ієрархією одиниць рівнів мови, у той час як для нього не існує жодних заданих схем і правил);

– **функціональний напрям** (дискурс трактується широко, як усе те, що говорять і пишуть, тобто як мовленнєву діяльність, яка може реалізуватися в письмовій або усній формі й безпосередньо надана досліднику у вигляді мовного матеріалу у звуковій, графічній або електронній презентації. При цьому текст розуміється як мовний матеріал, зафіксований на тому чи іншому носії за допомогою письма (як правило, фонографічного або ідеографічного)). Цей напрям має такі **різновиди**: *ситуативний підхід* (об'єднує лінгвістів, які наполягають на необхідності розрізняти контекст у вузькому розумінні і власне – ситуативний контекст, який визначається як ситуація комунікації, яка включає умови спілкування, предметний ряд, час і місце комунікації, самих комунікантів, відносини, у яких вони знаходяться); *семіотичний підхід* (репрезентований лінгвістами, які розуміють дискурс у соціально-ідеологічному значенні, де він включає відношення влади, політичні погляди й переконання комунікантів. У фокусі уваги дослідників опиняються різноманітні «дискурсивні практики» як тенденції у вживанні близьких за функцією, альтернативних мовних засобів вираження певного ідеологічного смислу);

– **діяльнісний напрям** (основні ідеї діяльнісного напрямку аналізу дискурсу витікають із тлумачення мови як виду сумісної діяльності, інтегрованої в комплекс когнітивних процесів складної динаміки) [1].

До того ж, основні напрями дослідження дискурсу в мовознавстві на початку ХХІ ст. включають наступні: критичний дискурс-аналіз, соціолінгвістику дискурсу, дискурсивну граматику, мультимодальний дискурс, дискурсивну психолінгвістику.

Критичний дискурс-аналіз – напрям дослідження дискурсу сформувався у 1970-х роках і досі залишається актуальним. Критичний дискурс-аналіз є важливим напрямом дослідження дискурсу в мовознавстві, який зосереджується на вивченні мовної практики і зв'язку між мовою, владою та соціальними процесами. Основна ідея критичного дискурс-аналізу полягає в тому, що мова не тільки відображає політичні, соціальні та культурні реалії, але й активно формує їх. Зазначений напрям дослідження вивчає мовні практики в конкретному соціальному та культурному контексті, зокрема політичній, економічній та культурній сферах. Його ціль полягає у розкритті обмежень та проблем, які викликає використання мови в політичній риторичі, засобах масової інформації, соціальних мережах та в інших місцях публічного дискурсу. Таким чином, критичний дискурс-аналіз допомагає покращити якість мовних практик, зокрема в політичній та медійній сферах.

Критичний дискурс-аналіз використовує різноманітні методи дослідження, зокрема аналіз тексту, збір даних, інтерв'ю, анкетування, аналіз медіа-дискурсів та ін. Особлива увага приділяється аналізу структурних елементів тексту, таких як граматики, слова та знаки пунктуації.

Р. Водак зауважує, що критичний дискурс-аналіз передбачає систематичну методологію та зв'язок між текстом і його соціальними умовами, ідеологіями і відносинами влади. Інтерпретації завжди динамічні та відкриті для нових контекстів і нової інформації, а дискурс – це форма соціальної поведінки [2].

Критичний дискурс-аналіз, на думку Т. ван Дейка, – це науковий напрям, що стрімко розвивається в лінгвістиці та соціальних науках після видання в 1979 р. книги «Мова і контроль». Подібні напрями існують і в інших дисциплінах, наприклад, в психології, соціології й антропології, які традиційно орієнтовані на вивчення способів відтворення влади та зловживання владою в суспільстві. Дискурс-аналітики в галузі гуманітарних і соціальних наук вивчають, зокрема, місце та роль дискурсу в цих процесах [3].

Критичний дискурс-аналіз як методологічна програма, запропонована Н. Ферклоу, передбачає аналіз дискурсивної практики, тобто зв'язку тексту та соціальної практики. Мається на увазі визначення того, як саме в соціальній практиці виробляється й інтерпретується текст [4].

Соціолінгвістика дискурсу – ця напрям дослідження дискурсу, який вивчає різноманітні мовні феномени, включаючи стереотипні уявлення, культурні відмінності та приховані відтінки значень. Основна ідея соціолінгвістики дискурсу полягає у тому, що мовні практики не тільки відображають соціальну реальність, але й активно її формують. Цей напрям використовують для дослідження конкретного мовлення у соціальному контексті, зокрема у групі людей з різними соціальними та культурними належностями, релігійними переконаннями, ідеологіями і т.д. Завдання соціолінгвістики дискурсу полягає у тому, щоб дослідити взаємозв'язок між мовленням та соціальним контекстом, виявити особливість та значення мовних практик в конкретному соціальному середовищі.

На думку К. С. Серажим, дискурс – це складний соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного середовища, який детермінується його соціокультурними, політичними, прагматично-ситуативними, психологічними та іншими (конституючими чи фоновими) чинниками. Основне завдання соціолінгвістики дискурсу полягає у зборі та аналізі емпіричних даних, зокрема пошуком текстів, мовних зразків, і статистичних даних, які дозволяють встановити взаємозв'язок між мовленням та соціальним контекстом [5].

Основні методи дослідження соціолінгвістики дискурсу включають етнографічні спостереження, аналіз текстів, соціолінгвістичні опитування тощо.

Як стверджує Г. Г. Почепцов, поняття дискурсу – це вже не суто лінгвістична структура, а соціолінгвістична. Він має відповідати нормам мовної ситуації, комунікативної ситуації та соціальної ситуації. Дискурс – це мовна дійсність, яку покладено на соціальні координати [6].

Таким чином, соціолінгвістика дискурсу допомагає встановити соціальні та культурні відмінності у процесі мовленнєвої взаємодії, що відображає реальні соціальні та культурні процеси у суспільстві.

Дискурсивна граматики вивчає те, як граматики використовуються для створення специфічного ефекту на аудиторію. Дискурсивна граматики є одним з напрямів дослідження дискурсу в мовознавстві, який зосереджується на вивченні мовленнєвого процесу як цілісної системи, в якій мова використовується для досягнення певних цілей в конкретному комунікативному контексті. Основна ідея дискурсивної граматики полягає в тому, що граматики мови повинна бути досліджена з урахуванням її функціонування в дискурсі, тобто у контексті мовленнєвої діяльності в цілому. Зокрема, дискурсивна граматики досліджує мову як засіб досягнення певних цілей в конкретному дискурсі, при цьому враховуючи соціальні та культурні відмінності між учасниками дискурсу.

Ф. С. Бацевич зазначає, що основне завдання дискурсивної граматики полягає у дослідженні мовленнєвого процесу на рівні мовних одиниць, їх синтаксичної та семантичної організації, а також у розкритті взаємозв'язків між мовленнєвим процесом та соціальним контекстом, в якому він відбувається. Для досягнення цієї мети дискурсивна граматики використовує методи дослідження дискурсу, такі як аналіз тексту, вивчення комунікативної ситуації та вивчення способів взаємодії між учасниками мовленнєвого процесу [7].

Дискурсивна граматики дозволяє отримати більш глибоке розуміння мовленнєвого процесу та його взаємозв'язку зі соціальним контекстом, що є важливим для розуміння та аналізу мовленнєвої діяльності в різних соціальних та культурних середовищах.

Мультиmodalний дискурс – напрям дослідження дискурсу, який вивчає не лише сам текст, а й інші змістові елементи, такі як зображення, звуки та соціальний контекст. Це підходить до мови як складової більш широкого культурного простору. Також, мультиmodalний дискурс – це напрям дослідження дискурсу в мовознавстві, що розглядає образний і вербальний аспекти мовного

виразу як взаємодіючі із зображеннями, звуком, відео або іншими комунікаційними засобами. У мультимодальному дискурсі фокус зміщується від простої фонетичної і граматичної структури речення до того, як ці структури призначені для певних комунікаційних цілей і що вони можуть передати через різні комунікаційні канали.

В мовознавстві значної актуальності набуває вивчення мультимодальності різноманітних типів дискурсу, розглядається взаємодія вербальних та невербальних мовних засобів. Лінгвістичний інтерес до поняття мультимодальності не випадковий, а «продиктований» преференціями сучасного соціуму. У зарубіжних розвідках дослідження мультимодального дискурсу відбувається на основі двох теоретичних парадигм – системно-функціональної граматики й теорії когнітивної метафори, які сприяли формуванню та розвитку двох ключових напрямів аналізу: системно-функціональної візуальної граматики і теорії мультимодальної метафори [8; 9; 10; 11], де стверджується, що будь-який дискурс, незалежно від його жанрової і стилістичної вмотивованості, мультимодальний.

Мультимодальний дискурс дозволяє досліджувати не тільки мову, а й інші комунікаційні системи, і запобігати звуженню дослідження дискурсу тільки до вербального виразу. Це дозволяє охоплювати весь спектр комунікаційних засобів, що використовуються в повсякденному житті, такі як відео, фотографії, музика і інші. Мультимодальний підхід дозволяє розглядати мову не так, як окремий елемент, а як частину більш широкого комунікаційного контексту, що містить у собі різні елементи.

Дискурсивна психолінгвістика – це напрям досліджень дискурсу, що вивчає, як люди використовують мову для вираження своїх думок, почуттів і здібностей. Дослідники цього напрямку орієнтуються на роль мовлення в емоційній, пізнавальній та соціальній сферах життя, вивчають, як люди створюють, розуміють та інтерпретують текстові фрагменти та повний дискурс. Дискурсивна психолінгвістика вивчає такі моменти, як сприймання, розуміння та інтерпретація текстів, комунікативні засоби, які використовуються для передачі змісту, ролі та способи впливу дискурсу на свідомість людини.

Дискурсивна психолінгвістика займається не тільки теоретичними аспектами дослідження дискурсу та мовленнєвих процесів, а й розробкою практичних методик та технологій, які допоможуть розвивати комунікативні навички, покращать мовлення та соціальну взаємодію.

Т. Е. Харлі пропонує визначати психолінгвістику як науку про психологічні процеси, що зумовлюють функціонування мови, зокрема розуміння, породження, запам'ятовування мови [12].

О. О. Селіванова виділяє основні три значення мовлення. Перше значення характеризує мовлення як індивідуальний акт говоріння та написання. Мовлення – це конкретне говоріння, що має перебіг у конкретному часі у звуковій чи графічній формі. Друге значення пропонує сукупність мовленнєвих закономірностей, які виявляються в конкретних колективних зразках. Інакше кажучи, підкреслюються не лише індивідуальний, а й соціальний характер мовленнєвої діяльності. Третє значення передбачає виділення у мовленні системних, типових рис, які визначають мовленнєвий жанр та виражають мовленнєві стереотипи і стійкі форми мовлення [13].

Таким чином, сучасна психолінгвістика спрямована на опис та пояснення особливостей функціонування мови і мовлення як єдиного знакового організму, що розглядається як психічний феномен, функціонування якого зумовлено взаємодією зовнішніх і внутрішніх чинників у контексті життєдіяльності особистості в умовах фізичного та соціального світу. Основний підхід дискурсивної психолінгвістики полягає в тому, що дослідження дискурсу повинно орієнтуватися на мову дійсного спілкування, з урахуванням соціокультурного та етнічного контексту. Отже, при дослідженні дискурсу необхідно враховувати не тільки мовний засіб комунікації, але й соціальний контекст, мету та загальну структуру тексту [14].

Висновки і перспективи подальших розробок. Отже, у результаті дослідження були зазначені основні напрямки й підходи до вивчення унікального соціолінгвістичного феномена, що отримав назву дискурсу в межах гуманітарних та соціальних дисциплін. Напрями дослідження цього поняття залишаються актуальними у сучасному мовознавстві та гуманітарних науках взагалі, що сприяє розвитку нових теоретичних підходів та методологічних інструментів для аналізу дискурсу в різних контекстах. Актуальність цього дослідження зумовлює також те, що теоретичні узагальнення допомагають напрацювати власну концепцію дискурсу з метою її подальшого застосування для конкретного практичного аналізу мовного матеріалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 196 с.
2. Wodak R. Disorders of Discourse. London : Longman, 1996. 200 p.
3. Ван Дейк Т. А. Дискурс и власть: репрезентация доминирования в языке и коммуникации / пер. с англ. Москва : Книж. дом Либроком, 2013. 344 с.
4. Fairclough N. Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language. London : Longman, 1995. 265 p.

5. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного простору (методологічний, прагматико-семантичний і жанрово-лінгвістичний аспекти: на матеріалі політичного різновиду 45 українського масово інформаційного дискурсу) : автореф. дис. на здобуття наук ступеня д-ра філол. наук: 10.01.08 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т журналістики. Київ, 2003. 32 с.
  6. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. 2-ге вид., допов. і переробл. Київ : Київський університет, 1999. 308 с.
  7. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Київ : Академія, 2004. 342 с.
  8. Halliday M. A. K. An Introduction to functional grammar. London : Routledge. 2014. 753 p.
  9. Kress G., Leeuwen T. Van. Multimodal discourse. Bloomsbury Academic, 2001. 160 p.
  10. Kress G. Multimodality: A social semiotic approach to contemporary communication. London : Routledge. 2010. 236 p.
  11. Lakoff G., Johnson M. Metaphors we live by. Chicago : University of Chicago Press. 1980.
  12. Harley T. A. The Psychology of Language: From Data to Theory.™ New York : Psychology Press, 2008. 602 p.
  13. Селіванова О. О. Основи лінгвістичної теорії тексту та комунікації. Київ : Брама, 2004, 336 с.
  14. Засєкіна Л. В., Засєкін С. В. Психолінгвістична діагностика : навч. посіб. / Нац. ун-т ім. Лесі Українки, Луцьк : Вежа, 2008. 188 с.
- REFERENCES**
1. Martyniuk, A. P. (2011) Slovník osnovných terminiv kognitívno-diskursívnoy línghvístiky [Dictionary of the main terms of cognitive-discursive linguistics]. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina, 196 p. (in Ukrainian).
  2. Wodak R. (1996) Disorders of Discourse. London : Longman, 200 p.
  3. Van Deik, T. A. (2013) Diskurs i vlast: reprezentatsiya dominirovaniya v yazyike i komunikatsii: per. s anhl. [Discourse and power: representation of dominance in language and communication: translation from English]. Moskva : Knyzh. dom Librokom, 344 p.
  4. Fairclough N. (1995). Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language. London: Longman, 265 p.
  5. Serazhym K. S. (2003) Dyskursyaksotsiolínghvalnyi fenomen suchasnoho komunikatyvnoho prostoru (metodolohichniy, prahmatyko-semantychnyi i zhanrovo-línghvístychnyi aspekty: na materialy politychnoho riznovydu 45 ukrainskoho masovo informatsiynoho dyskursu) [Basics of linguistic theory of text and communication (methodological, pragmatic-semantic and genre-linguistic aspects: on the material of the political variety of 45 Ukrainian mass information discourses)] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk stupenia d-ra filol. Nauk: 10.01.08. Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. In-t zhurnalistyky. Kyiv, 32 p. (in Ukrainian).
  6. Pocheptsov H. H. (1999) Teoriia komunikatsii [Theory of communication]: 2-he vyd., dopov. i pererobl. Kyiv : Kyivskiy universytet, 308 p. (in Ukrainian).
  7. Batsevych, F. S. (2004) Osnovy komunikatyvnoy línghvístiky pidruchnyk [Basics of communicative linguistics]. Kyiv : Akademiia, 342 p. (in Ukrainian).
  8. Halliday M. A. K. (2014) An Introduction to functional grammar. London: Routledge, 753 p.
  9. Kress G., Leeuwen T. Van. (2001) Multimodal discourse. Bloomsbury Academic, 2001. 160 p.
  10. Kress G. (2010) Multimodality: A social semiotic approach to contemporary communication. London: Routledge, 236 p.
  11. Lakoff G., Johnson M. (1980) Metaphors we live by. Chicago: University of Chicago Press.
  12. Harley T. A. (2008) The Psychology of Language: From Data to Theory. New York : Psychology Press, 602 p.
  13. Selivanova O. O. (2004) Osnovy línghvístychnoi teorii tekstu ta komunikatsii [Basics of linguistic theory of text and communication]. Kyiv : Brama, 336 p. (in Ukrainian).
  14. Zasiékina, L. V., Zasiékin, S. V. (2008) Psykholínghvístychna diahnostyka [Psycholinguistic diagnosis]: navch. posib. Nats. un-t im. Lesi Ukrainky, Lutsk : Vezha, 188 p. (in Ukrainian).

УДК 81'255:(808.7+61)

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2023-90-11>

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ДІЄВОСТІ ЕКОЛІНГВІСТИЧНОГО ПІДХОДУ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКІЙ ПЛОЩИНІ МЕДИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Поворознюк Р. В.

*доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови
Навчально-науковий інститут філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
бульвар Тараса Шевченка, 14, Київ, Україна
orcid.org/0000-0003-3418-6651
rocksol24@i.ua*

Ключові слова:

*еколінгвістичний підхід,
екосистемний переклад,
екопереклад, медичний
переклад, екомедичний
трансжанр, стратегії й
тактики екоперекладу,
інтерференція, гібридність.*

Презентована студія обґрунтовує валідність застосування еколінгвістичного підходу в англо-українській площині медичного перекладу. Еколінгвістика є відносно новим напрямком білінгвальних досліджень, що досліджує роль мови у взаємодії людей та навколишнього середовища для підтримки життєдіяльності, тим самим перетинаючись з біомедичною культурою, що є контекстом реалізації медичного перекладу. Екопереклад, а також теорія екосистемного перекладу, яка його обслуговує, має в своєму обладі низку стратегій і тактик, які природно вбудовуються в функціонал медичного перекладу й віддзеркалюють наступні засадничі принципи: динаміка й баланс; цілісність і актуальність; екоекстетика; перекладацька етика; акцентована єдність/різноманітність. Результатом успішного застосування еколінгвістичного підходу в медичному перекладі є утворення екомедичного трансжанру, тобто дискурсу, який здобуває нові функції саме в процесі відтворення. Метою дослідження було обґрунтування гіпотези про те, що в екомедичному трансжанрі панує очуження мови вихідного тексту на протигагу її одомашненню в мові перекладу, що є одночасно виявом стратегії й віддзеркаленням засадничих принципів екосистемності. Вибір англо-українського напрямку відтворення дозволив прослідкувати вплив інтерференції джерельної біомедичної культури, виникнення інтра- та інтермовної гібридності, що супроводжують реалізацію інформативної функції медичного дискурсу в переломленні крізь еколінгвістичну призму. Поза тим, не можна виключати й комплекс суб'єктивних уподобань перекладача, мети перекладу, умов, цільової аудиторії, типу тексту та перекладацької обізнаності у сфері медицини, які своєю чергою окреслюють застосовані перекладачем стратегії й тактики. З розлогого арсеналу уможлидних моделей цільового тексту, перекладач диференціює елементи єдності/різноманітності, що дають змогу утворити мозаїчне екосистемне середовище, біомедичну культуру цільової мови, шляхом заміни або перетворення існуючих концептів, а у випадку їх відсутності, запозичення бракуючих концептів з джерельного біомедичного лінгвоареалу або їхнього калькування та дескриптивного тлумачення.

THEORETICAL REASONING BEHIND THE USE OF ECOLINGUISTIC APPROACH IN THE ENGLISH-UKRAINIAN DIRECTION OF MEDICAL INTERPRETING

Povoroznyuk R. V.

*Doctor Habilitatus in Translation Studies, Associate Professor,
Professor at the Department of Theory and Practice of Translation from English
Educational and Scientific Institute of Philology
of Taras Shevchenko National University of Kyiv
Taras Shevchenko Boulevard, 14, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-3418-6651
rocksol24@i.ua*

Key words: *ecolinguistic approach; ecosystemic interpreting; ecotranslation; medical interpreting; ecomedical transgenre; strategies and tactics of ecotranslation; interference; hybridity.*

The presented study provides theoretical reasoning for the validity of ecolinguistic approach in the English-Ukrainian direction of the medical interpreting. The ecolinguistics is a relatively new field of bilingual studies dealing with the role of language in the individual's interaction with the environment in order to ensure the sustainability; in this regard, we observe its intersection with biomedical culture, i.e. the context of medical interpreting enacted. The eointerpreting, along with the ecosystemic interpreting theory enabling the former, has on its disposal a range of strategies and tactics naturally built in the functioning of medical interpreting and reflecting the following principles: dynamic and balance; integrity and relevance; ecoaesthetics; interpreter's ethics; accentuated unity/diversity. The successful use of ecolinguistic approach in medical interpreting results in the ecomedical transgenre, i.e. discourse obtaining new functions through rendering. The aim of our study was to substantiate the hypothesis of the ecomedical transgenre abounding in foreignization rather than domestication of the target texts, reflected in the strategy and ruling ecosystemic principles of translation. The choice of English-Ukrainian direction allowed us to trace the source biomedical culture's interference, rise of the intra- and interlinguistic hybridity attending the realization of informative function by the medical discourse viewed through the ecolinguistic prism. However, one cannot exclude the complex of subjective translator's preferences, translation's objective and circumstances, target audience, text type and translator's biomedical knowledge scope delineating the translator's strategies and tactics. Out of a wide range of ideational target text models, the translator differentiates elements of unity/diversity allowing them to produce a mosaiced ecosystem of target biomedical linguoculture by means of replacing or transforming the existing concepts, or whenever they are absent, by means of their borrowing, calquing and descriptive rendering of their equivalents from the source biomedical linguistic habitat.

Постановка проблеми. Еколінгвістика – це доволі новий напрям лінгвістики, який виник на перетині мовознавства та екології у другій половині ХХ століття. Дана субдисципліна зосереджується на фізичних та соціоекологічних контекстах функціонування мови та впливу мови на довкілля та екологію [18, с. 1–2]. Незважаючи на те, що еколінгвістика є новим розділом лінгвістики, очевидно, що вона походить від гіпотези Сепіра–Уорфа про лінгвістичний релятивізм (як мова людини впливає на її сприйняття світу) або навіть від поглядів Вільгельма фон Гумбольдта на взаємозалежність мови й світу. У цьому й про-

стежуються корені, що еднають еколінгвістику з концепцією перекладності, яка й уможливує різноманітні вияви міжкультурного посередництва, тлумачення, а в історичній перспективі – розвиток письмового й усного перекладу.

Традиційно виокремлюють три аспекти вивчення еколінгвістики:

1) інтралінгвальний аспект стосується культури мови, стилістики та риторики. Він пов'язаний із дослідженнями комунікативних якостей мови. Лінгвісти прагнуть зменшити негативні тенденції у використанні мови та збіднення виразних засобів;

2) інтерлінгвальний аспект досліджує багатомовність, у якій існує окрема етнічна мова. Йдеться про проблеми зникнення мов та зменшення лінгвістичної різноманітності на Землі. Усі мови світу формують надсистему, яка включає природні мови як різновиди універсальної людської мови:

3) транслінгвальний аспект пов'язаний із перекладом та цитуванням іноземних мікротекстів. Він вивчає використання одиниць, засобів та реалій однієї мови в контексті іншої мови, іноземної номенклатури та термінології тощо. Мови мають мирно співіснувати в сучасному світі та транслювати культури шляхом діалогу та міжкультурної комунікації [8, с. 175].

Саме дослідження транслінгвального аспекту еколінгвістики й обумовлює **актуальність** даної праці. Ми визначаємо еколінгвістику як відносно новий напрямок білінгвальних досліджень, що досліджує роль мови у взаємодії людей та навколишнього середовища для підтримки життєдіяльності, тим самим перетинаючись з біомедичною культурою, що є контекстом реалізації медичного перекладу.

Мета нашої праці полягає у вивченні особливостей еколінгвістики у двомовній (транслінгвальній площині) для доведення дієвості її інструментарію (стратегій і тактик) у вирішенні проблем медичного перекладу. Крім того, для нас важливим було обґрунтування гіпотези про те, що в екомедичному трансжанрі панує очуження мови вихідного тексту на протипагу її одомашненню в мові перекладу, що є одночасно виявом стратегії й віддзеркаленням засадничих принципів екосистемності.

Відповідно до мети роботи були визначені наступні **завдання**:

- дослідити теоретичні аспекти еколінгвістики, екологічного перекладу та екологічного дискурсу, а також виокремити різні підходи до їх тлумачення;

- визначити домінуючі перекладацькі стратегії та тактики еколінгвістики, які можуть бути застосовані в медичному перекладі;

- провести порівняльно-перекладацький аналіз оприявлення інтерлінгвального та транслінгвального аспектів еколінгвістики, що призводить до виникнення екомедичного трансжанру.

Предмет та об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є **екопереклад**, що має в своєму обладі низку стратегій і тактик, які природно вбудовуються в функціонал медичного перекладу й віддзеркалюють наступні засадничі принципи: динаміка й баланс; цілісність і актуальність; екоекстетика; перекладацька етика; акцентована єдність/різноманітність. Результатом успішного застосування еколінгвістичного підходу

в медичному перекладі є утворення **екомедичного трансжанру**, тобто дискурсу, який здобуває нові функції саме в процесі відтворення. Предметом слугує валідність застосування еколінгвістичного підходу в англо-українській площині медичного перекладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Екоперекладознавство – це нова перекладознавча парадигма, що прийшла зі Сходу, з Китаю. Екоперекладознавство намагається інтерпретувати й досліджувати переклад з позицій екохолізму, а не з позицій лінгвістики, літератури, культурології, комунікації, скопосу, фемінізму, ідеології тощо [15, с. 116].

Виходячи з вищесказаного, екоперекладознавство буде системою дискурсу, базуючись на екопричині та дотримуючись макроскопічної екопричини, яку можна охарактеризувати наступним чином:

- 1) наголошувати на цілісності й актуальності;
- 2) шукати динаміку та баланс;
- 3) віддзеркалювати екоестетику;
- 4) слідувати перекладацькій етиці;
- 5) підкреслювати єдність/різноманітність [14, с. 12].

Зв'язок між еколінгвістикою та перекладознавством виявлено в теорії екосистемного перекладу [17, с. 12], що охоплює «екологію перекладу» або «переклад екології». Із цієї точки зору, переклад розглядають у процесі очуження мови вихідного тексту на протипагу її одомашненню в мові перекладу [13, с. 1].

Вибір стратегії перекладу залежить, крім суб'єктивних уподобань перекладача та типу тексту оригіналу, від багатьох об'єктивних факторів, до яких, на думку Л. В. Коломієць, належать: 1) цільова аудиторія перекладу та стан цільової полісистеми; 2) кількість наявних перекладів певного твору в цільовій літературі [6, с. 552].

Перекладацька стратегія – це план, програма, основна лінія поведінки, що допомагає розв'язувати проблеми перекладу, тоді як тактика – це засіб досягти мети перекладу, який не може бути ідентичним для різних видів перекладу. Тактику перекладу інтерпретують як «конкретизацію стратегії перекладу на підставі врахування виду перекладу та умов діяльності перекладача. Якщо стратегію перекладу можна априорі визначити як загальну мету, надзадачу, завдання-максимум перекладацької діяльності, то тактика завжди конкретна» [9, с. 43].

Різні рівні еквівалентності залежать від обсягу змісту інформації вихідної мови, що зберігається при перекладі. З лінгвістичної точки зору можна виокремити три типи еквівалентності мовних одиниць: а) повна еквівалентність; б) часткова еквівалентність; та в) хибна еквівалентність (безеквівалентність). Повна еквівалентність

досягається, якщо лексема мови оригіналу схожа або повністю збігається з зовнішніми формами слова мови перекладу [3, с. 200]. Прикладами повної еквівалентності екологічних термінів є наступний перелік: аеробний – aerobic, гербіцид – herbicide, іммобілізація радіоактивних відходів – immobilization of radioactive wastes [2, с. 11, 37, 56]. Явище часткової еквівалентності при перекладі термінів трапляється, коли зовні схожі лексеми вихідної та цільової мов не збігаються за значеннями певних семантичних структур. Це часткові псевдоінтернаціоналізми, прикладами яких є: regular – регулярний і закономірний, control – контроль і керування, selection – селекція і вибір [5, с. 409]. Безеквівалентні терміни називають поняття (явища), які не функціонують у сфері мови перекладу з певних причин. Наприклад: greentailing – 1. бізнес з продажу екологічно чистої продукції населенню; 2. практика використання екологічно безпечних методів для ведення бізнесу, який продає продукцію населенню [1, с. 134]; motherless meat – штучне м'ясо. Серед способів перекладу безеквівалентних термінів виокремлюють: калькування, транслітерацію, описовий переклад, інверсію тощо.

Проілюструймо відзначений нами перетин царин екоперекладу та медичного перекладу на прикладі наступного фрагменту. У статті *The Guardian: 'We pray for rain': Ethiopia faces catastrophic hunger as cattle perish in severe drought* ми також виокремили речення, які стосуються змін клімату та містять терміни з царини екології та знайшли паралельну українську статтю від *Новини Live: Мільйони людей можуть постраждати від катастрофічного голоду: нова криза в Ефіопії*. Заголовки статей значно відрізняються, в українському тексті відсутня пряма мова та робиться наголос на людях, які можуть постраждати від голоду, а не на відсутності дощу, який спричинить голод через загибель великої рогатої худоби, як в оригіналі.

"In a country already grappling with humanitarian strife brought on by civil war, aid workers and local officials say that another crisis is slowly unfolding, as **severe drought** plagues much of southern and north-eastern Ethiopia. Those years brought **drought-provoked crises** to Ethiopia that saw millions go hungry, and some die from starvation" [12]. – «Окрім гуманітарних конфліктів в країні назріває нова криза. **Сильна посуха** вразила більшу частину півдня та північного сходу Ефіопії, що спричинило масову загибель тварин. Як відомо, в ті роки Ефіопія пережила **кризу через посуху**, внаслідок чого мільйони людей голодували, а деякі вмирали» [7].

Ми проаналізували переклад цих речень і з'ясували, що перше речення оригіналу, було

розділено на два прості речення у перекладі. Термін *severe drought* було перекладено за допомогою прямого відповідника *сильна посуха*. Термін *drought-provoked crises* було перекладено описово: *криза через посуху*. В оригіналі підмети є агентивними: *those years brought, Ethiopia that saw*, проте в перекладі це було майстерно відтворено підрядним причинно-наслідковим реченням. У останньому українському реченні фіксуємо додавання: *millions go hungry* – мільйони людей голодували та вилучення: *some die from starvation* – деякі вмирали.

Більшою мірою нас зацікавив вжитий у фрагменті біомедичний концепт *plague* (чума, пошесть), що набув ознак дієслова-присудка в підрядному реченні. В українському перекладі його метафоричне вживання було дещо переосмислене, хоч зв'язок із біомедичною картиною світу зберігається, адже *plague* відтворено особовою формою дієслова «вражати», що часто супроводжує іменники «хвороба», «інфекція», «епідемія».

На вибір стратегії й тактики перекладу впливають тип тексту (словникова стаття, анотація, екологічний звіт, художній текст та публіцистична стаття) та тип лексики (терміни, реалії, символи чи терміни-концепти). Серед основних способів перекладу термінів виокремлюємо словниковий відповідник, транскодування, калькування та описовий переклад.

Вживання екобіомедичної термінології не є жорстко детермінованим, і в українському перекладі зустрічаються вилучення, описовий переклад та синонімія для спрощення інформації та уникнення повторів. Наше спостереження пояснюється тим, що публіцистичні тексти загалом характеризуються вживанням експресивно-емоційної та культурно-маркованої лексики.

"*For many, that will be a death sentence.*" *We learned last week that certain fossil fuel producers were fully aware in the 70s that their core product was **baking our planet**, Guterres says*" [20]. – "Ми наблизилися до зростання на рівні 2.8°C. Деякі регіони нашої планети стануть непридатними для життя і для багатьох це стане смертельним вироком", – наголосив Гутерреш. Минулого тижня ми дізналися, що певні виробники викопного палива у 70-х роках повністю усвідомлювали, що їхній основний продукт **випікає нашу планету**" [10].

У цьому прикладі спостерігаємо перетин еко- та біомедичної царини шляхом апелювання до концептів безпосередньої каузації (життя-смерть), що завжди мають акцентований емоційно-експресивний характер, та метафоричне слововживання *to bake planet* (*випікати планету*), що навіть згадку про нацистські концентраційні «табори смерті», де ув'язнених спалювали живцем. У перекладі спостерігаємо вживання прямих,

послівних відповідників, що у випадку останнього евокативного слововживання призводить до втрати алюзивного компонента.

Так само в наступному наведеному фрагменті перекладачі не розгледіли асоціації кліматичної кризи з пандемією, яку намагалися впровадити автори статті. Таким чином, емоційно-експресивний ефект підсилювальних (акцентувальних) компонентів *deep into* (в (саме) жерло), *barely within reach* (не за горами) був повністю втрачений.

“*Report at Cop27 shows the world is now deep into the climate emergency, with the 1.5C heating limit 'barely within reach'*” [16]. – “*У день відкриття кліматичного саміту Організації Об'єднаних Націй Cop27 у Єгипті Всесвітня метеорологічна організація (ВМО) ООН оприлюднила результати свого звіту, який свідчить про глибоку кліматичну кризу, у якій перебуває уся планета*” [4].

Так само, відзначається перерозподіл інформативного змісту. Так, в українському реченні очевидна увага до відтворення реалій: повної назва організації (*Організація Об'єднаних Націй*), джерела інформації *Всесвітня метеорологічна організація (ВМО)*, події (*кліматичний саміт Cop27*) та місця її проведення (*Єгипет*), переважна частина яких відсутня в оригіналі, проте відсутня згадка про встановлену межу глобального потепління (*1.5C heating limit*), яка «вже не за горами».

Висновки. Вибір англо-українського напрямку відтворення дозволив прослідкувати вплив інтерференції джерельної біомедичної культури, виникнення інтра- та інтермовної гібридності, що супроводжують реалізацію інформативної функції медичного дискурсу в переломленні кризь еколінгвістичну призму.

Поза тим, не можна виключати й комплекс суб'єктивних уподобань перекладача, мети перекладу, умов, цільової аудиторії, типу тексту та перекладацької обізнаності у сфері медицини, які своєю чергою окреслюють застосовані перекладачем стратегії й тактики. З розлогого арсеналу уможлиднених моделей цільового тексту, перекладач диференціює елементи єдності/різноманітності, що дають змогу утворити мозаїчне екосистемне середовище, біомедичну культуру цільової мови, шляхом заміни або перетворення існуючих концептів, а у випадку їх відсутності, запозичення бракуючих концептів з джерельного біомедичного лінгвоареалу або їхнього калькування та дескриптивного тлумачення.

Перспективи подальших розробок. Наше дослідження є першою спробою застосування еколінгвістичного підходу до відтворення біомедичних концептів. У майбутньому результати зіставного перекладацького аналізу можуть бути підкріплені корпусними розвідками та експрапольовані на інші напрямки перекладу. Отри-

мані таким чином дані будуть використовуватися у викладанні курсів теорії та практики перекладу, жанрових теорій перекладу та зіставної стилістики й термінознавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабич О. А. Прагмалінгвістичні особливості відтворення телескопічних одиниць у текстах ЗМІ при перекладі з англійської мови на українську. Київ, 2020. 173 с. URL: https://ktpam.kpi.ua/sites/default/files/img/%20%20%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%20%D0%B0%D0%B1%D0%B8%D1%87%20%D0%9E.%20%D0%90.%2C%20%D0%A2%D1%96%D0%BA%D0%B0%D0%BD%20%D0%AF.%20%D0%93_4.pdf
2. Дудар Т. В. Українсько-англійський та англо-український словник з екологічної безпеки / Т. В. Дудар, О. О. Письменна, В. П. Заскалета. Київ : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2011. 244 с.
3. Ірхіна М. П. Деякі особливості перекладу економічних термінів з англійської мови українською. *Маріупольський молодіжний науковий форум: традиційні й новітні аспекти дослідження і викладання іноземних мов і літератури* : II Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція студентів, аспірантів і молодих учених, 28 квітня 2015 р. : тези доповідей. Маріуполь, 2015. С. 199–202.
4. Кагал М. Три речі, які мають знати світові лідери під час COP27, – думка кліматолога. *Новини Live*. 2022. Листопад. URL: <https://society.novyny.live/ecology/tri-veshchikotorye-dolzhy-znat-mirovye-lidery-vo-vremya-cop27-mnenie-klimatologa-63549.html>
5. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
6. Коломієць Л. В. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу (на матеріалі перекладів з англійської, ірландської та американської поезії): Монографія / Лада Володимирівна Коломієць. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. 522 с.
7. Корольова А. Мільйони людей можуть постраждати від катастрофічного голоду: нова криза в Ефіопії. *Новини Live*. 2022. Січень. URL: <https://society.novyny.live/ecology/millionyliudei-mogut-postradat-ot-katastroficheskogogoloda-novy-krizis-v-efiopii-37174.html>
8. Семенець О. О. Лінгвоекологія та проблеми мовного вираження суспільних цінностей.

Нова філологія : збірник наукових праць. Запоріжжя : Видавництво Запорізького національного університету, 2013. № 58. С. 174–177.

9. Сітко А. В. Вступ до перекладознавства : контекст лекцій. Київ : НАУ, 2016. 44 с.
10. Слободянюк Т. Глобальна температура зростає: світ заграє з кліматичною катастрофою, – генсек ООН. *Новини Live*. 2023. Січень. URL: <https://world.novyny.live/globalna-temperatura-zrostaie-svit-zagraie-z-klimatichnoiu-katastrofoiu-gensek-oon-73106.html>
11. Dalton D. US / DOE Awards \$38 Million For Used Nuclear Fuel Projects. *Nucnet*. 2022. October. URL: <https://www.nucnet.org/news/doe-awards-usd38-million-for-used-nuclear-fuel-projects-10-2-2022>
12. Davies L. ‘We pray for rain’: Ethiopia faces catastrophic hunger as cattle perish in severe drought. *The Guardian*. 2022. January. URL: <https://www.theguardian.com/global-development/2022/jan/30/we-pray-for-rain-ethiopia-faces-catastrophic-hunger-as-cattle-perish-in-severe-drought>
13. Diamanti L. Eco-Translation: Raising Ecological Awareness in Translation, in Lucia Abbamonte and Flavia Cavaliere (eds.), 2022. URL: <https://doi.org/10.6092/issn.1974-4382/15556>, ISSN 1974-4382.
14. Hu, G. S. Understanding Eco-Translatology. *Chinese Translators Journal* 6, 2008. P. 11–15.
15. Hu, G., Tao, Y. Eco-Translatology: A New Paradigm of Eco-translation – A Comparative Study on Approaches to Translation Studies. *Introduction To Text Linguistics*, 2016. P. 115–132. URL: http://cms.ewha.ac.kr/user/erits/download/review_6/6.pdf
16. King A. 3 things a climate scientist wants world leaders to know ahead of COP27. *The Conversation*. 2022. November. URL: <https://theconversation.com/3-things-a-climate-scientist-wants-world-leaders-to-know-ahead-of-cop27-193534>
17. Lynes, P. Ecologies of Translation, Translations of Ecologies: Between Ecological Linguistics and Translation Studies, The Ecological Linguistics Association, 2012. URL: www.ecoling.net/articles
18. Stanlaw, J. Ecological Linguistics. In *The International Encyclopedia of Linguistic Anthropology*, J. Stanlaw (Ed.), 2020. URL: <https://doi.org/10.1002/9781118786093.iela0110>
19. Svedäng H. Five options for restoring global biodiversity after the UN agreement. *The Conversation*. 2022. December. URL: <https://theconversation.com/five-options-for-restoring-global-biodiversity-after-the-un-agreement-196835>
20. Wearden G. UN's Guterres: Big oil peddled big lie on climate change. *The Guardian*. 2023. January. URL: <https://www.theguardian.com/business/>

[live/2023/jan/18/davos-day-2-zelenskiy-scholz-stoltenberg-guterres-ukraine-tanks-inflation-business-live?filterKeyEvents=false&page=with:block-63c7c7e68f0851381f5b55d7#block-63c7c7e68f0851381f5b55d7](https://www.theguardian.com/business/live/2023/jan/18/davos-day-2-zelenskiy-scholz-stoltenberg-guterres-ukraine-tanks-inflation-business-live?filterKeyEvents=false&page=with:block-63c7c7e68f0851381f5b55d7#block-63c7c7e68f0851381f5b55d7)

REFERENCES

1. Babych, O. A. (2020). *Pragmalinguistic features of rendering telescopic units in mass media texts translated from English into Ukrainian* [Prahmalinhvistychni osoblyvosti vidtvorennya teleskopichnykh odynyts' u tekstakh ZMI pry perekladi z anhliys'koyi movy na ukrayins'ku]. Kyiv. https://ktpam.kpi.ua/sites/default/files/img/%20%20%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%2091%D0%B0%D0%B1%D0%B8%D1%87%20%D0%9E.%20%D0%90.%2C%20%D0%A2%D1%96%D0%BA%D0%B0%D0%BD%20%D0%AF.%20%D0%93._4.pdf
2. Dudar, T. V. (2011). *Ukrainian-English and English-Ukrainian dictionary of environmental security* [Ukrayins'ko-anhliys'kyy ta anhlo-ukrayins'kyy slovnyk z ekolohichnoyi bezpeky]: dictionary. Kyiv: Publishing house of the National Aviation University “NAU-druk”.
3. Irkhina, M. P. (2015). *Some features of economic terms in translation from English into Ukrainian* [Deyaki osoblyvosti perekladu ekonomichnykh terminiv z anhliys'koyi movy ukrayins'koyu]: *Proceedings of the 2nd All-Ukrainian Scientific-Practical Internet-Conference for Students, Postgraduate Students and Young Scientists “Mariupol Young Scientific Forum: Traditional and New Aspects of Research and Teaching Foreign languages and Literatures”*, Mariupol, Ukraine, 199–202 pp.
4. Kagal, M. (2022, November). *Three things the world leaders should know during the COP27, – the climatologist's opinion* [Try rechi, yaki mayut' znaty svitovi lidery pid chas COP27, – dumka klimatologa]. News Live [Novyny Live]. <https://society.novyny.live/ecology/tri-veshchikotorye-dolzheny-znat-mirovye-lidery-vo-vremia-cop27-mnenie-klimatologa-63549.html>
5. Karaban, V. I. (2004). *Translation of the English Scientific and Technical Literature. Grammatical constraints, lexical, terminological and genre-stylistic problems* [Pereklad anhliys'koyi naukovoї i tekhnichnoyi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problem]. Vinnytsia.
6. Kolomiiets, L. V. (2004). *Conceptual—methodological foundations of the modern Ukrainian poetical translation (based on*

- translations of the English, Irish and American poetry*) [Kontseptual'no-metodolohichni zasady suchasnoho ukrayins'koho poetychnoho perekladu (na materialy perekladiv z anhliys'koyi, irlandskoyi ta amerykans'koyi poeziyi)]: monograph. Kyiv.
7. Koroliova, A. (2022, January). *Millions of people may suffer from catastrophic hunger: new crisis in Ethiopia* [Mil'yony lyudey mozhut' postrazhdaty vid katastrofichnoho holodu: nova kryza v Efiopiyi]. News Live [Novyny Live]. <https://society.novyny.live/ecology/milliony-lyudei-mogut-postradat-ot-katastroficheskogo-goloda-novyi-krizis-v-efiopii-37174.html>
  8. Semenets, O.O. (2013). *Linguoecology and problems of linguistic expression of social values* [Linhvoekolohiya ta problemy movnoho vyrazhennya suspil'nykh tsinnostey]. *New philology*, (58), 174–177 pp.
  9. Sitko, A. V. (2016). *Introduction to translation studies* [Vstup do perekladoznavstva]: notes of the lectures. Kyiv.
  10. Slobodianiuk, T. (2023, January). *Global temperature is rising: world is flirting with climate catastrophe, – UN Secretary General* [Hlobal'na temperatura zrostaie: svit OON zahraye z klimatychnoyu katastrofoyu, – hensek OON]. News Live [Novyny Live]. <https://world.novyny.live/globalna-temperatura-zrostaie-svit-zagraie-z-klimatichnoiu-katastrofoiu-gensekoon-73106.html>
  11. Dalton, D. (2022, October). US / DOE Awards \$38 Million For Used Nuclear Fuel Projects. *Nucnet*. <https://www.nucnet.org/news/doe-awards-usd38-million-for-used-nuclear-fuel-projects-10-2-2022>
  12. Davies, L. (2022, January). ‘We pray for rain’: Ethiopia faces catastrophic hunger as cattle perish in severe drought. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/global-development/2022/jan/30/we-pray-for-rain-ethiopia-faces-catastrophic-hunger-as-cattle-perish-in-severe-drought>
  13. Diamanti, L. (2022). Eco-Translation: Raising Ecolinguistic Awareness in Translation. In Lucia Abbamonte and Flavia Cavaliere (eds.) *Updating Discourse/s on Method/s, mediAzioni* 34:A184-A198. <https://doi.org/10.6092/issn.1974-4382/15556>, ISSN 1974-4382
  14. Hu, G. S. (2008). Understanding Eco-Translatology. *Chinese Translators Journal*, 6, P. 11–15.
  15. Hu, G., Tao, Y. (2016). Eco-Translatology: A New Paradigm of Eco-translation – A Comparative Study on Approaches to Translation Studies. *Introduction To Text Linguistics*, P. 115–132. http://cms.ewha.ac.kr/user/erits/download/review_6/6.pdf
  16. King A. (2022, November). 3 things a climate scientist wants world leaders to know ahead of COP27. *The Conversation*. 2022. November. <https://theconversation.com/3-things-a-climate-scientist-wants-world-leaders-to-know-ahead-of-cop27-193534>
  17. Lynes, P. (2012). Ecologies of Translation, Translations of Ecologies: Between Ecolinguistics and Translation Studies, *The Ecolinguistics Association*. www.ecoling.net/articles
  18. Stanlaw, J. (2020). Ecolinguistics. In J. Stanlaw (Ed.) *The International Encyclopedia of Linguistic Anthropology*. <https://doi.org/10.1002/9781118786093.iela0110>
  19. Svedäng H. (2022, December). Five options for restoring global biodiversity after the UN agreement. *The Conversation*. <https://theconversation.com/five-options-for-restoring-global-biodiversity-after-the-un-agreement-196835>
  20. Wearden G. (2023, January). UN's Guterres: Big oil peddled big lie on climate change. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/business/live/2023/jan/18/davos-day-2-zelenskiy-scholz-stoltenberg-guterres-ukraine-tanks-inflation-business-live?filterKeyEvents=false&page=with:block-63c7c7e68f0851381f5b55d7#block-63c7c7e68f0851381f5b55d7>

ГРАМАТИКА НІМЕЦЬКОГО СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ: ДОСВІД СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ

Приходько А. М.

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та практики перекладу
Національний університет «Запорізька політехніка»
вул. Жуковського, 64, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0001-5051-8711
aprykhod777@gmail.com*

Лазебна Н. В.

*доктор філологічних наук,
приват-доцент кафедри методики викладання англійської мови як іноземної
Вюрцбурзький університет імені Юліуса Максимільяна
Am Hubland, 97074, Würzburg, Bayern, Germany
orcid.org/0000-0001-5886-693X
nataliia.lazebna@uni-wuerzburg.de*

Ключові слова: синтаксичний зв'язок, модель, субмодель, інваріант, варіант, підрядність, сурядність, конструкція, частиномовний статус.

Статтю присвячено вивченню структурно-семантичних особливостей феномену "словосполучення" в сучасній німецькій мові, для чого розглядається його номінативна природа. Наводиться й аналізується перелік підрядних і сурядних моделей словосполучення, кожен з яких становить собою закриту (під)систему.

Підрядне словосполучення постає як патерн "опорне слово – зв'язок – залежне слово" і являє собою структурно-семантичне зчеплення двох і більше слів з різним синтаксичним (опорне слово vs залежне слово), але з однаковим морфологічним статусом (приналежність до автосемантичних частин мови). Низхідне моделювання підрядних ССп враховує параметри: частиномовна приналежність опорного слова (дієслово, субстантив, ад'єктив, адверб) і тип зв'язку (узгодження, керування, примикання), що у сукупності дає 11 моделей (із потенційних 24) і 21 субмодель у межах запропонованого теоретичного підходу.

Сурядне словосполучення будується за алгоритмом «Слово А – зв'язок – слово В» і являє собою єдність двох і більше слів з однаковим граматичним статусом. Загальним принципом їх конструювання є монофункційність складників і однорідність своїх членів. Основними їх ознаками є тип зв'язку (відкритість vs закритість), кількість поєднаних компонентів (бі- vs полікомпонентність) і частиномовна приналежність опорного слова, що дає також 10 моделей, але лише 18 субмоделей.

З'ясовано, що при використанні моделей словосполучення спрацьовують механізми, які дають «дозвіл» на реалізацію одних і/або накладають «заборону» на реалізацію інших моделей при побудові реальних речень. Доводиться, що і словосполучення, і речення мають фрактальну природу, бо в основних своїх рисах зводяться або до сурядно, або до підрядно структурованих конструкцій. При цьому речення, використовуючи «будівельний матеріал» словосполучення, повторює в основних своїх рисах його структурно-семантичний алгоритм, розгортаючись або за моделлю сурядності, або за моделлю підрядності, або ж за моделлю комбінованої гібридності (речення-період).

GRAMMAR OF GERMAN-LANGUAGE WORD COMBINATIONS: REFLECTIONS ON STRUCTURAL-SEMANTIC MODELING

Prykhodko A. M.

*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Head of the Department of Theory and Practice of Translation
Zaporizhia Polytechnic National University
Zhukovskoho st., 64, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0001-5051-8711
aprykhod777@gmail.com*

Lazebna N. V.

*Doctor of Philological Sciences,
Private Associate Professor at the Department of Methods of Teaching English
as a Foreign Language
Julius-Maximilians-Universität Würzburg
Am Hubland, 97074, Würzburg, Bayern, Germany
orcid.org/0000-0001-5886-693X
nataliia.lazebna@uni-wuerzburg.de*

Key words: *syntactical relation, model, submodel, invariant, variant, subordination, coherency, formation, part-of-speech status.*

The article is devoted to the study of the structural and semantic features of the "word combination" phenomenon in the modern German language with a focus on its nominative nature. A list of coordinative and subordinative word combination models is given and analyzed. Both types of models represent a closed (sub)system.

A coordinative word combination appears as a pattern "main word – link – dependent word" and is a structural-semantic combination of two words with different syntactic (main word vs dependent word), but with the same morphological status (belonging to autosemantic parts of speech). The downward modeling of subordinative word combinations cedes on the following parameters: speech part of the main word (verb, noun, adjective, adverb) and the type of a link (coordination, control, adjacency), which in total gives 11 models (out of a potential 24) and 21 submodels within the limits of the proposed theoretical approach.

A coherent word combination is coined according to the algorithm "Word A – link– word B" and represents the unity of two or more words with the same grammatical status. The general principle of their formation is the monofunctionality of the components and the homogeneity of their parts. Their main features are as follows: the type of connection (open vs closed), the number of combined components (bi- vs poly-component), and the part of speech expressing the main word, which also gives 10 models, but only 18 sub-models.

It was found that when using word combinations models, mechanisms that give "permission" for the implementation of some and/or impose a "ban" on the implementation of other models when forming real sentences are activated. It is proved that both word combinations and sentences are characterized by a fractal nature because, according to their main features, they belong either to coordinative or subordinative formations. At the same time, the sentence, using the "formation material" of the word combination, repeats its structural and semantic algorithm in its main features, unfolding either according to the model of coordination, subordination, or the model of combined hybridity (sentence-period).

Словосполучення (далі – ССп) є номінативною / непередкативною граматичною одиницею, що являє собою поєднання двох чи більше автосемантичних / повнозначних частин мови, пов'язаних одна з одною за формою і змістом. Здатність мовних одиниць утворювати словосполучення залежить не тільки від їхньої валентності, а й від лексичного значення. У цьому сенсі словосполучення слід відрізняти від слова та члена речення.

Словосполучення є перехідною ланкою між словом і реченням, але їх переважна більшість перебуває ближче до слова, ніж до речення. Головна ж інтегральна ознака слова і ССп – номінативна природа, яка полягає у функції називання, а не повідомлення. І слово, і ССп не мають головних передкативних категорій – часу, особи, модальності, які покликані робити речення із не-речення. Прояв номінативної функції у слові та ССп має свою специфіку: у першому вона є нерозчленованою (синтетичною, інтегральною), у другому – розчленованою (аналітичною, диференційованою). Синтетична номінація предметів, явищ, процесів, відношень, станів та ін. пов'язана з однією словесною формою (однослівність), а аналітичне найменування того ж самого явища – розподілене між двома й більше словами. Друга обставина, що зближує слово і ССп, полягає в тому, що на відміну від речення обидва вони не виникають у процесі мовлення, а використовуються як своєрідні комунікативні «заготовки», як «напівфабрикати» речення.

За своїм статусом у структурі ССп слово може бути активним і пасивним. Активним статусом наділене підпорядковуюче слово, що є провідним, стрижневим, опорним, а пасивним – підпорядковане, тобто те, що є ведомим, залежним від опорного. Слід розрізняти ССп та складні слова, утворені зрощенням двох і більше формантів. Ця проблема особливо актуальна для мов аналітичного типу, до яких частково належить і німецька. Так, композити *die Fremdsprache, die Satzergänzung, der Ideenreichtum* і співвідносні з ними ССп *die fremde Sprache, die Ergänzung des Satzes, der Reichtum an Ideen* мають тенденцію до паралельного використання в мовленні. ССп і складне слово відрізняються способом номінативної репрезентації позамовного референта – розчленованим чи нерозчленованим. Не слід також плутати словоформу і ССп. Насамперед це стосується дієслівних форм типу *gekommen sein, wird gemacht, würde fliegen*, які є аналітично оформленим присудком без будь-яких маркерів синтаксичного зв'язку.

За своїм матеріальним обсягом ССп виявляється більшим, ніж член речення, оскільки мінімальною структурою є двослівне ССп. З іншого боку, його структурні компоненти можуть висту-

пати у складі речення в різних функціях. Так, конструктивні компоненти ССп *eine Mail aus Australien* мають у реченні *Nach seiner Abreise war eine Mail aus Australien gekommen* такі функції: опорне слово (*eine Mail*) – функцію підмета, а залежне (*aus Australien*) – обставини. Щоправда, в окремих випадках допускається функційна нерозчленованість ССп. Так, у *Nach seiner Abreise nach Australien war eine Mail gekommen* ССп *Abreise nach Australien* є функційно монолітним (обставина часу).

Як відомо, ССп, на відміну від речення, не формує повідомлення і не виражає завершеної думки, а є його основним будівельним матеріалом [1; 2; 4; 10; 12 та ін.]. Головною ж відмінною рисою ССп є той факт, що в ньому поєднуються два й більше повнозначних (не службових) слова, що їх уналежнюють до розряду автосемантичних частин мови. Проте між ССп і членом речення існують перехідні випадки. Так, модальне дієслово у групі "модальне дієслово + інфінітив" може виступати й повнозначним (*tanzen können*), і допоміжним (*tanzen wollen*). У першому випадку маємо справу з ССп, у другому – з аналітичною формою (*wollen* тут є синонімом ауксиліарії *werden*). Однак наявність синкретичних випадків не повинно заважати розрізненню групи слів (словоформа + повнозначне слово) і ССп (повнозначне слово + повнозначне слово).

Словосполучення як непередкативна одиниця безпосередньо пов'язане з реченням, оскільки є призначене бути його конструктивним компонентом. У реченні воно може виступати як у своєму незміненому вигляді, так і піддаватися різного роду модифікаціям. Окремі (переважно дієслівні) ССп являють собою згорнуте речення та можуть інтерпретуватися як його ізофункційні кореляти. Пор.: *das Singen der Nachbarin* → *die Nachbarin singt*; *die Arbeit der Gruppe* → *die Gruppe arbeitet*.

Таким чином, об'єктом цієї статті є словосполучення – мінімальна смислова і граматична (структурно-семантична) одиниця номінативного рівня, в якій поєднуються два й більше повнозначних слова на основі їхніх валентних властивостей шляхом підпорядкування або координування. Предмет дослідження – структурно-семантичне моделювання ССп з урахуванням їхніх інгерентних характеристик. Основна мета дослідження полягає у викладенні особистого досвіду автора щодо структурно-семантичного моделювання ССп у сучасній німецькій мові.

Словосполучення у природних мовах є типологічно гетерогенними феноменами. Вони можуть бути вільними та стійкими, простими, складними та композитними, підрядними і сурядними, атрибутивними, об'єктними і обставинними, субстантивними, ад'єктивними, дієслівними і адвербіальними. Про вільні (екзоцентричні) та стійкі

(ендоцентричні) ССп говорять у зв'язку з характером і силою внутрішньої зчепленості компонентів. У вільному ССп зберігається самостійне лексичне значення всіх його складників, а синтаксичний зв'язок між ними є живим і продуктивним [5, с. 118]. Переважна більшість ССп є вільними. У стійкому ж ССп лексична семантика одного з компонентів виявляється ослабленою або навіть втраченою, що наближає його за значенням до окремого слова (*der eiserne Vorhang, etwas aufs Spiel setzen*).

У структурному плані розрізняють прості, складні та комбіновані ССп. Прості ССп можуть бути двочленними (керування: *Fremdsprachen lernen*), тричленними (подвійне керування: *dem Sportler einen Preis aushändigen*) та чотиричленними (потрійне керування: *das Buch aus dem Deutschen ins Schwedische übersetzen*). Зрозуміло, що прості ССп утворюються на основі зв'язку одного типу: двочленні – одиничного, тричленні – подвійного, чотиричленні – потрійного. Складні ССп створюються різними типами зв'язків опорного слова, наприклад, узгодження + примикання (*das ernste Gespräch danach*) чи керування + примикання (*die Aufräumung fleißig machen*). Комбіновані ССп базуються на різних видах зв'язку, що виходять від різних опорних слів. Так, композитне ССп *der grandiose Plan zum Schutz des Naturparks* складається з трьох простих: *der grandiose Plan / Plan zum Schutz / Schutz des Naturparks*.

У конституюванні ССп беруть участь лише автосемантичні частини мови [8, с. 309]. З погляду категоріального статусу опорного слова розрізняють три їх типи: субстантивні (*die fremdsprachliche Umgebung, der junge Musiker*) та *ad'ективні* (*der Liebe würdig*), дієслівні (*die Sprache beherrschen, hartnäckig studieren*). У цій таксономії функційний статус опорного слова не є релевантним, але він має значення при зміщенні фокусу уваги на залежний член ССп і дозволяє при нагоді розрізнити атрибутивні (*der junge Musiker, der Liebe würdig*), об'єктні (*die Sprache beherrschen*) та обставинні (*gestern Morgen, hartnäckig studieren, hart arbeiten, vor Schmerz heulen*) ССп. Оскільки виділення цих типів ССп пов'язане з категорією "член речення", їх аналіз у рамках ССп видається сумнівним.

Більш прийнятним поділом ССп на певні синтаксичні кластери за ознаками, що їх зазвичай вважають реченневими, є класифікування за типом синтаксичного зв'язку – ознакою, прийнятною і для речення, і для ССп. Йдеться про підрядні та сурядні ССп. Цей поділ сприяє їх інвентаризації шляхом виокремлення інваріантів (власне моделей) і варіантів (субмоделей) [3, с. 29]. Моделі доцільно виділяти за характером опорного слова, субмоделі – за формою залежного слова і за типом синтаксичної зв'язку.

Підрядне словосполучення є структурно-семантичною єдністю двох і більше слів з різним

граматичним статусом – опорного (стрижневого) і залежного (підпорядкованого), здійснювана на основі трьох різних типів підрядного зв'язку.

Підрядні ССп будуються за певними граматичними зразками – моделями, що формуються на основі категоріальних (частиномовних) властивостей опорного та залежного компонентів. Примітно, що у моделюванні словосполучення беруть участь тільки автосемантичні частини мови, тоді як синсемантичні – лише в оформленні синтаксичних зв'язків. Тож узагальнену модель підрядного ССп можна представити у вигляді патерну "ОПОРНЕ СЛОВО – ЗВ'ЯЗОК – ЗАЛЕЖНЕ СЛОВО".

При низхідному моделюванні підрядних ССп слід враховувати такі параметри: а) частиномовна приналежність опорного слова: дієслово (V), іменник (Sub), прикметник (Adj), прислівник (Adv); б) частиномовна приналежність залежного слова і алгоритм його під'єднання до опорного здійснюється за однією із схем: узгодження (↔), керування (→), примикання (+). І хоча деякі дослідники розрізняють серед підрядних ССп і займенникові моделі на зразок *etwas Neues, alles Gute, jemand von uns, nichts davon, etwas zu lesen, nichts zu machen* [8, с. 336], у пропонованій (теоретично закритій) системі є мало підстав виділяти цю модель із-за її занадто низької продуктивності. Аналогічне стосується й підрядно-адвербіальної моделі на кшталт *heute Nacht*.

Нижче наводиться перелік моделей (M) та їх варіантів (субмоделей, СубМ), за якими у сучасній німецькій мові можуть продукуватися підрядні словосполучення (індекс «п» – підрядніть).

I. Підрядно-дієслівні ССп-

M-1п V + V

СубМ 1.1п V + V_{Inf} *baden gehen, lesen lernen*

СубМ 1.2п V + V_{Inf +zu} *zu rauchen fortsetzen; anzurufen vergessen;*

СубМ 1.3п V + **Part 1** *klopfend eintreten; lachend springen;*

СубМ 1.4п V + **Part 2** *gelaufen kommen, verwundet liegen*

M-2п V → / + **Sub**

СубМ 2.1п V → **Sub_G** *sich des Rauchens entwöhnen; sich der Tat schämen;*

СубМ 2.2п V → **Sub_D** *der Nachricht glauben; eier Idee dienen;*

СубМ 2.3п V → **Sub_A** *die Rechnung verlangen; einen Hühnerstall bauen;*

СубМ 2.4п V → **Sub_{Pr}** *sich an Helga erinnern, nach Gerechtigkeit streben;*

M-3п V + **Adv**

СубМ 3.1п V + **Adv** *beharrlich empfehlen; oben liegen*

СубМ 3.2п V + **Adv_{Pr}** *nach links abbiegen, von oben herabhängen*

II. Підрядно-субстантивні ССп

M-4п Sub → Sub

СубМ 4.1п **Sub_N** → **Sub_G** *die Entdeckung des Urans; die Befreiung der Geiseln;*

СубМ 4.2п **Sub_N** → **Sub** *eine Sack Mehl; ein Stück Kuchen*

СубМ 4.3п **Sub_N** → **Sub_{pr}** *die Liebe für Natur; der Traum von einer Reise;*

М-5п **Sub** ↔ **Adj**

СубМ 5.1п **Sub** ↔ **Adj** *eine wunderbare Reise; eine nette Verkäuferin;*

СубМ 5.2п **Sub** ↔ **Num** *die erste Doppelstund; das siebte Kreuz;*

СубМ 5.3п **Sub** ↔ **Part₁** *ein denkender Mensch; die jubelnden Kinder;*

СубМ 5.4п **Sub** ↔ **Part₂** *der verblühte Flieder; der vergangene Tag;*

М-6п **Sub** + **Adv** *der Junge daneben; das Haus drüben; die Worte vorhin;*

М-7п **Sub** + **Inf** *Zeit zu leben; der Traum zu studieren.*

III. Підрядно-ад'єктивні ССп

М-8п **Adj** → **Sub**

СубМ 8.1п **Adj** ↔ **Sub_G** *seiner Sache sicher; der Reise müde;*

СубМ 8.2п **Adj** ↔ **Sub_D** *dem Freund treu; dem Bild identisch;*

СубМ 8.3п **Adj** ↔ **Sub_A** *einen Meter lang; einen Groschen wert;*

СубМ 8.4п **Adj** ↔ **Sub_{pr}** *über die Reise denken; auf Kenntnisse begierig;*

М-9п **Adj** + **Part₂** *schwarz umrahmt*

М-10п **Adj** + **V_{inf}** *leicht zu sagen; schwer zu begreifen;*

М-11п **Adj** + **Adv** *weit bekannt; ziemlich laut.*

Знайомство з інвентарем моделей підрядних ССп навіть у першому наближенні дозволяє побачити певні закономірності. Так, просте помноження чотирьох автосемантичних формантів, "допущених" мовною системою до участі у конституюванні ССп, на два їх репрезентанти, які кожного разу беруть участь у їх побудові, та подальше множення отриманого результату на три (типи зв'язків) дають 24 потенційні моделі підрядних ССп. У мовленнєвій же практиці, як свідчить вищенаведений перелік, використовується лише половина з них, тоді як друга половина залишається нереалізованою. Звичайно, ця закономірність стосується лише власне моделей, що зумовлено феноменом вибіркової, заснованому на «дозволах» і «заборонах» мовної системи. Одна група причин пов'язана зі сполучуваністю опорного та залежного слів. Зокрема, опорне слово в дієслівних ССп має заборону на використання прикметника як залежного слова. Також дієслово не має дозволу на статус залежного слова ані в субстантивних, ані в ад'єктивних ССп, оскільки воно (дієслово) є джерелом сильної / активної валентності, що перешкоджає його залежності від будь-якої частини мови. Навпаки, прислівник з його слабкою валентною

силою ніби створено для того, щоб бути залежним, а тому він є малоприслівником для виконання функції опорного слова, а в тих рідкісних випадках, коли це відбувається, він спроможний залучити в орбіту своєї залежності лише інший прислівник (*sehr laut*).

Зі свого боку, субмоделі ССп, утворювані шляхом варіювання залежного слова, також виявляють певні закономірності. Серед них найбільш інтенсивному варіюванню піддається залежне слово у моделях субстантивного та дієслівного типів, оскільки словотвірний потенціал обох є найвищим серед інших автосемантий. Саме їх словотвірні деривати в позиції залежного слова, регулярно реалізуючись, створюють субмодельне розмаїття ССп сучасної німецької мови. Ця обставина є важливим чинником у процесах варіювання кількості та якості ССп і в інших природних мовах. Зокрема, у синтетичних мовах субмоделей може бути навіть більше, ніж у синтетично-аналітичній німецькій, а в аналітичних (приміром, англійській) – значно менше, оскільки у субмоделюванні тут не беруть участі прийменниково-відмінкові форми.

Вищенаведений перелік підрядних ССп сучасної німецької мови, складаючись у закриту систему з 11 моделей і підпорядкованих їм 21 субмоделей, дозволяє отримати значно більше корисної інформації для розуміння процесу формування «заготівок» для конструювання мовленнєвих актів. Проте наголосимо на незаперечності того факту, що і половина, і третина задіяних модельних ресурсів є цілком достатньою для задоволення комунікативних потреб людини. Ця думка буде релевантною і для номенклатури другого типу ССп – сурядного.

Сурядне словосполучення – структурно-семантична єдність двох і більше слів з однаковим граматичним статусом, що реалізується на основі різних типів зв'язку. Так само як і підрядне ССп, воно служить для номінації предметів, явищ, процесів, якостей, але, на відміну від нього, виключає ранжування своїх компонентів на опорне та залежне слова. Відсутність граматичної ієрархії компенсується порядком слідування поєднаних елементів.

Вважається, що сурядна конструкція може бути ССп за умови її непередикативності / номінативності [2; 4; 5; 6; 12]. Звідси й загальний принцип конструювання сурядних ССп: монофункційність складників і вираженість однорідними елементами (компоненти підрядного ССп при його інкорпоруванні в мовленнєвий акт виявляються зазвичай різними членами речення). Це має своїм наслідком їх однакове морфологічне оформлення та однотипність семантики. Основними диференційними ознаками сурядних ССп є: тип синтаксичного зв'язку, характер синтаксичних відношень усередині конструкції та частиномовний статус поєднаних складників.

Ознака «тип зв'язку», заснована на принципі відкритості ($\cup$) vs закритості ($\otimes$) структури, дозволяє поділ сурядних ССП на полі- та бікомпонентні.

У закритих (= бікомпонентних) ССП в одному акті зв'язку може бути поєднано два й лише два компоненти. Бікомпонентними є сурядні ССП з семантикою протиставності (*gross, aber gutmütig*), жорсткої альтернативної розділовості (*entweder Krieg, oder Entschuldigung*) і окремих (під)видів копулятивності (*weder ich noch du – sowohl ich als auch du*). Іноді проблема відкритості vs закритості ССП виявляється спірною. Найчастіше це трапляється серед розділових ССП. Відкритими (= полікомпонентними) є ССП з семантикою копулятивності та розділовості, що допускають поєднання більше двох компонентів (*Gabi, Georg, Helga und Tanja; gekommen, gesehen und gewonnen*). Зв'язок у таких СлС є, як правило, комбінованим – синдетичним (сполучниковим) і асиндетичним. Незважаючи на те, що кількість компонентів відкритого ССП вважається необмеженою [8, с. 314], є підстави вважати, що воно обмежене можливостями оперативної пам'яті людини, прив'язаної до числа 5 ± 2 [7, с. 131] і, відповідно, до синтаксичної глибини конструкції (гіпотеза глибини Інґве) [11].

У цілому ознака «відкритість / закритість» відбиває кількісний принцип класифікації сурядних ССП, демонструє обмежений репертуар їхніх структурно-семантичних моделей і навіть здатність моделі до свого ускладнення. Якісний принцип класифікації передбачає функційно-семантичне моделювання сурядних ССП за ознакою "характер зв'язку", при якому релевантними є копулятивність (&), протиставність ($\wedge$) і розділовість ($\wedge$). Тут відсутнім виявляється каузальний тип, що зазвичай виділяється в німецькому паратаксісі (сполучники *denn, darum, deshalb* та ін). Це пов'язано з тим, що будь-яка каузальність передбачає підпорядкованість і, як правило, певну мотивацію та/або аргументацію, що викликають необхідність більш розгорнутих / глибоких побудов, ніж їх може запропонувати ССП.

Оскільки сурядний зв'язок заперечує будь-яку ієрархічність, він накладає заборону й на часткову комбінаторику та заохочує прагнення поєднуваних компонентів до певної лексико-граматичної гомогенності. Узагальнену модель сурядного ССП можна подати у вигляді патерну «СЛОВО А – ЗВ'ЯЗОК – СЛОВО Б», в якому наочно відбита ідея семантичної ізофункційності поєднуваних компонентів (індекс «с» – сурядність).

Сурядно-дієслівні ССП

М-1с $V \& V$

СубМ 1.1с $V \& V \cup$ *schweigen und nicken; lesen, fersehen und essen;*

СубМ 1.2с $V \& V \otimes$ *ein- und ausgehen; weder studieren noch arbeiten;*

М-2с $V \wedge V \otimes$ *zweifeln aber glauben; nicht ein-, sondern ausladen;*

М-3с $V \vee V$

СубМ 3.1с $V \vee V \cup$ *diskutieren oder weggehen; anrufen oder schreiben oder mailen;*

СубМ 3.2с $V \vee V \otimes$ *kochen oder braten; entweder kämpfen oder sterben;*

Сурядно-субстантивні ССП

Мс-4 **Sub & Sub**

СубМ 4.1с **Sub & Sub** $\cup$ *Hunger und Durst; Leid, Sorge und Kummer;*

СубМ 4.2с **Sub & Sub** $\otimes$ *weder Anna noch Tanja; nicht nur Langeweile, sondern auch Monotonie;*

М-5с **Sub** $\wedge$ **Sub** $\otimes$ *nicht Rügen sondern Malorka; nicht Helga aber Inga;*

М-6с **Sub** $\vee$ **Sub**

СубМ 6.1с **Sub** $\vee$ **Sub** $\cup$ *Rügen oder Malorka oder Sardinien;*

СубМ 6.2с **Sub** $\vee$ **Sub** $\otimes$ *entweder Heirat oder Studium;*

Сурядно-ад'єктивні ССП

М-7с **Adj & Adj**

СубМ 7.1с **Adj & Adj** $\cup$ *herrlich und wunderbar; kalt, naß und dunkel;*

СубМ 7.2с **Adj & Adj** $\otimes$ *weder arm noch reich; sowohl hell als auch warm;*

М-8с **Adj** $\wedge$ **Adj** $\otimes$ *arm aber / dagegen stolz; mager dafür braungebrannt;*

М-9с **Adj** $\vee$ **Adj** $\otimes$ *lerdig oder verheiratet;*

Сурядно-адвербіальні ССП

М-10с **Adv & Adv**

СубМ 10.1с **Adv & Adv** $\cup$ *gestern, heute und morgen;*

СубМ 10.2с **Adv & Adv** $\otimes$ *vor- und nachmittag; weder heute noch morgen.*

Як і в підрядних, у сурядних ССП реалізується не весь потенціал моделей. В одних випадках накладається заборона на певні явища (напр., на відкриті субмоделі у протиставних ССП), в інших – залишається резерв для закриття лакун і/або усунення амбівалентності (як у випадку з розділовими моделями ад'єктивного та адвербіального типу). Загалом серед сурядних ССП активно задіяними виявляються лише 10 моделей, а в їх межах – 18 субмоделей. Все це пов'язано з головним постулатом семіотики – асиметрією мовного знаку.

Сурядні ССП виявляються одиницями гнучкої структури, здатними до свого подальшого розгортання всередині ряду. Так, у ССП *Kneipen und Frauen oder Dissertaion* сходяться копулятивність і розділовість, що сприяє перетворенню принципово відкритої структури практично в закрити, ізофункційну простому наказовому реченню.

Іншою особливістю сурядного ССП (відкритого та закритого) є його потенційна готовність до трансформації в гібридні (сурядно-підрядні) конструкції. Пор.: *wohnen und arbeiten* → *in Weimar wohnen und/aber in Jena arbeiten* → *Obwohl er in Weimar wohnt, arbeitet er Jena*. Сприяючи утворенню підрядних ССП складного та композитного типів, такі

трансформації зайвий раз засвідчують гармонійну взаємодію сурядності та підрядності [9, с. 437], що має місце і у сфері складного речення.

Підсумовуючи, слід зазначити, що словосполучення є непередикативною одиницею / конструкцією, яка являє собою поєднання двох чи більше самостійних слів із розряду автосемантичних частин мови, пов'язаних один з одним за формою і змістом (структурно-семантичний зв'язок). За типом зв'язку розрізняють підрядні й сурядні словосполучення. Перші становлять собою комплекс, що складається з двох компонентів – головного і залежного слів; другі – комплекс з двох (бікомпонентні) і більше (полікомпонентні) рівноправно поєднаних між собою компонентів. Будучи однією з найважливіших одиниць синтаксису, словосполучення має дві важливі властивості, що зближують його з реченням. Перша полягає в тому, що воно є будівельним матеріалом для речення, друга – в його близькості з гіпоі/або паратаксісом, оскільки семантико-синтаксичні відношення всередині словосполучення і всередині складного речення виявляються ізоморфними і фрактальними. Рівною мірою це стосується й структурно-граматичного аспекту: ранжування за двома типами синтаксичних зв'язків – підпорядкування й координування – є однаково релевантними як для словосполучення, так і для речення. При цьому ССП і речення у найголовнішій призначеності синтаксису – бути інструментом комунікації – залишаються нерядопокладеними величинами: речення – передикативною одиницею, ССП – номінативною. Номінативна природа і номінативна призначеність словосполучення є лише фундаментом для побудови речення.

З огляду на перспективу подальшого вивчення словосполучення важливим видається проблема його моделювання в різносистемних мовах, у т.ч. й семантико-синтаксичного, а також його осмислення в кризі призми теорії генеративної граматики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови : морфологія. Синтаксис. Донецьк : «ВКФ БАО». 2011. 992 с.
2. Admoni W. G. Der deutsche Sprachbau. M. : Proswestschenie 1986. 336 с.
3. Charitonowa I.J. Theoretische Grammatik der deutschen Sprache. Syntax. Kiew : Вища школа, 1976. 179 с.
4. Eisenberg P. Grundriß der deutschen Grammatik. Stuttgart; Weimar: Metzler. 1998. 489 s.
5. Heidolph K.E. u.a. Grundzüge einer deutschen Grammatik. B. : Akademie. 1984. 1028 s.
6. Helbig G. Deutsche Grammatik. B. : Langenscheidt. 2002. 654 s.
7. Miller G.A. Human Memory and the Storage of Information. *Transactions on Information Theory*. 1956. Vol. IT. 2. № 3. P. 129–137.
8. Moskalskaja O. I. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache. M. : Vyscha škola. 1971. 384 s.
9. Thomson S. A. "Subordination" and narrative event structure. *Coherence and grounding in discourse*. Amsterdam; Philadelphia : John Benjamins, 1987. Vol. 2. P. 435–454.
10. Verspoor M. English Sentence Analysis : An Introduction Course. Amsterdam; Philadelphia : John Benjamins. 2000. 245 p.
11. Yngve V.H. The depth hypothesis. *Structure of language and its mathematical aspect*. Proceedings of the Symposia in Applied Mathematics. N. Y. : Providence R.I.: American Mathematical Society. 1961. Vol. XII. P. 130–138.
12. Zifonun G. u.a. Grammatik der deutschen Sprache (in 3 Bdn). B., N.Y. : Walter de Gruyter. 1997. 2569 s.

REFERENCES

1. Zagnitko, A.P. Theoretical grammar of the Ukrainian language. Morphology. Syntax. Donetsk : BKF DAO. 2011. 992 p.
2. Admoni, W.G. The German language structure. M. : Proswestschenie 1986. 336 p.
3. Charitonowa, I.J. Theoretical grammar of the German language. Syntax. Kiew : Vyscha škola. 1976. 179 p.
4. Eisenberg, P. et al. Outline of German grammar. Stuttgart; Weimar : Metzler. 1998. 489 p.
5. Heidolph, K. E. et al. Basics of a German grammar. B. : Akademie. 1984. 1028 p.
6. Helbig, G. German grammar. B. : Langenscheidt. 2002. 654 s.
7. Miller, G. Human Memory and the Storage of Information. *Transactions on Information Theory*, 1956. Vol. IT. 2, № 3. P. 129–137.
8. Moskalskaja, O. I. Grammar of contemporary German. M. : Vyscha škola. 1971. 384 s.
9. Thomson, S. A. "Subordination" and narrative event structure. *Coherence and grounding in discourse*. Amsterdam; Philadelphia : John Benjamins, 1987. Vol. 2. P. 435–454.
10. Verspoor, M. English Sentence Analysis : An Introduction Course. Amsterdam; Philadelphia : John Benjamins. 2000. 245 p.
11. Yngve, V.H. The depth hypothesis. *Structure of language and its mathematical aspect*. Proceedings of the Symposia in Applied Mathematics. N.Y. : Providence, R.I. : American Mathematical Society, 1961. Vol. XII. P. 130–138.
12. Zifonun, G. et.al. Grammar of the German language (in 3 volumes). B. ; N.Y. : Walter de Gruyter. 1997. 2569 p.

УДК 811.111'373
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2023-90-13>

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ФІЛОСОФСЬКИХ ТЕКСТІВ (НА ПРИКЛАДІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)

Редчиць Т. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов та міжнародної комунікації
Черкаський державний технологічний університет
бульвар Шевченка, 460, Черкаси, Україна
orcid.org/0000-0003-3497-7699
tania_redchyts@ukr.net*

Багач І. Г.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов та міжнародної комунікації
Черкаський державний технологічний університет
бульвар Шевченка, 460, Черкаси, Україна
orcid.org/0000-0002-1417-3784
irina.sa1966@gmail.com*

Ключові слова: *граматичні трансформації, лексико-граматичні трансформації, лексичні трансформації, прагматичний потенціал, філософський текст.*

Стаття присвячена проблемам перекладу німецькомовних філософських текстів українською мовою. Сьогодні тексти спеціального спрямування, до яких належать, зокрема, і філософські, є прикладами, що містять суспільне значення. Щоденна потреба не тільки накопичувати соціально значущу інформацію, а й вміння її правильно доносити до реципієнта робить вивчення цієї проблематики актуальним. Сама проблема перекладу текстів філософської тематики дає підстави для розв'язання теоретичних проблем компаративістики, таких як встановлення міжмовних відповідностей, проблем перекладу термінів у їхній міжмовній гармонізації. Об'єктом дослідження є німецькомовні тексти філософського змісту, а предметом – особливості перекладу німецькомовних текстів філософської тематики українською мовою. У процесі дослідження переважно застосовувалися семантичний аналіз, порівняльний і порівняльно-перекладацький методи, а також залучено метод суцільної вибірки, метод трансформації та інші. В якості матеріалу дослідження було використано оригінали філософських праць «Критика чистого розуму» І. Канта та «Буття і час» М. Гайдеггера. Автори статті виокремлюють у межах філософської літератури лексичні та граматичні особливості, що суттєво впливають на результат і перебіг процесу перекладу. Особливо важливу роль у цьому процесі відіграє термінологія. Як приклад наводиться аналіз тексту «Буття і час» М. Гайдеггера. Під час дослідження було виявлено, що основною проблемою перекладу текстів цього філософа є поняття «Dasein» і комбіновані терміни, які використовує філософ: такі вирази, як «Zu-sein», «Weg-sein», «Mit-sein», просто «Sein» і «Sein des Dasein». Аналізуючи працю І. Канта «Критика чистого розуму», автори статті дійшли висновку, що для перекладу його тексту підходить застосування таких трансформацій, як лексичні, граматичні та лексико-граматичні, що не сприяють викривленню розуміння твору реципієнтами, а, отже, жодним чином не спотворюють прагматичну цінність перекладу.

PROBLEMS OF TRANSLATION OF PHILOSOPHICAL TEXTS (ON THE EXAMPLE OF GERMAN)

Redchyts T. V.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
and International Communication
Cherkasy State Technological University
Shevchenka Boulevard, 460, Cherkasy, Ukraine
orcid.org/0000-0003-3497-7699
tania_redchyts@ukr.net*

Bahach I. H.

*Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
and International Communication
Cherkasy State Technological University
Shevchenka Boulevard, 460, Cherkasy, Ukraine
orcid.org/0000-0002-1417-3784
irina.sa1966@gmail.com*

Key words: *grammatical transformations, lexical-grammatical transformations, lexical transformations, pragmatic potential, philosophical text.*

The article is devoted to the problems of translating German-language philosophical texts into Ukrainian. The texts with a special focus, which include philosophical texts, are among the examples that carry social significance. The daily need not only to accumulate socially significant information, but also to be able to convey it competently to the recipient makes the study of these problems relevant today. The very problem of translating texts on philosophical topics gives grounds for solving the theoretical problems of comparativism, such as the establishment of interlingual correspondences, problems of translation of terms in their interlingual harmonization. The object of the study are German-language texts of philosophical content, and the subject – the peculiarities of translation of German-language texts of philosophical topics into Ukrainian. In the process of research were mainly used semantic analysis, comparative and comparative-translation methods, as well as the method of continuous sampling, the method of transformation and others. The original philosophical works "The Critique of Pure Reason" by I. Kant and "Being and Time" by M. Heidegger were used as the research material. The authors of this article identify lexical and grammatical features within the philosophical literature that significantly affect the outcome and course of the translation process. Terminology plays a particularly important role in this process. As an example, an analysis of the text "Being and Time" by M. Heidegger is given. In the process of research it was found that the main problem of translation of M. Heidegger's texts is the concept of "Dasein" and the combined terms used by the philosopher: such expressions as "Zu-sein", "Weg-sein", "Mit-sein", simply "Sein" and even "Sein des Dasein". Analyzing I. Kant's "The Critique of Pure Reason", the authors of the article came to the conclusion that such transformations as lexical, grammatical and lexical-grammatical are suitable for translation of his text; they do not contribute to discerning the work by recipients, and, therefore, in no way affect the pragmatic value of the translation.

Постановка проблеми. Переклад філософських текстів – унікально складне завдання навіть для професіоналів. Філософські концепції – це широкий набір понять, здебільшого авторських, які не можуть бути відображені в повсякденній мові. Аристотель скаржився, що в його рідній мові бракує «зручних» слів для передання певних понять, і що філософам доводиться займатися процесом словотворчості [1, с. 48]. Під час перекладу філософських текстів, які вважаються інформативними, перекладачі часто стикаються здебільшого з лінгвістичними проблемами, зумовленими відмінностями в семантичній структурі та використанням двох мов у процесі комунікації.

Мовна специфіка філософського матеріалу орієнтована на повідомлення певної інформації. Філософський текст відповідає вимогам стилю наукової прози (підтвердження гіпотез, створення нових понять, розкриття внутрішніх законів буття, розвиток і зв'язки між різноманітними явищами тощо) [2, с. 130]. Під час перекладу філософської німецької літератури важливо досягти еквівалентності, що задовольняє бажаний вплив автора на українського реципієнта. Ступінь такого впливу залежить як від лексичних і граматичних особливостей вихідного тексту, так і від їхнього можливого співвідношення під час перекладу українською мовою. Процес і результати перекладу багато в чому залежать від того, які спільні та відмінні лінгвістичні риси мають подібні типи матеріалу в українській і німецькій мовах.

Переклад філософських текстів цікавить багатьох науковців у різних аспектах [1; 2; 3; 4; 5]. Попри низку розвідок, присвячених особливостям відтворення творів німецьких філософів різними мовами, відсутні роботи, які вивчають специфіку перекладу цих текстів українською мовою, що зумовило тему нашого дослідження.

Мета і завдання статті. Мета статті полягає у вивченні основних труднощів перекладу німецькомовних філософських текстів українською мовою, з урахуванням збереження як предметного змісту оригіналу, так і комунікативної мети автора. Для досягнення цієї мети необхідно розв'язати такі завдання, як виявлення лексичних і граматичних особливостей аналізованих філософських текстів та пошук ефективних способів їхнього перекладу на українську мову.

Предмет та об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є німецькомовні тексти філософського змісту, а предметом – особливості перекладу німецькомовних текстів філософської тематики українською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як вже згадувалося, у межах філософської літератури лінгвісти виокремлюють лексичні та граматичні особливості, що суттєво впливають на

результат і перебіг процесу перекладу. Особливо важливу роль у цьому процесі відіграє термінологія. Крім загальних рис, до яких належать філософський матеріал, науковий функціональний стиль має специфічні лінгвістичні особливості. А саме, вони інформативні (зміст), логічні (сувора послідовність і чіткий зв'язок між основною ідеєю і деталями), точні й об'єктивні, що робить їх зрозумілими.

Серед багатьох важких для перекладу філософів Мартін Гайдеггер вважається одним із лідерів. Йому було цікавим саме завдання перекладу, оскільки він займався інтерпретацією античних філософських учень і, зокрема, філософії Аристотеля. Завдяки цим дослідженням М. Гайдеггер знайшов особливий спосіб вираження власних ідей, які, як правило, знаходилися між межами поезії та філософії, так само, як у античних авторів, які визнавали обидві форми рівноправними. Випадок М. Гайдеггера унікальний тим, що в його філософії відкрито обговорюється природа мови, але не так, як у філософських працях його сучасників. Порівняння термінології М. Гайдеггера з термінологією класичних філософів «лінгвістичного повороту», безумовно, покаже, наскільки різними можуть бути відповіді на одне й те саме теоретичне питання [4].

Інтерес до філософії М. Гайдеггера в академічному світі засвідчує, що зацікавленість цим феноменом не є вичерпаною. М. Гайдеггер володіє таким знанням мови, до якого міг наблизитися тільки він сам і тільки його власний теоретичний апарат. Нас цікавить М. Гайдеггера як феномен перекладацької практики, свого роду «сингулярний» міф про максимальну складність семантики та неперекладність [1, с. 42].

Ключовим поняттям усієї теорії М. Гайдеггера є «Dasein». На тлі використання Кантом і Гегелем терміна «Dasein» перекладач має прецедент, який він може залишити у своєму перекладі [3]. Таким чином, з'явилася перша версія перекладу «наявне буття». Далі варто відзначити деякі комбіновані терміни, які використовує М. Гайдеггер: такі вирази, як «Zu-sein», «Weg-sein», «Mit-sein», просто «Sein» і навіть «Sein des Dasein» [6]. Тут уже важко продовжувати логіку, що передбачає прикметник, придатний для перекладу «наявне буття», і доводиться вдаватися до калькування. Так утворюється переклад «тут-буття» (Da – тут, Sein – буття).

Запропоновані вище два кроки для розв'язання проблеми перекладу поняття Dasein не настільки очевидні, і сьогодні ще можна побачити інші переклади, наприклад, транслітерацію «Dasein». Однак М. Гайдеггер не обмежується тут концепцією існування. У його працях є обговорення німецького неозначено-особового займенника «man»

з артиклем «das Man», а також багатьох інших словоформ, таких як Unverborgenheit (неприйнятність) і Bodenlosigkeit (безпідставність) [6]. Слід також згадати назву збірки «Holzwege», що перекладається різними мовами як «Дорога, що веде в нікуди», «Лісова дорога» та, зрештою, «Щебінь» [2; 5; 7]. М. Гайдеггер пояснив цю назву тільки в особистій бесіді з другом. З огляду на це, можна дійти висновку, що такий переклад термінології був би неможливий без надбудови власної філософської системи перекладача поверх оригіналу М. Гайдеггера. Первісно задуманий як переклад, текст здатний породити новий текст – полісемічний і не суворо аналітичний, тобто такий, що має потенціал трансформації мови, яку шукав філософ [3].

Аналізуючи роботу Канта «Критика чистого розуму» [8], доходимо висновку, що для перекладу його тексту підходить застосування таких трансформацій, як лексичні, граматичні та лексико-граматичні. Серед лексичних трансформацій виявлено транскрипцію, кальку, лексико-семантичну заміну. Цікавим може бути переклад лексичної одиниці *a priori*. Наприклад, у контексті «*Man nennt solche Erkenntnisse a priori, und unterscheidet sie von den empirischen, die ihre Quellen a posteriori, nämlich in der Erfahrung, haben*» [8, с. 38] під час перекладу «*a priori*» та «*a posteriori*» можна використати метод транскрипції, та перекласти ці терміни відповідними прикметниками, що відносяться до іменників: «апріорні знання» та «апостеріорне джерело» (*Такі знання називаються апріорними; їх відрізняють від емпіричних знань, що мають апостеріорне джерело, а саме в досвіді*).

У контексті «*...er konnte es a priori wissen*» [8, с. 38] під час перекладу того самого терміна, можна зберегти його латинське написання, тоді в цьому реченні термін буде виступати як прислівник, який можна легко замінити українським синонімом «*від самого початку*» (*...він міг a priori знати*). У прикладі «*Jener Ausdruck ist indessen noch nicht bestimmt genug, um den ganzen Sinn, der vorgelegten Frage angemessen, zu bezeichnen*» [8, с. 39] лексична одиниця «*a priori*» відсутня в оригіналі, однак, можна її додати під час перекладу. І шляхом транспозиції термін зазнає субстантивації та переходить до розряду іменників, адже в цьому реченні прислівник набуває здатності безпосередньо вказувати на предмет (*Проте термін a priori ще недостатньо визначений, щоб належно позначити весь сенс поставленого питання*).

У прикладі, наведеному нижче, можна під час перекладу використати кальки двох термінів «*Erfahrungserkenntnis*» та «*Erkenntnisvermögen*», що буквально перекладаються як «досвідчене знання / знання досвіду» і «пізнавальна здат-

ність». Відповідні до оригіналу мовні одиниці не спотворюють узус української мови, тому їхній переклад шляхом калькування виправданий: «*Denn es könnte wohl sein, dass selbst unsere Erfahrungserkenntnis ein Zusammengesetztes aus dem sei, was wir durch Eindrücke empfangen, und dem, was unser eigenes Erkenntnisvermögen (durch sinnliche Eindrücke bloß veranlasst) aus sich selbst hergibt*» [8, с. 37] – *Цілком можливо, що навіть наше досвідчене знання складається з того, що ми сприймаємо за допомогою вражень, і з того, що наша власна пізнавальна здатність (тільки спонукувана чуттєвими враженнями) дає від себе самої*.

Лексико-семантичні заміни можуть бути застосовані під час перекладу таких речень:

«*Und gerade in diesen letzteren Erkenntnissen, welche über die Sinnenwelt hinausgehen*» [8, с. 44] – *Саме до царини цього роду знань, які виходять за межі чуттєво сприйманого світу...;*

«*Denn ein Teil dieser Erkenntnisse, als die mathematische, ist im alten Besitze der Zuverlässigkeit, und gibt dadurch eine günstige Erwartung auch für andere, ob diese gleich von ganz verschiedener Natur sein mögen*» [8, с. 45] – *Справді, деякі з цих знань, наприклад, математичні, від давніх часів володіють достовірністю і цим відкривають можливість для розвитку інших [знань], хоча б вони й мали зовсім іншу природу*.

Під час перекладу філософських текстів іноді доцільно застосовувати граматичні трансформації. Найпоширенішим прийомом є граматичні заміни, які полягають у заміні граматичних форм оригіналу на аналогічні в українській мові.

З метою відтворення німецьких неозначено-особових і безособових конструкцій варто застосувати безособові, неозначено-особові й особові конструкції у перекладі українською мовою. Приклад перекладу неозначено-особової конструкції за допомогою безособових конструкцій «якщо завгодно знайти» та «варто лише вказати» можна застосувати при перекладі контексту: «*Will man ein Beispiel aus Wissenschaften, so darf man nur auf alle Sätze der Mathematik hinaussehen*» [8, с. 41]. – *Якщо завгодно знайти приклад із галузі наук, то варто лише вказати на всі положення математики*.

За такого підходу в перекладі зберігається характерна особливість філософських текстів – узагальненість. Перекладаючи оригінал речення безособовою конструкцією, вдається максимально узагальнено вказати на необмежену кількість людей. Приклад перекладу німецької неозначено-особової конструкції за допомогою української неозначено-особової конструкції «так кажуть» продемонстровано у реченнях: «*So sagt nun von jemand, der das Fundament seines Hauses*

untergrub: er konnte es a priori wissen, dass es einfallen würde, d.i. er durfte nicht auf die Erfahrung, dass es wirklich einfiele, warten» [8, с. 38]. – Так, про людину, яка підрила фундамент свого будинку, кажуть: вона могла апіорі знати, що будинок обвалиться, інакше кажучи, їй не треба було чекати досвіду, тобто коли будинок справді обвалиться. У цьому прикладі німецька неозначено-особова конструкція перекладається аналогічною неозначено-особовою українською конструкцією, що дає змогу наблизитися під час перекладу до найточнішої, найближчої до оригіналу конструкції.

Заміна неозначено-особових і безособових конструкцій на особові під час перекладу українською мовою досить поширена. Варто також зазначити, що найпоширенішим підметом у реченнях з особистими конструкціями є займенник «ми»: *«...so bald man den Boden der Erfahrung verlassen hat» [8, с. 40]. – Тільки-но ми покидаємо ґрунт досвіду.*

У наступному прикладі спостерігається заміна підрядного речення на дієприкметниковий зворот: *«Übendem, wenn man über den Kreis der Erfahrung hinaus ist, so ist man sicher, durch Erfahrung nicht widerlegt zu werden» [8, с. 45]. – До того ж, перебуваючи за межами досвіду, можна бути впевненим у тому, що не будеш спростований досвідом.* За допомогою заміни підрядних речень на дієприкметникові звороти, зберігається той самий зміст, але використовується характерна синтаксична конструкція для мовленнєвих норм української мови.

Лексико-граматичну трансформацію можна застосувати під час перекладу речення *«Und gerade in diesen letzteren Erkenntnissen, welche über die Sinnenwelt hinausgehen» [8, с. 44]. – Саме до царини цього роду знань, які виходять за межі чуттєво сприйманого світу.* У цьому прикладі термін «Sinnenwelt» є прикладом слова, що важко перекладається. У цьому випадку можна звернутися до описового перекладу.

Отже, всі конструкції, які використовуються під час перекладу, можна вважати рівнозначними щодо прагматичної адекватності німецького оригіналу та його українського перекладу.

Висновки і перспективи подальших розробок. Підсумовуючи, слід зазначити широке використання під час перекладу українською мовою різних конструкцій як синтаксичних еквівалентів німецьких речень у текстах філософського напрямку. Однак, незважаючи на широкий спектр уживання конструкцій, цей аспект не сприяє викривленню розуміння твору реципієнтами, а, отже, жодним чином не позначається на прагматичній цінності перекладу.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в порівняльному аналізі перекладу класичних німецьких філософських текстів та сучасних філософських творів на українську мову.

ЛІТЕРАТУРА

1. Heidegger M. Sein und Zeit. URL: https://taradajko.org/get/books/sein_und_zeit.pdf
2. Heidegger, Martin; (Übersetzer)Šarinić Hrvoje (1985): Bitak i vrijeme. naprijed: Zagreb.
3. Kakkori L. Postmodern as Secularization in Philosophy of Education. *Educational Philosophy and Theory*. 2018. Vol. 50(14), Special issue: SI. P. 1639–1640.
4. Kant Immanuel. Kritik der reinen Vernunft. URL: https://www.ciando.com/img/books/extract/3787321128_lp.pdf
5. Osborne Peter, Charles Matthew: Walter Benjamin, The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2015 Edition). Edward N. Zalta (ed.). URL: <http://seop.illc.uva.nl/entries/benjamin/>
6. Schneider Ulrich Johannes. Zur Geschichte und zur Kritik philosophischer Übersetzungen. In: Abel, Günter (Hrsg.): *Das Problem der Übersetzung. Le probleme de la traduction*. Berlin Verlag Arno Spitz GmbH, 1999. S. 127–149.
7. Wenzel X. Die Übersetzbarkeit philosophischer Diskurse. Frank & Timme GmbH: Berlin, 2015.

REFERENCES

1. Heidegger, M. Sein und Zeit. URL: https://taradajko.org/get/books/sein_und_zeit.pdf
2. Heidegger, Martin; (Übersetzer)Šarinić Hrvoje (1985) : Bitak i vrijeme. naprijed : Zagreb.
3. Kakkori, L. (2018). Postmodern as Secularization in Philosophy of Education. *Educational Philosophy and Theory*, vol. 50(14), Special issue: SI, 1639–1640.
4. Kant, Immanuel. Kritik der reinen Vernunft. URL: https://www.ciando.com/img/books/extract/3787321128_lp.pdf
5. Osborne, Peter und Charles, Matthew: Walter Benjamin, The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2015 Edition). Edward N. Zalta (ed.). URL: <http://seop.illc.uva.nl/entries/benjamin/>
6. Schneider, Ulrich Johannes (1999): Zur Geschichte und zur Kritik philosophischer Übersetzungen. In: Abel, Günter (Hrsg.): *Das Problem der Übersetzung. Le probleme de la traduction*. Berlin Verlag Arno Spitz GmbH, 127–149.
7. Wenzel, Xenia (2015): Die Übersetzbarkeit philosophischer Diskurse. Frank & Timme GmbH : Berlin.

НЕСТАНДАРТНІ ПЕРФОРМАТИВНІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ ЗАБОРОНИ ТА ЇХ СЕМАНТИЧНІ Й МОДАЛЬНІ ВІДПОВІДНИКИ

Рябокін Н. О.

*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри перекладу та іноземних мов
Полтавський інститут економіки і права
Монастирська вул., 6, Полтава, Україна
orcid.org/0000-0001-5950-8798
nwerbowa161@gmail.com*

Ключові слова: *мовленнєвий акт заборони, заборона-застереження, заборона-вказівка, заборона-інструкція.*

У цій науковій розвідці йде мова про мовленнєвий акт заборони та його реалізацію в мовленні. Було з'ясовано, що заборона – це самостійний семантичний тип спонукання, який реалізується в мовленнєвій діяльності різнорівневими мовленнєвими засобами, згрупованими на прагматичній основі з урахуванням функцій, які вони виконують. Було визначено, що до нестандартних перформативних висловлювань заборони належать конструкції п'яти семантичних груп. Було проаналізовано індикатори заборони двох груп: семантичні відповідники стандартних перформативів та модально-семантичні відповідники стандартних перформативів. До нестандартних перформативних уживань мовленнєвих актів заборони належать конструкції *заборонено; забороняється; не дозволю (-имо); не дозволено; не дозволяється*. Граматичну основу цих висловлювань становлять дієслова *забороняти, не дозволяти* в першій особі однини чи множини майбутнього часу або в безособовій формі на *-ся, -но*, які вживаються як заборона на прохання про дозвіл. До першої групи нестандартних перформативних висловлювань заборони належать семантичні відповідники стандартних перформативів, які є індикаторами «заборони-застереження», «заборони-вказівки» (короткі та стислі за змістом) і «заборони-інструкції» (місткі та поширені). Було визначено, що модально-семантичні відповідники в мовленнєвих актах заборони представлені двома групами: 1) неможливості; 2) невинності. Заборона неможливості в усному та письмовому мовленні репрезентовані словами категорії стану можна з часткою не в препозиції, *сміти, треба* з семантикою повинності в заперечній формі (з часткою *не*), які можуть уживатися для заборони думки, погляду чи дії, про яку говориться у висловлюванні-стимулі. Причини та передумови тих або інших модальних відтінків у конструкціях заборони прочитуються та тлумачаться з контексту їх уживання.

NON-STANDARD PERFORMATIVE EXPRESSIONS OF THE PROHIBITION AND THEIR SEMANTIC AND MODAL CORRESPONDENTS

Ryabokin N. O.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Translation and Foreign Languages
Poltava Institute of Economics and Law
Monastyrська str., 6, Poltava, Ukraine
orcid.org/0000-0001-5950-8798
nwerbowa161@gmail.com*

Key words: *speech act of prohibition, prohibition-warning, prohibition-instruction, prohibition-instruction.*

This research paper deals with the speech act of prohibition and its realization in speech. It has been found that prohibition is an independent semantic type of inducement, which is realized in speech activity by multilevel linguistic means grouped on a pragmatic basis, taking into account the functions they perform. It has been determined that non-standard performative expressions of prohibition include constructions of five semantic groups. The prohibition indicators of two groups were analyzed: semantic equivalents of standard performatives and modal-semantic equivalents of standard performatives. The non-standard performative uses of the speech acts of prohibition include the constructions forbidden; forbidden; will not allow; not allowed; not permitted. The grammatical basis of these expressions is the verbs forbid, not to allow in the first person singular or plural future tense or in the impersonal form of -ся, -но, which are used as a prohibition on a request for permission. The first group of non-standard performative expressions of prohibition includes semantic equivalents of standard performatives, which are indicators of "prohibition-warning", "prohibition-instruction" (short and concise in content) and "prohibition-instruction" (capacious and widespread). It has been determined that modal-semantic correspondences in speech acts of prohibition are represented by two groups: 1) impossibility; 2) wrongdoing. The prohibition of impossibility in oral and written speech is represented by the words of the category of state can with the particle not in the preposition, should, must with the semantics of guilt in the negative form (with the particle not), which can be used to prohibit the thought, view or action referred to in the stimulus statement. The reasons and prerequisites for certain modal shades in prohibition constructions are read and interpreted from the context of their use.

Мовець у процесі мовлення так чи інакше постає перед вибором позитивного чи негативного реагування, певної дії та протидії, бо його комунікативні настанови можуть збігатися або не збігатися з настановами іншого учасника комунікації. Зазначене вище й привернуло нашу увагу до вивчення способів мовленнєвої реалізації та мовної індикації висловлювань негативної реакції – *заборони* на матеріалі української мови. Метою нашої наукової розвідки є дослідження особливостей вираження у мовленні нестандартних перформативних висловлювань *заборони*. Завданнями статті є з'ясування змісту поняття мовленнєвий акт *заборони*, аналіз конструкцій нестандартних перформативних висловлювань *заборони* та опис їх типових індикаторів.

Об'єктом дослідження є висловлювання *заборони*, а предметом – нестандартні перформативні висловлювання *заборони* та їх семантичні й модальні відповідники.

Висловлювання *заборони* є об'єктом дослідження лінгвістів. Одні мовознавці висловлювання *заборони* зараховують до прохібітивних і розглядають як спонукальні речення (С.В. Мясоєдова). Другі – до спонукального мовленнєвого акту (В. Г. Куликова). *Заборона* – це самостійний семантичний тип спонукування, який реалізується в мовленнєвій діяльності різнорівневими мовленнєвими засобами, згрупованими на прагматичній основі з урахуванням функцій, які вони виконують [Рябокін, с. 154].

До нестандартних перформативних висловлювань *заборони* належать конструкції п'яти семантичних груп:

1) семантичні відповідники стандартних перформативів (*не дозволю; не дозволимо; заборонено* та под.);

2) модально-семантичні відповідники стандартних перформативів (*не можна; не смій; не треба*);

3) семантичні відповідники зі значенням мовлення (*мовчи (-чїть); замовкни (-нїть); помовч і т.ін.*);

4) дієслівні та вигуківі конструкції у функції *заборони* (*припини; перестань; не роби цього; годї* тощо);

5) семантичні відповідники зі значенням фразеологічної *заборони* (*прикуси язика; тїпун тобі на язик і под.*).

У цій науковій статті розглянемо індикатори *заборони* двох перших груп: семантичні відповідники стандартних перформативів та модально-семантичні відповідники стандартних перформативів.

До нестандартних перформативних уживань мовленнєвих актів *заборони* належать конструкції *заборонено; забороняється; не дозволю (-имо); не дозволено; не дозволяється*. Граматичну основу цих висловлювань становлять дієслова *забороняти, не дозволяти* в першій особі однини чи множини майбутнього часу або в безособовій формі на *-ся, -но*, які вживаються як *заборона* на прохання про дозвіл: – *Відлучатися з дому можна? – У тому-то й біда, що заборонено.* (М. Сиротюк); – *Дозвольте звернутися? – Не дозволю, – розгнівався Ковбик.* (О. Черногуз); на плановану дію адресатом: – *Ну так забрати у багатшого треба, а тоді всі рівні... – Не дозволимо!* (Б. Лепкий); – *А хоч би і в монастир. – А так, що вона туди їхати не хоче, а раз Мотря віддалася під мою протекцію, так я їй кривди вчинити не дозволю.* (Б. Лепкий).

Нестандартні перформативи, як засвідчує аналіз прикладів, зменшують ступінь категоричності та демонструють підтип «*заборони-застереження*».

Перформативи «у табличках» на зразок: *Палити заборонено!*, що регламентують суспільну поведінку, зокрема *заборону палити*. Цей тип негативної реакції називається *регулятивна заборона*, метою якої є регулювання / координування немовленнєвої поведінки членів певного колективу в умовах конвенційного спілкування. Ці індикатори вживаються в третій особі пасивного стану: *Вставати з місця забороняється!* Цей тип перформативів характерний для підтипу МА «*заборони-інструкції*» та «*заборони-вказівки*», мета яких полягає у запобіганні певних дій. Проте інструкції та вказівки не ставлять за мету обов'язково примусити когось щось зробити або не зробити. Ці *заборони*, здебільшого, існують у письмовому вигляді та не мають конкретного мовця і слухача й переважно, передбачають своїм вико-

навцем третю особу: *Вхід заборонено!*; *Користуватися мобільними телефонами забороняється!*

Ці конструкції складаються з дієслів та заперечних дієслівних конструкцій із семантикою *заборони* (*заборонено, забороняється, не дозволяється* тощо) та інфінітива, який називає дію, яка *забороняється*: ***Розпивати* алкогольні напої забороняється!**; ***Стороннім вхід заборонено!*** Письмові *заборони* короткі та місткі за змістом, як правило, не містять мотивації.

Морфологічними засобами вираження цього типу *заборони* є інфінітивні форми дієслова з часткою *не*, які використовують переважно в писемно-мовленнєвій комунікації й особливістю є обмеженість локально, наприклад: *Не палити!*; *Не смітити!*; *Руками не чіпати!*

Більш місткими є письмові *заборони*, представлені у формі інструкцій, збірки правил поведінки в певних громадських місцях. Вони можуть складатися з декількох *заборон*, наприклад:

Під час купання не робіть зайвих рухів, не тримайте свої м'язи у постійному напруженні, не гоніться за швидкістю просування на воді, не порушуйте ритму дихання, не перевтомлюйте себе, не беріть участі у великих запливах без дозволу лікаря і необхідних тренувань.

Перевозити забороняється: вантажі, перевезення яких заборонено законодавством України відповідно викладеного нижче переліку (п. 2.2. договору транспортних експедицій): наркотичні, психотропні та інші, заборонені в довільному обігу препарати та речовини; зброя, боєприпаси, вибухові речовини”.

Правилами поведінки на воді забороняється:

– купатися в місцях, які не визначені місцевими органами виконавчої влади та не обладнані для купання людей.

Ні як індикатор *заборони*, також належить до цієї підгрупи. Говорячи *ні*, комунікант використовує нейтральну форму *заборони* на прохання про дозвіл: – *Можна подивитися? – Ні.* (З усного мовлення); – *Дозвольте запитати. – Ні.* (З усного мовлення). Цей індикатор є синонімічним до стандартних перформативів *заборони* (*Забороняю, Не дозволяю = Ні*).

Під час порушення конвенцій мовлення аналізовані нестандартні слова-дії можуть вживатися і в усному спілкуванні та мати в своєму складі різноманітні поширювачі – конкретизатори якості: – *Дозвольте зайти. – Категорично ні!* (З усного мовлення); – *Та що ми будемо з ним вожджатися? Багнет під бік та й край! – Ні, цього не можна. Знаєш, що суворо заборонено.* (В. Підмогильний); місця: – *Тьху на тебе, блазню! – А тут плювати заборонено! Бачите он напис? (В. Минко); часу: – Можна. – Зараз заборонено.* (З усного мовлення).

Серед інтенсифікаторів перформативів у «табличках» можна назвати графічні виділення цих індикаторів на письмі. „Письмова форма заборони з графічним виділенням ключових слів сприяє однозначній інтерпретації повідомлення адресатом” [Рябокін, с. 161]. Також ця форма посилює категоричність усього висловлювання, порівняйте:

На території суду палити заборонено!

На території суду ПАЛИТИ ЗАБОРОНЕНО!

На території суду палити заборонено!

На території суду ПАЛИТИ КАТЕГОРИЧНО ЗАБОРОНЕНО!

Із кожним повідомленням категоричність заборони посилюється за рахунок графічних виділень. І в останньому набуває своєї вершини: перформатив *заборонено* поширений прислівником *категорично*, виділений великим напівжирним шрифтом, ще й підкреслений.

Отже, до першої групи нестандартних перформативних висловлювань заборони належать семантичні відповідники стандартних перформативів, які є індикаторами «заборони-застереження», «заборони-вказівки» (короткі та стислі за змістом) і «заборони-інструкції» (місткі та поширені). Останні індикатори регламентують соціальну поведінку та поділяються за місткістю.

Модально-семантичні відповідники стандартних перформативних висловлювань у функції заборони репрезентовані двома групами:

1) *заборона* із модальною семантикою неможливості;

2) *заборона* із модальним значенням неповинності.

Першу групу модально-семантичних відповідників, як уже було зазначено вище, формує *заборона* зі значенням *неможливості*. В усному та писемному мовленні вона представлена словом категорії стану *можна* з часткою *не* в препозиції. В основі всіх заборон лежить поняття *не можна*.

Модальний індикатор *не можна* виражає неможливість здійснення початої або планованої мовцем дії: – *Пустить мене на друге село. – Не можна тепер* (С. Пушик). Ця конструкція також використовується, коли необхідно висловити зауваження про неможливість, небажаність, недоречність, некоректність певних думок, учинків, поведінки мовця, та зумовлює появу «заборони-поради»: – *Розв’яжіть очі, боляче. – Не можна, – погладила сестра руку Федора.* (П. Гуріненко).

Модальна *заборона* зі значенням *неповинності* представлена словами категорії стану *сміти*, *треба* з семантикою повинності в заперечній формі (з часткою *не*), які можуть уживатися для заборони думки, погляду чи дії, про яку говориться у висловлюванні-стимулі: – *Некраси-*

вий я, не бачив? – Неправда. Перестань. Не смій так говорити. (О. Довженко); – *Я ж розумію твої муки, всім серцем почуваю й признаю їх. – Не треба.* (В. Винниченко). Використовуючи ці мовленнєві засоби, адресант не дозволяє певну дію, бо вважає, що адресат не повинен так говорити, мислити чи діяти.

Конструкції з дієсловом *не треба*, так само як і *не слід*, використовуються для заборони планованої дії: – *Дозвольте зостатися у вас, – почувшись голоси. – Не треба.* (О. Довженко) – або припинення вже початого висловлювання: – *Ти, може, думаєш, що я того не хочу, що... – Не треба!* (В. Винниченко).

Дієслово *сміти* з часткою *не* вживається у другій особі однини в імперативній формі, але іноді і в множині. Така реалізація заборони наближає її до прохання, але не зважаючи на форму, за змістом – це *заборона*: – *Найсердечніше дякую, Любов Василівно! – Не смійте цього робити. Як вам не соромно? За віщо дякуєте?* (В. Минко); – *Курка! – Не смійте мене ображати.* (О. Довженко). Форма *не смій (-те)* не має неімперативного вираження та часто вживається з інфінітивом, який називає заборонену дію. Подібні конструкції демонструють авторитарну позицію мовця й використовуються в емоційно забарвлених висловлюваннях: – *Та я тільки планер запусу! – Не смій запускати, сказано!* (В. Минко).

Третя та четверта групи модально-семантичних відповідників у функції заборони не були знайдені в українському фактичному матеріалі – ні в усному, ні в писемному мовленні. Слід зазначити, що третя група (це модальні індикатори з семантикою небажаності) не може репрезентувати МА заборони. Адже це категоричне спонукальне висловлювання, у якому комунікант не бажає заборонити, а забороняє. Щодо модальних синтаксем, які представляють четверту групу модальної заборони, то ні вагання, ні можливості, ні логічні протиставлення, в основному, не супроводять досліджувані МА в мовленні, наприклад: – *Можна заспівати? – Не можна / не співайте / не дозволяю / не смійте / не треба* та под. // – *Можна заспівати? – Мабуть, не можна; певно, забороняю; очевидно, не співайте.*

Модальна *заборона* може ускладнюватися звертаннями та прислівниками як у препозиції, так і в постпозиції: – *Боюся й виходити... І не вийду. – Так не можна, Мотре.* (Б. Лепкий); – *Ти такий же, як і він. Це я прийшла до тебе. – Ірино, не можна так...* (Ю. Мушкетик). Прислівник *так* посилює *заборону* і включає в себе увесь зміст попередньої репліки. Конкретизатори місця, часу також уживаються у складі розглядуваних конструкцій: – *Дозвольте. – Зараз / тут не можна / не треба / не слід!* (З усного мовлення).

Отже, модально-семантичні відповідники в МА *заборони* представлені двома групами: 1) неможливості; 2) неповинності. Причини та передумови тих або інших модальних відтінків у конструкціях *заборони* прочитуються та тлумачаться з контексту їх уживання.

У статті було з'ясовано зміст поняття мовленнєвий акт *заборони*, проаналізовано конструкції нестандартних перформативних висловлювань *заборони* та їх модальних відповідників, описано типові індикатори й інтенсифікатори нестандартної *заборони*. Перспективою подальших наукових розвідок убачаємо в поглибленні вивчення зазначеного мовленнєвого акту та аналізу стандартних перформативних висловлювань *заборони* в різних видах дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Куликова В. Г. Структура спонукальних мовленнєвих актів сучасної французької мови (комунікативно-прагматичний аспект) : дис... канд. філол. наук : 10.02.05. Київський нац. лінг. ун-т. К., 2001. 221 с.
2. М'ясоєдова С. В. Категорія спонукування і її вираження і непрямих висловленнях сучасної української мови : автореф. дис.... канд. філол. н. : 10.02.01, Харків, 2001.
3. Рябокін Н. О. Комунікативно-прагматичний і структурно-семантичний потенціал мовленнєвих актів позитивної та негативної реакції. : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харківський пед. ун-т ім. Сковороди, Харків, 2015. 212 с.

REFERENCES

1. Kulykova, V. H. (2001) Struktura sponukalnykh movlennievnykh aktiv suchasnoi frantsuzkoi movy (komunikativno-prahmatychnyi aspekt) (Structure of persuasive speech acts in modern French (communicative-pragmatic aspect) : dys... kand. filol. nauk : 10.02.05. Kyivskiy nats. lnh. un-t. K., 221 p.
2. Miasoiedova, S. V. (2001) Katehoriia sponukannia i yii vyrazhennia i nepriamykh vyslovlenniakh suchasnoi ukrainskoi movy (The category of motivation and its expression and indirect expressions of the modern Ukrainian language) : avtoref. dys. ... kand. filol. n. : 10.02.01, Kharkiv.
3. Riabokin, N. O. (2015) Komunikativno-prahmatychnyi i strukturno-semantychnyi potentsial movlennievnykh aktiv pozytyvnoi ta nehatyvnoi reaktsii (Communicative-pragmatic and structural-semantic potential of speech acts of positive and negative reaction) : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01. Kharkivskiyi ped. un-t im. Skovorody, Kharkiv, 212 p.

UDC 811.11/.13'27:004.773.6[Twitter]:355.01]
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2023-90-15>

**TWITTER COMMUNICATION OF FRENCH POLITICIANS AS A REACTION
TO RUSSIAN FULL-SCALE INVASION OF UKRAINE (BASED
ON THE ACCOUNTS OF VALÉRIE PÉCRESSE, ÉRIC ZEMMOUR
AND MARINE LE PEN)**

Siden O. I.

*Lecturer at the Department of Romano-Germanic Philology
and German Translation, Postgraduate Student
Petro Mohyla Black Sea National University
68 Desantnykiv str., 10, Mykolaiv, Ukraine
orcid.org/0009-0002-9200-2478
olena.siden@gmail.com
siden.o@chmnu.edu.ua*

Key words: *Twitter communication, Russian full-scale invasion of Ukraine, French politicians, content analysis, thematic analysis, critical discourse analysis.*

Nowadays the civilized world is in the process of instant developing, scientific progress and active implementation of modern technologies. New media as a part of modern technologies can be a tool for preventing wars or media coverage of them. Starting February 24, 2022, social networks were flooded with information about Russian full-scale invasion of Ukraine coming from Ukrainian and foreign political actors who used social media to communicate with their target audience. In this article Twitter has been explored as a means of political communication, Twitter accounts of French politicians (Valérie Pécresse, Éric Zemmour and Marine Le Pen) and their reaction to the Russian full-scale invasion of Ukraine over a period of January-April 2022 has been analyzed. Due to the versatility of the topic our research has been conducted using quantitative content, qualitative content, and thematic analysis, as well as elements of critical discourse analysis. The article concludes that despite belonging to right wing political parties, French politicians instrumentalise the Russian full-scale invasion of Ukraine differently. Center-right Valérie Pécresse supports Ukraine, approves sanctions against Russia, calls for help and decisive action from the EU and NATO, does not approve of EU expansion, referring to Ukraine's accession to the EU, and the end of cooperation of French industries with Russia. Whereas far-right Éric Zemmour and Marine Le Pen demonstrate an ambiguous attitude: they respect the sovereignty of Ukraine, call for humanitarian aid and condemn the Russian invasion, but at the same time they demonstrate a pro-Russian position, continue Russian narratives about the responsibility of the USA and NATO, use Russian transliteration of Ukrainian cities and territories, oppose sanctions, and call for peace, avoiding the direct nomination of war.

ТВІТЕР КОМУНІКАЦІЯ ФРАНЦУЗЬКИХ ПОЛІТИКІВ ЯК РЕАКЦІЯ НА ПОВНОМАСШТАБНЕ ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ (НА МАТЕРІАЛІ АКАУНТІВ ВАЛЕРІ ПЕКРЕС, ЕРІКА ЗЕММУРА І МАРІН ЛЕ ПЕН)

Сідень О. І.

*викладач кафедри романо-германської філології та перекладу
з німецької мови, аспірант*

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

вул. 68 Десантників 10, Миколаїв, Україна

orcid.org/0009-0002-9200-2478

olena.siden@gmail.com

siden.o@chmnu.edu.ua

Ключові слова: *твітер-комунікація, повномасштабне вторгнення Росії в Україну, французькі політики, контент-аналіз, тематичний аналіз, критичний дискурс-аналіз.*

Нині цивілізований світ перебуває у процесі стрімкого розвитку, наукового прогресу та активного впровадження сучасних технологій. Нові медіа як частина сучасних технологій можуть бути інструментом запобігання війнам або висвітлення їх у ЗМІ. Починаючи з 24 лютого 2022 року, соціальні мережі були переповнені інформацією про повномасштабне вторгнення Росії в Україну від українських та іноземних політичних діячів, які використовували соцмережі для спілкування зі своєю цільовою аудиторією. У цій статті твітер досліджено як засіб політичної комунікації, проаналізовано твітер-акаунти французьких політиків (Валері Пекресс, Еріка Земмура і Марін Ле Пен) та їхню реакцію на повномасштабне вторгнення Росії в Україну в січні-квітні 2022 року. Зважаючи на багатогранність теми, наше дослідження було проведено з використанням кількісного контент-аналізу, якісного контент-аналізу, тематичного аналізу та елементів критичного дискурсу-аналізу. У статті зроблено висновок, що, незважаючи на приналежність до правих політичних партій, французькі політики інструменталізують російське повномасштабне вторгнення в Україну по-різному. Правоцентристка Валері Пекресс підтримує Україну, схвалює санкції проти Росії, закликає до допомоги та рішучих дій з боку ЄС і НАТО, не схвалює розширення ЄС, маючи на увазі вступ України до ЄС, та припинення співпраці французьких компаній з Росією. Тоді як ультраправі Ерік Земмур і Марін Ле Пен демонструють неоднозначну позицію: поважають суверенітет України, закликають до гуманітарної допомоги та засуджують російське вторгнення, але водночас демонструють проросійську позицію, наслідують російські наративи про відповідальність США і НАТО, використовують російську транслітерацію українських міст і територій, виступають проти санкцій і закликають до миру, уникаючи прямої номінації війни.

Introduction. Constant scientific development, new technologies and globalization are inexhaustible features of modernity. The 21st century is characterized by radical changes in the way of life, which also transform the way of communication. Today, the leading mechanisms of informing are digital media and the Internet, which provide 24/7 access to information on any device and at any place. The shift in the format and method of access to information affects the choice of communication channel between representatives of the authorities and society. It is

also possible to trace significant changes within the framework of society-government interaction. Politicians actively use new media (social networks, websites, blogs, miniblogs, video blogs, podcasts, etc.) for propaganda, election campaigns and communication with society. In addition, through social networks there is a direct way of informing the population, which is especially important during crisis situations, for example, a pandemic, military conflicts, etc.

Nowadays online communication in the political space is in the field of interest of modern linguistics.

Researchers explore problems of modern political communication [39] and investigate social media as an environment of political communication [12; 35; 36; 42; 43]. Different social networks are examined, while some study Facebook, Twitter and YouTube in the context of political participation [13; 45; 46; 13], others take a critical look at social media as a means of communication by political leaders [44]. It is possible to note a significant interest in Twitter as an election tool in Brazil [24], Norway [34], Ukraine [45] and all around the world [11]. Twitter is considered in detail as a place for Campaign Communication, Network Interaction, and Political Participation [5]; and compared with Instagram as platforms for party leader communication [34]. It is also investigated as a political communication space [7; 20; 23]. Relations between politicians and the public [29] and political influence through Twitter [32] are inspected. It was reported in literature that Twitter, in the context of French politics, is a valid place for relations politicians-journalist in France [8] and municipal tweet-campaigns in France [26]. The main scientific attention of recent research is on Twitter communication of French, British and Italian politicians in 2016 [10] and strategies of modern social media usage by French politicians [15].

Recent empirical developments have also revealed that researchers are particularly interested in political Twitter communication in times of crisis. However, only a few studies have shown the mechanisms of instrumentalisation of Twitter communication during the Russian full-scale invasion of Ukraine. The researchers are dedicated to the analysis of Twitter accounts [38], examination of the differences between human and bot social media accounts [33], reveal of fake news [4]. However, the issue of political Twitter communication in the French context has not been considered yet. Thus, this study will fill the gap providing insights into how French politicians reacted to Russian full-scale invasion of Ukraine over the period January-April 2022 using their accounts on Twitter.

New media, and social media in particular, are being used as a weapon in the information age. So-called «social media warfare» is also utilized in recent conflicts such as the Russian invasion of Ukraine. The aim of it is «to manipulate the perception, opinions, emotions and behaviour of a specific group in order to harm agents such as governments or companies and to push through a specific political, economic, social or cultural agenda» [3]. Social media can be used by anyone, from an average person to a political leader. Therefore, the amount of involved parties is enormous. And, consequently, the scale of the conflict is ubiquitous since there are no boundaries in a digital era. This proves that nowadays war can take place not only on the battlefield but also in a digital space.

Owing to social networks, people all over the world could witness the Russian full-scale invasion, which started on February 24, 2022. On that day social networks all over the world were filled with information about the beginning of hostilities from eyewitnesses of events, representatives of power and executive structures, Ukrainian and foreign politicians, etc. Political actors used already existing communication channels, which are personal accounts on social networks in order to provide information, declare their attitudes, point of views, sentiments, etc. to their target audience directly. In that way, the right-wing French politicians (Valérie Pécresse, Éric Zemmour, and Marine Le Pen) used their accounts on Twitter in order to state their position and demonstrate their reaction to the Russian full-scale invasion of Ukraine.

The relevance of the article is determined by the significant influence of social networks on the interaction between society and the government, and the insufficient study of the communication of French politicians in the social network Twitter as a reaction to the Russian full-scale invasion of Ukraine.

The object of the research is Twitter communication of French politicians over the period January-April 2022 as the reaction to the Russian full-scale invasion of Ukraine.

The subject of the research is recurring words, collocations, and themes of French politicians (Valérie Pécresse, Éric Zemmour, and Marine Le Pen) concerning the Russian full-scale invasion of Ukraine over the period January-April 2022.

This article aims to analyze Twitter accounts of French politicians (Valérie Pécresse, Éric Zemmour, and Marine Le Pen) as the reaction to the Russian full-scale invasion of Ukraine over the period January-April 2022, outline recurring words, collocations, and themes in the tweets concerning Russian full-scale invasion of Ukraine. As material of the research Twitter accounts of Valérie Pécresse (@vpeccresse), Éric Zemmour (@ZemmourEric) and Marine Le Pen (@MLP_officiel) are selected. The selection criterion for the politicians was belonging to right-wing political parties.

Twitter as a tool of political communication. Politicians actively use social networks as a tool to approach their target audience in a more direct way. Among all networks, Twitter is one of the most popular within the framework of society-government interaction due to several reasons. Firstly, social communication on Twitter is limited to a tweet (post) of only 280 characters, which allows focusing the attention of both the addressee and the recipient on the most important thing. Secondly, the tweet cannot be edited, only deleted, which makes it impossible to change the previously submitted information. Thirdly, according to the statistics provided by the real-time web analyt-

ics service «Statcounter GlobalStats», Twitter ranks 2nd in terms of global popularity among other social networks in the period January-April 2022 [2]. The first place is taken by Facebook, which in European countries is perceived primarily as a place for casual communication with friends, while Twitter is perceived as a social network for consuming political content, according to the political digital strategist and media researcher Dmytro Plakhta [41]. Fourthly, Twitter is perfect for linguistic investigations due to the brevity of tweets. The relations between language and politics can be efficiently investigated, by taking text apart from media data.

Thus, the brevity, convenience, and popularity of Twitter make it excellent to use in political space, in particular during crisis situations, such as the beginning of the Russian full-scale invasion of Ukraine, when the digital environment was flooded with information. Thereby over the period January-April 2022, using their Twitter accounts, French politicians expressed their positions regarding the then possible war in Ukraine, and then Russian full-scale invasion of Ukraine. Center-right Valérie Pécresse and right-wing radicals Éric Zemmour and Marine Le Pen, all three politicians who ran for the post of President of France in 2022, have also repeatedly expressed their attitude to the tragic events in Ukraine, mainly using text rather than audiovisual means.

Methodology. This research is conducted through the combined use of quantitative content analysis, qualitative content analysis, thematic analysis, and elements of critical discourse analysis since the investigation focuses on the frequency of particular words and collocations usage, themes dedicated to them, and nominalization of the war.

Allowing the analysis of big amounts of information, content analysis is defined as the systematic, objective, quantitative analysis of message characteristics [28, p.1]. It has several subtypes, among them quantitative and qualitative. Quantitative content analysis is determined as a research method in which features of textual, visual, or aural material are systematically categorized and recorded so that they can be analyzed [9]. Whereas qualitative content analysis involves a process designed to condense raw data into categories or themes based on valid inference and interpretation [39]. Thematic analysis is

a method for analyzing qualitative data that entails searching across a data set to identify, analyze, and report repeated patterns [6]. A repeated pattern can be understood as a repeated theme, which is the most important element of the analysis.

Since critical discourse analysis (CDA) investigates (spoken or written) language texts, analysis of discourse practice (processes of text production, distribution and consumption) and analysis of discursive events as instances of socio-cultural practice [18], the elements of CDA perfectly serve for the investigation of nominalization is in the field of interest in the research. Fairclough describes nominalization as «the conversion of processes into nominals, which has the effect of backgrounding the process itself – its tense and modality are not indicated – and usually not specifying its participants, so that who is doing what to whom is left implicit» [17, p. 179].

Using quantitative, qualitative content, thematic analysis and elements of critical discourse (nominalization) analysis the investigation of Twitter communication (i.e. tweets) of French politicians (Valérie Pécresse, Éric Zemmour, and Marine Le Pen) has been conducted. Firstly, tweets of politicians over the period January-April 2022 have been collected and analyzed. Secondly, recurring words, collocations, and themes in the tweets concerning the Russian full-scale invasion of Ukraine have been distinguished. Thirdly, the nominalization of the war has been outlined. Finally, based on the examined data set, conclusions about the reactions of French politicians to the Russian full-scale invasion of Ukraine have been summarized.

The data consisted of tweets extracted from the Twitter accounts of Valérie Pécresse (@vpecresse), Éric Zemmour (@ZemmourEric), and Marine Le Pen (@MLP_officiel) over the period January-April 2022 utilizing manual selection.

Initially, 4647 tweets and retweets were extracted from all the 3 politicians (see Table 1), and only 219 of all tweets and retweets were related to the Russian full-scale invasion of Ukraine.

Results and discussion. There are studies assuming that European far-right politicians support the politics of Putin. They claim that «there's love in the air between Russian President Vladimir Putin and Western Europe's far-right political parties» [30], and

Table 1

List of political leaders included in the study

Politician	Number of tweets and retweets	Number of tweets and retweets related to the war	% of “interest”
Valérie Pécresse	758	58	7,65
Éric Zemmour	2427	69	2,84
Marine Le Pen	1462	92	7,65

«cooperation between populist right-wing parties in Europe» with the Liberal Democratic Party of Russia (LDPR) [19]. At the same time, up-to-date investigations demonstrate different points regarding European far-right politicians and support of the politics of Putin. For example, Fagan, M., & Clancy, L. [16] state that «among European right-wing populists, favorable views of Russia and Putin are down sharply», whereas Roonemaa, H., Laine, M., & Weiss, M. give proof that show how closely Italian, French, German and Austrian politicians coordinate with Moscow [31]. The Socialist and Democrats Group's initiative demonstrates concern about Putin's far-right allies in Europe that «threaten our democracies» [1]. Therefore, based on the above-mentioned studies and investigations, the assumption can be made that far-right European parties have been keeping close relations with Putin regardless of all crimes he has done and keeps on committing. The proof of it can be also seen in Twitter communication of right-wing radicals Éric Zemmour and Marine Le Pen apropos of the Russian full-scale invasion of Ukraine, which will be investigated further.

Concerning center-right parties, which facilitate democratic stabilization and the institutionalization of modern welfare states [22], relations to Russian imperialism cannot be traced. At the same time, facing the challenges of simultaneously satisfying different groups of cross-pressured voters [21] by center-right parties can be seen in Twitter communication of center-right Valérie Pécresse.

The investigation is moving on now to analyze the reactions of French politicians to the Russian full-scale invasion of Ukraine in their Twitter communication. A general overview of accounts showed them as skillful users of the social network. Politicians utilize the audiovisual capabilities of Twitter: writing tweets, using hashtags, links, pictures, photos, videos, retweets with and without quotations.

Before proceeding to examine recurring words, collocations and themes in the tweets concerning the Russian full-scale invasion of Ukraine, it is important to investigate the first mention of then possible military aggression in the Twitter accounts of French politicians.

The first mentions of a possible then full-scale Russian invasion of Ukraine can be seen on the Twitter account of Valérie Pécresse and Éric Zemmour in February 2022, whereas Marine Le Pen expresses her opinion about it on January 19, 2022. Known for her pro-Putin views, Le Pen emphasized maintaining relations between France and Russia without enmity in response to questions about the «Ukrainian crisis» («*la crise ukrainienne*»), which French and European politics have faced, namely how to settle this issue if she were the President of France: «*Il faut avec la #Russie les mêmes relations que l'on doit entretenir avec les grandes puissances : des relations de respect,*

dépourvues d'une hostilité de principe, et qui visent avant tout à défendre les intérêts de notre pays». Marine Le Pen also claimed that she questioned the utility of the US-EU Cold War against Russia, that France had taken decisive action in the conflict and the situation needed de-escalation. Moreover, Le Pen mentioned the European sanctions, which, according to her, primarily affected France, not Russia. As a result, Marine Le Pen bypasses Ukraine, claiming that it is the USA and the EU that are waging a cold war with Russia, while France should primarily take care of its well-being.

First mention of Russian military action in Twitter communication of Éric Zemmour also demonstrates a pro-Russian (and pro-Putin in particular) position. On February 2, 2022 Zemmour shared a video excerpt from a television program during which the position of France in the world was discussed, as well as Russian invasion of Ukraine. In it Éric Zemmour claims that Emmanuel Macron no longer inspires confidence in the eyes of Vladimir Putin, because he has changed his mind too much and is generally a puppet of the United States. The assumption can be made that Zemmour in a certain way ignores Ukraine (without even naming it directly) and sees it as a place for a clash between the USA and Russia. In addition, on the eve of a full-scale invasion, on February 21, 2022, Zemmour expressed the opinion that war in Ukraine is inevitable and France, in exchange for Russia withdrawing its troops, should give guarantees that NATO will not expand: «*la guerre n'est pas inéluctable en Ukraine. Conformément à son rôle de puissance d'équilibre, la France devrait donner aux Russes des garanties sur la fin de l'élargissement de l'OTAN en échange du retrait de leurs troupes*». Later in a tweet dated February 20, 2022, Éric Zemmour attached a photo from a press release stating his changed position (compared to the previous one) on Ukraine. He emphasized the observance of the sovereignty of Ukraine and its borders («*La décision de la Russie de reconnaître l'indépendance des deux Républiques du Donbass, dans l'Est de l'Ukraine, viole la souveraineté de l'Ukraine et le principe d'intangibilité des frontières*»); called for the avoidance of a new war («*Une nouvelle guerre sur notre continent doit absolument être évitée*»). Zemmour blamed the conflict primarily not on Russia, but on Western policy (the narrative of collective action is promoted by Russian propaganda) and NATO («*La responsabilité de cette situation incombe d'abord à la Russie, mais est aussi le résultat de la politique menée par les Occidentaux et l'OTAN, qui n'ont cessé d'ignorer les préoccupations sécuritaires légitimes de la Russie en refusant tout dialogue sérieux sur l'ordre de sécurité européen*»). These observations prove the pro-Russian position of Éric Zemmour, who follows Russian propaganda narratives and demonstrates favoritism of the politics of Putin.

Being different from the representatives of right-wing radicals, February 6, 2022 center-right Valérie Pécresse openly condemned the Russians (and not Vladimir Putin alone, as Zemmour and Le Pen did) who started the war against Ukraine, which is a terrible mistake to her mind. Pécresse also mentioned one of the «red lines» that Russia had crossed, which was the encroachment on the borders of Ukraine. It is worth noting, even before the Russian full-scale invasion on February 24, 2022, Valérie Pécresses called the events in Ukraine a war, not a conflict, situation, crisis, etc. in contrast to Éric Zemmour and Marine Le Pen.

It is equally important to analyze in detail the reactions of politicians on the official day of the Russian full-scale invasion of Ukraine (February 24, 2022). All of them strongly condemned military aggression and called for a diplomatic solution. Centre-right Valérie Pécresse demonstrated Europhile position, advocating for the united power of the EU, not only France: *«La réponse de la France et de l'Europe doit être vigoureuse, coordonnée et sévère»*. She emphasized that the war also concerns Europe, since it is going on in the heart of the continent: *«La guerre est de retour au cœur du continent européen»*. In meantime Éric Zemmour, out of 8 tweets about Ukraine, only in 3 of them he used the word «war», in others Zemmour used «vicious and escalating circle» (*«cercle vicieux et à l'escalade»*) and «Russian military intervention» (*«l'intervention militaire russe»*), avoiding direct nomination and possibly demonstrating him following Russian propaganda narratives even in the name of the military conflict. It is worth mentioning how Éric Zemmour also avoided the nomination of Ukraine altogether, calling the country «Russia's neighbors»: *«Il faut mettre fin au cercle vicieux et à l'escalade entre la Russie et ses voisins»*, which he also repeated in his tweet on February 25: *«Et je propose comme corollaire immédiat, le cessez-le feu, évidemment, mais aussi le retrait des troupes russes des zones séparatistes et le respect par les Russes de l'intégrité territoriale de ses voisins»*. This observation also serves as proof of Zemmour being in a fully pro-Russian position. Concurrently Marine Le Pen claims France-centered position, she accentuates the well-being of the French, condemning the sanctions due to which prices are rising, which can be a tragedy for her compatriots: *«Les sanctions contre la Russie ne doivent pas avoir pour conséquence une aggravation de la situation des Français, notamment en matière de pouvoir d'achat avec une éventuelle explosion des prix de l'énergie. Ce serait un drame pour les Français»*. Le Pen continues the theme that it is better for France to leave NATO in order to become an independent, equidistant and permanent country: *«La France n'a une voix à nouveau audible que si elle est indépendante, équidistante et constante, selon les trois axes de notre diplomatie posés par le Général*

de Gaulle. En étant dans le commandement intégré de l'OTAN, on perd ces qualités».

Taking all mentioned above into consideration, the intermediate conclusion can be made that at the beginning of the Russian full-scale invasion of Ukraine politicians demonstrated their reactions based on their political preferences, i.e. Valérie Pécresse displayed herself as Europhile, accentuating actions from the EU altogether with NATO; Éric Zemmour as pro-Russian and pro-Putin followed Russian narratives; and Marine Le Pen as a France-oriented politician concerned about the French well-being firstly.

The investigation is moving on now to analyze recurring themes in the tweets concerning the Russian full-scale invasion of Ukraine in the communication of French politicians: support for Ukraine, sanctions against Russia, peace, the well-being of the French people, Ukraine entering the EU and NATO, critics of Emmanuel Macron and his representatives, diplomatic solution for the war, migrants and refugees, keeping relations with Russia, the war in continental Europe, Ukraine entering the EU and NATO, following Russians narratives, EU and NATO to blame for the war, favoritism of Putin, withdrawal France from NATO, critics of Éric Zemmour and Marine Le Pen. There are plenty of topics that are shared among all three politicians; however, their positions about them are different. For example, regarding sanctions against Russia Valérie Pécresse supports and emphasizes their strengthening: *«Les sanctions prises à l'égard de la Russie doivent être durcies et étendues à la Biélorussie qui est désormais un État belligérant dans ce conflit»* (28.02.2022); *«Il faut durcir les sanctions contre la Russie et Vladimir Poutine»* (09.03.2022). Whereas Éric Zemmour does not see the point in using sanctions since «it goes against our economic interests»: *«J'estime que ces sanctions vont non seulement à l'encontre de nos intérêts économiques, mais qu'elles sont en plus inefficaces: elles ne résoudront pas le problème plus général de la sécurité en Europe soulevé par la situation en Ukraine»* (20.02.2022). Marine Le Pen opposes sanctions too, arguing that it has dire consequences for the well-being of the French: *«Selon la nature des sanctions qui vont être prises contre la #Russie, il peut y avoir des conséquences terrifiantes sur le pouvoir d'achat des Français, notamment dans le domaine de l'énergie, alors qu'ils sont déjà extrêmement fragilisés»* (25.02.2022).

However, all three politicians are in favour of Ukraine not entering the EU. Pécresses explicitly states that she does not like the idea of Ukraine joining the EU: *«Je ne suis pas favorable à un nouvel élargissement de l'UE, y compris à l'Ukraine, parce que je pense que l'Europe doit d'abord se réformer en profondeur : autonomie stratégique de défense, préférence communautaire, souveraineté alimen-*

taire et énergétique» (14.03.2022). Whereas Marine Le Pen implicitly hints at Ukraine's possible accession to the EU, being against the EU enlargement: «Je suis opposée à l'élargissement indéfini de l'Union européenne» (09.03.2022).

The positions of the right wing politicians regarding Ukraine joining NATO are also negative. In a video dated February 20, 2022 Le Pen calls for Ukraine to be left as a buffer zone (i.e., neutral) that will not join NATO in order not to upset Russia; «LPR» and «DPR» should be granted autonomous status according to the Minsk agreements; recognize «the integration» of the Crimea into Russia. Le Pen argues that it is the influence of the USA, which seeks Ukraine's accession to NATO, and the latter is actually managed by the Americans. Éric Zemmour calls on NATO to promise that Ukraine will not become a member («Les frontières de l'Ukraine doivent être reconnues par la Russie et l'OTAN doit s'engager à ce que l'Ukraine ne devienne jamais un de ses membres» (20.02.2022)) and even suggests that Ukraine be a neutral zone («Il faut un plan qui prévoit l'organisation nouvelle de l'Europe, la neutralité de l'Ukraine, et en échange, le respect de ses frontières et de sa souveraineté. Ce plan est le seul qui peut ramener la paix» (03.02.2022)).

Simultaneously, the support of Ukraine can be seen in Twitter communications of all three politicians. They approve and support humanitarian aid: «Je lance un appel à tous les élus de France pour démultiplier les initiatives et fournir notre part de l'aide humanitaire et matérielle dont le valeureux peuple ukrainien a si douloureusement besoin. #UkraineRussiaWar» (04.03.2022-Pécresse); «Pour aider les Ukrainiens qui fuient la guerre, la priorité doit être d'aider financièrement et logistiquement les pays européens frontaliers, en particulier la Pologne, à accueillir les femmes, enfants et personnes âgées» (28.02.2022-Zemmour); «Il faut apporter toute l'aide humanitaire possible aux Ukrainiens, cela passe évidemment par l'accueil de réfugiés durant la guerre» (13.03.2022-Le Pen). Marine Le Pen also expresses her solidarity with Ukrainians («Permettez-moi d'évoquer ma solidarité et ma compassion absolues avec le peuple ukrainien. L'agression dont l'Ukraine a été victime n'est pas admissible» (20.04.2022)) and admires the resistance of the Ukrainian nation («Comment, dans un tel contexte, ne pas ressentir de la solidarité pour le peuple ukrainien qui lutte courageusement pour son indépendance, malgré l'immense déséquilibre des forces?» (05.03.2022)). Whereas Éric Zemmour admires the resistance of Ukrainians, mentioning «national sentiments» and national pride («Je pense que Poutine a sous-estimé l'émergence d'un sentiment national ukrainien. Les Ukrainiens se battent, c'est un peuple fier, ils résistent face à l'offensive d'une armée plus puissante que la leur» (02.03.2022)).

The theme of the military actions in Ukraine concerns not only the territory of Ukraine but also the territory of Europe. For example, Valérie Pécresse emphasizes that the war against Ukraine is the war not only against Ukraine, but also against Europe: «En se lançant dans cette guerre, V.Poutine misait sur l'indécision de l'Europe» (10.03.2022); «Cette guerre est un électrochoc. Pour défendre la liberté et la souveraineté d'un État agressé en Europe, nous ne reculons pas» (11.03.2022); «Il aurait fallu aller à Moscou avec l'ensemble des représentants européens pour montrer la puissance de l'Europe» (14.03.2022). Éric Zemmour tweets about the war in Ukraine in the context of territorial Europe too: «Hier, la Russie a attaqué l'Ukraine. Hier, la Russie est venue porter la guerre en Europe» (25.02.2022); «Les crises s'accroissent. Elles ne s'annulent pas. La guerre à l'Est de l'Europe n'annule en rien la désintégration de notre pays» (29.03.2022) and even the whole world («Nous ne voulons pas plus de la guerre mondiale que de la guerre à l'intérieur de nos frontières! Nous voulons la paix!» (06.03.2022)).

The well-being of the French people is possibly speculated and manipulated using the topic of the war against Ukraine by Valérie Pécresse and Marine Le Pen. Politicians are concerned about the well-being of the French, which is mostly affected by sanctions on Russia. For instance, Pécresse says that this could have a bad effect on France, when it comes to French companies closing in Russia: «Je salue la décision de Renault de suspendre ses activités en Russie mais je ne donnerai aucune leçon de morale aux très nombreuses entreprises françaises de taille plus réduites qui travaillent en Russie et dont la survie financière en dépend» (24.03.2022). Marine Le Pen supports this point, arguing that it has dire consequences for the well-being of the French: «Selon la nature des sanctions qui vont être prises contre la Russie, il peut y avoir des conséquences terrifiantes sur le pouvoir d'achat des Français, notamment dans le domaine de l'énergie, alors qu'ils sont déjà extrêmement fragilisés» (25.02.2022). As proof of the consequences for the population, the politician cites the example of sanctions in 2014, when Russia occupied the Crimea and part of the Donetsk and Luhansk regions: «En 2014, les sanctions contre la Russie ont eu pour conséquence de faire souffrir nos agriculteurs, qui ont arrêté leurs exportations en Russie. Aujourd'hui, un renchérissement du coût de l'énergie ou des matières premières m'inquiète» (25.02.2022). Le Pen warns of price hikes due to «conflict in Ukraine» («Le conflit en Ukraine fait peser la menace d'un renchérissement des prix de l'énergie : ma proposition de baisser massivement la TVA sur le gaz, l'électricité, les carburants et le fioul est plus que jamais d'actualité. Il faut protéger le pouvoir d'achat des familles !» (27.02.2022)) and repeatedly mentions

that the French suffer from this («*En 2014, ce sont nos agriculteurs qui ont souffert des sanctions!*» (01.03.2022); «*Les sanctions contre la #Russie en 2014 ont été d'une efficacité nulle : elles ont frappé en premier nos industriels, nos agriculteurs, et de surcroît, elles ont été si mal conçues qu'elles ont poussé la Russie à recréer intégralement des filières agricoles*»(03.03.2022); «*Oui à une posture de fermeté dans le conflit en Ukraine. Non à une fuite en avant belliciste qui pénaliserait, comme les sanctions appliquées à la Russie en 2014, les familles, les industries et les agriculteurs français!*» (05.03.2022). Marine Le Pen claims that she is primarily interested in the fate of France and the French, which is why she opposes sanctions: «*J'essaie de toujours défendre l'intérêt de la France et des Français et de me projeter à long terme. Je me suis opposée aux sanctions contre la Russie qui toucheraient le gaz car la conséquence serait une augmentation spectaculaire des prix de l'énergie*» (04.04.2022).

Another theme presented in Twitter communication of politicians is critics of other politicians. Valérie Pécresse condemns the French presidential candidates (Marine Le Pen and Éric Zemmour) for their support for Russia: «*Je le dis à tous les candidats à la présidentielle qui professent une admiration sans borne vis-à-vis de V.Poutine: Mme Le Pen, M.Zemmour et M. Mélenchon.Vous êtes disqualifiés pour représenter le peuple français. Vous êtes disqualifiés pour présider la France*» (26.02.2022); «*Quand je vois Marine Le Pen et Éric Zemmour faire allégeance à la Russie, je me dis que ce n'est pas la France gaulienne que je défends, ce n'est pas une France debout, c'est une France à genoux*» (23.02.2022). Pécresse also criticizes Emmanuel Macron, saying that his actions have not been enough and that it is *already* time to take action for peace in Europe: «*On ne peut pas reprocher au Président de la République d'avoir tenté de dialoguer avec Poutine mais ce dialogue a été trop tardif et solitaire. Il est temps que l'UE définisse une stratégie pour la paix en Europe*» (22.02.2022). Valérie Pécresse also condemns Zemmour alone, emphasizing his favoritism of Putin: «*Eric Zemmour, c'est l'esprit de Munich, c'est l'esprit de défaite. On ne peut pas se dire patriote quand on est sous l'influence de Vladimir Poutine*». Valérie Pécresse even calls Zemmour «*Vladimir Zemmour*», demonstrating that the French politician supports actions of Putin: «*Eric Zemmour n'assume plus d'être#VladimirZemmour*» (10.03.2022). Pécresse emphasizes the fallacy of the politician's opinions about Putin, Europe and NATO too: «*Éric Zemmour s'est trompé sur Vladimir Poutine, sur l'Europe et sur l'OTAN*» (10.03.2022). It is worth mentioning, how Valérie Pécresse alludes to Zemmour's affinity for Putin, saying that the French politician «*Éric Zemmour, le #miZogyne avecun grand Z*» (07.03.2022), since it is publicly known that

Russia uses the letter Z as one of the symbols of the war against Ukraine.

One more topic raised by all three politicians is the diplomatic solution of the military actions. Éric Zemmour and Marine Le Pen insist on diplomacy: «*Le rôle de la France, c'est de trouver une solution diplomatique au plus vite*» – Zemmour (02.03.2022); «*Il faut essayer de trouver une issue diplomatique à cette crise, à cette violation massive, évidente, du droit international*» – Le Pen (24.02.2022). Whereas Valérie Pécresse emphasizes the participation of France, and not only NATO, in resolving the conflict, both diplomatically and militarily: «*La France doit rester une grande puissance militaire et diplomatique*» (23.02.2022); «*Nous ne pouvons plus compter sur l'OTAN pour assurer la sécurité de l'Europe*». (23.02.2022); «*La France doit toujours être à l'initiative pour trouver une issue politique et diplomatique à cette guerre en#Ukraine*» (02.03.2022).

The theme of criticizing the government and Emmanuel Macron in particular is found in Twitter communication of right-wing radicals Éric Zemmour and Marine Le Pen. Zemmour blames the President of France for allowing the war in Ukraine to happen. Zemmour accuses that thanks to the policy of the President, France has become dependent on Russia («*Emmanuel Macron n'a pas pu construire avec Vladimir Poutine une relation d'égal à égal, car il n'est pas allé au bout de la logique de l'indépendance française*» (26.02.2022); «*Si la France n'arrive pas à négocier la paix, c'est qu'elle n'impose plus le respect, et si elle n'impose plus le respect, c'est parce que tous les gouvernements, y compris celui d'Emmanuel Macron, ont réduit comme peau de chagrin notre appareil de défense, voilà la réalité!*» (06.03.2022)) as well as on other countries («*Nous n'avons jamais voulu et nous voudrions jamais être inféodé ni à la Russie, ni à la Chine, ni aux Etats-Unis, ni à personne*» 06.03.2022)). Éric Zemmour also retweeted (03.07.2022) the French weekly magazine «*Marianne*», which included a link to the article [27] «*Guerre en #Ukraine: Bruno Le Maire appelle les Français à réduire leur consommation d'énergie*», in which the Minister of Economy asks the French to reduce energy consumption in the context of the crisis caused by the war in Ukraine. Éric Zemmour commented on this and blamed one of the ministers of Emmanuel Macron for the situation, i.e. implicitly blamed the President of France.

Criticizing the government, Marine Le Pen also does not avoid condemning the policies of Emmanuel Macron and himself in particular. She believes that he failed in the role of president, representative of NATO and the EU («*Emmanuel Macron ne devrait pas mentir : son voyage en Ukraine et Russie n'a servi à rien. Il n'a RIEN obtenu, car il n'y est pas allé comme président de la République française*

mais comme représentant de l'OTAN et de l'Union européenne» (10.02.2023); «Emmanuel Macron transforme les enjeux les plus tragiques en une opération de communication indécente. J'estime que le rôle d'un chef d'Etat est de mener une diplomatie discrète et efficace pour la paix, ainsi que protéger les Français des conséquences économiques de la guerre» (12.03.2022)).

Regarding the economical impact that Russian full-scale invasion of Ukraine makes on France, Marine Le Pen believes that the war has caused disputes over French sovereignty, including food and energy independence: «La guerre en #Ukraine pose des sujets politiques. Elle pose le débat de notre souveraineté, notamment alimentaire et énergétique» (01.03.2022). She does not avoid the topic of dependence of France and EU countries on Russian gas: «C'est parce que les Allemands ou les Belges ont fait le choix idéologique de la suppression du nucléaire qu'aujourd'hui l'Europe est ultra-dépendante du gaz russe» (13.03.2022); «Le nucléaire est le meilleur moyen d'avoir une énergie à bas coût, une énergie décarbonée, et de ne pas dépendre du gaz russe ou du charbon : je souhaite un grand plan de relance du nucléaire» (14.03.2022). Marine Le Pen also criticizes the French political authorities, saying that the cruel war in Ukraine helps to highlight France's weaknesses, which are the result of wrong political choices, for which the French are paying a heavy price, referring to the prices of gas, fuel, electricity, etc.: «La guerre cruelle que subissent les ukrainiens mettent en lumière des faiblesses très lourdes de notre pays, conséquence de choix politiques erronés et que les Français payent déjà au prix fort. Notre dépendance énergétique avec l'explosion du prix du gaz, du fuel, de l'électricité et bien sûr du carburant qui a dépassé 2 euros le litre. Notre dépendance agricole également qui risque d'entraîner une inflation sur les prix de l'alimentation» (14.03.2022). Valérie Pécresse condemns the dependence of France and Europe on Russia too and emphasizes the achievement of independence in various spheres, for example, in the gas sector: «Les européens vont devoir relever le défi de l'indépendance énergétique pour ne plus céder au chantage gazier russe et le défi de la souveraineté agricole et alimentaire» (10.03.2022).

Another theme introduced by Marine Le Pen is calling for the independence of France from NATO («La France a tort d'être dans le commandement intégré de l'#OTAN, car elle n'apparaît plus comme l'arbitre qu'elle toujours été et que je souhaiterais qu'elle redevienne» (09.02.2022)), as well as the withdrawal of the country from the organization («Il n'a jamais été question pour moi de sortir de l'alliance atlantique, mais de sortir du commandement intégré de l'#OTAN. L'autonomie et l'indépendance de la France passent par la sortie du commandement

intégré de l'OTAN» (01.03.2022); «Je veux sortir du commandement intégré de l'OTAN. Je veux que l'on retrouve une diplomatie indépendante, équidistante et constante, à l'image de ce qu'avait voulu le Général de Gaulle» (22.03.2022)). In addition, Le Pen believes that France should be an independent country, not a mouthpiece of NATO or the EU: «La France ne peut avoir une voix qui porte que si elle apparaît comme la France, pas comme le porte-voix de l'OTAN ou de l'Union européenne» (20.02.2022).

An interesting moment of her Twitter communication is also the defense of Vladimir Putin, where she does not approve of the use of the term «war criminal» in relation to the Russian president: «Je ne reprends pas le terme de Joe Biden sur Vladimir Poutine, le qualifiant de «criminel de guerre». On ne négocie pas la paix en insultant l'une des parties et en se faisant plaisir avec des propos injurieux» (21.03.2022). Equally interesting is her tweet on February 25, when the whole world knew about the war started by Vladimir Putin, for Marine Le Pen the Russian president still remained an ally, as he could help in the fight against Islamist fundamentalism, referring to refugees: «J'ai rencontré Vladimir Poutine en 2017. Je le rencontre parce que, 2 ans après le #Bataclan, je considère que la #Russie peut être un allié dans la lutte contre le fondamentalisme islamiste».

The far-right politicians raised the topic of migrants and refugees, which is of great importance and disturbance in France. For instance, Ukrainian refugees were not left of the attention of Marine Le Pen. The politician believes that providing shelter for Ukrainian refugees is absolutely normal, since Ukraine is a European country: «L'Ukraine est un pays européen, il est naturel que les pays européens accueillent les réfugiés européens» (01.03.2022). At the same time, Le Pen mentions migrants, comparing them with Ukrainian refugees, but asks to distinguish between these two categories, since migrants want to enter the country because of economic problems in their native countries, and Ukrainian refugees are fleeing war, it is normal to be in solidarity with the latter: «A #Melilla, il y a des centaines de jeunes hommes qui veulent passer la frontière de force : nous savons faire la différence entre les réfugiés de guerre ukrainiens – avec qui il est normal que la France soit solidaire – et ces #migrants économiques» (03.03.2022). But even in this matter, Marine Le Pen is cautious about the borders of France, she believes that it is better to help Ukrainians settle in Poland, since it is territorially closer: «Je salue l'action de @louis_aliot, qui se trouve en #Pologne pour aller chercher des personnes âgées, des femmes et des enfants qui vont pouvoir trouver refuge dans sa ville de #Perpignan.» (05.03.2022). Whereas Éric Zemmour maintains a more strict position regarding migrants; he is against the «inflow» of migrants to France. For exam-

ple, with the help of the theme of the war in Ukraine, Zemmour promotes a narrative about observing the borders of states, referring not only to Ukraine, but also to France: «*Avec cette guerre, les frontières sont désormais enfin perçues pour ce qu'elles sont: d'indispensables garants de la liberté, de la sécurité et de la paix des peuples*» (26.02.2022). Another telling example of this is a tweet on March 9, 2022 where the politician wrote «Inadmissible» and attached a photo with the title of the article «*Guerre en Ukraine: non-Ukrainien sur trois parmi les réfugiés en France*», where it is written that of the migrants identified by the authorities, 30% are migrants of other nationalities, that is, non-Ukrainians. Although Éric Zemmour is in favour of Ukrainian migrants, he is against all other «types» of migrants: «*Je veux accueillir temporairement les réfugiés ukrainiens qui sont nos frères européens et chrétiens. Je ne veux pas que des immigrants africains profitent de cela, comme c'est déjà le cas*» (17.03.2022). The politician also emphasizes the respect of borders by migrants («*Le prochain Président devra rétablir sa souveraineté partout où elle est nécessaire. Il devra protéger ses frontières comme un trésor précieux. Il devra renforcer son armée mais aussi sa police et sa Justice*» (26.02.2022)) and calls for their observance («*J'ai condamné tout de suite l'invasion en Ukraine parce que je suis un défenseur de la souveraineté nationale, de l'intégrité des frontières, donc je ne vais pas encourager leur violation*» (14.03.2022)).

In the context of migrants, which is one of the most popular topics in French society and politics, the retweet of Éric Zemmour is of particular interest. In it the politician ironically comments (12.03.2022) on the tweet of Aurélien Taché, who posted a photo with dark skinned people and wrote that he helps Ukrainian refugees: «*Rencontre à Cergy de réfugiés arrivés d'Ukraine, après un long périple. La France doit pouvoir leur fournir des conditions d'accueil dignes et humaines. Je me suis engagé à les accompagner dans leur parcours administratif. #RefugeesWelcome*». Éric Zemmour commented on this with his famous phrase "Okay!" (Ben voyons!), from which the assumption can be made that the politician does not believe that Ukrainians can be darkly skinned and generally opposes migrants with «non-white» skin color. Equally interesting is a tweet on March 2, 2022 in which Éric Zemmour alludes to Muslim migrants in France, comparing them to Chechens who shout «Allah Akbar»: «**Quand je vois Vladimir Poutine faire appel aux Tchétchènes qui crient Allah 'Akbar avant d'aller se battre, cela me glace le sang*». That is, the politician defines migrants not only by skin color, but also by faith, and is against those who are not Christians (in one of his tweets, he calls Ukrainian refugees «Christian brothers» – «*les réfugiés ukrainiens qui sont nos frères européens et chrétiens*» (17.03.2022)).

Although Éric Zemmour is in favour of helping Ukrainian refugees, he believes that after the end of hostilities they should return home: «*Ces familles veulent le plus souvent rester à proximité de leur pays et des hommes qui se battent pour le défendre. Quand la guerre sera terminée, ces réfugiés pourront revenir sur la terre qu'ils aiment*» (28.02.2022). He also alludes that Ukrainians do not necessarily have to go to France, he believes that closer Poland is better suited for shelter: «*Que demandent les Ukrainiens ? J'écoute ce qu'ils veulent pas ce qu'on veut pour eux : ils veulent aller en Pologne pour être à côté de leur pays et de leurs maris. Je considère qu'il faut les aider en urgence*» (02.03.2022); «*On ne peut pas rester insensible à la douleur des réfugiés. Les Ukrainiens veulent aller en Pologne, rester à proximité de leurs proches qui se battent et pouvoir rentrer en Ukraine. Il faut les aider*» (02.03.2022). At the same time, Éric Zemmour has a tough position and alludes that it is not necessary to give asylum to all those fleeing from war: «*Soyez en cohérence avec vos principes : accueillerez-vous tous les migrants victimes de toutes les guerres, d'où qu'ils viennent?*» (11.03.2022).

Following the Russian narrative is also presented in the Twitter -communication of right-wing Éric Zemmour and Marine Le Pen. For instance, the feed of Éric Zemmour often repeats the narrative about the guilt of the US, NATO and the collective West in general. The politician condemns the expansion of NATO («*Je le répète depuis des années : l'expansion ininterrompue de l'OTAN à l'Est est un motif d'inquiétude pour les Russes et ils sont prêts à se battre pour l'empêcher*» (25.02.2022); «*Depuis le 14 février, je propose un traité de paix signé par les Américains, les Européens et les Russes pour inscrire dans le marbre la fin de l'extension de l'OTAN à l'Est de l'Europe*» (25.02.2022)) and blames the US («*Les États-Unis le savent très bien, eux qui poussent chaque fois plus loin les frontières de l'OTAN, et ils savaient aussi très bien qu'ils n'interviendraient pas pour aider les Ukrainiens ensuite*» (25.02.2022)). Marine Le Pen continues the narrative of the USA guilt too, saying that NATO has become a giant arms sales machine under the leadership of the Americans: «*L'OTAN, au fur et à mesure, est devenue une gigantesque machine à vendre de l'armement américain, et un organe sous direction américaine*» (20.02.2022). Moreover, Le Pen discredits organizations such as the EU and NATO, calling British media as "Anglo-Saxon" (the same name is given by their Russian propaganda): «*A Versailles, Emmanuel Macron a dit à la presse française qu'il était pessimiste sur l'issue des négociations, et à la presse anglo-saxonne qu'il était optimiste. Le président de la République se sert de la guerre en Ukraine pour faire peur aux Français*» (13.03.2022).

It is worth mentioning Éric Zemmour often changes his opinion when talking about who is to blame for

Russian aggression against Ukraine. For example, on February 25, 2022 he considers Russia guilty («Je condamne sans réserve l'usage de la force par la Russie» (25.02.2022)), on March 2, initially, Putin is solely to blame («*La Russie est le seul agresseur. Il y a une différence entre définir l'agresseur et définir les responsabilités. Les historiens le diront, mais l'heure n'est plus à cette évaluation. L'agresseur est Vladimir Poutine*»), and in the next tweet of the same day, the Russians in general are to blame («*Les Russes sont capables de tout*»). The opinion of the politician changes on April 4, when photos and videos of war crimes in Boucha were published, then Zemmour blames the Russian army («*Les images de la ville de Boutcha révèlent au monde entier des atrocités commises par l'armée russe sur les populations civiles. Nous ne pouvons rester insensibles à ces images*») and all those who are responsible for it («*Ces crimes de guerre doivent faire l'objet d'une enquête pour punir les responsables*»).

It is noteworthy to mention that in France Éric Zemmour is known for his favoritism of Putin, his views on politics, and the methods he uses for this. That is possibly why Valérie Pécresse called him «Vladimir Zemmour» on her Twitter account. French TV programs also use the same theme. For example, in a tweet by Éric Zemmour on February 16, 2022 he shared a video excerpt from the «France 5» channel, where the inscription «*Éric Zemmour, le Poutine français?*» was displayed on the screen. In that excerpt the politician denies the connection between France and Russia: «*Ne comparons pas la France et la Russie. Je n'adopterai pas en France les méthodes démocratiques de la Russie. Je fais miennes les pratiques démocratiques françaises parce que je suis Français*». At the same time, Éric Zemmour calls methods of Putin harsh and tyrannical, Zemmour believes that it is necessary to negotiate with Putin («*Vladimir Poutine a des méthodes rudes et tyranniques. Mais je suis amené à devenir président de la République et il faudra discuter avec lui comme avec tous les chefs d'État*» (15.03.2022); «*Aujourd'hui, lorsque notre Président de la République tente de négocier avec Vladimir Poutine, il n'est pas écouté et Poutine se joue de lui, car Poutine se dit qu'il est l'émissaire des Etats-Unis et de l'OTAN. Croyez-moi, je ne m'en réjouis pas*» (25.02.2022)) and even conclude a treaty with him («*Depuis le 14 février, je propose un traité de paix signé par les Américains, les Européens et les Russes pour inscrire dans le marbre la fin de l'extension de l'OTAN à l'Est de l'Europe*» (25.02.2022)). Therefore, the assumption can be made that the position of Éric Zemmour regarding Putin is quite ambiguous and he is more in favour of Putin, than that he is against Putin.

It is equally important to note that there are several important themes raised only by Marine Le Pen.

Among them, the topic of maintaining relations with Russia is presented. As one of the arguments «in favour», Marine Le Pen cited the example that if Russia moves away from Europe, then it will become closer to China, which will be a great threat to Europe: «*Il faudra trouver les voies d'un apaisement avec la Russie. Si la Russie s'éloigne de l'Europe, elle tombe dans les bras de la Chine : ce serait pour l'Europe un grand danger*» (24.03.2022). Another example of approval of further relations with Russia can be considered the following statement by Marine Le Pen, in which she says that Russia will always be a neighbour of Europe, because «history has proven that today's enemies can become tomorrow's friends»: «*La Russie restera toujours un voisin de l'Europe: l'histoire a prouvé que les ennemis d'un jour peuvent devenir les alliés de demain*» (01.04.2022). However, after the publication of the terrible events in Boucha, Marine Le Pen condemns the actions of the aggressor country («*Les révélations sur les atrocités commises à Boutcha imposent que l'ONU établisse les responsabilités. La Russie, comme tout autre pays, ne devrait réintégrer le concert des nations sans que soient punis les coupables de crimes de guerre établis par la communauté internationale*» (03.04.2022)); calls for the punishment of those guilty of war crimes («*Ma position sur les atrocités commises contre le peuple ukrainien a toujours été claire depuis le début de l'invasion russe : les coupables de crimes de guerre doivent être identifiés par une enquête de l'ONU, punis par la justice et ne peuvent réintégrer le concert des nations*» (05.04.2022)); «*Les faits révélés par les vidéos à Boutcha sont des crimes de guerre. J'ai demandé une enquête de l'ONU, et je vois que le secrétaire général des Nations Unies réclame lui aussi une enquête indépendante pour savoir quelles sont les responsabilités*» (05.04.2022); «*A partir du moment où des civils désarmés sont assassinés, ce sont à l'évidence des crimes de guerre, et j'ai demandé une enquête de l'ONU sur #Boutcha et #Marioupol. Ceux qui sont responsables de cela doivent être écartés du concert des Nations*» (14.04.2022)).

The graphic recurrence of topics mentioned above by French politicians is presented in the following table 2.

The investigation is turning now to the nomination of war in Twitter communication of French politicians. Center-right Valérie Pécresse calls the war «war» and not «situation, crisis, conflict» etc.: «*La guerre est de retour au cœur du continent européen*» (24.02.2022); «*En se lançant dans cette guerre, V.Poutine misait sur l'indécision de l'Europe*» (10.03.2022), whereas far-right Éric Zemmour and Marine Le Pen avoid direct nomination. Zemmour implicitly talks about the war in Ukraine using a word «peace»: «*La France a un devoir de puissance pour préserver la paix*» (20.02.2022), «*Il nous faut une*

Recurrence of topics

Topic	Valérie Pécresse	Éric Zemmour	Marine Le Pen
Support for Ukraine	10	13	9
Sanctions against Russia	11	1	20
Peace	5	22	5
Well-being of the French people	4	2	25
Critics of Emmanuel Macron and his representatives	11	8	9
Diplomatic solution for the war	5	4	13
Migrants and refugees	4	6	5
Keeping relations with Russia	1	1	11
War in continental Europe	1	4	1
Ukraine entering the EU and NATO	1	1	2
Following Russians narratives	-	5	7
EU and NATO to blame for the war	-	2	2
Favoritism of Putin	-	2	2
Withdrawal of France from NATO	-	-	8
Critics of Éric Zemmour	8	-	-
Critics of Marine Le Pen	3	-	-

paix durable, mais l'urgence est désormais de faire taire les armes» (20.02.2022). Éric Zemmour uses other metaphorical expressions such as «vicious and escalating circle, the Russian military intervention, situation, conflict, disaster, escalation between Russia and its neighbours, use of force by Russia, fratricidal conflict» («*cercle vicieux et à l'escalade, l'intervention militaire russe, situation, conflit, catastrophe, l'escalade entre la Russie et ses voisins, l'usage de la force par la Russie, conflit fratricide*»). In one tweet of February 20, Zemmour avoided the nomination of Ukraine altogether, calling the country «Russia's neighbors»: «*Il faut mettre fin au cercle vicieux et à l'escalade entre la Russie et ses voisins*», which he also repeated in his tweet on February 25: «*Et je propose comme corolaire immédiat, le cessez-le feu, évidemment, mais aussi le retrait des troupes russes des zones séparatistes et le respect par les Russes de l'intégrité territoriale de ses voisins*».

Marine Le Pen attempts to maneuver, directly naming the war or even «cruel war» («*guerre, guerre cruelle*»), however, in most cases she uses words and collocations such as «crisis, conflict, military operation (as it is called in Russia), circumstances, Russian invasion» etc. («*crise, conflit, circonstances, opération militaire, invasion russe*»). In addition, it is worth to mention far-right using Russian transliteration of Ukrainian cities which possibly demonstrates their support for Russian policy, for example, «Kiev» instead of «Kyiv», «Marioupol» instead of «Marioupol», «Donbass» instead of «Donbas».

The graphic recurrence of nominations used by French politicians is presented in the following table 3.

In summary, having analyzed the data regarding Russian full-scale invasion of Ukraine, common

themes such as support for Ukraine, diplomatic resolution of the military conflict, criticism of the government, Ukraine joining NATO and EU can be traced. At the same time, there are topics raised by one politician: Valérie Pécresse concerns about far right Zemmour and Le Pen; Marine Le Pen is interested in withdrawal from NATO; Éric Zemmour attempts to find who is guilty in the war. Several themes are in the interest of two politicians simultaneously: Pécresse and Zemmour are worried about the war at the continental Europe; Le Pen and Pécresse are concerned about the well-being of the French; far-right politicians follow the Russian narratives and are uncertain about immigrants and refugees. Concerning the nomination of the war, it is explicitly used mostly by center-right Valérie Pécresse, whereas far-right Éric Zemmour and Marine Le Pen avoid direct nomination.

Conclusions and future prospects. Nowadays social media are actively used in political communication in order to approach their target audience in a more direct way. Within the framework of society-government interaction Twitter is one of the most popular tools among politicians. Since communication in Twitter is limited to a tweet of only 280 characters, it is perfect for linguistic investigations due to the brevity of tweets. Because of the versatility of the topic our research has been conducted using quantitative, qualitative content, thematic analysis and elements of critical discourse analysis. It has been discovered that in the Twitter communication of French politicians, despite belonging to right-wing political parties, Russian full-scale invasion of Ukraine is instrumentalised differently. The overall attitude of politicians is characterized by condemning military actions against Ukraine. Center-right Valérie Pécresse demonstrates her full

Table 3

Recurrence of nominations

Nomination	Valérie Pécresse	Éric Zemmour	Marine Le Pen
war («guerre»)	14	20	23
peace («paix»)	5	24	6
crise («crise»)	1	4	7
situation («situation»)	5	2	4
conflict («conflit»)	2	1	6
Russian invasion («invasion russe»)	3	1	1
military operation/intervention («opération/ intervention militaire»)	-	2	2
escalation («escalade»)	-	1	1
circumstances («circonstances»)	-	-	2
other	-	3	-
Kiev	-	1	1
Donbass	-	-	3
Marioupol	-	-	1

support for Ukraine, whereas far-right Éric Zemmour and Marine Le Pen display ambiguous positions: they respect the sovereignty of Ukraine, call for humanitarian aid and condemn the Russian invasion, but at the same time they demonstrate a pro-Russian position, propagate Russian narratives about the responsibility of the USA and NATO, use Russian transliteration of Ukrainian cities and territories, oppose sanctions, and call for peace, avoiding the direct nomination of war, calling it «crisis, conflict, military operation». Recurring topics in the tweets of French politicians are support for Ukraine, sanctions against Russia, peace, well-being of the French people, Ukraine entering the EU and NATO, critics of Emmanuel Macron and his representatives, diplomatic solution for the war, migrants and refugees, keeping relations with Russia, war in continental Europe, Ukraine entering the EU and NATO, following Russians narratives, EU and NATO to blame for the war, favoritism of Putin, withdrawal of France from NATO, critics of Éric Zemmour and Marine Le Pen. Nomination of the war is distinguished by usage of direct nomination (war) and implicit nomination (peace, crisis, situation, conflict).

Future research opportunities can be found by broadening the amount of data for the investigation, i.e. considering more accounts of politicians, using other analysis methods, and choosing other social networks.

BIBLIOGRAPHY

- (2022, April 6). Putin's far-right allies in Europe are fake patriots who, just like Kremlin's fake news, threaten our democracies. Socialists & Democrats. Retrieved April 26, 2023, from <https://www.socialistsanddemocrats.eu/newsroom/putins-far-right-allies-europe-are-fake-patriots-who-just-kremlins-fake-news-threaten-our>
- (n.d.). Social Media Stats Worldwide. Statcounter GlobalStats. Retrieved February 25, 2023, from <https://gs.statcounter.com/social-media-stats#monthly-202112-202212>
- (n.d.). What is Social Media Warfare? Preveency. Retrieved February 25, 2023, from <https://preveency.com/en/what-is-social-media-warfare/>
- Babacan, K. & Tam, M. S. (2022). The Information Warfare Role of Social Media: Fake News in the Russia – Ukraine War. *Erciyes İletişim Dergisi, Special Issue for 5th Cultural Informatics, Communication & Media Studies Conference*, 75-92. DOI: 10.17680/erciyesiletisim.1137903
- Bode, L. & Dalrymple, K. E. (2016). Politics in 140 Characters or Less: Campaign Communication, Network Interaction, and Political Participation on Twitter. *Journal of Political Marketing*, 15(4), 311-332. DOI: 10.1080/15377857.2014.959686
- Braun, Virginia and Clarke, Victoria (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2). pp. 77–101. ISSN 1478-0887
- Castanho Silva, B., & Proksch, S. (2021). Politicians unleashed? Political communication on Twitter and in parliament in Western Europe. *Political Science Research and Methods*, 10(4), 776-792. doi:10.1017/psrm.2021.36
- Chibois, J. (2014). Twitter et les relations de séduction entre députés et journalistes: La salle des Quatre Colonnes à l'ère des sociabilités numériques. *Réseaux*, 188, 201–228. <https://doi.org/10.3917/res.188.0201>
- Coe, K. and Scacco, J.M. (2017). Content Analysis, Quantitative. In *The International Encyclopedia of Communication Research Methods* (eds J. Matthes, C.S. Davis and R.F. Potter). <https://doi.org/10.1002/9781118901731.iecrm0045>

10. Dakhliya, J. (2017). Comptes personnels et enjeux publics : la communication de responsables politiques sur Twitter. Marcel Burger éd., Discours des réseaux sociaux : enjeux publics, politiques et médiatiques (pp. 109-139). Louvain-la-Neuve: De Boeck Supérieur. <https://doi.org/10.3917/dbu.thorn.2017.01.0109>
11. Davis, R., Holtz Bacha, C., & Just, M.R. (Eds.). (2016). *Twitter and Elections around the World: Campaigning in 140 Characters or Less* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315669113>
12. Dondurucu, Z., & Ulucay, A. (2015). The evaluation of political communication strategies in social media according to content differences. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2(2), 441–161. <https://doi.org/10.24289/ijsser.279057>
13. Effing, R., van Hillegersberg, J., Huibers, T. (2011). Social Media and Political Participation: Are Facebook, Twitter and YouTube Democratizing Our Political Systems?. In: Tambouris, E., Macintosh, A., de Bruijn, H. (eds) *Electronic Participation. ePart 2011. Lecture Notes in Computer Science*, vol. 6847. Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-642-23333-3_3
14. Eric Zemmour [@ZemmourEric] (n.d.). Tweets [Twitter profile]. Twitter. Retrieved February 25, 2023, from <https://twitter.com/ZemmourEric>
15. Eyries, A. (2018). Une généalogie de la communication politique numérique. *Revue française des Sciences de l'Information et de la Communication*, 12. <https://doi.org/10.4000/rfsic.3424>
16. FAGAN, M., & CLANCY, L. (2022, September 23). Among European right-wing populists, favorable views of Russia and Putin are down sharply. Pew Research Center. Retrieved April 26, 2023, from <https://www.pewresearch.org/short-reads/2022/09/23/among-european-right-wing-populists-favorable-views-of-russia-and-putin-are-down-sharply/>
17. Fairclough, N. (1992) *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
18. Fairclough, N. (1993). Critical discourse analysis and the marketization of public discourse: the universities. *Discourse & Society*, 4(2), 133–168. <http://www.jstor.org/stable/42888773>
19. Futàk-Campbell, B. (2020). Political Synergy: How the European Far-Right and Russia Have Joined Forces Against Brussels. *Atlantisch Perspectief*, 44(1), 30–35. <https://www.jstor.org/stable/48600543>
20. Gainous, J., & Wagner, K. M. (2014). *Tweeting to Power: The Social Media Revolution in American Politics*. Oxford University Press.
21. Gidron, N. (2021, May 21). What's right for centre-right parties. UK in a Changing Europe. Retrieved April 26, 2023, from <https://ukandeu.ac.uk/whats-right-for-centre-right-parties/>
22. Gidron, N., & Ziblatt, D. (2018). Center-Right Political Parties in Advanced Democracies. *Annual Review of Political Science*, Vol. 22:17-35, 17–35. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-090717-092750>
23. Jungherr, A. (2015). Analyzing Political Communication with Digital Trace Data. *Twitter as Political Communication Space: Publics, Prominent Users, and Politicians* (pp. 69–106). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-20319-5_4
24. Mangerotti, P., Ribeiro, V., & González-Aldea, P. (2021). Populism, Twitter, and Political Communication: An analysis of Jair Bolsonaro's tweets during the 2018 election campaign. *Brazilian Journalism Research*, 17(3), 596–627. <https://doi.org/10.25200/BJR.v17n3.2021.1415>
25. Marine Le Pen [@MLP_officiel] (n.d.). Tweets [Twitter profile]. Twitter. Retrieved February 25, 2023, from https://twitter.com/MLP_officiel
26. Mercier, A. (2015). Twitter, espace politique, espace polémique: L'exemple des tweet-campagnes municipales en France (janvier-mars 2014). *Les Cahiers du numérique*, 11, 145–168. <https://www.cairn.info/revue--2015-4-page-145.htm>
27. Mokadem, H. (2022, March 7). Guerre en Ukraine: Bruno Le Maire appelle les Français à réduire leur consommation d'énergie. Marianne. Retrieved February 25, 2023, from https://www.marianne.net/politique/gouvernement/guerre-en-ukraine-bruno-le-maire-appelle-les-francais-a-reduire-leur-consommation-denergie?utm_medium=Social&utm_source=Twitter&Echobox=1646649935#xtor=CS2-5
28. Neuendorf, K.A. *The Content Analysis Guidebook*. Thousand Oaks, CA: Sage.
29. Parmelee J-H., & Bichard S-L. (2012). *Politics and the Twitter Revolution. How Tweets influence the relationships between Political leaders and the Public*, Maryland, Lexington Books.
30. Polyakova, A. (2014). STRANGE BEDFELLOWS: Putin and Europe's Far Right. *World Affairs*, 177(3), 36–40. <http://www.jstor.org/stable/43555253>
31. Roonemaa, H., Laine, M., & Weiss, M. (2022, March 24). Exclusive: Russia Backs Europe's Far Right. *NEW LINES MAGAZINE*. Retrieved April 26, 2023, from <https://newlinesmag.com/reportage/exclusive-russia-backs-europes-far-right/>
32. Seitkazin, R. (2021). Political Communication and Influence Through Twitter. *Pro Publico Bono*, 8(4), 94–105. <https://doi.org/10.32575/ppb.2020.4.7>
33. Shen, F., Zhang, E., Zhang, H., Ren, W., Jia, Q., & He, Y. (2023). Examining the differences between human and bot social media accounts: A case study of the Russia-Ukraine War. *First Monday*, 28(2). <https://doi.org/10.5210/fm.v28i2.12777>

34. Skogerbø, E., & Larsson, A. O. (2021). Comparing Twitter and Instagram as platforms for party leader communication: Findings from the 2017 Norwegian election. *First Monday*, 26(10). <https://doi.org/10.5210/fm.v26i10.10638>
35. Stieglitz, S., & Dang-Xuan, L. (2012). Social media and political communication: a social media analytics framework. *Social Network Analysis and Mining*, 3, 1277–1291.
36. Stieglitz, S., Brockmann, T., & Dang-Xuan, L. (2012). Usage Of Social Media For Political Communication. Pacific Asia Conference on Information Systems.
37. Valérie Pécresse [@vpecresse] (n.d.). Tweets [Twitter profile]. Twitter. Retrieved February 25, 2023, from <https://twitter.com/vpecresse>
38. Vyas, P., Vyas, G., & Dhiman, G. (2023). RUemo – The Classification Framework for Russia-Ukraine War-Related Societal Emotions on Twitter through Machine Learning. *Algorithms*, 16(2), 69. <https://doi.org/10.3390/a16020069>
39. Zhang, Yan & Wildemuth, Barbara M. (2005). Qualitative Analysis of Content by Human Brain Mapping 30 (7):2197–2206.
40. Вайер А. М. Інтерактивні форми політичної комунікації. *Актуальні проблеми політики*. 2019. Вип. 64. С. 134–144.
41. Губарева В. Рупор мілленіалів та політиків: чому ми досі не користуємось Твіттером. *Рубрика*. URL: <https://rubryka.com/article/twitter/> (дата звернення: 25.02.2023).
42. Кочкіна Н. Ю. Особливості комунікаційних стратегій у соціальних мережах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2017. Вип. 25(1). С. 125–129. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2017_25\(1\)_28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2017_25(1)_28) (дата звернення: 25.02.2023).
43. Краснякова А. О. Інтернет-комунікація як чинник становлення політичної суб'єктності особистості. *Проблеми політичної психології*. 2015. Вип. 2. С. 243–253. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppr_2015_2_24 (дата звернення: 25.02.2023).
44. Парфенюк І. М. Соціальні мережі інтернету як засіб комунікації політичного лідера (на прикладі соцмереж Президента України). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2017. № 2. С. 58–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2017_2_10 (дата звернення: 25.02.2023).
45. Стеблина Н. Азовська криза та українська передвиборча кампанія у Твіттері: формальний аналіз політичного тексту (на прикладі акаунту Петра Порошенка). *Гуманітарні візії*. Вип. 6(1), С. 14–20. URL: <https://doi.org/10.23939/shv2020.01.014> (дата звернення: 25.02.2023).
46. Глушта А. О. Вплив соціальних мереж на політичну стабільність держави. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 101(1). С. 195–201. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_101\(1\)_27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_101(1)_27).
47. Третяк О. А. Вплив новітніх комунікаційних Інтернет-мереж на розвиток публічної сфери політики. *Економічний часопис XXI*. 2011. № 11/12. С. 37–39.

REFERENCES

- (2022, April 6). Putin's far-right allies in Europe are fake patriots who, just like Kremlin's fake news, threaten our democracies. Socialists & Democrats. Retrieved April 26, 2023, from <https://www.socialistsanddemocrats.eu/newsroom/putins-far-right-allies-europe-are-fake-patriots-who-just-kremlins-fake-news-threaten-our>
- (n.d.). Social Media Stats Worldwide. Statcounter GlobalStats. Retrieved February 25, 2023, from <https://gs.statcounter.com/social-media-stats#monthly-202112-202212>
- (n.d.). What is Social Media Warfare? Preveny. Retrieved February 25, 2023, from <https://preveny.com/en/what-is-social-media-warfare/>
- Babacan, K. & Tam, M. S. (2022). The Information Warfare Role of Social Media: Fake News in the Russia – Ukraine War. *Erciyes İletişim Dergisi, Special Issue for 5th Cultural Informatics, Communication & Media Studies Conference*, 75–92. DOI: 10.17680/erciyesiletisim.1137903
- Bode, L. & Dalrymple, K. E. (2016). Politics in 140 Characters or Less: Campaign Communication, Network Interaction, and Political Participation on Twitter. *Journal of Political Marketing*, 15(4), 311–332. DOI: 10.1080/15377857.2014.959686
- Braun, Virginia and Clarke, Victoria (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2). pp. 77–101. ISSN 1478-0887
- Castanho Silva, B., & Proksch, S. (2021). Politicians unleashed? Political communication on Twitter and in parliament in Western Europe. *Political Science Research and Methods*, 10(4), 776–792. doi:10.1017/psrm.2021.36
- Chibois, J. (2014). Twitter et les relations de séduction entre députés et journalistes: La salle des Quatre Colonnes à l'ère des sociabilités numériques. *Réseaux*, 188, 201–228. <https://doi.org/10.3917/res.188.0201>
- Coe, K. and Scacco, J.M. (2017). Content Analysis, Quantitative. In *The International Encyclopedia of Communication Research Methods* (eds J. Matthes, C.S. Davis and R. F. Potter). <https://doi.org/10.1002/9781118901731.iecrm0045>

10. Dakhliya, J. (2017). Comptes personnels et enjeux publics : la communication de responsables politiques sur Twitter. Marcel Burger éd., Discours des réseaux sociaux : enjeux publics, politiques et médiatiques (pp. 109-139). Louvain-la-Neuve: De Boeck Supérieur. <https://doi.org/10.3917/dbu.thorn.2017.01.0109>
11. Davis, R., Holtz Bacha, C., & Just, M.R. (Eds.). (2016). *Twitter and Elections around the World: Campaigning in 140 Characters or Less* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315669113>
12. Dondurucu, Z., & Ulucay, A. (2015). The evaluation of political communication strategies in social media according to content differences. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2(2), 441–161. <https://doi.org/10.24289/ijsser.279057>
13. Effing, R., van Hillegersberg, J., Huibers, T. (2011). Social Media and Political Participation: Are Facebook, Twitter and YouTube Democratizing Our Political Systems?. In: Tambouris, E., Macintosh, A., de Bruijn, H. (eds) *Electronic Participation. ePart 2011. Lecture Notes in Computer Science*, vol 6847. Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-642-23333-3_3
14. Eric Zemmour [@ZemmourEric] (n.d.). Tweets [Twitter profile]. Twitter. Retrieved February 25, 2023, from <https://twitter.com/ZemmourEric>
15. Eyries, A. (2018). Une généalogie de la communication politique numérique. *Revue française des Sciences de l'Information et de la Communication*, 12. <https://doi.org/10.4000/rfsic.3424>
16. FAGAN, M., & CLANCY, L. (2022, September 23). Among European right-wing populists, favorable views of Russia and Putin are down sharply. Pew Research Center. Retrieved April 26, 2023, from <https://www.pewresearch.org/short-reads/2022/09/23/among-european-right-wing-populists-favorable-views-of-russia-and-putin-are-down-sharply/>
17. Fairclough, N. (1992) *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
18. Fairclough, N. (1993). Critical discourse analysis and the marketization of public discourse: the universities. *Discourse & Society*, 4(2), 133–168. <http://www.jstor.org/stable/42888773>
19. Futàk-Campbell, B. (2020). Political Synergy: How the European Far-Right and Russia Have Joined Forces Against Brussels. *Atlantisch Perspectief*, 44(1), 30–35. <https://www.jstor.org/stable/48600543>
20. Gainous, J., & Wagner, K. M. (2014). *Tweeting to Power: The Social Media Revolution in American Politics*. Oxford University Press.
21. Gidron, N. (2021, May 21). What's right for centre-right parties. UK in a Changing Europe. Retrieved April 26, 2023, from <https://ukandeu.ac.uk/whats-right-for-centre-right-parties/>
22. Gidron, N., & Ziblatt, D. (2018). Center-Right Political Parties in Advanced Democracies. *Annual Review of Political Science*, Vol. 22:17-35, 17–35. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-090717-092750>
23. Jungherr, A. (2015). Analyzing Political Communication with Digital Trace Data. Twitter as Political Communication Space: Publics, Prominent Users, and Politicians (pp. 69–106). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-20319-5_4
24. Mangerotti, P., Ribeiro, V., & González-Aldea, P. (2021). Populism, Twitter, and Political Communication: An analysis of Jair Bolsonaro's tweets during the 2018 election campaign. *Brazilian Journalism Research*, 17(3), 596–627. <https://doi.org/10.25200/BJR.v17n3.2021.1415>
25. Marine Le Pen [@MLP_officiel] (n.d.). Tweets [Twitter profile]. Twitter. Retrieved February 25, 2023, from https://twitter.com/MLP_officiel
26. Mercier, A. (2015). Twitter, espace politique, espace polémique: L'exemple des tweet-campagnes municipales en France (janvier-mars 2014). *Les Cahiers du numérique*, 11, 145–168. <https://www.cairn.info/revue--2015-4-page-145.htm>
27. Mokadem, H. (2022, March 7). Guerre en Ukraine: Bruno Le Maire appelle les Français à réduire leur consommation d'énergie. Marianne. Retrieved February 25, 2023, from https://www.marianne.net/politique/gouvernement/guerre-en-ukraine-bruno-le-maire-appelle-les-francais-a-reduire-leur-consommation-d-energie?utm_medium=Social&utm_source=Twitter&Echobox=1646649935#xtor=CS2-5
28. Neuendorf, K. A. *The Content Analysis Guidebook*. Thousand Oaks, CA: Sage.
29. Parmelee J-H., & Bichard S-L. (2012). *Politics and the Twitter Revolution. How Tweets influence the relationships between Political leaders and the Public*, Maryland, Lexington Books.
30. Polyakova, A. (2014). STRANGE BEDFELLOWS: Putin and Europe's Far Right. *World Affairs*, 177(3), 36–40. <http://www.jstor.org/stable/43555253>
31. Roonemaa, H., Laine, M., & Weiss, M. (2022, March 24). Exclusive: Russia Backs Europe's Far Right. NEW LINES MAGAZINE. Retrieved April 26, 2023, from <https://newlinesmag.com/reportage/exclusive-russia-backs-europes-far-right/>
32. Seitkazin, R. (2021). Political Communication and Influence Through Twitter. *Pro Publico Bono*, 8(4), 94–105. <https://doi.org/10.32575/ppb.2020.4.7>
33. Shen, F., Zhang, E., Zhang, H., Ren, W., Jia, Q., & He, Y. (2023). Examining the differences between human and bot social media accounts: A case study of the Russia-Ukraine War. *First Monday*, 28(2). <https://doi.org/10.5210/fm.v28i2.12777>

34. Skogerbø, E., & Larsson, A. O. (2021). Comparing Twitter and Instagram as platforms for party leader communication: Findings from the 2017 Norwegian election. *First Monday*, 26(10). <https://doi.org/10.5210/fm.v26i10.10638>
35. Stieglitz, S., & Dang-Xuan, L. (2012). Social media and political communication: a social media analytics framework. *Social Network Analysis and Mining*, 3, 1277–1291.
36. Stieglitz, S., Brockmann, T., & Dang-Xuan, L. (2012). Usage Of Social Media For Political Communication. Pacific Asia Conference on Information Systems.
37. Valérie Péresse [@vperesse] (n.d.). Tweets [Twitter profile]. Twitter. Retrieved February 25, 2023, from <https://twitter.com/vperesse>
38. Vyas, P., Vyas, G., & Dhiman, G. (2023). RUemo – The Classification Framework for Russia-Ukraine War-Related Societal Emotions on Twitter through Machine Learning. *Algorithms*, 16(2), 69. <https://doi.org/10.3390/a16020069>
39. Zhang, Yan & Wildemuth, Barbara M. (2005). Qualitative Analysis of Content by Human Brain Mapping 30 (7):2197–2206.
40. Vaiier, A. (2019). Interaktyvni formy politychnoi komunikatsii [Interactive forms of political communication]. *Aktualni problemy polityky*, 64, 134–144. <https://doi.org/10.32837/app.v0i64.192> (In Ukrainian).
41. Gubareva, V. (2021, July 14). Rupor millennialiv ta politykiv: chomu my dosi ne korystuiemos Tvitterom. [A mouthpiece for millennials and politicians: why we're still not using Twitter.] Rubryka. Retrieved February 25, 2023, from <https://rubryka.com/article/twitter/> (In Ukrainian).
42. Kochkina, N. (2017). Osoblyvosti komunikatsiinykh stratehii u sotsialnykh merezhakh [Peculiarities of communication strategies in social media]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, 25(1), 125–129. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2017_25%281%29_28 (In Ukrainian).
43. Krasnyakova, A. (2015). Internet-komunikatsiia yak chynnyk stanovlennia politychnoi subiektnosti osobystosti [Internet communication as a factor of political subjectivity of the personality]. *Problemy politychnoi psykhologii*, 2, 243–253. http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppr_2015_2_24 (In Ukrainian).
44. Parfeniuk, I. (2017). Sotsialni merezhi internetu yak zasib komunikatsii politychnoho lidera (na prykladi sotsmerezh Prezydenta Ukrainy) [Social networks of Internet as a means of communication by political leader (for example, social network of the President of Ukraine)]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 2, 58–65. http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2017_2_10 (In Ukrainian).
45. Steblyna, N. (2020). Azovska kryza ta ukrainska peredvyborcha kampaniia u Tvitteři: formalnyi analiz politychnoho tekstu (na prykladi akauntu Petra Poroshenka) [Azov Crisis and Ukrainian Pre-Election Campaign on Twitter: Formal Analysis of Political Texts (On the Case of Petro Poroshenko's Account)]. *Humanitarian Vision*, 6(1), 14–20. <https://doi.org/10.23939/shv2020.01.014> (In Ukrainian).
46. Tlusta, A. (2011). Vplyv sotsialnykh merezh na politychnu stabilnist derzhavy [The influence of social networks on the political stability of the state]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, 101(1), 195–201. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_101%281%29_27 (In Ukrainian).
47. Tretyak, O. (2011). Vplyv novitnikh komunikatsiinykh Internet-merezh na rozvytok publichnoi sfery polityky [The influence of the latest communication Internet networks on the development of the public sphere of politics]. *Ekonomichnyi chasopys XXI*, vol. 11–12, 37–39. <http://dSPACE.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/48089/10-Tretyak.pdf?sequence=1> (In Ukrainian).

ПОПУЛЯРНА ЛІТЕРАТУРА В ІНТЕРТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА 1920-Х РОКІВ

Скорина Л. В.

*доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри української літератури та компаративістики
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
бул. Шевченка, 81, Черкаси, Україна
orcid.org/0000-0002-7023-9063
skoryna@ukr.net*

Ключові слова:

*інтертекстуальність,
інтертекстуальний простір,
популярна література,
детектив, пригодницький
роман, історична
белетристика, фантастика.*

У статті проаналізовано особливості репрезентації популярної літератури в інтертексті українського письменства 1920-х рр. Об'єкт дослідження – твори письменників, які працювали на теренах «підрадянської» України. В інтертексті 1920-х рр. виявлені численні інтертекстеми, що переадресовують до т. зв. «формульної» літератури (детективів, пригодницьких, історичних, фантастичних романів). Класичні зразки детективу (цикл А. Конан Дойля про Шерлока Холмса, романи про Ната Пінкертон) стають прототекстами не лише в детективах і пригодницькій літературі, а й у творах про революціонерів-підпільників, психологічній і сатиричній прозі. Навколо «інваріантного ядра» – образу слідця, здатного розплутати найскладніші загадки, утворюються факультативні асоціативні ряди. Алюзивні антропоніми Шерлок Холмс, Нат Пінкертон стають маркерами детективно-пригодницької літератури з чітким сюжетом і гострим конфліктом, подекуди – ототожнюються із псевдогероїкою, примітивним естетичним смаком. Пригодницьку літературу в інтертексті українського письменства 1920-х років презентують Е. Р. Барроуз, Л. А. Буссенар, Д. Дефо, Дж. Конрад, Дж. Ф. Купер, Т. Майн Рід, Р. Л. Стівенсон. Інтертекстеми з їхніх творів здебільшого пов'язані з екзотикою, пригодами, протиставленням мрії й буденності, літературою для мас. Пригодницька література часто трактується як сфера дитячого читання. Історична белетристика в інтертексті 1920-х пов'язана з іменами О. Дюма й В. Скотта. Їхні твори сприймаються як взірці літератури для невибагливих читачів, підкреслено героїчного, патетичного стилю, символ романтизованого минулого. У творах українських авторів також виявлені інтертекстеми з творів фантастів Г. Уеллса й Ж. Верна. Із романів «Машина часу» й «Людина-невидимка» запозичені образи морлоків, невидимця, антиутопічні мотиви. Ж. Верн згаданий як творець популярної літератури для дітей і підлітків. Не зважаючи на приписи «пролетарської критики», для якої популярна література була шкідливим симулякром, що відволікає читачів від боротьби за світле майбутнє, белетристика посідає важливе місце в інтертексті українського письменства 1920-х років.

POPULAR LITERARY WORKS IN THE INTERTEXT OF UKRAINIAN LITERATURE OF THE 1920S

Skoryna L. V.

*Doctor of Philological Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of Ukrainian Literature and Comparative Studies
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
Shevchenko str., 81, Cherkasy, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7023-9063
skoryna@ukr.net*

Key words: *intertextuality, intertextual space, popular literature, detective story, adventure novel, historical fiction, fantasy.*

There is a typical division of "donor" texts into "nuclear", "precedent", and "weak" in the intertextual studies. This article proposes another approach: the explication of the intertextual space with taking into account the principle of hierarchy (prototexts belonging to "high", "popular" or "mass" literature). In the intertext of Ukrainian writing of the 1920s, "high" ("elite") literature is presented by various intertextems from the works of George Gordon Byron, Charles Baudelaire, Giovanni Boccaccio, Paul Verlaine, Knut Hamsun, Heinrich Heine, Johann Wolfgang Goethe, Dante Alighieri, Charles Dickens, Adam Mickiewicz, Guy de Maupassant, Francesco Petrarca, Miguel de Cervantes, and others. While few proto-texts of mass culture ("lubok literature", "urban folklore") accompany reflections on the problem of a mass reader education. The purpose of the article is to analyse the specifics of popular literature (belles-lettres) representation in the context of Ukrainian writing of the 1920s. The object of the study is the works of writers who worked in the territories of "under-Soviet" Ukraine.

Numerous intertextems that redirect us to the so-called "formula fiction" (detective, adventure, historical, fantasy novels) were found in the intertextual space of Ukrainian literature of the 1920s. Classic examples of the detective story (Sherlock Holmes by Conan Doyle, novels about Nat Pinkerton) become prototexts not only in detective stories and adventure literature, but also in the works about revolutionaries, psychological and satirical prose. Facultative associative series are formed around the "invariant core" – the image of a detective able to investigate the most difficult cases. Allusive anthroponyms Sherlock Holmes, Nat Pinkerton become markers of detective-adventure literature with a clear plot and acute conflict, and sometimes they are identified with pseudo-heroics, primitive aesthetic taste.

Adventure literature in the context of Ukrainian literature of the 1920s is presented by Edgar Burroughs, Louis Boussenard, Daniel Defoe, Joseph Conrad, James Fenimore Cooper, Thomas Mayne Reid, and Robert Louis Stevenson. Intertexts from "Robinson Crusoe" are mostly related to the exoticism of a desert island, adventures, the existential feeling of loneliness of a man in the world, the contrast of dream to daily routine. The novels of Mayne Reid and F. Cooper are traditionally associated with heart-breaking adventures, literature for the masses. Conrad and Stevenson are presented in O. Vlyzko's "Ballad of the Myopic Eldorado" as sea glorifiers. In the works of V. Domontovych and V. Vrazlyvyi, the stereotype of adventure literature as a field of children's reading is relayed.

Historical fiction in the context of the literature of the 1920s is associated with the names of Alexandre Dumas and Walter Scott. Their works are perceived as patterns of literature for undemanding readers where heroic, pathetic style, romanticized past are emphasized. Intertexts from the works of science fiction writers Herbert Wells and Jules Verne were found in the writings of Ukrainian authors. The images of Morlocks, the Invisible man, and dystopian motifs are borrowed from the novels "Time Machine" and "Invisible Man". Jules Verne is mentioned as popular literature for children and teenager's founder. Despite the prescriptions of "proletarian criticism" perceiving popular literature as a harmful simulacrum that distracts readers from the struggle for a bright future, fiction occupies an important place in the intertext of Ukrainian literature of the 1920s.

Інтертекстуальний простір художньої літератури можна метафорично представити як текстовий космос, у якому за принципом тяжіння/відштовхування взаємодіють тексти-«донори» й тексти-реципієнти. Дослідники інтертекстуальності традиційно поділяють прототексти (тексти-«донори») на «ядерні», «прецедентні» й «слабкі». В українському письменстві 1920-х років до категорії «ядерних» потрапили Біблія, «Кобзар» Т. Шевченка, «Іліада» й «Одиссея» Гомера, «Фауст» Й.-В. Гете, «Божественна комедія» Данте Аліґ'єрі, «Дон Кіхот» М. де Сервантеса, поезії П. Тичини, І. Франка, «Гамлет» В. Шекспіра тощо. До категорії «прецедентних» віднесені твори Дж. Г. Байрона, Ш. Бодлера, Дж. Боккаччо, Г. Гейне, В. Гюґо, Д. Дефо, Ч. Дікенса, Гі де Мопассана, Ф. Петрарки, О. Уайльда, А. Франса та ін. «Слабкі» тексти можна поділити на дві підгрупи: а) «аідеологічні» (напр., твори Л. Аріосто, П. Валері, Дж.К. Джерома, Ж.-К. Гюїсманса, А. Доде та ін.); б) «ідеологізовані» (твори А. Барбюса, Й. Бехера, Д. Бедного, М. Горького та ін.) [1, с. 112–113]. У цій статті тексти-«донори» поділяються з огляду на їхню приналежність до «високої», «популярної» чи «масової» літератури. До категорії «елітарних» належить більшість «ядерних», а також значна частина «прецедентних» текстів. Нечисленні покликання на «лубкову літературу» супроводжують рефлексії про потребу виховання масового читача. **Мета статті** – проаналізувати особливості презентації популярної літератури в інтертексті українського письменства 1920-х років. **Завдання дослідження:** виявити у творах представників «розстріляного відродження» інтертекстеми, що переадресовують до популярної літератури (детективів, історичних, пригодницьких, фантастичних, жіночих романів), з'ясувати особливості їх семантики й функціонування. **Об'єкт дослідження** – твори письменників, які брали участь у літературному житті Радянської України 1920-х років. Матеріали статті поглиблюють системне дослідження інтертекстуального простору українського письменства доби «розстріляного відродження», що охоплює творчість 126 літераторів. **Предмет дослідження** – різноміснні інтертекстеми, що переадресовують до прототекстів популярної літератури (детективів, історичних, пригодницьких, фантастичних, жіночих романів).

Формально згадані в цій статті твори-«донори» можна було б вважати прикладами масової літератури, яка, за висновком Дж. Сторі, виникла як наслідок індустріалізації й урбанізації [2, с. 33]. На думку Т. Гундорової, «форми масової культури знаходимо ще у XVIII ст., коли особливої популярності набули жанри пригодницької літератури, подорожі, мандрі. Прототипом масової літератури кінця XVIII ст. можна вважати й лубки, які з'явилися у XVII ст. в Росії і спочатку мали релігійний характер, а згодом секуляризу-

валися і стали популярним комерційним товаром» [3, с. 58]. Однак, чи варто ставити в один ряд «пригодницьку літературу, подорожі, мандрі» й лубкові повісті про Бову Королевича, Єруслана Лазаревича чи Ваньку-Каїна? Естетична неоднорідність творів, віднесених до цієї культурної «ніші», змусила дослідників додати до традиційної пари елітарне (високе) / масове (низьке) третій компонент. Як твердить В. Мангаєвська, «нова стратифікація літератури була зумовлена зміною культурної парадигми, ситуації на книжковому ринку, поширенням “продукції” масової літератури» [4, с. 15].

Для позначення цього феномену дослідники застосовували терміни «белетристика», «висока мода», «мідкульт». На думку Дв. Макдональда, мідкульт («серединна», дрібноміщанська література) органічно пов'язаний і з маскультом (їх єднає «формульність, передбачувана реакція, відсутність будь-яких стандартів, окрім популярності» [5, с. 211]), і з «високою» літературою (він експлуатує відкриття авангарду, баналізуючи їх, зводячи до рівня «споживання»). У цій статті для номінації «серединного сегменту» застосований термін «популярна література». Як слушно вказує Г. Мартушевська, «від “високої” літератури її відрізняє популярність /.../, а також ставлення до літературних конвенцій (на відміну від “високої” літератури, яка зазвичай руйнує старі конвенції і втілює в життя нові, література “серединна” зміцнює вже прийняті). Межа між літературою “середини” й нижчою сферою (або сферами) залишається більш дискусійною, адже вона, як здається, пов'язана передовсім із функцією стереотипів, за межі яких популярна культура не виходить, і з якими в “серединній” стикаємося значно рідше. Водночас, у цій культурі й літературі велике значення має поява ширшої соціальної панорами й моральної проблематики, а найбільше – авторська “марка”, непритаманна масовій культурі» [6, с. 16–17].

Упродовж 1920-х рр. українська література розвивалася в специфічних суспільно-історичних умовах. З одного боку – українізація, літературне відродження, пошуки нових шляхів розвитку; з другого – чимдалі помітніші спроби партійного втручання в літературний процес. Радянська культурна політика химерно поєднувала декларації, що партія виступає за «широке використання українською соціалістичною культурою, що будується, *всіх цінностей світової культури*, за рішучий її розрив з традиціями провінціальної обмеженості та рабського наслідування» [7, с. 235], з безапеляційними заявами, що «українському пролетарському письменству слід підходити *до всіх джерел буржуазної літератури* з загостреною марксівською зброєю, щоб не потрапити в лабеті чужої ідеології» [7, с.235].

За таких умов ставлення до популярної літератури було упередженим. Це можна проілюструвати судженнями М. Степняка про переклади вибраних творів А. Конан Дойля (ДВУ, 1928). Загаврувавши Шерлока Холмса як «капіталістичного слідця, що всі свої сили скеровує на охорону капіталістичної влади» [8, с. 281], критик виголошував анафему детективно-кримінальному жанру як такому, що містить «криваві сцени, віроломство та лицемір'я, зв'язані з професією слідця та шпигуна, безперервний жах, який погано впливає на молоду уяву й може привести до неврастенії та патологічного стану» [8, с. 281]. У суспільстві поглиблювався розрив між тим, що публіка хотіла читати, й тим, що їй наполегливо рекомендували. Як іронічно писав М. Йогансен, «мудрі сивоголові старці, самі ховаючи Пінкертона під подушку, прилюдно виголошували йому анафему» [9, с. 459]. Якщо до революції альтернативою популярному письменству критика вважала «серйозну» літературу, то після неї – ідеологізовані тексти про революціонерів і боротьбу за світле майбутнє.

В інтертекстуальному просторі 1920-х рр. виявлені покликання на різні гатунки популярної літератури. **ДЕТЕКТИВИ** в інтертексті «розстріляного відродження» презентують цикл **А. Конан Дойля** про Шерлока Холмса й романи про **Ната Пінкертона**. Традиційно згадки про талановитих слідців фігурують у творах майстрів кримінальної прози. У критичній ситуації їхні персонажі намагаються скористатися дедуктивним методом Шерлока Холмса, сприймаючи його як реальний криміналістичний прийом. Так чинить, наприклад, комсомолец Павлюк – персонаж оповідання Г. Шкурупія «Провокатор», якому треба знайти вбивцю телеграфіста. Методи Шерлока Холмса застосовували й персонажі оповідання Ю. Шовкопляса «Фіалковий колір». Водночас захоплення детективною літературою сприймалося як свідчення інтелектуальної незрілості персонажів. До прикладу, у «Запільних нарисах» К. Гордієнка головний герой самокритично визнає: «Ідейний мій багаж тоді був – 2 пуди “Боротьби” – видання УПСР (боротьбистів), брошури то-що. До того ж я прочитав усього “Шерлока Холмса”» [10, с. 39]. В оповіданні Д. Бузька «Льоля» прецедентний антропонім Пінкертона застосований для характеристики «геніального» агента, який ледь не перешкодив чекістам затримати відомого петлюрівського діяча.

Інтертекстеми з творів про Шерлока Холмса й Ната Пінкертона широко застосовуються у сув'язі з мотивами шпигування, розв'язування заплутаної проблеми, часто – з відтінком іронії. Скажімо, у повісті М. Хвильового «Іван Іванович» головний герой порівнює дружину, яка знайшла загублену партійну брошуру, з персонажем

А. Конан Дойля. Персонаж повісті О. Досвітнього «Алай» із гумором розмірковує, як би на його місці діяв Шерлок Холмс. Епітет «доморослий», який Тамара (героїня повісті Я. Качури «В тенетах царизму») додає до алюзивного антропоніма, також має виразний іронічний відтінок. У «Марші ковалів» К. Анищенка Рябушкіна, який шукає вкрадені плуги, іронічно величають Шерлоком Холмсом. Із Пінкертоном порівнює себе професор Маркевич (персонаж роману В. Підмогильного «Невеличка драма»), якого дружина змусила стежити за доньчиним нареченим. Лариса (героїня драми І. Дніпровського «Шахта “Марія”») застосовує це прецедентне ім'я, аби надихнути змовників на рішучі дії: «Панове. Я вас не розумію: хто ви? Хлопчики, що грають в Пінкертона, чи декабристи, державні діячі, що роблять переворот?» [11, с. 38]. Остання інтертекстема цього типу виявлена в «Патетичній сонаті» М. Куліша. Підсміюючись із доньки-підпільниці, Ступай-Ступаненко порівнює її з популярним персонажем: «Вигадала *gratis* у Нат Пінкертона...» [12, с. 234]. Концепт «гра» натякає на потрактування популярної літератури як забавки для дітей і підлітків.

У процесі функціонування навколо інваріантного ядра традиційного образу неминуче з'являються факультативні асоціативні ряди. Так, М. Хвильовий у новелі «Редактор Карк» застосовує алюзивний антропонім як маркер детективно-пригодницької літератури з чітким сюжетом і гострим конфліктом. Власній творчій манері, що асоціюється з павутинням натяків, він протиставляє стиль англійського класика детективу: «Револьвер системи “браунінг” не виходив із голови. Про бравнінг: *Конан-Дойль* добре знав звичайного читача: розв'язка і зав'язка, фабула, сюжет та інше. *Шерлок Холмс*» [13, с. 140]. У повісті П. Панча «Без козиря» згадка про талановитого слідця зринає в розмові персонажів про шкідливість популярної літератури: «Голубе, наша бюрократична доба, наживши по своїх кабінетах геморой, звичайно, не могла придумати кращого, як філософію цього дурного пацифізму. Твої остолопи хочуть своєю філософією заглушити в людині той своєрідний початок людської природи, той рідкий, я б сказав, інгредієнт людського духу, що його можна ще назвати... ну героїчною основою людини чи що (...) І от їхня тактика: справжню героїку вони підмінюють “Том Бравнами – чорними діяволами”, “*Шерлок-Голмсами*”, “*Пінкертонами*” і іншою белібердою» [14, с. 72]. Романи про Пінкертона згадані і в оповіданні С. Жигалка «Степом» як маркер примітивного читацького смаку.

Осібне місце у цьому сегменті інтертексту посідає авантюрно-пригодницький роман М. Йогансена «Пригоди Мак-Лейстона, Гаррі

Руперта та інших», у якому Пінкертон – нишпорка й «завідувач страйкбрехерським бюро» – став епізодичним персонажем. Щоправда, його роль у романі дуже скромна – за кругленьку суму він намагається розшукати доньку капіталіста Мак-Лейстона, яка несподівано втекла з дому. Автор не робить із розслідування таємниці й розкриває перед читачами усі перипетії з життя Едіт; йдеться радше про свідому гру з прототекстами популярної літератури.

ПРИГОДНИЦЬКА ЛІТЕРАТУРА в інтертексті 1920-х презентована найширше. Ім'я **Данієля Дефо** у читацькій свідомості пов'язане з Робінзоном Крузо, безлюдним островом, екзотикою, пригодами. Такі асоціації зафіксовані в циклі М. Рильського «Рибальське посланіє». Ліричний герой застосовує аллюзивний антропонім, аби підкреслити подібність змальованої ситуації: «Ми сидимо в кімнаті по вечері, / Не світимо – “як **Робінзон в печері**” / Лиш підкидаєм у коминок дров, – / І плинемо по озері розмов» [15, с. 136]. Городовський (персонаж «Повісті без назви» В. Підмогильного) також почувається в нічному місті як персонаж Д. Дефо: «Місто виглядало однією суцільною істотою, здавалося зрослим до купи, як кораловий острів серед широкого темного моря, блукаючи яким, він прибавився нарешті до цього дивного суходолу, як *Робінзон, рокований на незвичайні пригоди*» [16, с. 277]. Події, змальовані в повісті Л. Чернова «Пригоди професора Вільяма Вокса на острові Ципанго», також частково нагадують робінзонаду, щедро приправлену ідеологічним антиколоніальним «соусом». Водночас із образом Робінзона пов'язані мотиви: 1) самотності (у повісті І. Кириленка «Кучеряві дні» герой «як той *Робінзон, опинився на далекому закинутому острові*, а навкруги ні друга, ні брата – тільки безугавний гул безкрайого, як світ, моря» [17, с. 46]); 2) протиставлення мрії й буденності (персонаж оповідання Г. Коцюби «Свято на буднях» мріяв про яскраве, насичене пригодами життя, «робінзонаду», але реальність виявилася сірою і банальною).

Із творчістю **Томаса Майн Ріда** традиційно пов'язані мотиви пригодництва, а також уявлення про літературу для мас. У такій іпостасі популярний англійський белетрист фігурує у творах О. Влизька («Сфінкс»), В. Вражливого («Життя білого будинку»), В. Домонтовича («Дівчинка з ведмедиком»), О. Досвітнього («Алай»), А. Любченка («Образа»), І. Сенченка («У золотому закуті»), «Подорож до Червонограда») й Г. Шкурупія («Двері в день»). До прикладу, в оповіданні І. Сенченка «У золотому закуті» персонажі з творів популярних письменників фігурують по аналогії з підприємливими діячами доби НЕПу: «На станції гримлять і пихтять паротяги: зараз там тихо. Тільки збоку, де нова колія,

ворушаться чорні маси каламашників. Так горять маленькі вогники... Здалека ніби в казці. Ніби *таємні злодії, чи герої Купера, Бусенара, Майн-Ріда* на широких преріях невідомої землі. Але то лише полтавці, харківці, катеринославці і мешканці далекої півночі» [18, с. 32]. У «Подорожі до Червонограда» І. Сенченко констатує, що в його уяві Україна часів НЕПу нагадує «нову Америку» [19, с. 96], сповнену підприємницького ентузіазму й невпинної праці.

О. Влизько у повісті «Сфінкс» за допомогою аллюзивних антропонімів виокремлює такі прикмети популярної літератури як використання кліше, прогнозованість розгортання сюжету: «Я читав цю історію у *Майн Ріда, Фенімора Купера й Жюль Верна*, а тому вона мені більш відома, ніж тобі. Я і так знаю, що було далі, і вже тобі сказав. Врятування батьківщини, поцілунки і заручний перстень. Потім папаша, що жаліється на подагру й конституцію, “Виразка громади” і ввічливий палець в напрямку до дверей» [20, с. 275]. У Г. Шкурупія й О. Досвітнього творчість Майн Ріда згадується, аби підкреслити екзотичність описаних подій. Наприклад, у повісті «Алай» «Шашелеві здалось, що вони продираються крізь таємничі нетрі, де засіли войовничі тубільці, де на кожному кроці вартові загони бережуть зелений Алай. В голові почали роїтися думки про казкових індіанців, малюнки з писань *Майн Ріда* калейдоскопом проходили перед заплоченими очима» [21, с. 280]. У творах В. Домонтовича й В. Вражливого ретранслюється стереотип про пригодницьку літературу як дитяче читиво. У романі «Дівчина з ведмедиком» герой нарікає: «Я призбирав чималу бібліотеку, у мене поволі розвинулась справжня бібліоманія, але я не навчився любити книжок тією щирою й наївною любов'ю, якою діти люблять Чарську та Майн-Ріда» [22, с. 124].

Творчість **Джеймса Фенімора Купера** фігурує у творах українських письменників: 1) як приклад популярної літератури для мас («Сфінкс» О. Влизька), 2) по аналогії з описаними у творі пригодами, екзотичними краєвидами, винятковими героями («У золотому закуті» І. Сенченка, «Патетична ніч» Г. Шкурупія). У поезії М. Йогансена «Любов» згадки про американського письменника-романтика пов'язані з прийомом одивнення зображеного світу. Збурена уява закоханого ліричного героя романтизує дійсність, надає їй екзотичних прикмет: «Я ж стояв в калюжі, мов в огні, / Коливались тротуари п'яні, / Із старих англійських книг / Повиходили на вулицю *романи*. / І сідали коні і вели / За *Гурон*, за *Мічиган*, за *Ері*; / *Соколиним оком* вечір плив / У простори пам'яті і *прерій*» [9, с. 83]. Афоризм «останній із могікан» у творах українських письменників пов'язані

ний із перетворенням революціонерів-ідеалістів на «зайвих людей» («Санаторійна зона», «Синій листопад» М. Хвильового), ультрареволюційним прагненням партійців знищити усе застаріле (Ю. Шпол «В залізні пута», О. Влизько «Останній з могікан»). **Джозеф Конрад і Роберт Льюїс Стівенсон** у творах українських письменників згадані як співці моря. До прикладу, у «Баладі про остаточно короткозоре Ельдорадо» О. Влизька протиставляється романтика й сірі будні капіталістичного світу. У романі В. Домонтовича «Доктор Серафікус» твори Дж. Конрада згадані в контексті протиставлення хорошого й поганого смаку. Принагідно в інтертексті 1920-х років з'являються згадки про **Луї Анрі Буссенара** («У золотому закуті» І. Сенченка, «Смерть політкома» Т. Масенка) й **Едгара Райса Барроуза** («Американці» О. Досвітнього, «Про продукційність праці у сільському господарстві...» Остапа Вишні).

ІСТОРИЧНА БЕЛЕТРИСТИКА. Твори **Олександра Дюма** (батька) згадані передовсім як приклад літератури для невибагливих читачів. Наприклад, у поемі М. Рильського «Крізь бурю й сніг» обивателям пропонують: «Лимонаду / Хто хоче з панства? Також Маяковський, / Гомер, *Дюма*, картки для нежонатих» [15, с. 230]. Утім неокласик не тільки не виявляє зневаги до популярної літератури, а й нарікає в поемі «Сашко», що нині «поетів досить, / А книжки, щоб читать, – катма, / І надаремне серце просить / Хоч би... маленького *Дюма*» [15, с. 275]. Алюзивний антропонім Дюма також є маркером підкреслено героїчного, патетичного стилю. До прикладу, в оповіданні В. Поліщука «Філігрань» наведений фрагмент революційної відозви «у стилі Дюма»: «“Товариші і громадяни! Московські окупанти катують нашу рідну матір. По селах іде стогін. Китайці, латиші й қацапи забирають у бідного населення останній хліб. В лісі утікають хоробрі...” Останню фразу додаю зі стилю “*Трьох мушкетерів*” або “Пригод Тома Соєра”, але зміст відозви все ж дійсно був такий» [23, с. 29]. Третя модель рецепції: твори О. Дюма сприймаються як символ романтичного минулого, на противагу сірій буденності. До прикладу, головний герой роману О. Досвітнього «Американці», мандруючи вулицями Парижа, розмірковує: «Коли б ми оце півсотні літ тому отут швендяли... – філософічно зауважив Неро. – Ти читав “*Три мушкетери*” *Дюма*? Отож-бо й то. Ото були часи!» [24, с. 284]. У «Вступній новелі», застосовуючи інтертекстуальне покликання на твори О. Дюма й В. Гюго, М. Хвильовий спочатку іронізує з професора Канашкіна, а потім застосовує свій улюблений прийом – гри зі словом. С. Ленська констатує: «Романтичний розбійник Рінальдо Рінальдіні, брава четвірка вірних і відданих присязи дру-

зів-мушкетерів, згадка про “Собор Паризької Богоматері” – найвідоміший романтичний роман В. Гюго, – усе це відбиток романтики, якої так не вистачало в житті М. Хвильовому» [25, с. 17]. У романі М. Йогансена «Пригоди Мак-Лейстона, Гаррі Руперта та інших» згаданий ще один прототекст О. Дюма – роман «Граф Монте-Крісто».

Згадка про **Вальтера Скотта** зринає в романі «Аліна й Костомаров». Розмірковуючи про вплив західноєвропейського романтизму на українську літературу, В. Домонтович пише: «Персні, лицарський орден, містичні заручини, храм, ікони, вишневий садок, гудіння бджіл, Тарасові “Гайдамаки” і вальтер-скоттівський Робін Гуд, – усе це сполучувалось у щось цільне, і майбутню революцію вони уявляли не то як повторення 25 грудня, не то як сцену з Шевченкових “Гайдамак” або ж з Вальтер-Скоттового “Айвенго”. Костомаров і його друзі були романтики й тому мислили символами, метафорами й гіперболами» [22, с. 247]. Роман В. Скотта фігурує також у поезії М. Рильського «Коріння дуб розкинув узлувате». Асоціативним «порталом»-містком до прототексту стала пейзажна замальовка: «Гніздо звивають ластівки під дахом, / У пуці вис темноокий звір... / І серцю сниться, ніби цим же шляхом / *Айвенго* їхав на гучний турнір» [15, с. 160]. Для Рильського-неокласика звернення до традиційних образів і мотивів – іманентна прикмета творчого письма, природний спосіб буття у літературному просторі.

ФАНТАСТИКА. В інтертексті 1920-х рр. фігурують романи **Герберта Уеллса** «Машина часу» й «Невидимець». Для українських письменників морлоки перетворилися на універсальний символ виродження, занепаду. Так, у повісті Г. Брасюка «В потоках» у свідомості головного героя, який вдивляється в понурі блідо-анемічні обличчя колег на вчительському з'їзді, зринає чітка «асоціація за *Уельсом*»: «Сергій силкувався у кожній постаті вловити характерну рису, відповідну назвиську, але всі вони сходилися до одного типа *вчителя-морлока*» [26, с. 51]. У поезії Є. Плужника «На 1924 рік» ліричний герой, дорікаючи Франції за окупацію Руру, патетично вигукуює: «Франціє! / Чи то ж твоїм повіям / Ублагати невблаганний час, / Щоб зі сходу вітер не повіяв – / Від Дніпра, / Від Ільменю, / Від нас! / Азіати! / Дикуні! / *Морлоки!* / А дивись – лягла земля під пар, / Щоб впнути червоні дні і роки / Навіть в твій безглуздий календар!» [27, с. 109]. Удруге цей образ з'явився в поемі «Канів»: «Й лише в казках залишаться *морлоки* – / За хліб черствий ошукані раби» [27, с. 209]. Із поезії «На 1924 рік» зрозуміло, що цим прізвиськом представники «цивілізованого» Заходу іменували пролетарів.

В оповіданні «Безробітний інтелігент», підписаному криптонімом С. Я-ко, згадки про

«Машину часу» виникають у зв'язку з рефлексіями персонажів про майбутнє: «Повстають в уяві картини, змальовані Уелсом. “Характерно – зауважую я, – що Уелс, сам робітник, так переважно песимістично дивиться вперед. Який жах, одчай проймає душу, коли читаєш хоч би його “Машину часу”!» [28, с.76]. Причини Уеллсового песимізму опонент головного героя бачить у тому, що він – інтелігент: «Зараз інтелігенція відчуває свою загибель і звідциля її песимізм, зневір'я, бажання залякати, скомпромітувати новий рух. Інтелігент Уелс жахає робітництво образом мурлока» [28, с.76]. Ключовим прототекстом оповідання С. Пилипенка «Афарбіт» є роман «Невидимець». Уеллсівські алюзії зринають у репліці псевдофельдшера, який нібито винайшов афарбіт («Чи ви читали колись “Невидимого” Уеллса, цю чудесну казку?» [29, с.63]), а також у міркуваннях головного героя, який збирається здійснити за його допомогою теракти проти ворогів пролетаріату. Однак чарівний винахід виявився ошуканством, за допомогою якого агент політичної поліції запроторив терориста-мрійника до в'язниці.

Жуль Верн в інтертекстуальному просторі українського письменства фігурує як творець популярної літератури для мас («Сфінкс» О. Влизька). У поезії В. Сосюри «Як проходжу я мимо...» згадка про популярного французького белетриста пов'язана з концептами «втрачена юність», «наївність»: «Де ж ти мій ніяковий Володю / з золотими очима, як став... / що колись працював на заводі / і в траві *Жюль Верна* читав» [30, с.140]. У поемі Т. Масенка «Смерть політкома» ім'я Жуль Верна пов'язане з концептами «дитинство» – «дорослішання»: «Ще школяр... Тільки вчора читав / Бусенара й *Жюль Верна*» [31, с.8] – «Вмер *Жюль Верн*, Бусенар одлетів / Перед видом холодної правди» [31, с.9]. В оповіданні С. Пилипенка «Афарбіт» виявлена згадка про «Наутилус» – підводний човен, який фігурує в романах «Двадцять тисяч лье під водою» і «Таємничий острів».

ЖІНОЧА ЛІТЕРАТУРА в інтертексті 1920-х майже не представлена. Єдиний виняток – згадки про **Жорж Санд** (традиційне коло асоціацій, пов'язаних із цим алюзивним антропонімом, – жіноча емансипація, виняткове чуттєве кохання). У такому семантичному контексті фігурує згадка про французьку письменницю в оповіданні О. Досвітнього «На плавнях». Про кохання в «стилі Жорж Санд» і сучасну епоху іронічно розмірковує й головна героїня роману В. Домонтовича «Дівчина з ведмедиком». Можна припустити, що слабка репрезентація цього жанрового гатунку в інтертексті 1920-х пов'язана з упереджено-зневажливим ставленням письменників-чоловіків до «жіночої прози» як естетично нижчої, тематично обмеженої.

Висновки й перспективи дослідження. У творах представників «розстріляного відродження» виявлені численні інтертекстеми, що переадресовують до популярної літератури – детективів, пригодницьких, історичних, фантастичних романів. Прикметно, що інтертекстеми з «формульної» літератури з однаковою інтенсивністю функціонують і в жанрово споріднених творах, і в соціально-психологічній, сатиричній прозі, творах на революційну тематику. Найуживанішим різновидом інтертекстом є алюзивний антропонім (згадка про автора чи персонажа прототексту); зафіксовані також традиційні мотиви й уведення персонажів формульної літератури до образної системи власного твору (Нат Пінкертон у романі М. Йогансена «Пригоди Мак-Лейстона, Гаррі Руперта та інших»). Згадуючи «традиційні» образи з усталеною семантикою, письменники часто застосовують їх як засіб характеристики персонажа. Інтертекстеми з популярної літератури використані також для надання твору відповідного емоційного колориту (Д. Дефо – «Робінзон Крузо» – екзотика безлюдного острова, пригоди, а водночас – мотив самотності людини у світі); як маркер відповідної жанрової «формули» (А. Конан Дойл – детектив, Г. Уеллс і Ж. Верн – фантастика, О. Дюма й В. Скотт – історична белетристика); отожднюють з літературою для невибагливих читачів, псевдогероїкою. Присутній у творах і стереотип про «формульну» літературу як сферу дитячого читання. Не зважаючи на приписи «пролетарської критики», котра трактувала популярну літературу як симулякр, що відволікає читачів від реального життя й боротьби за світле майбутнє, белетристика посідає важливе місце в інтертексті українського письменства 1920-х років. Перспективним напрямком дослідження видається з'ясування особливостей функціонування популярного письменства в інтертексті українській літературі 1930-х років, зокрема у творах письменників-соцреалістів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скорина Л. «Гомін і відгомін»: дискурс інтертекстуальності в українській літературі 1920-х років. Черкаси : Брама, 2019. 704 с.
2. Сторі Дж. Теорія культури та масова культура. Вступний курс / пер. з англ. С. Савченка. Харків : Акта, 2005. 357 с.
3. Гундорова Т. Висока культура і популярна культура: слов'янський контекст. *Слово і Час*. 2008. № 9. С. 52–63.
4. Mantajewska V. Pop-/post-"literatura środka". *"Literatura środka" kontekst słowiański* / red B. Stempczyńska, L. Mięsovska. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2011. S. 11–32.

5. McDonald Dwight. *Masscult and Midcult. The New York Intellectuals Reader* / ed. by N. Jomonville. New York: Routledge, 2007. P. 205–222.
6. Martuszevska A. "Trzydzieści lat minęło, jak jeden dzień..." (o badaniach literatury popularnej w ostatnim trzydziestolecu. *Jednak Książki: Gdańskie Czasopismo Humanistyczne*. 2017. № 8. S. 11–26.
7. Політика партії в справі української художньої літератури. *Червоний шлях*. 1927. № 6. С. 235–237.
8. Степняк М. Рец.: [А. Конан-Дойль. Вибрані твори. Т.1. Пригоди Шерлока Холмса. Пес Баскервілів]. *Червоний шлях*. 1928. № 11. С. 280–282.
9. Йогансен М. Вибрані твори / упоряд. і вст. ст. Р. Мельниківа. Київ : Смолоскип, 2009. 768 с.
10. Гордієнко К. Запільні нариси. *Гарт*. 1927. № 8. С. 39–45.
11. Дніпровський І. Шахта «Марія». Харків : Пролетар, 1931. 98 с.
12. Куліш М. Твори : у 2 т. Київ : Дніпро, 1990. Т. 2 / упоряд. Л. Танюка. 877 с.
13. Хвильовий М. Твори: у 2 т. Київ : Дніпро, 1990. Т. 1 / упор. М. Жулинського, П. Майдаченка. 650 с.
14. Панч П. Без козиря. *Червоний шлях*. 1927. № 1. С. 62–105.
15. Рильський М. Зібрання творів: у 20 т. Київ : Наук. думка, 1983. Т. 1 / упор. В. Лети, А. Тростянецького. 534 с.
16. Підмогильний В. Оповідання. Повість. Романи / упоряд. В. Мельника. Київ : Наукова думка, 1991. 800 с.
17. Кириленко І. Кучеряві дні. *Гарт*. 1928. № 8–9. С. 30–72.
18. Сенченко І. Оповідання. Повісті. Спогади / упор. і прим. М. Гнатюк, вступ. ст. і ред. В. Брюховецького. Київ : Наук. думка, 1990. 664 с.
19. Сенченко І. Подорож до Червонограда. *ВАПЛІТЕ*. 1927. № 5. С. 78–117.
20. Влизько О. Поезія. Проза. Черкаси : Вид. Чабаненко Ю.А., 2008. 352 с.
21. Досвітній О. Твори: у 2 т. Київ: Дніпро, 1991. Т. 2 / упор. В. Косенко. 587 с.
22. Домонтович В. Проза: у 3 т. Нью-Йорк: Сучасність, 1988. Т. 1 / за ред. Ю. Шевельова. 517 с.
23. Поліщук В. Козуб ягід: Оповідання, афоризми, бризки мислі й творчості, стежки думок і алегорії людини, яку життя приперчило. Харків : Держ. вид. України, 1927. 172 с.
24. Досвітній О. Твори : у 2 т. Київ : Дніпро, 1991. Т. 1 / упор. В. Косенко. 527 с.
25. Ленська С. Інтертекстуальні зв'язки малої прози Миколи Хвильового з зарубіжною літературою (на прикладі «Вступної новели» й «Арабесок»). *Вісник Полтавського національного педагогічного університету ім. В.Г.Короленка. Філологічні науки*. 2012. № 11. С. 15–20.
26. Брасюк Г. В потоках. *Червоний шлях*. 1927. № 4. С. 32–61.
27. Плужник Є. Поезії / упор. Л. Череватенка. Київ : Рад. письменник, 1988. 415 с.
28. Я-ко С. Безробітний інтелігент. *Червоний шлях*. 1924. № 4–5. С. 70–81.
29. Пилипенко С. Афарбіт. *Червоний шлях*. 1923. № 4–5. С. 62–69.
30. Сосюра В. Вибрані твори : у 2 т. Київ : Наук. думка, 2000. Т. 1 / упоряд. С. Гальченко. 645 с.
31. Масенко Т. Смерть політкома. *Гарт*. 1928. № 2. С. 7–10.

REFERENCES

1. Skoryna, L. (2019). "Homín i vidhomín": *dyskurs intertekstual'nosti v ukrains'kij literaturi 1920-kh rokiv* ["The Resonance and the Echo": the discourse of intertextuality in the Ukrainian literature of 1920s.]. Cherkasy: Brama, 704 p.
2. Storey, J. (2005). *Teoriia kul'tury ta masova kul'tura. Vstupnyj kurs* [Cultural Theory and Popular Culture: An Introduction]. Kharkiv : Akta, 357 p.
3. Hundorova, T. (2008). *Vysoka kul'tura i populiarna kul'tura: slov'ians'kyj kontekst* [High culture and popular culture: The Slavic context]. *Slovo i Chas* [Word and Time], no. 9, pp. 52–63.
4. Mantajewska, V. (2011). *Pop-/post-,middle literature*. In B. Stempczynska, L. Miensowska (eds.), "Middle literature": *Slavic context* (pp. 11–32). Katowice: University of Silesia Press.
5. McDonald, Dwight. (2007). *Masscult and Midcult*. In *The New York Intellectuals Reader* (pp. 205–222). New York : Routledge.
6. Martuszevska, A. (2017). "Thirty Years Have Passed as One Day..." (On Researching Popular Literature in Last Thirty Years). *Books Now. Gdańsk Humanistic Journal*. no. 8, pp. 11–26.
7. *Polityka partii v spravi ukrains'koi khudozhn'oi literatury* [Party politics in the field of Ukrainian literature]. (1927). *Chervonyj shliakh* [Red way], no. 6, pp. 235–237.
8. Stepniak, M. (1928). *A. Conan Doyle. Vybrani tvory* [A. Conan Doyle. Selected works]. *Chervonyj shliakh* [Red way], no. 11, pp. 280–282.
9. Johansen, M. (2009). *Vybrani tvory* [Selected works]. Kyiv: Smoloskyp [Torch], 768 p.
10. Hordiienko, K. (1927). *Zapil'ni narysy* [Closed essays]. *Hart* [Hardening], no. 8, pp. 39–45.
11. Dniprov's'kyj, I. (1931). *Shakhta "Mariia"* [Mine "Maria"]. Kharkiv: Proletar [Proletarian], 98 p.
12. Kulish, M. (1990). *Tvory* [Works] (Vol. 2). Kyiv : Dnipro, 877 p. (In Ukrainian).
13. Khvyly'ovyj, M. (1990). *Tvory* [Works] (Vol. 1). Kyiv : Dnipro, 650 p.
14. Panch, P. (1927). *Bez kozyria* [Without a trump card]. *Chervonyi shliakh* [Red way], no. 1, pp. 62–105.

15. Ryl's'kyj, M. (1983). *Zibrannia tvoriv* [Collection of works] (Vol. 1). Kyiv: Naukova dumka [Scientific thought], 534 p.
16. Pidmohyl'nyj, V. (1991). *Opovidannia. Povist' Romany* [Story. Novels]. Kyiv : Naukova dumka [Scientific thought], 800 p.
17. Kyrylenko, I. (1928). Kucheriavi dni [Curly days]. *Hart* [Hardening], no. 8–9, pp. 30–72.
18. Senchenko, I. (1990). *Opovidannia. Povisti. Spohady* [Story. Novels. Memoirs]. Kyiv : Naukova dumka [Scientific thought], 664 p.
19. Senchenko, I. (1927). Podorozh do Chervonohrada [Travel to Chervonograd]. *VAPLITE*, no. 5, pp. 78–117.
20. Vlyzko, O. (2008). *Poeziia. Proza* [Poetry. Prose]. Cherkasy, Publ. Chabanenko Yu.A., 352 p.
21. Dosvitnij, O. (1991). *Tvory* [Works]. (Vol. 2). Kyiv : Dnipro, 587 p.
22. Domontovych, V. (1988). *Proza* [Prose] (Vol.1). New York: Suchasnist' [Modernity], 517 p.
23. Polischuk, V. (1927). *Kozub iahid: Opovidannia, aforyzmy* [Basket of berries: Stories, aphorisms]. Kharkiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy [State Publishing House of Ukraine], 172 p.
24. Dosvitnij, O. (1991). *Tvory* [Works]. (Vol. 1). Kyiv : Dnipro, 527 p.
25. Lenska, S. (2012). Intertekstual'ni zv'iazky maloi prozy Mykoly Khvylovoho z zarubizhnoiu literaturoiu (na prykladi “Vstupnoi novely” j “Arbesok”) [Intertextual connects in the small prose of M. Khvylovyj with foreign literature (for example “Introduction novel” and “Arabesques”)]. *Visnyk Poltavskoho natsional'noho pedahohichnoho universytetu im. V. H. Korolenka. Filolohichni nauky* [Philological Studies. The collection of scientific works of Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University], no. 11, pp. 15–20.
26. Brasiuk, H. (1927). V potokakh [In streams]. *Chervonyj shliakh* [Red way], no. 4, pp. 32–61.
27. Pluzhnyk, Ye. (1988). *Poezii* [Poetry]. Kyiv : Rad'ans'kyj pys'mennyk [Soviet writer], 415 p.
28. Ya-ko, S. (1924). Bezrobitnyj intelihent [Unemployed intellectual]. *Chervonyj shliakh* [Red way], no. 4–5, pp. 70–81.
29. Pylypenko, S. (1923). Afarbit. *Chervonyj shliakh* [Red way], no. 4–5, pp. 62–69.
30. Sosiura, V. (2000). *Vybrani tvory* [Selected works] (Vol. 1). Kyiv: Naukova dumka [Scientific thought], 648 p.
31. Masenko, T. (1928). Smert' politkoma [The death of the politcom]. *Hart* [Hardening], no. 2, pp. 7–10.

ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ МІЖМОВНИХ ОМОНІМІВ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЧНІЙ НАУЦІ

Щербина Д. В.

аспірант кафедри української мови

Криворізький державний педагогічний університет

пр. Гагаріна, 54, Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна

orcid.org/0000-0002-7104-9261

dmytro.shcherbyna@kdpu.edu.ua

Ключові слова: *омонімія, міжмовна омонімія, омоніми, міжмовні омоніми, класифікація, принципи класифікації, критерії класифікації.*

Упорядкування опрацьованого матеріалу – відповідальний і важливий етап наукової роботи, який допомагає дослідникові оновити й поглибити знання про певне явище чи об'єкт. Цю статтю присвячено критеріям класифікації міжмовних омонімів, себто слів, належних до різних мовних систем і наділених симетричною формою та асиметричним змістом. Міжмовні омоніми, як відомо, часто становлять труднощі під час комунікації та перекладу. Комплексно вивчати такі слова почали з 1928 року, коли світ побачила праця М. Кесслера та Ж. Дерокіньї «Фальшиві друзі, або підводні камені англійської лексики. Поради перекладачам». Відтоді з'явилося чимало наукових розвідок і укладено безліч словників на матеріалі двох чи більшої кількості мов, але дослідження в цій лінгвістичній царині не втрачають своєї актуальності, адже зіставлено ще далеко не всі аспекти міжмовної омонімії, а тому її одиниці (пари чи групи міжмовних омонімів) потребуватимуть щораз нових класифікаційних схем, які, безперечно, ґрунтуватимуться на вже відомих принципах. Саме їх і розглянуто в нашій розвідці. Проаналізувавши класифікації міжмовних омонімів, запропоновані в сучасній мовознавчій літературі, ми з'ясували найістотніші ознаки такої лексики, визначили критерії, покладені в основу її класифікаційних схем, і показали, що серед цих критеріїв є як самодостатні (семантичний, формальний, етимологічний, словотвірний, частиномовний), так і доповнювальні (стилістичний і граматичний). Наприклад, за семантичним принципом міжмовні омоніми можна поділити на повні (відношення семантичного виключення) і часткові (відношення семантичного включення або семантичного перетину); за формальним – на фонетико-графічні (власне омоніми), фонетичні (омофони), графічні (омографи) і морфологічні (омоформи); за етимологічним – на гомогенні й гетерогенні; за словотвірним – на омоніми першого ступеня й омоніми другого ступеня; за частиномовним – на іменникові, прикметникові, прислівникові, дієслівні тощо. Будь-яка з цих схем може стати як базовою, так і проміжною для розгалуженішої класифікації.

MAIN CRITERIA OF CLASSIFICATION OF INTERLINGUAL HOMONYMS IN MODERN LINGUISTIC SCIENCE

Shcherbyna D. V.

Postgraduate Student at the Department of the Ukrainian Language

Kryvyi Rih State Pedagogical University

Gagarina Ave., 54, Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region, Ukraine

orcid.org/0000-0002-7104-9261

dmytro.shcherbyna@kdpu.edu.ua

Key words: *homonymy, interlingual homonymy, homonyms, interlingual homonyms, classification, classification principles, classification criteria.*

Arranging the studied material is a responsible and important stage of scientific work, which helps the researcher to update and deepen knowledge about a certain phenomenon or object. The article is devoted to the criteria for the classification of interlingual homonyms, that is, words belonging to different language systems and endowed with a symmetrical form and an asymmetrical meaning. Interlingual homonyms are known to often pose difficulties in communication and translation. The comprehensive investigation of such words began in 1928, when the work of M. Kæssler and J. Derocquigny “False friends, or pitfalls of English vocabulary. Tips for translators” was published. Since then, a lot of scientific studies have appeared and many dictionaries have been compiled based on the material of two or more languages. However, research in this linguistic area does not lose its relevance, because not all aspects of interlingual homonymy have been compared, and therefore its units (pairs or groups of interlingual homonyms) will require new classification schemes every time, which will undoubtedly be founded on already known principles. Actually, they are considered in our paper. Having analyzed the classifications of interlingual homonyms proposed in modern linguistic literature, we found out the most essential features of such vocabulary, defined the criteria that are the basis of its classification schemes, and showed that among these criteria, there are self-sufficient (semantic, formal, etymological, derivational, part-of-speech) and additional (stylistical and grammatical). Thus, according to the semantic principle, interlingual homonyms can be divided into full (relations of semantic exclusion) and partial (relations of semantic inclusion or semantic intersection); according to the formal principle – into phonetic-graphic (proper homonyms), phonetic (homophones), graphic (homographs) and morphological (homomorphs); according to etymological principle – on homogeneous and heterogeneous; according to the derivational principle – on homonyms of the first degree and homonyms of the second degree; according to the part-of-speech principle – on substantival, adjectival, adverbial, verbal, etc. Any of these schemes can become both basic and intermediate for a more extensive classification.

Постановка проблеми. Вивчаючи будь-яке явище чи об’єкт, науковцеві повсякчас доводиться систематизувати й упорядковувати досліджуваний матеріал за спільними ознаками. Цей процес, як відомо, називають класифікацією. Класифікація дає змогу оновити й поглибити знання в певній науковій царині, зокрема й у лінгвістиці. Комплексне і всеосяжне вивчення різномовних слів, що мають схожий зовнішній (звуковий та/або графічний) вигляд, але розбігаються значенням, веде свій початок із 1928 року, коли з’яви-

лася праця М. Кесслера та Ж. Дерокіні на матеріалі французько-англійських і англо-французьких паралелей. Автори назвали ці паралелі «фальшивими друзями перекладача» [16, с. 12]. Відтоді зроблено чимало досліджень такої лексики й укладено безліч словників на базі двох, трьох і більшої кількості мов. Одним із перших відповідників такого характеру у слов’янських мовах зауважив український письменник і перекладач М. Рильський, назвавши їх міжмовними омонімами [9, с. 124]. Вагомий внесок у вивчення явища повної

або часткової формальної подібності семантично і стилістично розбіжних слів різних мов зробили М. Кочерган, З. Гросбарт, О. Лабенко, К. Рутковський, С. Кійко, К. Воян, П. Х. Чамісо-Домінгес, І. Кононенко, М. Вотінцева, М. Круль та інші науковці. Останніми роками з'явилось чимало наукових і прикладних праць, присвячених слов'янській міжмовній омонімії: українсько-польській (І. Кононенко, О. Співак; М. Беднаж), українсько-чеській (А. Турчина), білорусько-польській (Р. Калета), білорусько-чеській (Н. Івашина, О. Руденко), польсько-російській (К. Кусаль), польсько-сербській (Д. Шипка). У своїх працях науковці послуговуються різними класифікаційними схемами залежно від мети та предмета дослідження, але які саме критерії поділу покладено в основу тієї чи тієї схеми, годиться розглянути докладніше, що й зумовило **актуальність** нашої статті.

Мета і завдання статті. Мета цієї розвідки – визначення основних критеріїв класифікації міжмовних омонімів у сучасній лінгвістиці. Щоб досягти поставленої мети, треба було розв'язати такі завдання: ознайомитися з класифікаційними схемами лексики такого характеру, запропонованими в мовознавчій літературі; виокремити найістотніші ознаки слів, охоплених міжмовною омонімією; сформулювати й узагальнити основні критерії класифікації міжмовних омонімів для опису їхніх властивостей.

Предмет і об'єкт дослідження. Предмет нашого дослідження – критерії класифікації міжмовних омонімів у сучасному мовознавстві. Об'єкт дослідження – явище міжмовної омонімії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Уже в першій ґрунтовній праці, присвяченій «фальшивим друзям перекладача», М. Кесслер і Ж. Дерокіньї зазначають, що не всі досліджувані в ній слова наділені цілком різною семантикою, адже серед них трапляються й ті, які, маючи спільне (латинське) походження, або зберегли в котрійсь із зіставлених мов архаїчне значення, або розвинули нове значення, не притаманне іншій мові [16, с. 13–18]. Інакше кажучи, «фальшивих друзів перекладача» умовно можна поділити на цілком фальшиві (з ідентичною формою і зовсім відмінною семантикою) та частково фальшиві (з ідентичною формою і не завжди відмінною семантикою, що залежить від контексту).

Цю класифікацію можна вважати універсальною, тому з поширенням у лінгвістиці терміна «міжмовна омонімія» і щораз глибшим вивченням цього явища під різними кутами зору саме вона лягла в основу багатьох інших класифікацій. Тут, правда, слід зазначити, що серед мовознавців є також думка, що поняття «фальшиві друзі перекладача» значно ширше за поняття «міжмовні

омоніми» і що серед «фальшивих друзів перекладача» поряд із міжмовними омонімами треба виокремлювати інші групи слів, зокрема міжмовні пароніми.

Так, Н. Івашина, О. Руденко і Л. Яновець у своїй праці «Falešní přátelé překladatele v češtině a běloruštině» («Фальшиві друзі перекладача» в чеській і білоруській мовах») під міжмовною омонімією розуміють формальну схожість (повну або часткову) різномовних лексем із різними значеннями, а міжмовною паронімією називають явище формальної близькості різномовних і різнозначних лексем [14, с. 11–25]. Як бачимо, у першій дефініції науковиці наголошують на формальній схожості зіставлених слів, а в другій – на їх формальній близькості, хоч навряд чи між формальною схожістю і формальною близькістю можна провести чітку грань, надто коли розглядані мови мають різну графіку або прочитання літер.

Авторка українсько-польських контрастивних досліджень І. Кононенко за міжмовні омоніми визнає ідентичні звучанням, проте цілком або частково відмінні значенням та вживанням різномовні слова, а за міжмовні пароніми – різномовні слова, що мають близьку фонетико-морфологічну форму й не збігаються значенням, але аналізує таку лексику сукупно [6, с. 203].

З огляду на це ми у своїй розвідці, як і багато інших науковців, зокрема М. Кочерган [7, с. 389–398], М. Беднаж [2, с. 4–5], З. Гросбарт [13, с. 81–82], К. Кусаль [18, с. 55], Р. Калета [15, с. 62], С. Кійко [4, с. 24], О. Лабенко [8, с. 137–138], розуміємо міжмовну омонімію щонайширше, вважаючи за міжмовні омоніми різномовні слова, які збігаються формою усно, на письмі чи в межах регулярних відповідностей (фонетичних, графічних, орфографічних, акцентологічних, морфемно-словотвірних), наявних між порівнюваними мовними системами, і цілком або частково різняться змістом [11, с. 100].

Сучасна українська мовознавиця О. Лабенко, зіставляючи українсько-французькі міжмовні омоніми, поділяє їх на абсолютні та відносні [8, с. 138]. До абсолютних міжмовних омонімів дослідниця зараховує одиниці порівнюваних мовних систем, що збігаються формою вираження попри можливі відмінності в межах регулярних міжмовних фонетико-графічних відповідностей, але цілком різняться у плані змісту. А відносні міжмовні омоніми окреслює як одиниці порівнюваних мовних систем, що збігаються у плані вираження попри можливі відмінності в межах регулярних міжмовних фонетико-графічних відповідностей і мають у семантичній структурі деякі спільні значення.

Загалом, як зазначає професор Університету Малаги (Іспанія) П. Х. Чамісо-Домінгес, усе розмаїття семантичних відношень на лексичному

рівні між омонімічними відповідниками порівнюваних мов можна звести до трьох типів (*приклади слів наші* – Д. Ш.):

– семантичне виключення: укр. **луна** – рос. **луна** ‘небесне світило; місяць’;

– семантичне включення: укр. **адепт** ‘послідовник якогось учення, ідеї’ – пол. **adept** ‘1) людина, що опановує якийсь фах, починає працювати у якійсь сфері, у якомусь напрямі мистецтва; 2) послідовник якогось учення, ідеї’;

– семантичний перетин: укр. **лялька** ‘1) дитяча іграшка у вигляді фігурки людини // макет фігури якоїсь істоти для вистав; 2) [перен.] безвільна людина або людина, якою розважаються // людина, яка виконує чужу волю; 3) [розм.] мала дитина’ – біл. **лялька** ‘1) дитяча іграшка у вигляді фігурки людини // макет фігури якоїсь істоти для вистав; 2) [розм.] хтось привабливий, щось привабливе’ [12, с. 1114–1118].

Беручи до уваги не лише семантичний, а й стилістичний аспект, укладачі українсько-польського словника міжмовних омонімів і паронімів І. Кононенко та О. Співак виокремлюють чотири типи таких пар слів:

– слова, які повністю розходяться значенням або всіма значеннями, якщо слово полісемічне (укр. **чашка** – пол. **czaszka** ‘череп’);

– слова, які різняться лише окремими лексичними значеннями, якщо хоч одне слово пари полісемічне (укр. **сепарація** – пол. **separacja** ‘нарізне проживання подружжя; відокремлення, ізоляція; сепарація);

– слова, які входять до одних лексико-семантичних або тематичних груп, але означають різні предмети чи явища (укр. **мотиль** – пол. **motyl** ‘метелик’);

– слова, що розходяться передусім стилістичними характеристиками (укр., нейтр. **губа** – пол., розм. **gęba**) [5, с. 6].

Послідовнішу класифікацію, ґрунтовану на тих самих критеріях – семантичному й стилістичному, наводить дослідник польсько-російської міжмовної омонімії К. Рутковський, виділяючи такі групи міжмовних омонімів:

– слова, асиметричні значеннево (класичні апроксимати, що різняться тільки денотацією): пол. **przypadek** ‘випадок’ – рос. **припадок** ‘напад хвороби’, пол. **skazać** ‘1) засудити; 2) приректи’ – рос. **сказать** ‘сказати’, пол. **wieszcz** ‘віщун’ – рос. **вещь** ‘річ’;

– слова, асиметричні стилістично (одиниці, що різняться тільки стилістичним забарвленням): пол. **czoło** ‘чоло, лоб’ – рос. **чело**, пол. **dłoń** ‘долоня’ – рос. **длань**, пол. **głos** ‘голос’ – рос. **глас** (польські відповідники мають нейтральне забарвлення, а російські, запозичені зі старослов’янської мови, – піднесене);

– слова, асиметричні значеннево й стилістично (одиниці, що різняться денотацією та належністю до різних стилістичних шарів): пол., нейтр. **dur** ‘тиф’ – рос., розм. **дурь** ‘дур, дурощі’, пол., нейтр. **dziewica** ‘незаймана’ – рос., заст. **девица** ‘дівчина’, пол., розм. **gniot** ‘1) глетвяк; 2) нудний, довгий фільм, літературний твір тощо’ – рос., нейтр. **gnёт** ‘гніт’;

– слова, асиметричні значеннево й експресивно (одиниці, що різняться денотацією та експресивним наповненням): пол. **honor** [меліоратив] ‘честь’ – рос. **гонор** [пейоратив] ‘гонор, пиха’, пол. **lubieżny** [пейоратив] ‘хтивий, розпусний’ – рос. **любезный** [меліоратив] ‘люб’язний’, пол. **łapać** [нейтр.] ‘ловити, лапати’ – рос. **лапать** [пейоратив] ‘мацати’ [20, с. 313–314].

Серед слів, асиметричних значеннево, як зазначає науковець, можна виокремити клас лексем, протилежних значеннями й відомих у лінгвістичній літературі під назвою «міжмовні енантіосеми», або «омоантоніми»: пол. **kryminalista** ‘кримінальник’ – рос. **криминалист** ‘криміналіст’, пол. **woń** ‘аромат’ – рос. **вонь** ‘смохід’, пол. **zapomnieć** ‘забути’ – рос. **запомнить** ‘запам’ятати’ [20, с. 314].

Крім семантико-стилістичної класифікації міжмовних омонімів, К. Рутковський подає й етимологічну, називаючи аналізовані пари слів, у морфологічній структурі яких можна вичленувати спільний етимон (наприклад, методом реконструкції), гомогенними (однорідними) омонімами, а етимологічно непов’язані лексеми – гетерогенними (різномірними) омонімами. Гомогенні омоніми науковець поділяє на слов’янські (пол. **matka** ‘мати’ – рос. **матка** ‘матка’, від псл. ***mati**) і неслов’янські (пол. **angielski** ‘англійський’, від пол. **Anglia** ‘Англія’, англ. **England** – рос. **ангельський** ‘янгольський’, від рос. **ангел** ‘янгол’, спорідненого з гр. **ἄγγελος** ‘те саме’), а гетерогенні – на слов’янські (пол. **wóz** ‘віз’, від псл. ***vozъ** – рос. **вуз** ‘виш’, абр. від **высшее учебное заведение** ‘вищий навчальний заклад’) і мішані (пол. **pas** ‘ремінь, пас’, від псл. ***pojasъ** – пас ‘відмова від участі в грі’, від фр. **je passe** ‘я пропускаю, обминаю’) [20, с. 311–313].

Дослідниця українсько-польської міжмовної омонімії М. Беднаж згрупувала гомогенні міжмовні омоніми так:

1. Повні гомогенні міжмовні омоніми (зазвичай однозначні омоніми пари одиниць):

– слова, що повністю розійшлися в семантиці: укр. **досадний** ‘який викликає досаду’ – пол. **dosadny** ‘міцний, виразний, енергійний’, укр. **тугий** ‘1) дуже натягнений або стягнений; 2) щільно заповнений, набитий’ – пол. **tegi** ‘1) грубий, повний; 2) досвідчений, вправний; 3) дуже сильний, інтенсивний’;

– слова, що означають подібні референтні сфери й мають спільну внутрішню форму: укр. **денник** ‘1) щоденник; 2) відгороджене місце в стайні для одного коня’ – пол. **dziennik** ‘газета, журнал’; укр. **грошовий** ‘пов’язаний з грішми’ – пол. **groszowy** ‘копійчаний, дешевий’.

2. Повні гомогенні, моносемічні, зі спеціалізацією, звуженням значення в одній із мов: укр. **дання** [фольк., етн.] ‘знахарський напій, що приворожує або відвертає кого-небудь’ – пол. **danie** ‘страва’; укр. **світлиця** ‘чиста, світла, парадна кімната в будинку’ – пол. **światlica** ‘клуб; місце в школі для відпочинку після занять’.

3. Часткові гомогенні омоніми, що виникли у процесі вторинної номінації і вирізняються співвідношенням та ієрархією лексико-семантичних варіантів полісемантичного слова:

– омоніми епідігматичного типу, що виникли в результаті метафоричних, метонімічних та асоціативно-дериваційних перенесень: укр. **мозоль** ‘1) утворення на шкірі внаслідок тиснення або тертя; 2) важка праця’ – пол. **mózól** ‘важка праця’; укр. **туша** ‘1) тіло забитої тварини; 2) про велике, гладке тіло людини’ – пол. **tusza** ‘огрядність’;

– омоніми, що збігаються в прямому значенні, але різняться переносно-метафоричними: в українському слові **брус** і польському слові **brus** низка прямих значень, як-от ‘колода’, ‘точильний камінь’ збігається, але вторинне значення ‘неотеса, грубіян’ властиве тільки польській мові.

4. Часткові гомогенні омоніми з гіперо-гіпонімічними відношеннями при полісемії: укр. **вуж** ‘неотруйна змія середнього розміру’ – пол. **wąż** ‘1) вуж; 2) змія взагалі; 3) гумовий шланг’; укр. **овід** ‘двокрила комаха, чії личинки паразитують в організмі тварин’ – пол. **owad** ‘будь-яка комаха’.

5. Омоніми з функційною диференціацією лексико-семантичних варіантів полісемантичного слова на шляху від переносного вживання до деметафоризації, деметонімізації семантики, її термінологізації в різних номенклатурно-тематичних сферах: укр. **мета** і пол. **mieta** збігаються в основній частині значень, але останнє окреслює ще й певні спортивні поняття – ‘ціль’, ‘фініш’.

6. Міжмовні омоніми з різним часовим віддаленням значень при полісемії в результаті старіння одного з них, звуження сфери функціонування, територіального обмеження: укр. **галузь** ‘1) [рідко, заст.] гілка; 2) певна ділянка виробництва, науки’ – пол. **gałąź** ‘1) [загальнонавч.] гілка; 2) певна ділянка виробництва, науки’, укр. **гризота** ‘1) душевні муки; 2) неспокійний, тривожний стан’ – пол. **grzyzota** [діал.] ‘біль, різь у животі’ [1]

За аналогією з внутрішньомовною омонімією К. Рутковський [20; 17], М. Вотінцева [3, с. 306–310], А. Турчина [10, с. 124–125], М. Круль [17] та ін. розрізняють фонетико-гра-

фічні, фонетичні, графічні та морфологічні омоніми (власне омоніми, омофони, омографи й омоформи відповідно).

Міжмовні фонетико-графічні омоніми характеризуються у плані вираження тотожністю графічної та фонетичної форми. Це означає, що такі лексеми можна якнайточніше виділити в мовах зі схожою графікою, наприклад: пол. **sad** ‘фруктовий сад’ – чеськ. **sad** ‘город’, укр. **баня** ‘опуклий дах’ – рос. **баня** ‘лазня’.

Виділення міжмовних фонетико-графічних омонімів у мовах із різною писемністю досить умовне, бо тут не можна говорити про графічну тотожність, а тільки про певну відповідність: чеськ. **kráska** ‘красуня’ – біл. **краска** ‘квітка’.

Загалом, абсолютний формальний збіг лексичних одиниць двох мов – доволі рідкісне явище. Навіть коли слова мають однакове написання, їх різна вимова може бути спричинена фонетичними особливостями порівнюваних мов, зокрема різницею орфоепічних норм для наголошених і ненаголошених голосних, довгих і коротких складів тощо.

Міжмовні графічні омоніми (міжмовні омографи) характеризуються у плані вираження тотожністю графічної і розбіжністю фонетичної форми: укр. **запах** ‘властивість предметів, речовин діяти на органи нюху // те, що сприймають органами нюху’ – рос. **запах** ‘захід однієї поли за другу’ (різниця в позиції наголосу), укр. **листопад** ‘одинадцятий місяць року’ – рос. **листопад** ‘опадання листя’ (різниця у вимові фонем /и/, /д/ та ненаголошеної /о/).

Виділення міжмовних графічних омонімів у мовах із різною писемністю теж досить умовне, наприклад: чеськ. **alej** ‘алея’ – біл. **алей** ‘олія’ (різниця в позиції наголосу), укр. **година** ‘однина виміру часу, що дорівнює 1/24 доби, або 60 хвилинам’ – хорв. **godina** ‘рік’ (різниця у вимові фонем /г/-/g/, /и/-/i/).

Якщо в межах однієї мовної системи до різної вимови омографів найчастіше спричиняється різна позиція наголосу або часом історичний принцип орфографії, то різну вимову міжмовних омографів викликає ще й омонімія певних алфавітних знаків (коли один графічний символ у різних мовах означає різні фонемі).

Міжмовні фонетичні омоніми (міжмовні омофони) характеризуються у плані вираження тотожністю фонетичної і розбіжністю графічної форми: біл. **пужка** ‘зменш.-пестл. до **пўга**; пужка’ – рос. **пушка** ‘гармата’, укр. **клуб** ‘знаряддя для ручного нарізування зовнішньої різі’ – рос. **клуб** ‘клуб’.

Деякі дослідники слова з різними графічними символами на позначення одного звука (наприклад, укр. **виступ** ‘1) частина чогось, що видається, виступає наперед; 2) заглибина, виїмка;

3) залишення попереднього місцеперебування, вирушання в похід; 4) публічне виголошення промови, заяви тощо // виконання перед глядачами літературних, музичних та ін. творів, гімнастичних вправ // публікація твору, статті або окремого твердження; 5) дія, спрямована проти когось // вияв незадоволення, протесту у формі активної дії – рос. **выступ** = укр. **виступ** (у 1 знач.), пол. **sztuka** ‘мистецтво’ – чеськ. **štuka** ‘тиньк, штукатурка’) згідно з засадами класифікації внутрішньомовних омонімів теж зараховують до міжмовних омофонів (вище такі лексеми ми окреслили як міжмовні фонетико-графічні омоніми).

З огляду на це виділяти міжмовні фонетичні омоніми в мовах із різною писемністю можна на основі двох засад:

– у першому випадку до фонетичних омонімів слід зараховувати слова, тотожні фонетично й відмінні графічно, причому їхні графічні відмінності впливають із використання різних алфавітів, наприклад: пол. **luk** ‘1) дуга, півколо, лука; 2) ручна зброя; лук; 3) арка; 4) [муз.] ліга’ – рос. **лук** ‘цибуля’;

– у другому випадку до фонетичних омонімів слід зараховувати слова, тотожні фонетично й відмінні графічно, причому їхні графічні відмінності не впливають із використання різних алфавітів, наприклад: пол. **kruk** ‘крук’ – рос. **круг** ‘круг’.

Міжмовні морфологічні омоніми (міжмовні омоформи) – це слова, що збігаються лише в окремих граматичних формах: рос. **газа** (від **газ** ‘газ’) – біл. **газа** ‘гас’, рос. **корка** ‘кірка’ і укр. **корка** (від **корок**).

Доктор гуманітарних наук у галузі мовознавства, професор К. Воян пише про доцільність упродовження в царину омонімії поняття омоніми, що охоплює повний набір омонімів певної мови. Кількість омонімів певної омоніми, а отже й множина супутніх їм сем, визначають кратність омоніми [22, с. 45–55]. Термін «омоніма» дає змогу насамперед оперувати множиною омонімів замість використаної зазвичай пари омонімів. На основі цього К. Воян розрізняє внутрішню міжмовну омонімію і зовнішню міжмовну омонімію.

Внутрішня міжмовна омонімія стосується до підмножини мовних знаків, що чітко або майже чітко відповідають критеріям формальної ідентичності звучання чи написання в системах аналізованих мов і складаються з мовних знаків, які виступають омонімами в кожній із цих мовних систем. Передбачається, що такі міжмовні внутрішні омоніми є зовнішньо й семантично збіжними паралельними опозиціями двох чи більше синхронічно порівнюваних мов, наприклад:

– у польській мові: **atlant**¹ [гр. міф.] ‘титан, який тримає на плечах небесне склепіння, **atlant**² [архт.] ‘опора у вигляді чоловічої мускулястої постаті’;

– у російській мові: **atlant**¹ [гр. міф.] ‘титан, який тримає на плечах небесне склепіння, **atlant**² [архт.] ‘опора у вигляді чоловічої мускулястої постаті’, **atlant**³ [анат.] ‘перший шийний хребець у хребетних, крім риб’ [21, с. 34; 22, с. 57–61].

Зовнішня міжмовна омонімія стосується до ідентичних або майже ідентичних із погляду формальної класифікації слів, які трапляються у відмінних мовних системах, але не виступають і в жодному разі не можуть виступати в них омонімами, наприклад: пол. **kalina** ‘калина’ – фін. **kalina** ‘стукіт, брязкіт’, пол. **lato** – фін. **lato** ‘клуня, стола’, рос. **грач** ‘трак, гайворон’ – пол. **gracz** ‘гравець, грач’ [21, с. 34; 22, с. 56–57].

Крім того, як зауважує К. Воян, порівнювані мовні системи, можуть містити у своєму складі не лише формально ідентичні омоніми, а й омоніми, які не задовольняють критерію формальної тотожності, але мають не випадкові еквівалентні значення. Таке явище дослідниця пропонує називати семантичною міжмовною омонімією:

– у російській мові: **баба**¹ ‘1) [прост.] одружена селянка; 2) [прост., діал.] одружена жінка щодо свого чоловіка; дружина; 3) [прост., зневажл.] жінка; 4) [розм., зневажл.] про слабого, нерішучого чоловіка; 5) [розм.] бабуся; 6) кам’яна баба; 7) снігова баба’, **баба**² ‘1) [техн.] пристрій для забивання паль; 2) [спец.] ударна частина копра’, **баба**³ ‘рід кексу циліндричної або конічної форми’;

– у фінській мові: **akka**¹ ‘стара жінка’, **akka**² ‘підставка з розхильчастим наконечником, куди стромляють запалену скіпку’ (рос. **бабка**), **akka**³ [техн.] ‘зворотний струм; протиструм’ [21, с. 34].

Подеколи науковці, зокрема Д. Шипка, беруть ще до уваги словотвірний аспект і розрізняють міжмовні омоніми першого ступеня та міжмовні омоніми другого ступеня. Міжмовні омоніми другого ступеня походять від наявної вже омонімічної пари, наприклад: серб. **čas** ‘година’ – пол. **czas** ‘час’ – омонімія першого ступеня; серб. **časovnik** ‘годинник’ – пол. **czasownik** ‘дієслово’ – омонімія другого ступеня [19, с. 29].

Міжмовні омоніми на граматичному рівні, на відміну від значеннево-конотаційної площини, можуть бути як симетричними, так і асиметричними. Ця особливість дала змогу К. Рутковському поділити їх на такі групи:

– слова, симетричні граматично й асиметричні значеннево (одиниці, розбіжні денотацією і водночас пов’язані між собою тотожними граматичними властивостями – закінченням чи афіксом і належністю до однієї лексичної категорії): пол. **kłątwa** ‘1) прокляття; 2) [церк.] анафема’ – рос. **клятва** ‘присяга, клятва’, пол. **ołowiany** ‘свинцевий, олив’яний’ – рос. **оловянный** ‘олов’яний, цинковий’, пол. **prosto** ‘1) просто; 2) прямо’ – рос. **просто** ‘просто’, пол. **żalować** ‘жаліти; жалкувати’ – рос. **жаловать** ‘1) дарувати, наділяти;

2) поважати, шанувати; 3) бувати, відвідувати’;

– слова, асиметричні граматично й симетричні значеннево: пол. **cień** [ч.] ‘тінь’ – рос. **тень** [ж.], пол. **gęś** [ж.] ‘гуска’ – рос. **гусь** [ч.], пол. **lis** [ч.] ‘лис, лисиця’ – рос. **лиса** [ж.], пол. **topola** [ж.] ‘тополя’ – рос. **тополь** [ч.];

– слова, асиметричні граматично й асиметричні значеннево:

а) асиметричні в можливості творити форми множини: пол. **drań** ‘негідник, мерзотник’ – рос. **дрань** [тільки одн.] ‘дранка, дрань’, пол. **kit** [тільки одн.] ‘замазка, кит’ – рос. **кит** ‘морський ссавець; кит’;

б) асиметричні з позиції граматичного роду: пол. **burta** [ж.] ‘борт’ – рос. **бурт** [ч.] ‘бурт, бурта’, пол. **wieszcz** [ч.] ‘віщун’ – рос. **вещь** [ж.] ‘річ’, пол. **leń** [ч.] ‘ледар, ліновець’ – рос. **лень** [ж.] ‘лінощі, лінь’;

в) асиметричні через належність до різних лексичних категорій: пол. **glusz** [2 особа одн. наказового способу дієслова **gluszyć** ‘глушити’] ‘глуши’ – рос. **глушь** [іменник] ‘глушина’, пол. **sprawa** [іменник] ‘справа’ – рос. **справа** [прислівник] ‘праворуч, справа’, пол. **podczas** [прислівник] ‘під час’ – рос. **подчас** [прислівник] ‘часом, іноді’ [20, с. 314–317].

Досліджуючи міжмовну омонімію в системі частин мови, найчастіше виокремлюють іменникові (субстантивні), прикметникові (ад’єктивні), прислівникові та дієслівні міжмовні омоніми [18, с. 61–63]. Міжмовна омонімія серед числівників, займенників та слів інших граматичних класів трапляється у споріднених мовах дуже рідко.

Висновки і перспективи подальших розробок. Отже, як бачимо, у лінгвістичній літературі міжмовні омоніми систематизують за різними ознаками, дотичними до плану вираження і плану змісту, але найчастіше в основі їх класифікації лежать семантичний, формальний, етимологічний, частиномовний, словотвірний, стилістичний і граматичний критерії. Перші п’ять принципів (семантичний, формальний, етимологічний, частиномовний і словотвірний) можна вважати самодостатніми й класифікувати міжмовні омоніми на основі будь-якого з них. А от граматичний і стилістичний критерії виступають здебільшого як доповнювальні до семантичного. Класифікації міжмовних омонімів, розглянуті в цій статті, плануємо використати для дослідження особливостей омонімічного простору в структурі українсько-білоруської комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

- Беднаж М. Из спостережень над польсько-українськими міжмовними омонімами. *Наукові записки Кіровоградського педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія :*

Філологічні науки. Кіровоград, 1999. Вип. 20. С. 152–161.

- Беднаж М. Польсько-українська міжмовна омонімія : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2000. 19 с.
- Вотінцева М. Міжмовні омоніми неспоріднених мов. *Східнослов’янська філологія* : збірник наук. праць. Серія: Мовознавство. 2015. Вип. 25. С. 37–42.
- Кійко С. Міжмовна омонімія з погляду різних лінгвістичних дисциплін. *Одеський лінгвістичний вісник.* 2017. Вип. 9 (3). С. 20–25. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/oliniv_2017_9\(3\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/oliniv_2017_9(3)_6) (дата звернення: 17.03.2023).
- Кононенко І., Співак О. Українсько-польський словник міжмовних омонімів і паронімів / за ред. І. Кононенко. Київ, 2008. 343 с.
- Кононенко І. Українська та польська мови: контрастивне дослідження = *Język ukraiński i polski: studium kontrastywne.* Warszawa, 2012. 808 с.
- Кочерган М. Словник російсько-українських міжмовних омонімів. Київ, 1997. 400 с.
- Лабенко О. Генеза міжмовної омонімії у неспоріднених мовах (на матеріалі французької та української мов). *Проблеми семантики слова, речення та тексту.* 2011. Вип. 27. С. 137–141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pssrtt_2011_27_19 (дата звернення: 17.03.2023).
- Рильський М. Твори : у 3-х т. Т. 3. Статті. Київ, 1956. 418 с.
- Турчина А. Лексична міжмовна омонімія у слов’янських мовах. *Компаративні дослідження слов’янських мов і літератур.* 2012. Вип. 17. С. 121–126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kdsm_2012_17_18 (дата звернення: 20.03.2023).
- Щербина Д. Повні українсько-білоруські міжмовні омоніми. *Філологіка / Philologica* : зб. наук. праць. Кривий Ріг, 2020. Вип. 21. С. 97–112.
- Chamizo Domínguez P. J. Los falsos amigos desde la perspectiva de la teoría de conjuntos. *Applied Linguistics Now: Understanding Language and Mind / La lingüística aplicada actual: comprendiendo el lenguaje y la mente.* Almería, 2009, P. 1111–1126.
- Grosbart Z. Teoretyczne problemy przekładu literackiego w ramach języków bliskopokrewnych (na materiale języka polskiego i języków wschodniosłowiańskich). Łódź, 1984. 160 s.
- Ivašina N., Rudenka A., Janovec L. Falešní přátelé překladatele v češtině a běloruštině. Praha, 2006. 122 s.
- Kaleta R. Białorusko-polska homonimia międzyjęzykowa. Warszawa, 2014. 172 s.

16. Køessler M., Derocquigny J. Les faux amis ou les pièges du vocabulaire anglais. Conseils aux traducteurs. Paris, 1928. 387 p.
17. Król M. Homonimia interjęzykowa a nauczanie języka obcego. *Studia Rusycystyczne*. Kielce, 2015. T. 23. S. 79–86.
18. Kusal K. Rosyjsko-polska homonimia międzyjęzykowa. *Anuari de Filologia. Llengües i literatures modernes*. 2014. № 4. S. 53–66.
19. Rečnik srpsko-poljskih međujezičkih homonima i paronima = Słownik serbsko-polskich homonimów i paronimów / Red. D. Šipka. Poznań, 1999. 158 p.
20. Rutkowski K. Polsko-rosyjskie homonimy i paronimy międzyjęzykowe – propozycja klasyfikacji. *Studia Wschodniosłowiańskie*. 2012. T. 12. S. 305–319.
21. Wojan K. Międzyjęzykowa homonimia leksykalna. *Zagadnienia analizy. Język a rzeczywistość. Rusycystyczne studia konfrontatywne*. Katowice, 2005. S. 32–39.
22. Wojan K. Zjawisko homonemii międzyjęzykowej na przykładzie języków: polskiego, rosyjskiego i fińskiego. *Wokół homonimii międzyjęzykowej*. Warszawa, 2017. S. 41–69.
7. Kocherhan, M. (1997). Slovník rosiisko-ukrainskykh mizhmovnykh omonimiv [Dictionary of Russian-Ukrainian Interlingual Homonyms]. Kyiv.
8. Labenko, O. (2011). Heneza mizhmovnoi omonimii u nesporidnennykh movakh (na materialii frantsuzkoi ta ukrainskoi mov) [Genesis of Interlingual Homonymy in Unrelated Languages (Based on Material from the French and Ukrainian Languages)]. *Problemy semantyky slova, rechennia ta tekstu*, 27, pp. 137–141. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pssrtt_2011_27_19
9. Ryl'skyi, M. (1956). Stati [Articles]. In *Tvory u 3 t. [Works in 3 volumes]*. (Vol. 3). Kyiv.
10. Turchyna, A. (2012). Leksychna mizhmovna omonimiiia u slovianskykh movakh [Lexical Interlingual Homonymy in Slavic languages]. *Komparatyvni doslidzhennia slovianskykh mov i literatur*, 17, 121–126. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kdsm_2012_17_18
11. Shcherbyna, D. (2020). Povni ukrainsko-biloruski mizhmovni omonimy [Full Ukrainian-Belarusian Interlingual Homonyms]. *Filolohika / Philologica*, 21, 97–112.
12. Chamizo Domínguez, P. J. (2009). Los falsos amigos desde la perspectiva de la teoría de conjuntos [False friends from the Perspective of Set Theory]. In *Applied Linguistics Now: Understanding Language and Mind / La lingüística aplicada actual: comprendiendo el lenguaje y la mente*, (pp. 1111–1126). Almería.
13. Grosbart, Z. (1984). Teoretyczne problemy przekładu literackiego w ramach języków bliskopokrewnych (na materiale języka polskiego i języków wschodniosłowiańskich) [Theoretical Problems of Literary Translation within Closely Related Languages (on the Basis of the Polish language and East Slavic Languages)]. Łódź.
14. Ivašina, N., Rudenka, A., & Janovec, L. (2006). Falešní přátelé překladatele v češtině a běloruštině [False Friends of the Translator in Czech and Belarusian]. Praha.
15. Kaleta, R. (2014). Białorusko-polska homonimia międzyjęzykowa [Belarusian-Polish Interlingual Homonymy]. Warszawa.

REFERENCES

1. Bednazh, M. (1999). Iz sposterezhzen nad polsko-ukrainskymy mizhmovnymy omonimamy [From observations on Polish-Ukrainian interlingual homonyms]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho pedahohichnoho universytetu im. V. Vynnychenka, ser. Filolohichni nauky*, 22, 152–161.
2. Bednazh, M. (2000). Polsko-ukrainska mizhmovna omonimiiia [Polish-Ukrainian Interlingual Homonymy]. Extended Abstract of Candidate's Thesis. Kyiv.
3. Votintseva, M. (2015). Mizhmovni omonimy nesporidnennykh mov [Interlingual Homonyms of Unrelated Languages]. *Skhidnoslovianska filolohiia, ser. Movoznavstvo*, 25, 37–42.
4. Kiiko, S. (2017). Mizhmovna omonimiiia z pohliadu riznykh linhvistychnykh dystsyplin [Interlingual Homonymy from the Perspective of Different Linguistic Disciplines]. *Odeskyi linhvistychnyi visnyk*, 9(3), 20–25. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/olinv_2017_9\(3\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/olinv_2017_9(3)_6)
5. Kononenko, I., & Spivak O. (2008). Ukrainsko-polskyi slovník mizhmovnykh omonimiv i paronimiv [Ukrainian-Polish Dictionary of Interlingual Homonyms and Paronyms]. I. Kononenko (Ed.). Kyiv.
6. Kononenko, I. (2012). Ukrainska ta polska movy: kontrastyvne doslidzhennia = Język ukraiński i polski: studium kontrastywne [The Ukrainian and Polish languages: a contrastive study]. Warszawa.

19. Šipka, D. (Ed.) (1999). Rečnik srpsko-poljskih međujezičkih homonima i paronima = Słownik serbsko-polskich homonimów i paronimów [Dictionary of Serbian-Polish Interlingual Homonyms and Paronyms]. Poznań.
20. Rutkowski, K. (2012). Polsko-rosyjskie homonimy i paronimy międzyjęzykowe – propozycja klasyfikacji [The Polish-Russian Interlingual Homonyms and Paronyms: Classification Proposal]. *Studia Wschodniosłowiańskie*, vol. 12, 305–319.
21. Wojan, K. (2005). Międzyjęzykowa homonimia leksykalna [Interlingual lexical homonymy]. In *Zagadnienia analizy. Język a rzeczywistość. Rusycystyczne studia konfrontatywne* [Analysis Issues. Language and Reality. Contrastive Russian Studies], (pp. 32–39). Katowice.
22. Wojan, K. (2017). Zjawisko homonemii międzyjęzykowej na przykładzie języków: polskiego, rosyjskiego i fińskiego [The Phenomenon of Interlingual Homonymy on the Example of Polish, Russian and Finnish]. In *Wokół homonimii międzyjęzykowej* [Around Interlingual Homonymy], (pp. 41–69). Warszawa.

ІМПЛІЦИТНА ОЦІНКА В МЕЖАХ МАНІПУЛЯТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ ТА ТАКТИКИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Добровольська М. Б.

аспірантка факультету іноземної філології

Запорізький національний університет

вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна

orcid.org/0009-0002-3532-4614

marina231017@ukr.net

Ключові слова: *імпліцитна оцінка, маніпулятивна стратегія, англійськомовний художній дискурс, мовленнєвий акт, прагматичний аспект.*

Стаття присвячена дослідженню засобів вираження імпліцитної оцінки у межах маніпулятивної стратегії і тактик її реалізації на основі англійськомовного художнього дискурсу.

Маніпулювання вважається універсальним явищем, що виявляється у багатьох сферах життєдіяльності людини та є об'єктом вивчення багатьох наук. Маніпуляція є способом впливу на людей, що націлений на психічні структури комуніканта, відбувається приховано й має на меті скоригувати поведінку адресата в бажаному напрямку.

Актуальність роботи обумовлена потребою більш детального вивчення явища імпліцитної оцінки враховуючи прагматичний аспект її репрезентації. У науковій розвідці використано такі методи дослідження як когнітивний, конверсаційний, прагмасемантичний, актомовленнєвий, контекстуальний, пресупозиційний та дискурс-аналіз, які дали можливість комплексно охарактеризувати досліджуване явище.

Прагматичний аспект комунікації дає людині змогу висловити своє ставлення до оточення через оцінювання подій, суспільства, отриманої інформації, а також здійснювати певний вплив на навколишню дійсність. У ході спілкування комуніканти переслідують певні прагматичні цілі, задля досягнення яких у мовленні використовується імпліцитна оцінка, що дає змогу неявно передати певну інформацію, думки, оцінку вчинків або подій. Плануючи своє повідомлення, мовець завжди враховує різні підходи до спілкування, що будуть найбільш дієвими в конкретній ситуації й допоможуть досягти поставленої мети. Саме тому від вибору тієї чи тієї стратегії й тактики залежить результативність повідомлення. За результатами розвідки виявлено, що тактики реалізації імпліцитної оцінки в межах маніпулятивної стратегії спрямовані на задоволення та обстоювання власних інтересів, маніпулювання та перемоги в конфлікті, коригуючи поведінку та думки інших. Імпліцитна оцінка в межах маніпулятивної стратегії найчастіше є негативною. Вибір певної тактики залежить від обставин взаємодії, взаємин між мовцями, соціальним статусом, емоційним фоном та мети спілкування. Перспективами подальших досліджень є розширення діапазону тактик реалізації маніпулятивної стратегії спілкування, де міститься імпліцитна оцінка.

IMPLICIT EVALUATION WITHIN MANIPULATIVE STRATEGY AND TACTICS OF ITS IMPLEMENTATION

Dobrovolska M. B.

*Postgraduate Student at the Faculty of Foreign Philology
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0009-0002-3532-4614
marina231017@ukr.net*

Key words: *implicit evaluation, manipulative strategy, English literary discourse, speech act, pragmatic aspect.*

The article is devoted to the research of expressive means of implicit evaluation within a manipulative strategy and tactics of its implementation based on the English literary discourse.

Manipulation is considered as a universal phenomenon that appears in many spheres of human activity and is the object of study for many sciences. Manipulation is a way of influencing people, which is aimed to the mental structures of the communicator, takes place hidden and aims to correct the addressee's behavior in the desired direction.

The relevance of the work is caused by need for a more detailed study of the phenomenon of implicit evaluation, taking into account the pragmatic aspect of its representation. There were used such scientific methods as cognitive, conversational, pragmasemantic, speech act, presuppositional and discourse analysis which gave a possibility of complex characteristics of the research object.

The pragmatic aspect of communication allows a person to express his attitude to the environment through the evaluation of events, society, received information, as well as to exert a certain influence on the surrounding reality.

In the process of communication, communicators pursue certain pragmatic goals, for the achievement of which implicit evaluation is used in speech, which allows to implicitly transmit certain information, thoughts, evaluation of actions or events. While planning his or her message, the speaker always takes into account different approaches to communication, which will be the most effective in a particular situation and will help to achieve the set goal. That is why the effectiveness of the message depends on the choice of one or another strategy and tactics.

According to the results of the investigation, it was found that the tactics of implementation of implicit evaluation within the manipulative strategy are aimed at satisfying one's own interests, manipulation and win in the conflict, correcting the behavior and opinions of others. Implicit assessment within a manipulative strategy is most often negative. The choice of a certain tactic depends on the circumstances of the interaction, the relationship between the speakers, social status, emotional background and the purpose of communication. Prospects for further research are expanding the range of tactics for implementing a manipulative strategy, which includes an implicit evaluation.

Постановка проблеми. Прагматичні аспекти комунікації розглядаються в наукових роботах як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Адже до кола питань сучасної лінгвістичної прагматики належать умови, за яких суб'єкт мовлення використовує мовні засоби у спілкуванні. А саме, умови адекватного добору, використання одиниць і категорій мови з урахуванням усіх контекстуальних, ситуативних чинників з метою досягнення найефективнішого впливу на адресата та головних цілей комунікативного акту. Досягнення встановленої мети в процесі комунікації залежить перш за все від тактико-стратегічного планування мовлення. Вважаємо, що на сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки тема маніпулятивної стратегії і тактик її реалізації в англійськомовному художньому дискурсі недостатньо висвітлена, що й становить актуальність даної розвідки.

Метою статті є дослідження засобів вираження імпліцитної оцінки та її ролі, як складової маніпулятивної стратегії.

Об'єктом дослідження є імпліцитна оцінка в рамках маніпулятивної стратегії і тактик її реалізації.

Предметом дослідження є прагматичний аспекти реалізації імпліцитної оцінки в межах маніпулятивної стратегії і тактик її реалізації.

Джерельна база. Дослідження здійснено на основі ілюстративного матеріалу художніх творів американських та британських письменників 20–21 століття, що містить ситуацію імпліцитної оцінки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мовна маніпуляція розуміється як різновид когнітивно-лінгвального впливу для імпліцитного впровадження в психіку адресата цілей, бажань чи установок, що не відповідають наявним в нього на момент здійснення акту комунікації. Тобто, під маніпуляцією в сучасній лінгвістиці розуміється такий мовленнєвий вплив на адресата, з огляду на який він змінює власну точку зору на ту чи іншу проблему або ситуацію [2, с. 172]. Успішність маніпулятивних прийомів зумовлена не лише майстерним володінням маніпулятивних засобів з боку адресанта, але і його знанням реципієнта [1, с. 29]. Маніпулятивна стратегія передбачає використання співрозмовника відповідно до задумів мовця, але базується на принципі ввічливості – принципі мовного спілкування, спрямованому на уникнення конфліктних ситуацій, та не суперечить принципу толерантності. Іншими словами, і мовленнєвий етикет, і маніпулятивна стратегія орієнтовані на кооперативне спілкування, обслуговують зону доброзичливих відносин партнерів [3, с. 46]. Далі розглянемо декілька прикладів використання маніпулятивної стратегії та її тактик. Нижченаведений уривок репрезентує **тактику докору**:

(1) *“I’m glad you finally got out here,” he said to Ginny pointedly. “The last couple of years have really been hard on your sister. You left at just the right time.” He said it as though she had done it on purpose to shirk her responsibilities, not because her husband and son had died. He said it with just the barest edge of resentment, which Ginny picked up immediately. But she could imagine how stressful and disruptive it must be caring for her father while he was living with them and deteriorating dramatically. She knew it must be upsetting for the children, too [7, с. 182].* В цьому фрагменті один з родичів Джинні виражає імпліцитну негативну оцінку з приводу її відсутності у житті батька під час його хвороби, що у мовленні підкреслюється прислівником *pointedly* та словосполученням *the barest edge of resentment*. Ілюкутивна мета адресанта викликати відчуття провини у дівчини.

Тактика «гіркої» правди спрямована на появу відповідних емоцій у адресата, що відображено в наступному прикладі:

(2) *Some people tell me that I am a mean, unpleasant man. Maybe they are right, though personally if ever I want a lawyer for myself I’ll make sure of choosing someone who is mean and unpleasant, also tough—on my behalf.” There were a few approving nods and smiles. “Of course, if you want a nicer guy who’ll hand you more sympathy, though maybe a bit less law” – Elliott Freemantle shrugged – “that’s your privilege” [6, с. 63].* Адвокат, Еліот Фріман, послугуючись епітетами *a mean, unpleasant*, а також висловлюванням *Of course, if you want a nicer guy who’ll hand you more sympathy, though maybe a bit less law*, підкреслює свої негативні якості характеру для акцентування уваги співрозмовника на його професіоналізмі у юридичній сфері.

Тактика залякування успішно використовується в межах маніпулятивної стратегії, що обумовлена комунікативною інтенцією мовця схилити співрозмовника до певних дій:

(3) *The president, who had never heard of Joe Patroni, and whom no one ever got to see without prior appointment, was apoplectic until Joe told him, “If you want to lose some airplanes in flight, throw me out of here. If you don’t, sit down and listen” [6, с. 26].* Вище описано розмову головного механіка та президента авіакомпанії, в якій він працює. Надаючи собі позитивну імпліцитну оцінку, що висловлена на фоні імплікатури *If you want to lose some airplanes in flight, throw me out of here. If you don’t, sit down and listen*, Джо прагне скоректувати дії керівництва для впровадження певних змін в технічному обладнанні літаків задля надійності та безпеки польотів.

В маніпулятивних актах особливо ефективною виступає **тактика перебільшення** негативного значення життєвих подій:

(4) *Keith's dejection deepened until even Natalie's resilient nature rebelled against his moods. Though aware that he slept badly, Natalie had no knowledge of his dreams. One day she inquired in anger and impatience, "Are we supposed to wear hair shirts for the rest of our lives? Are we never to have fun again, to laugh the way we used to? If you intend to go on this way, you'd better understand one thing—I don't, and I won't let Brian and Theo grow up around this kind of misery either."* When Keith hadn't answered, Natalie went on, ... She had been close to tears, but managed to finish. *"I'm warning you I can't take much more. If you're going on like this, it may have to be alone"* [6, с. 98]. Проілюстрований уривок відображає діалог між Наталі та Кейзом Бейкерсфельд, який працює повітряним диспетчером в аеропорті. Його робота є надзвичайно відповідальною та напруженою, що впливає не тільки на його емоційне та фізичне самопочуття, а й на його родину. Жінка передає свої почуття серією риторичних запитань, що містять фразеологізм (*to wear hair shirts*), а також синтаксичний паралелізм (*Are we supposed to wear hair shirts for the rest of our lives? Are we never to have fun again*), що додатково акцентують увагу на несхваленні роботи чоловіка. Отож, її метою є змусити голову сім'ї покинути свою справу та викликати почуття провини перед родиною. Аналізуючи реакцію чоловіка слід додати, що його респонсивною тактикою є **уникнення конфлікту** (*Keith hadn't answered*), що реалізується у невербальній площині спілкування. Також для досягнення ілюкутивної мети жінка використовує **тактику погрози** (*I'm warning you I can't take much more. If you're going on like this, it may have to be alone*), де імплікується обурення з приводу займаної ним посади.

Тактика сарказму у висловлюванні використовується для того, щоб виразити свою образу (імпліцитну негативну оцінку) з приводу підозри у причетності до скоєння злочину, а також з метою відведення підозри від себе та дружини:

(5) *An unmoved Trubshawe, meanwhile, addressed the Doctor. 'Rolfe? Sound asleep at five-thirty, I suppose?' 'Afraid so. Both of us – I mean, both Madge and I – we tend to sleep through the night. It's just one of those quirky habits we've fallen into. Pity, really. If I'd known what was about to happen, I'd have struggled to stay awake. But, there you are, no one gave us any advance warning.'* [5, с. 79].

Тактика попередження спрямовує до певних дій аби уникнути небажаних результатів:

(6) *Professor Abrahams continually reminded his first-year students that not all of them would attend his final address to the law graduates at the end of the course* [4, с. 64]. Один з викладачів університету постійно нагадував своїм студентам, що закінчити навчальний заклад буде непросто, для того,

щоб вони завжди були зібрані та отримали якнайбільше знань.

Тактика провокування жалю та співчуття з метою виправдання підсудної:

(7) *He focused his attention on the woman juror who had shuddered. 'Which of you arrives home at night and expects their husband to grab the bread board, a cheese grater or even a steak knife for use not in the kitchen for preparing a meal, but in the bedroom to disfigure his wife? And what did Mrs Kirsten have to call on for her defence, this five foot four, one hundred and five pound woman? A pillow? A towel? A fly-swatter perhaps?' Fletcher paused. 'It's never crossed your mind, has it?' he added, facing the rest of the jurors. 'Why? Because your husbands and wives are not evil. Ladies and gentlemen, how can you begin to understand what this woman was being subjected to, day in and day out?' [4, с. 77]. В цьому ілюстративному фрагменті за допомогою серії риторичних запитань, що відображають життя підсудної жінки з її чоловіком, адвокат намагається вплинути на присяжних та домогтися виправдання обвинуваченої.*

Тактика повторення репліки одного з учасників комунікації:

(8) *Did it ever cross your mind that someone else might have committed this crime?' 'There was no sign of anyone else having entered the house other than Mr Cartwright.' 'But there was already someone else in the house.' 'And there was absolutely no evidence of any kind to suggest that Mrs Elliot could possibly have been involved.'* *'No evidence of any kind?'* repeated Fletcher. *'I do hope, chief, that you will find time in your busy schedule to drop in and hear my cross-examination of Mrs Elliot, when the jury will be able to decide if there was absolutely no evidence of any kind to show she might have been involved in this crime.'* *Uproar broke out in the courtroom as everyone began talking at once* [4, с. 207]. На допиті у залі суду, адвокат, виражаючи сумніви з приводу непричетності жінки загиблого до вбивства, вдається до повтору слів одного зі свідків **No evidence of any kind?** До того ж, таким чином він звертає увагу присяжних на певні обставини злочину, що в майбутньому допоможуть виправдати його клієнта.

Висновки. Отже, тактики реалізації маніпулятивної стратегії, що містять імпліцитну оцінку, спрямовані на задоволення власних інтересів, коригуючи поведінку та думки адресата. За результатами дослідження виділено тактику повторення, провокування жалю та співчуття, попередження, сарказму, перебільшення, уникнення конфлікту, залякування та докору. **Перспективами подальших досліджень** вважаємо пошук та виокремлення різноманітнішої кількості тактик реалізації маніпулятивної стратегії спілкування, де міститься імпліцитна оцінка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дмитрук О. В. Маніпулятивні стратегії в міжособистісному спілкуванні (на матеріалі сучасних англійських серіалів). *Мовні і концептуальні картини світу*, 2013. Вип. 43(2). С. 21–30.
2. Сотников А. В. Маніпулятивний вплив в політичному дискурсі: тактики та стратегії. *Лінгвістика XXI століття*, 2017. С. 171–175.
3. Шкіцька І. Ю. Маніпулятивна стратегія позитиву : специфіка та місце серед інших комунікативних стратегій [Текст]. *Мова і культура : наук. видання*. К. : Вид. дім Дмитра Бураго. Вип. 12. Т. II(127). 2009. С. 42–49.
4. Ashley T. *The Little Teashop of Lost and Found*. Transworld Digital. 2017. 425 p.
5. Gilbert A. *The Act of Roger Murgatroyd*. Faber & Faber; Main edition. 2014. 320 p.
6. Hailey A. *Airport*. Open Road Media. 2014. 548 p.
7. Steel D. *Blue*. Bantam press. 2016. 379 p.

REFERENCES

1. Dmytruk, O. V. (2013) Manipuliatyvni stratehii v mizhosobystisnomu spilkuванні (na materialі suchasnykh anhlomovnykh serialiv)

[Manipulative strategies in interpersonal communication (based on the material of modern English-language TV series)]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu*. Vypusk 43(2). pp. 21–30.

2. Sotnykov, A. V. (2017) Manipuliatyvnyi vplyv v politychnomu dyskursi: taktyky ta stratehii [Manipulative influence in political discourse: tactics and strategy]. *Linguistics of XXI century*, pp. 171–175.
3. Shkitska, I. Yu. (2009) Manipuliatyvna stratehiia pozytyvu : spetsyfika ta mistse sered inshykh komunikativnykh stratehii [Manipulative strategy of positivity: specificity and place among other communicative strategies]. *Mova i kultura : scientific edition*. Kyiv : Dmytro Burago Publishing House. Vypusk 12. vol. II (127). pp. 42–49.
4. Ashley, T. (2017) *The Little Teashop of Lost and Found*. Transworld Digital. 425 p.
5. Gilbert, A. (2014) *The Act of Roger Murgatroyd*. Faber & Faber; Main edition. 320 p.
6. Hailey, A. (2014) *Airport*. Open Road Media. 548 p.
7. Steel, D. (2016) *Blue*. Bantam press. 379 p.

НОТАТКИ

Збірник наукових праць

НОВА ФІЛОЛОГІЯ

№ 90, 2023

Комп'ютерна верстка – А.О. Марєєва
Коректура – Я.І. Вишнякова

Підписано до друку: 28.06.2023.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 16.28.
Замов. № 0823/509. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.